

Polisi Iaith

Ymddygiadol?

Osian Harri Elias

Traethawd Ymchwil PhD

Adran Daearyddiaeth a Gwyddorau Daear

Prifysgol Aberystwyth

Medi 2017

Crynodeb

Amcan y traethawd hwn yw cyflwyno'r ymagwedd ymddygiadol i faes polisi a chynllunio iaith. Mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi eisoes wedi cael cryn ddylanwad ar ystod o feysydd polisi ledled y byd, ac yn enwedig yn y Deyrnas Gyfunol. I'r perwyl hwn, mae'r traethawd yn defnyddio'r ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg fel enghraifft o bolisi a chynllunio iaith, gan ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn yr ymdrechion hyn.

Yn unol â ffocws polisi ymarferol y ddau faes dan sylw, defnyddir tair astudiaeth achos fel sail i ymchwil y traethawd hwn. Y tair astudiaeth achos dan sylw yw Twf, y Prosiect Cefnogi Arferion Iaith, a'r defnydd o system gofrestru ddiofyn i gofrestru myfyrwyr Cymraeg eu hiaith ar ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg. Ymchwiliwr i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i'r tair ymyrraeth trwy ddefnyddio fframwaith archwiliadol sydd wedi'i gyfansoddi o dair prif thema: y model neu'r ddealltwriaeth o ymddygiad; y defnydd o arfau polisi ymddygiadol; a dulliau gwerthuso a ffyddlondeb gweithredu'r ymyraethau.

Mae'r astudiaethau achos yn amlygu bod dealltwriaeth ymddygiadol gynhenid gryf yn ymhlyg yng nghynllun a gweithrediad yr ymyraethau dan sylw. Tuedda'r ddealltwriaeth hwn ddeillio o brofiad o weithio yn y maes, neu ddatblygiad yr ymyrraeth dros gyfnod o amser. Mae'r cyfeiriadau eglur i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn brin; ond, ymhle ceir cyfeiriad nid yw'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn gydnaws â'r ymagwedd honno.

Cynigia'r gwaith hwn arweiniad posib i ymchwil ac ymarfer, yn y ddau faes. Yn benodol, gwelwn yr angen i osod strwythur i'r defnydd o ymagwedd

ymddygiadol i bolisi yn ymdrechion i adfer y Gymraeg ac mae'r defnydd a wnaed eisoes yn cynnig gwersi penodol all arwain at fireinio'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Diolchiadau

Yn gyntaf, hoffwn ddiolch i fy ngoruchwylwyr, Rhys a Huw, am eu cyfuniad gwerthfawr o fewnwelediadau trawiadol a gofal manwl a chyson.

Ni fyddai'r gwaith hwn yn bosib heb gefnogaeth ariannol y Coleg Cymraeg Cenedlaethol. Yn ychwanegol i genhadaeth y Coleg, mae'n cynnig amgylchedd cyfeillgar a chefnogol i fyfyrwyr sy'n cwblhau eu hymchwil trwy gyfrwng y Gymraeg, ac i'r perwyl hwn hoffwn ddiolch i bawb sy'n gysylltiedig â gwaith y Coleg – yn staff ac yn fyfyrwyr.

Hoffwn ddiolch i Gwenno am fod yn gyfaill mor ffwrdd-â-hi.

Hoffwn ddiolch i'r holl gyfweleion, sydd yn aros yn ddienw; ond yn enwedig i un wnaeth ddianc hefo fi i fyd polisi a chynllunio iaith am nifer o oriau, cyn bod rhaid i mi gyfaddef i dad fod ei gar ar ben-ei-waered ar ochr yr hewl ar y ffordd i'r cyfweliad. Diolch hefyd i'r heddwes caredig am fy nhywys i'r cyfweliad.

Hoffwn ddiolch i'r criw cyfan yn yr adran Daearyddiaeth: yn fyfyrwyr, ôl-raddedigion ac aelodau o staff. Nid yn unig yw'r traethawd hwn yn dynodi diwedd cyfnod yn yr adran, ond hefyd diwedd cyfnod yn y brifysgol ar y bryn – ac rwy'n hynod o werthfawrogol i bawb wnaeth fy nghyfnod yn Aberystwyth yn brofiad mor werthfawr.

Diolch i Bois y Werin.

Cynnwys

TABLAU	VIII
FFIGYRAU	VIII
RHESTR TERMAU.....	IX
TALFYRIADAU.....	IX
1: CYFLWYNIAD.....	1
1.1 CYFLWYNIAD	1
1.2 CWESTIWN AC AMCANION YMCHWIL	4
1.3 YMDDYGIAD A PHOLISI CYHOEDDUS.....	7
1.4 YMDDYGIAD A PHOLISI IAITH	10
1.5 YMDRECHION POLISI I ADFER Y GYMRAEG AC YMAGWEDD YMDDYGIADOL I BOLISI	20
1.6 STRWYTHUR Y TRAETHAWD	24
2. ADOLYGIAD O’R LLENYDDIAETH – NEWID YMDDYGIAD	28
2.1 CYFLWYNIAD	28
2.2 DATBLYGIAD YMAGWEDD YMDDYGIADOL I BOLISI.....	29
2.3 YMAGWEDD YMDDYGIADOL I BOLISI	37
2.4 FFRAMWEITHIAU POLISI YMDDYGIADOL	46
2.5 THEMÂU	62
2.6 NODWEDDION	64
2.7 CASGLIAD	71
3. ADOLYGIAD O’R LLENYDDIAETH – POLISI A CHYNLLUNIO I ADFER IAITH	76
3.1 CYFLWYNIAD	76
3.2 POLISI A CHYNLLUNIO IAITH.....	78
3.3 CYNLLUNIO IAITH AR GYFER POLISI CYHOEDDUS	89

3.4 POLISI CYHOEDDUS AR GYFER ADFER IAITH	98
3.5 POLISI A CHYNLLUNIO IAITH YNG NGHYMRU	106
3.6 CASGLIAD	109
4. METHODOLEG	112
4.1 CEFNDIR DISGYBLAETHOL	112
4.2 FFRAMWAITH ARCHWILIADOL	116
4.3 DULLIAU	127
4.4 CASGLIAD	138
5. ASTUDIAETH ACHOS 1: TWF	140
5.1 CYFLWYNIAD	140
5.2 AMLINELLIAD.....	141
5.3 DEALLTWRIAETH O YMDDYGIAD	146
5.4 ARFAU POLISI	166
5.5 FFYDDLONDEB GWEITHREDU A GWERTHUSO	188
5.6 CASGLIAD	202
6. ASTUDIAETH ACHOS 2: PROSIECT CEFNOGI ARFERION IAITH.....	207
6.1 CYFLWYNIAD	207
6.2 AMLINELLIAD.....	210
6.3 DEALLTWRIAETH O YMDDYGIAD	222
6.4 ARFAU POLISI	234
6.5 FFYDDLONDEB GWEITHREDU A GWERTHUSO	248
6.6 CASGLIAD	261
7. ASTUDIAETH ACHOS 3: DEWIS DARPARIAETH ADDYSG UWCH	
CYFRWNG CYMRAEG	263
7.1 CYFLWYNIAD	263
7.2 AMLINELLIAD.....	265

7.3 DEALLTWRIAETH O YMDDYGIAD	276
7.4 ARFAU POLISI	286
7.5 FFYDDLONDEB GWEITHREDU A GWERTHUSO	299
7.6 CASGLIAD	311
8. CASGLIADAU	314
8.1 CYFLWYNIAD	314
8.2 THEMÂU'R FFRAMWAITH ARCHWILIADOL.....	315
8.3 CASGLIADAU	323
8.4 CYFRANIAD AC YMATEB.....	333
LLYFRYDDIAETH.....	344

Tablau

Tabl 1: System proses ddeuol	33
Tabl 2: Effeithiau MINDSPACE	51
Tabl 3: 'Language Planning: The Approach in Wales'	108
Tabl 4: Cyfweiliadau yn ôl astudiaeth achos	128

Ffigyrau

Ffigwr 1: 'The behaviour change policy spectrum'	40
Ffigwr 2: Fframwaith 6E (Dolan et al., 2010: 9)	52
Ffigwr 3: 'The 5 Step Approach to Policy Evaluation' (SGSR, 2015: 5).....	57
Ffigwr 4: Fframwaith ISM (Darnton a Horne, 2013: 4).....	59
Ffigwr 5: 'Behaviour change interventions design process'.....	62
Ffigwr 6: Catherine Wheel (addaswyd o Strubell 2001)	103
Ffigwr 7: 8 Rheswm da dros gyflwyno Cymraeg o'r crud.....	144
Ffigwr 8: Sticer car Twf	145
Ffigwr 9: Llinell amser o ddeunyddiau Twf.....	145
Ffigwr 10: Teuluoedd Twf.....	155
Ffigwr 11: Taflen gwaith cartref Twf.....	158
Ffigwr 12: Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad.....	162
Ffigwr 13: 'Holwch eich arbenigwr'	183
Ffigwr 14: Holiadur Camau Defnydd Iaith.....	220
Ffigwr 15: 'Gweithredu'r arfer da'	273

Rhestr termau

Berffyrdd gwybyddol	<i>Mental shortcuts</i>
Hapbrofion	<i>Randomized Controlled Trials</i>
Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad	<i>Theory of Planned Behaviour</i>
Model proses ddeuol	<i>Dual systems process</i>
Pensaerniaeth dewis	<i>Choice architecture</i>
Rhagosodiad	<i>Default</i>
Tadolrwydd Ryddfrydol	<i>Libertarian paternalism</i>

Talfyriadau

BCW	<i>Behaviour Change Wheel</i>
BIT	<i>Behavioural Insights Team</i>
CCC	<i>Coleg Cymraeg Cenedlaethol</i>
DdCY	<i>Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad</i>
ISM	<i>Individual, Social, Material</i>
PCAI	<i>Prosiect Cefnogi Arferion Iaith</i>
SGSR	<i>Scottish Government Social Research</i>

1: Cyflwyniad

1.1 Cyflwyniad

Ers troad y mileniwm, mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus wedi datblygu ar sail dealltwriaethau newydd o ymddygiad dynol. Yn draddodiadol, seiliwyd polisi cyhoeddus ar ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn pwysleisio nodweddion rhesymol ymddygiad dynol: dealltwriaeth o ymddygiad oedd yn ganolog i economeg fel disgyblaeth academiaidd. Datblygodd yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar sail mewnwelediadau o feysydd megis seicoleg, cymdeithaseg â'r gwyddorau ymddygiadol ehangach. Ategwyd y mewnwelediadau hyn i faes economeg, ac yn ymarferol i bolisi, trwy ddisgyblaeth ifanc economeg ymddygiadol. Arweiniodd y gwerthfawrogiad o ddealltwriaethau amgen o ymddygiad dynol at arloesi polisi - yn aml, o dan y label *newid ymddygiad* neu *economeg ymddygiadol* (Kahneman, 2013). Daeth yr arloesi hwn i sylw ehangach gyda chyhoeddi *Nudge* (Thaler a Sunstein, 2008), gan arwain at chwyldro yn y maes (Jones et al., 2013: 16). Erbyn heddiw, mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi aeddfedu, gan arwain Jones et al., (2013: ix) i ddefnyddio'r term *agenda newid ymddygiad* i ddisgrifio'r defnydd o "new understandings of human conduct as a basis for public policy development". Ceir cadarnhad o aeddfedrwydd yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi gan y defnydd o'r ymagwedd mewn nifer cynyddol o feysydd polisi (gweler BIT, 2016). Yn ogystal, gwelir bod y defnydd o ddealltwriaethau amgen o ymddygiad wedi gosod sail ffrwythlon go gyfer datblygu ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus (Sunstein, 2016; Benartzi et al., 2017). Yn sgil hyn, gwelwn ddefnydd cynyddol gan lywodraethau a sefydliadau polisi cyhoeddus o ymagwedd ymddygiadol i bolisi (Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol, 2013; BIT, 2016;

Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru, 2017). Gyrrwyd datblygiad ac ymlediad yr ymagwedd ymddygiadol gan yr ymwneud hyn, ac yn enwedig gan waith y *Behavioural Insights Team* (o hyn ymlaen, BIT). Mae'r BIT yn golygu bod y DG ar flaen y gad o ran ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gydag yr ymagwedd wedi ymddangos fel "something of a policy panacea across a range of social policy sectors worldwide" (Pykett et al., 2017: 69).

Hyd yma, prin yw'r ymwneud rhwng ymdrechion polisi a chynllunio iaith a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi - ar lefel ddeallusol ac yn ymarferol. Mae hyn yn syndod gan fod polisi a chynllunio iaith yn enghraifft o faes polisi cyhoeddus (Grin, 2006; Lewis a Royles, 2017), ac felly bod modd ei ystyried fel ymgais i newid ymddygiad (gweler Shafir, 2013: 1). Hynny yw: "language planning is a form of socio-political intervention [...] language planning is in essence an extension of social policy aimed at behaviour modification" (Williams, 2003: 1). Mae polisi a chynllunio iaith yn enghraifft ddiddorol o bolisi cyhoeddus oherwydd nid yw'n bosib i lywodraeth osgoi arddel polisi iaith mewn rhyw fodd. Gall bolisi iaith gael ei arddel mewn modd echblyg ac eglur, ond mewn nifer o achosion gwelwn fod polisi iaith yn cael ei fynegi mewn modd mwy anuniongyrchol. Yn yr achosion hyn, mae modd adnabod polisi iaith yn ymhlyg ym mholisiâu a gweithrediadau gwladwriaethau a llywodraethau. Pwysleisia hyn natur eang polisi a chynllunio iaith, a'i berthnasedd i ystod eang o feysydd polisi. Hynny yw, mae penderfyniadau parthed darparu gwasanaethau cyhoeddus oll yn mynnu ystyriaeth o bolisi iaith. Mewn nifer o achosion, mae'r penderfyniadau hyn yn dilyn polisi iaith *de facto*, ond mewn eraill mae modd i ymgymryd â chymau penodol i wireddu polisi iaith. I'r perwyl hyn, mae modd i bolisi iaith ddarogan amcanion amrywiol (gweler Kaplan a Baldauf, 1998: 59), ac mae modd

adnabod ffurfiau penodol o gynllunio iaith i wireddu'r amcanion hyn. Canolbwyntia'r traethawd hwn ar ymdrechion i adfer iaith, neu i wyrddroi shiftt iaith fel math penodol o bolisi a chynllunio iaith.

Enghraifft amlwg o bolisi a chynllunio iaith yw ymdrechion i adfer neu i adfywio iaith sydd wedi'i lleiafrifoli. Mae llywodraethau, yn enwedig yng ngorllewin Ewrop, yn gynyddol yn ymhél ag ymdrechion i wyrddroi shiftt iaith, neu i adfer neu adfywio ieithoedd (Fishman, 2001a). Mae'r ymdrechion cynyddol i adfer neu adfywio ieithoedd yn dueddol o fod yn ymateb i rybuddion neu ragolygon enbyd am ddirywiad ieithoedd (Austin a Sallabank, 2011: 1). Arweinia hyn llywodraethau i fabwysiadu polisi iaith o adfer neu adfywio iaith, ac i ymgymryd ag ymdrechion cynllunio iaith i'r perwyl hyn. Gwelwn, felly, bod ymdrechion o'r fath yn enghraifft o bolisi iaith sydd yn ganlyniad i benderfyniad bwriadol ac ymwybodol i ddylanwadu ar ymddygiad iaith dinasyddion mewn rhyw fodd. Golyga hyn bod polisi a chynllunio iaith yn faes polisi amlwg mewn cyd-destun ymhle mai adfer iaith yw'r amcan. Mae modd adnabod ymdrechion o'r fath ar waith yng Ngwlad y Basg (Azurmendi et al., 2001), Catalonia (Strubell, 1998) a Quebec (Chevrier, 2003). Ar lefel ymarferol, tueddir i weld polisi a chynllunio iaith yn cael ei ymdrin ag ef fel enghraifft o faes polisi cyhoeddus yn fwyaf eglur mewn achosion lle y mae adfer iaith yn amcan. Hynny yw, mewn cyd-destun o'r fath tueddir i weld ymdrechion llywodraethol neu gyhoeddus penodol i lunio ac i wireddu polisi iaith, gydag iaith yn cael ei thrin fel unrhyw faes polisi arall. Tuedda hyn i adlewyrchu'r dybiaeth bod ymdrechion i adfer iaith yn enghraifft o bolisi a chynllunio iaith sydd ag effaith pellgyrhaeddol. Erbyn hyn, cymaint yw'r sylw i ymdrechion i adfer neu i wyrddroi shiftt iaith nes bod gwyrddroi shiftt iaith bron yn cael ei ystyried yn gyfystyr â pholisi a chynllunio iaith (Williams, 2007:

174). I raddau helaeth, mae ymdrechion i wyrddroi shift iaith mor amlwg “that this model essentially replaced language planning” (Jernudd a Nekvapil, 2012: 31). I’r perwyl hyn, mae’r traethawd hwn yn canolbwyntio ar ymdrechion polisi a chynllunio iaith i adfer iaith.

Enghraifft amlwg o ymdrech bolisi a chynllunio iaith yw’r ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. Mewn perthynas â gwaith y traethawd hwn, mae’r ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg yn cynnig astudiaeth achos delfrydol. Mae ystod o ffactorau yn cyfrannu at hyn. Yn gyntaf, mae’n enghraifft adnabyddus o ymdrechion i adfer iaith ar sail gweithredu ymdrechion polisi a chynllunio iaith. I’r perwyl hyn, mae’r ymdrechion yn eglur ac yn fwriadol. Yn ail, mae’r ymdrechion hyn yn rhan o gyfanwaith polisi cyhoeddus yn y DG, a gyda’r DG fel un o arweinwyr polisi ymddygiadol (gweler Pykett et al., 2017: 69) mae’r posibilrwydd i ganfod mewnwlediadau gwerthfawr parthed ymlediad yr ymagwedd ymddygiadol. Yn olaf, mae eisoes yn bosib adnabod achosion o ymlediad o’r ymagwedd ymddygiadol i ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. Mae’r adran nesaf yn amlinellu cwestiwn ac amcanion ymchwil, cyn i’r adrannau wedyn (1.3-1.5) esbonio’r ddadl dros ddod â’r ddau faes hyn i gyswllt, ac i ddefnyddio ymdrechion i adfer y Gymraeg i’r perwyl hyn.

1.2 Cwestiwn ac amcanion ymchwil

Hyd yma, rydym wedi gweld bod datblygiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi eisoes wedi cael effaith sylweddol ar bolisi cyhoeddus yn y DG. Mae’r ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi ymledu i feysydd polisi newydd (gweler BIT, 2016), ar sail y dehongliad o bolisi cyhoeddus fel ymdrech i newid ymddygiad (Shafir, 2013: 1). Arweinia hyn at gynnig sylw i’r ymlediad hyn (Oliver, 2013; Kahneman, 2013). Cynsail gwaith y traethawd hwn, a gwraidd ei

wreiddioldeb, yw creu perthynas fwriadol rhwng y ddau faes hyn yn absenoldeb perthynas o'r fath eisoes. I'r perwyl yma, cwestiwn ymchwil y traethawd hwn yw:

I ba raddau mae ymdrechion polisi a chynllunio iaith sydd â'r nod o adfer y Gymraeg yn gyson neu yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol at bolisi?

Diben y gwaith hwn felly yw ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru. Gwneir hyn drwy ymchwilio i'r defnydd, ymhlyg neu eglur, sydd eisoes yn cael ei wneud o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Bydd hyn yn galluogi ystyriaeth o'r graddau y mae'r ymdrechion polisi a chynllunio iaith dan sylw yn gyson neu yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn, defnyddir ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel lens i astudio ymdrechion polisi a chynllunio iaith trwyddi ac fel fframwaith i ymchwilio i'r ymdrechion hyn.

Mae'r traethawd hwn yn ymchwilio i ba raddau mae ymdrechion polisi a chynllunio iaith benodol i adfer y Gymraeg yn gyson neu yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi er mwyn medru gwneud cyfraniad i'r naill faes a'r llall. Yn amlwg, mae ffocws empeiraidd i'r gwaith, ac mae disgwyl i'r ymchwil wneud cyfraniad ymarferol i rai o'r ymyraethau sydd dan sylw. Mae ystyriaeth o'r graddau bod yr ymyraethau yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol yn mynnu ystyriaeth o ddefnydd eglur o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, a hynny'n ddefnydd sydd yn adlewyrchu'r ymagwedd honno. Ar y llaw arall, byddai adnabod elfennau sydd yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ond nid yn gyson, yn cynnig dadleuon ymarferol go gyfer llunio polisi

iaith ymddygiadol yn y dyfodol. Mae'r traethawd hwn yn mynd ati i ymhél â hyn trwy ymchwilio i'r defnydd posib sydd eisoes yn cael ei wneud o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Disgwylir i hyn osod sylfaen go gyfer darparu cyfeiriad i ymchwil ac ymarfer yn y ddau faes i'r dyfodol, gan ystyried y posibilrwydd o lunio fframwaith o bolisi iaith ymddygiadol yn ganlyniad dilynol i'r gwaith hwn.

Dylai ystyriaeth o i ba raddau mae'r ymdrechion polisi a chynllunio iaith dan sylw yn gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi arwain at drafodaeth o addasrwydd y ddau faes i'w cymhwyso. Hynny yw, a oes elfennau o bolisi a chynllunio iaith i'w gweld yn yr ymyraethau dan sylw sydd yn anghydnaws ag ymgymhwysiad ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi? Y gwrthwyneb i hyn yw ystyried a oes angen addasu neu newid elfennau o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn ymateb i'r elfennau anghydnaws hyn? Disgwylir i hyn gynnig adborth i'r gwyddorau ymddygiadol, o ganlyniad i ddefnyddio ymdrechion polisi a chynllunio iaith i adfer y Gymraeg i'w broblemateiddio. Cynigia honiadau'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi o'i effaith disgwyliad eglur i ni o sut all y gwaith hwn gyfrannu i'r maes hwnnw. Nid yw'r disgwyliadau o adborth y broses hon i'r gwyddorau ymddygiadol mor eglur. Yn adran 1.4 esbonnir y nodweddion sy'n gwneud polisi a chynllunio iaith yn faes polisi unigryw, ac felly'n cynnig dadleuon cryf dros y posibilrwydd o fewnwelediadau ymddygiadol newydd. Mae'r dymuniad i gynnig adborth i'r gwyddorau ymddygiadol yn amcan i'r gwaith hwn, tra'n ddarostyngedig i'r cwestiwn ymchwil. I'r perwyl hyn, disgwylir i drafodaethau a all arwain at adnabod elfennau o adborth posib i'r gwyddorau ymddygiadol i ymddangos trwy'r traethawd wrth i'r elfennau hyn ddod i'r amlwg. Ond, nid oes lle yn y traethawd hwn i ymgymryd â hyn mewn

modd sy'n gwneud tegwech llawn i'r amcan - disgwylir i'r gwaith gynnig arweiniad i waith bydd yn ymdrin â hyn yn y dyfodol.

1.3 Ymddygiad a pholisi cyhoeddus

Nodwyd eisoes bod yr agenda newid ymddygiad eisoes wedi cydio yng nghylchoedd polisi'r DG. Y cerbyd allweddol i hyn yw gwaith y BIT, a'r datblygiad o fframweithiau polisi ymddygiadol safonol. Enghraifft enwog a dylanwadol o'r fframweithiau hyn yw'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010). Cynrychiola cyhoeddi fframwaith MINDSPACE gam sylweddol yn y datblygiad a'r defnydd o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Yn ystod y ddegawd arweiniodd at gyhoeddi MINDSPACE roedd y ddealltwriaeth o'r hyn sy'n dylanwadu ar ein hymddygiad wedi cynyddu'n sylweddol a gwelwyd datrysiadau polisi newydd yn deillio o'r ddealltwriaeth newydd yma (O'Donnell a Bichard, 2010). Roedd y model system proses ddeuol yn gyfraniad allweddol i'r datblygiad yma (gweler Kahneman, 2002; 2011; Stanovich a West, 2000). Mae'r model system proses ddeuol (Kahneman, 2002) yn meddu ar berthnasedd cyffredinol i ystod eang o ymddygiadau gwahanol. Trwy seilio fframwaith polisi ar y model hwn o ymddygiad, roedd modd mynd ati i lunio fframwaith yr oedd hefyd yn berthnasol i amrywiaeth eang o ymddygiadau a meysydd polisi. O ganlyniad, daeth y model system proses ddeuol o ymddygiad yn sail i fframweithiau polisi ymddygiadol megis MINDSPACE (Dolan et al., 2010: 14). Ers cyhoeddi MINDSPACE, datblygwyd fframweithiau eraill cymharol (gweler adran 2.4).

Mae'r fframweithiau polisi ymddygiadol hyn oll yn fframweithiau safonol. Hynny yw, maent wedi'u llunio fel rhan o ymagwedd gyffredinol i bolisi ymddygiadol er mwyn hwyluso'r ymgymhwysiad o ymagwedd o'r fath i feysydd

neu faterion polisi newydd. Ar y cyfan, gwelwn fod fframweithiau o'r fath yn meddu ar dair elfen gyffredin. Yn gyntaf, mae dealltwriaeth o ymddygiad cyffredin yn dueddol o hysbysu'r fframwaith. Fel arfer, mae'r ddealltwriaeth hon yn adeiladu ar y model system proses ddeuol o ymddygiad. Ar y lefel mwyaf elfennol, mae'r fframweithiau oll wedi'u hadeiladu ar ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n cydnabod natur gyfyngedig ymddygiad rhesymol. Yn ail, mae'r fframweithiau oll yn cynnig technegau neu arfau polisi sydd yn seiliedig ar fewnwelediadau ymddygiadol. Tuedda'r arfau polisi hyn i fod yn arfau polisi meddal nad ydynt yn cyfyngu ar ryddid dewis yr unigolyn. Yn hyn o beth, mae'n bosib dehongli dylanwad cynhenid tadolrwydd Ryddfrydol (Thaler a Sunstein, 2003a; 2003b) ar y fframweithiau hyn. Nid yw'r defnydd o'r arfau polisi meddal hyn o reidrwydd yn disodli arfau polisi traddodiadol megis deddfwriaeth, rheoleiddio a threthu. Mewn nifer o achosion dadleuir bod ymagwedd ymddygiadol yn ategu neu'n addasu'r defnydd o'r arfau polisi mwy traddodiadol hyn (Dolan et al., 2010: 46). Yn olaf, mae'r fframweithiau yn cynnig arweiniad ar sut i weithredu ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, sut i gyfuno mewnwelediadau ymddygiadol ac arfau polisi ymddygiadol er mwyn llunio ymyraethau polisi ymddygiadol. Yr egwyddor sydd yn gyrru'r elfen yma yw'r pwyslais ar fesur effaith. Mynegir hyn yn ymarferol trwy ymrwymiad y BIT i ymagwedd arbrofol i lunio polisi ymddygiadol trwy'r defnydd o hapbrofion (Haynes et al., 2012).

Mae'r fframweithiau polisi hyn yn gyrru'r gwaith ymarferol a deallusol sy'n deillio o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yng ngwaith cyrff megis y BIT ac yn y fframweithiau hyn, ceir mynegiant ymarferol o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Cefnogir yr ymagwedd ymarferol yma gan egwyddorion ymddygiadol

cyffredin, a hefyd gan syniadau poblogaidd a syml o ran ymddygiad dynol a sut i'w ddylanwadu (gweler Thaler a Sunstein, 2008; Kahneman, 2011). Mae tair elfen gyffredin y fframweithiau polisi ymddygiadol yn deillio i raddau helaeth o'r egwyddorion ymddygiadol cyffredin hyn. Rhai o'r prif egwyddorion yw hwyluso'r ymddygiad sy'n ddymuniedig (Kahneman, 2013: ix); i waredu rhwystrau neu leihau ffrithiant (Service et al., 2014: 3); ac i dalu sylw i fanion all ymddangos yn ddi-nod (Thaler a Sunstein, 2008: 4). Ar y cyfan, gall adnabod yr elfennau hyn fel rhan o ymdrech bolisi awgrymu'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi y tu cefn i'r polisi. Trwy waith y BIT, mae'r defnydd o hapbrofion i fesur effaith ymdrechion polisi ymddygiadol hefyd yn cael ei ystyried yn egwyddor o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae hyn yn adeiladu ar y gydnabyddiaeth "[that] much of our intuition about human behaviour fails to predict what people will do" (Shafir, 2013: 1). Y casgliad rhesymegol i hyn yw "[that] policies based on bad intuitive psychology are less likely to succeed and can often prove hurtful" (ibid: 1). Dyma sydd yn esbonio'r pwyslais ar y defnydd o hapbrofion fel dull o fesur effaith polisi.

Arweinia hyn at egwyddor sylfaenol yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi, sef bod dylanwadu ar ymddygiad yn ganolog i bolisi cyhoeddus (Dolan et al., 2010: 12). Yn allweddol i hyn mae ceisio sicrhau bod ymdrechion polisi cyhoeddus yn cael eu hadeiladu ar seiliau ymddygiadol cadarn (Shafir, 2013: 1). Hynny yw, dylid gwneud defnydd o'r ddealltwriaeth gynyddol o ymddygiad i lunio polisi sydd yn adlewyrchu'r ddealltwriaeth newydd hyn:

"Behavioural sciences have enabled policy-makers to move beyond narrowly conceived understandings of human decision-making that assume considered and rational responses [...] Those designing policy can now draw on research that reveals the role of emotion, social context, automatic responses, mental

shortcuts, and intuition within human behaviour" (Whitehead et al., 2014: 11)

Amlyga Whitehead et al. (2014: 11) y modd y mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn tynnu ar ystod o feysydd ymchwil (Halpern, 2015: 24-30). Mae'r cyfoeth hwn, ynghyd â'r broses barhaus o gymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol i bolisi cyhoeddus, yn golygu bod yr agenda newid ymddygiad yn "functionally diverse, and constantly diversifying" (Jones et al., 2013: 43). Dehonglir gwaith y traethawd hwn fel cyfraniad i'r amrywiaeth hyn. Y cyfiawnhad eang go gyfer gwaith y traethawd hwn yw bod polisi a chynllunio iaith, fel maes polisi cyhoeddus, yn gymwys i'w ystyried mewn perthynas â'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r adran nesaf yn cynnig y ddadl yma fel cyfiawnhad eang dros waith y traethawd, cyn cynnig nodweddion penodol sydd yn awgrymu budd i ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith mewn perthynas ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

1.4 Ymddygiad a pholisi iaith

Yn yr adran flaenorol amlinellwyd yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gan esbonio rhai o nodweddion yr ymagwedd a'i ddylanwad ar bolisi cyhoeddus. Er gwaethaf datblygiad syfrdanol ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus, yn ddeallusol ac yn ymarferol, prin fu'r ystyriaeth a roddwyd i ymgymhwyso'r ymagwedd i faes polisi a chynllunio iaith. O ystyried y diffyg hwn, diben yr adran yma yw esbonio'r rhesymau dros ddod â'r ddau faes yma ynghyd. Mae'r dadleuon hyn yn ychwanegol i'r ddadl gyffredinol bod polisi cyhoeddus oll yn seiliedig ar newid ymddygiad - dadl sydd yn rhoi cyfiawnhad eang i ymlediad yr ymagwedd ymddygiadol i feysydd polisi newydd. Hynny yw, cynigir y dadleuon hyn ar y sail bod maes polisi a chynllunio iaith yn meddu ar nodweddion unigryw sydd

yn gwneud achos cryf dros yr angen i fynd ati i ymchwilio i'r maes o safbwynt ymddygiadol.

I'r perwyl hwn, ystyrir dadleuon deallusol ac ymarferol o gyd-destun y naill faes a'r llall sydd yn cyfrannu i'r ddadl dros ystyried polisi iaith ymddygiadol. Yn ddeallusol, mae dadl gref dros ystyried ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith oherwydd nodweddion unigryw iaith fel ymddygiad. Hynny yw, disgwylir i nodweddion iaith fel ymddygiad gynnig her i honiadau modelau o ymddygiad, megis y model proses ddeuol o ymddygiad, fel modelau safonol neu gyffredinol. Tybir bod posibilrwydd i hyn gynnig mewnwelediadau newydd i'r gwyddorau ymddygiadol a'n dealltwriaeth o ymddygiad. Yn ymarferol, mae dadleuon dros gymhwyso ymagwedd ymddygiadol yn deillio o hanfodion polisi a chynllunio iaith - maes polisi sydd yn unigryw i raddau oherwydd datblygiad y maes sydd wedi'i gefnogi gan ymdrechion deallusol nodedig (gweler Fishman, 1991). Yn yr adran nesaf, rhoddir sylw i ddadleuon parthed dewis ymdrechion i adfer y Gymraeg fel astudiaeth achos i'r traethawd hwn. Mae'r cyfuniad hwn o ddadleuon yn cynnig cyfiawnhad cryf dros ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith mewn perthynas ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi; ac, yn fwy penodol, yn awgrymu gwerth ymchwil sydd yn defnyddio ymagwedd ymddygiadol fel fframwaith i ymchwilio i'r ymdrechion i adfer y Gymraeg ac i gynnig arweiniad i ymchwil ac arfer yn y ddau faes i'r dyfodol.

Yn gyntaf, mae angen pwysleisio polisi a chynllunio iaith fel enghraifft o bolisi cyhoeddus. Yn hanesyddol, gyrrwyd ymdrechion i adfer ieithoedd gan "the unstinting commitment of individuals acting as parents, local sociopolitical activists, or decision makers" (Williams, 2014: 267). Dros y degawdau diwethaf,

mae'r ffocws wedi newid i ganolbwyntio ar ymdrechion llywodraethau i adfer ieithoedd. I'r perwyl hwn, mae modd adnabod ystod o achosion o ymdrechion cynllunio iaith lwyddiannus ar draws gyfandir Ewrop (Baker, 2008: 104). Noda Baker bod Gwlad y Basg, Catalonia, Iwerddon, Cymru a Friesland, ynghyd â nifer o ardaloedd arall yn Ewrop, wedi mabwysiadu ymdrechion cynllunio iaith ar lefel llywodraethol er mwyn gwireddu polisi o adfer yr ieithoedd dan sylw (2008: 104). Llaw yn llaw â rôl gynyddol llywodraethau fel actorion cynllunio iaith, mae'n bosib adnabod ymdrechion polisi iaith sy'n gynyddol soffistigedig (Baker, 2008), pellgyrhaeddol ac arloesol (Williams, 2014: 268).

Mae hyn yn cyd-fynd gyda dadl Grin (2006: 77) "that [language policy] must be seen as a form of public policy - just like transportation policy, environmental policy, etc.". Adleisir y ddadl hon bod angen ymdrin â pholisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus gan eraill (gweler Lewis a Royles, 2017), gan gymryd:

"the view that language planning is a form of socio-political intervention. Many take the view that language planning, as a discipline, has developed a certain objective detachment that allows it to be treated as if it were a form of scientific exercise [...] language planning is in essence an extension of social policy aimed at behaviour modification" (Williams, 2003: 1).

Mae cydnabyddiaeth o bolisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus yn amlygu natur ymwneud oddrychol neu wyddonol yn y maes. Gall hyn awgrymu cyfeiriad tuag at ddefnydd cynyddol o fewnwelediadau o astudiaethau polisi. Er gwaethaf hyn, dadleua Ricento nad oes sylw digonol i bolisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus:

"What has not been much discussed is the practice of language planning, that is, the development, implementation, and evaluation of specific language policies [...] this is an understudied facet in LP research" (2006: 18)

Cynigia Ricento mai un o'r ffactorau "for the lack of attention to the mechanisms of language planning is that most sociolinguists and applied linguists have little or no training in the policy sciences" (2006: 18). Mae hyn yn cymhell, ac yn cyfiawnhau, ymgymryd â pholisi a chynllunio iaith o safbwynt ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwelwyd eisoes bod yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi bellach yn ymledu i feysydd polisi newydd. Ceir cyfiawnhad sylfaenol, ar sail y gydnabyddiaeth o natur polisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus, o'r ddadl y dylid llunio polisi ar sail y ddealltwriaeth orau o ymddygiad ag sy'n bosib (Dolan et al., 2011: 12; Shafir, 2013: 1). Hynny yw, gan ddefnyddio ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae natur ymarferol ac ad-hoc ymdrechion polisi a chynllunio iaith, ynghyd â diffyg sylw i werthuso polisi yn y maes, yn adeiladu ar y ddadl sylfaenol hon. Gall ymgymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith gyfrannu at ymateb i'r diffygion ymarferol a deallusol hyn (gweler Evas a Cunliffe, 2017).

Llinyn arall o ddadl sydd yn cynnig cyfiawnhad i'r ymgymhwysiad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith yw perthynas â nodweddion y disgyblaethau academiaidd dan sylw, a seicoleg gymdeithasol yn enwedig. Mae seicoleg gymdeithasol, fel disgyblaeth academiaidd, yn meddu ar gyfraniad arwyddocaol ar draws y gwyddorau ymddygiadol yn ogystal ag ym maes iaith yn gyffredinol. Nid yw hyn yn syndod, gan fod seicoleg gymdeithasol "more perhaps than any other science, [...] deals with human behaviour at the common, everyday, observable level" (Forgas, 1985: 3). Noda Forgas bod ymddygiad o'r fath yn "behaviour that we are all, by definition, 'experts' on" (1985: 3). Mae hyn yn ffenomen gyfarwydd i'r ymdrechion polisi iaith i adfer y Gymraeg, ymhle mae ystrydebau a phrofiadau personol yn sail go gyfer esbonio a chyfiawnhau

ymdrechion i adfer y Gymraeg. Ceir enghraifft amlwg o hyn mewn perthynas ag addysg cyfrwng Cymraeg a'r diffyg defnydd o'r iaith yn gymdeithasol a phrofiad personol y Prif Weinidog, Carwyn Jones, o ddefnydd iaith ei blant (BBC Cymru Fyw, 2012). Ar y pwynt yma, mae'n werth dwyn i gof natur polisi a chynllunio iaith fel disgyblaeth academaidd fel ymarfer "top-down" a "bottom-up" (Kaplan a Baldauf, 1997: 196). Hynny yw, nad yw ymdrechion polisi a chynllunio iaith o reidrwydd yn gysylltiedig ag ymdrech bolisi cyhoeddus. Canlyniad hyn, yw cynyddu'r cyfle i adeiladu ar y ddealltwriaeth o ymddygiad iaith 'arbenigol' yr ydym oll, fel siaradwyr, yn meddu diolch i'n profiadau ni fel siaradwyr o'r iaith dan sylw. Cwestiyna Forgas yr arbenigedd hwn, gan ddadlau nad yw o reidrwydd yn gydnaws â dealltwriaeth o seicoleg gymdeithasol fel disgyblaeth academaidd (1985: 3-6). Adleisia hyn y dadleuon sy'n cyfiawnhau'r defnydd systematig o ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar sail dealltwriaethau ymddygiadol cywir (Shafir, 2013: 1). Hynny yw, "[that] policies based on bad intuitive psychology are less likely to succeed and can often prove hurtful" (ibid: 1). Mae hyn yn cadarnhau'r cyfiawnhad dros ystyried polisi a chynllunio fel maes polisi cyhoeddus sydd yn mynnu ymdriniaeth o safbwynt ymagwedd ymddygiadol.

Mae Cooper yn gwneud y ddadl hon yn hollol eglur, gan ddadlau "[that] it is likely that they [language planners] can improve the effectiveness of their activities by sharpening their own awareness about what type of behaviour - awareness, evaluation, knowledge or usage - they are trying to influence" (1989: 63). Cefnoga hyn yr egwyddor sy'n gyrru'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi y dylid defnyddio'r ddealltwriaeth orau bosib o ymddygiad i hysbysu ymdrechion polisi cyhoeddus er mwyn cynyddu effeithiolrwydd yr ymdrechion dan sylw. Gwna Cooper y ddadl mewn perthynas ag elfennau amrywiol o ymddygiad iaith,

gan nodi bod modd targedu'r elfennau amrywiol hyn yn defnyddio mathau gwahanol o gynllunio iaith benodol. Tra ei fod yn ddadl am yr angen i ystyried polisi a chynllunio iaith o safbwynt ymddygiadol, mae'r ddadl yn esgeuluso ymagwedd ymddygiadol i bolisi - ymagwedd sydd wedi datblygu ers i Cooper (1989) gynnig ei sylw. Sylfaen gwaith y traethawd hwn yw ystyried y defnydd o ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Elfen o hyn byddai ystyried sut mae gwneud defnydd o ddealltwriaethau o ymddygiad, ac ymddygiad iaith yn benodol, er mwyn dylunio ymdrechion polisi a chynllunio iaith. I'r perwyl hwn, mae dadl Cooper (1989: 63) yn elfen o'r ddadl sy'n cyfiawnhau gwaith y traethawd hwn. Ond, nid yw'n cynnig dadl gyflawn - yn bennaf, oherwydd bod ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar sail dealltwriaeth soffistigedig o ymddygiad ond wedi datblygu ers troad y mileniwm.

Felly, er mwyn cynnig dadl gyfannol am yr angen i ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith mewn perthynas ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi mae angen mynd ati i ystyried y dadleuon eraill perthnasol. Mae pwysleisio natur polisi a chynllunio iaith fel maes polisi cyhoeddus yn cynnig sylfaen cryf ar gyfer cyfiawnhau gwaith y traethawd hwn, ond gwelwn fod ystod o ddadleuon unigryw dros gyfiawnhau'r gwaith yn ogystal. Yn gyntaf ymysg y dadleuon hyn, mae nodweddion unigryw iaith fel ymddygiad yn gymhelliant i ystyried ymgymhwysiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith. Nodweddir iaith fel ymddygiad lle nad oes yr un pwyslais unigolyddol a welir o fewn economeg a'r gwyddorau ymddygiadol. Yn ei hanfod, mae ymddygiad ieithyddol yn ymddygiad rhyngbersonol a chymdeithasol (Forgas, 1985: 115). Mewnwelediad grymus y gwyddorau ymddygiadol yw ystyried ymddygiad dynol mewn perthynas â'r cyd-destun y lleolir yr ymddygiad: yr hyn mae Thaler

a Sunstein (2008: 12-14) yn ei ddisgrifio fel pensaernïaeth dewis. Mae theorïau o ymddygiad rhyngbersonol yn pwysleisio dylanwad “social networks, social support, role models and mentoring” (Halpern et al., 2004: 23) fel elfennau o’r cyd-destun i’r ymddygiad. Mewnwelediad allweddol theorïau rhyngbersonol o ymddygiad yw’r angen i ganolbwyntio “not just on the individual, but on their relationships with those around them” (Halpern et al., 2004: 23).

Mewn perthynas â natur ryngbersonol iaith, disgrifir fel ymddygiad sydd yn "fundamentally cooperative" (Coulmas, 2013: 12). Yn annatod yn hyn yw bodolaeth mwy nag un actor, sydd yn pwysleisio natur ryngbersonol a chymdeithasol iaith fel ymddygiad. Dadleua Coulmas bod natur annatod gydweithredol iaith yn golygu bod ymddygiad iaith yn cynnig ei hun i ystyried ymddygiadol sydd yn ymwrthod i raddau â nodweddion ymddygiad rhesymol (2013: 12). Cynsail disgrifio iaith fel ymddygiad sydd yn annatod gydweithredol yw peidio â chymryd yn ganiataol bod yr actorion yn actorion rhesymol (Coulmas, 2013: 12). Ar y cyfan, mae dealltwriaethau o ymddygiad economeg a’r gwyddorau ymddygiadol yn pwysleisio rhesymeg fel nodwedd normadol i’n hymddygiad (Angner, 2012: 4; Heukelom, 2014: 170). Awgryma hyn y posibilrwydd o gyferbyniad anghynhwysol rhwng iaith fel ymddygiad annatod cydweithredol a rhesymol fel nodwedd normadol i ymddygiad iaith. Goblygiad hyn yw cwestiynau dirfawr o ran natur ymddygiad iaith fel ymddygiad - sydd y tu hwnt i sylw'r traethawd hwn - ond, mae'n cynnig awgrym o'r posibilrwydd i ddisgwyl dealltwriaeth o ymddygiad iaith sydd yn wahanol i'r hyn sydd yn gysail i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Os felly, mae gwerth i ystyried y defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion i newid ymddygiad iaith - diolch i natur sylfaenol yr ymddygiad dan sylw.

Mae'r cysyniad o ddewis mewn perthynas ag ymddygiad iaith hefyd yn cyferbynnu â dewis fel cysyniad allweddol i'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd wrth wraidd y gwyddorau ymddygiadol. Awgrymir hyn gan y disgrifiad o natur annatod gydweithredol ymddygiad iaith, disgrifiad sydd yn cynnwys y dybiaeth bod mwy nag un actor yn cyfrannu i'r ymddygiad. Hynny yw, os yw ymddygiad iaith yn gydweithredol yna mae'r dewis iaith wedi cael ei gyfyngu yn ôl yr angen i gydweithio ag actorion arall. Er bod yr hyn sydd yn nodweddu ymddygiad iaith yn wahanol i'r dehongliadau amgen o ymddygiad sydd yn gyffredin i'r gwyddorau ymddygiadol, mae elfennau cymharol sydd yn awgrymu tir ffrwythlon i'r ystyriaeth o ymddygiad iaith. Amlyga Coulmas hyn drwy gynnig “for language choices [...] stable mutual cooperation [...] is better described as standard operating procedure than the result of conscious choice on the part of the interactants” (2013: 12). Yn hyn o beth, pwysleisir arfer ac inertia fel ffactorau sy'n cyfyngu ar ddewis mewn perthynas ag ymddygiad iaith (Coulmas, 2013: 12). Mae ymchwil newydd ar ymddygiad iaith hefyd yn pwysleisio dylanwad emosiwn ar ddewisiadau iaith yng nghyd-destun siaradwyr newydd o'r Wyddeleg (Walsh, 2017), sydd yn adleisio emosiwn fel un o'r nodweddion o'r model system proses ddeuol o ymddygiad (Thaler a Sunstein, 2008: 22). Yn ogystal â'r nodweddion hyn, gwelwn bwyslais cryf ar y defnydd o hunaniaeth fel ffactor sydd yn esbonio dewisiadau iaith (Baker, 2011: 6), sydd yn cymharu gydag ymchwil yn y gwyddorau ymddygiadol, a seicoleg gymdeithasol yn benodol, ar hunaniaeth fel ffactor ymddygiadol (Oyserman, 2007).

Amlyga hyn y cysyniad o ddewis iaith, cysyniad sy'n allweddol i ieithyddiaeth gymdeithasol (Coulmas, 2013: 9). Gan gofio'r pwyslais ar natur annatod gydweithredol ymddygiad iaith, mae sylw aruthrol yn ieithyddiaeth

gymdeithasol i ddewis iaith fel cysyniad. Gwelwn hyn ar sail cyfoeth yr amrywiaeth o ddewisiadau mae iaith yn ei gynnig (Forgas, 1985: 130). Mae dewis iaith fel cysyniad ar ei fwyaf amlwg mewn cyd-destun lle bod mwy nag un iaith yn dod i gyswllt (Appel a Muysken, 1987: 5). Gall hyn fod ar ei amlycaf mewn cyd-destun o ddwyieithrwydd anghymesur (Baker, 2011: 70), megis yng Nghymru lle bod lleiafrif dwyieithog o fewn cymdeithas sydd, i raddau helaeth, yn uniaith (Jones, 2012). Mewn sefyllfa o'r fath tueddir i weld shift iaith (Holmes 2013: 53-67) ag, o ganlyniad, ymdrechion i gynnal neu i adfer yr iaith leiafrifol (Holmes, 2013: 67-69). Ffactor sydd yn effeithio ar y broses o shift iaith yw nodweddion a pherthynas yr ieithoedd penodol dan sylw. Yn aml, esbonnir shift iaith, a'r dirywiad yn amrywiaeth ieithyddol (Nettle a Romaine, 2000; Crystal, 2002), fel canlyniad i siaradwyr yn troi i ddefnyddio ieithoedd o ddefnydd ehangach. Ledled y byd, mae siaradwyr ieithoedd llai yn troi i ddefnyddio ieithoedd o ddefnydd ehangach, neu "world languages" (Holmes, 2013: 53). Tuedda grym economaidd, gwleidyddol, cymdeithasol a diwylliannol i gronni i siaradwyr yr 'ieithoedd bydol' hyn tra bod siaradwyr ieithoedd llai yn cael eu hymylu. O ganlyniad i'r anghydraddoldeb hwn, gall siaradwyr rhai ieithoedd ddarganfod bod eu rhyddid i ddefnyddio'r iaith yn cael ei gyfyngu; gofynna Holmes: "what real choice is there for those who speak lesser-used languages in a community where people use a world language such as English" (2013: 53).

Awgryma sefyllfa o'r fath nifer o nodweddion all wneud ystyried ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith yn arbennig o ddiddorol. Amlyga natur anghymesur dwyieithrwydd yn y gymdeithas gyfyngiad ar allu anghymesur unigolion i ddewis iaith yn ôl eu sgiliau iaith (neu fod dewis yn cael ei gyfyngu yn ôl sgiliau iaith). Mewn cyd-destun o shift iaith sydd yn profi ymdrechion i

adfer iaith, mae modd cwestiynu'r rhyddid i ddewis gan fod dewisiadau megis cymdeithasoli ac addysg iaith yn digwydd yn ystod plentyndod ac felly gwelwn rieni yn bennaf gyfrifol am wneud dewisiadau dros blant (Wright, 2003: 226). Gan fod y cyd-destun o shifft iaith yn dueddol o gyd-fynd gydag ymdrechion bwriadol i adfer yr iaith, tueddir i weld ymdrechion polisi a chynllunio iaith amlwg gan lywodraethau mewn cyd-destun o'r fath (Azurmendi et al., 2001; Strubell, 1998; Chevrier, 2003; Williams, 2007)

Yn ogystal â nodweddion iaith fel ymddygiad sydd yn gymhellant i ystyried ymgymhwysiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith mae'n bosib rhagweld sut bod pwyslais ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar y cyd-destun fel sffêr arwyddocaol wrth newid ymddygiad unigolion yn cyd-fynd gydag ymdrechion i newid ymddygiad iaith. Disgrifir ieithyddiaeth gymdeithasol, yr astudiaeth o ymddygiad iaith, fel yr astudiaeth o "the way people use language in different social contexts" (Holmes, 2013: 1). Disgrifiad sydd yn sicrhau bod y drws yn benagored i ddefnyddio cysyniad Thaler a Sunstein o bensaernïaeth dewis (2003a; 2003b) mewn perthynas ag iaith. Cynigia golwg fanylach gefnogaeth i hyn, yn enwedig wrth ystyried y cysyniad o dirwedd ieithyddol yng nghyd-destun iaith leiafrifol (Cenoz a Gorter, 2006: 68). Mae'r dirwedd ieithyddol yn disgrifio "the visibility and salience of languages on public and commercial signs in a given territory" (Landry a Bourhis, 1997: 23). Yr enghraifft amlycaf o hyn yw yn Quebec lle sefydlwyd y Ffrangeg fel "the mandatory, but not the exclusive, language for labels and the only language for signs and posters and commercial advertising" (Chevrier, 2003: 134). Gweithredwyd hyn trwy ddeddfwriaeth – dull nad yw o reidrwydd yn gydnaws â phwyslais ymagwedd ymddygiadol ar y defnydd o arfau polisi meddal. Er gwaethaf hyn, dehonglir

“granting a language the protection of the law” yn fodd o sicrhau “the quality of the habitat, of which language is a major component” (Chervier, 2003: 133). Caiff hyn ei roi ar waith gan fynegiant Bwrdd yr Iaith Gymraeg o'r "tymheredd clywedol" (2003: 3). Hynny yw, cliwiau neu sbardunau cyd-destunol er mwyn amgyffred y bensaerniaeth dewis ieithyddol. Mae arddeliad Bwrdd yr Iaith Gymraeg o'r angen i greu'r cliwiau neu sbardunau hyn (2003: 3) yn adeiladu ar ddealltwriaeth ymddygiadol soffistigedig sydd yn cydnabod y bydd unigolion "yn aml yn defnyddio'r Saesneg er mwyn atal annifyrrwch ac arbed amser". Cysylltir hyn yn ddjarwybod gyda'r proses awtomatig o ymddygiad gan ddadlau bod y dewis i ddefnyddio'r Gymraeg yn seiliedig ar "ymateb positif i asesiad isymwybodol, sy'n ymylu ar fod yn isganfyddol, o'r tymheredd clywedol" (2003: 135). Yn hyn o beth, gwelwn fod modd ymgymhwyso ymagwedd ymddygiadol i ymdrechion polisi iaith ar sail elfennau o'r naill sydd yn ategu ac yn cydweddu a'i gilydd. Yn yr achos hwn, gwelwn fod gwaith ymarferol i'r perwyl hwn eisoes ar flaen y gad i ymdrechion deallusol cydnaws. Noder bod dealltwriaeth o'r fath yn ategu ymyraethau polisi a chynllunio iaith sy'n targedu ymddygiad iaith sy'n arddangos nodweddion rhesymol neu ymwybodol. Enghraifft o hyn yw ymyraethau sy'n cyfrannu at ymdrechion i gynllunio statws iaith er mwyn cynyddu'r defnydd ac adfer yr iaith dan sylw (Baker, 2011: 50). Awgryma hyn bod modd adnabod elfennau o bolisi a chynllunio iaith sydd wedi'u lleoli ar hyd y sbectrwm o sy'n ymgorffori'r agenda newid ymddygiad (Jones et al., 2013: 43-45).

1.5 Ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Arweinir hyn at gyfiawnhau'r dewis o ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg i broblemateiddio'r berthynas ddeallusol ac ymarferol rhwng y llenyddiaeth newid

ymddygiad a maes polisi a chynllunio iaith. Yn bennaf, mae'r ddadl yn seiliedig ar yr ymdrechion ymarferol eginol a milrithaidd i'r perwyl hwn sydd eisoes ar waith. Yr achos gyntaf o ymwneud rhwng yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg yw galwad yr economegydd, Roy Thomas (2010), i'r ddau faes ddod ynghyd. Daeth yr awgrym yn sgil chwyldro *nudge*, wnaeth ddylanwadu'n amlwg ar ddadl ganolog Thomas (2010: 20) bod "hergwd [nudge] cyn bwysiced â hawl". Yn nadl Thomas (2010), gwelwn ymgais eglur i ddefnyddio ymagwedd ymddygiadol i bolisi i hysbysu ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru. Roedd hyn hefyd yn awgrym cynnar o'r addasiadau posib neu'r cyfeiriad newydd gall bolisi a chynllunio iaith yng Nghymru ddilyn yn sgil manteisio ar ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Er gwaethaf galwad Thomas (2010) a'i ddadl eang oedd yn cynnig arweiniad i ymdrechion posib i'r perwyl, prin yw'r ymateb a welir yn y cyfnod ers hyn.

Yn strategaethau iaith Llywodraeth, gwelwn awgrymiadau o gydnabyddiaeth bod ymdrechion polisi iaith yn ymdrechu i ddylanwadu ar ymddygiad iaith (Llywodraeth Cymru, 2014; 2017b). Ceir y mynegiant mwyaf eglur a bwriadol o bolisi iaith fel ymdrech i newid ymddygiad yn *Bwrw Mlaen* (Llywodraeth Cymru, 2014: 11). Roedd y diweddariad yn cynnwys adran gyfan oedd yn ymdrin â "newid ymddygiad ieithyddol" (Llywodraeth Cymru, 2014). Yn y strategaeth newydd, sydd yn amlinellu'r uchelgais o sicrhau miliwn o siaradwyr yn erbyn 2050, mae cyfeiriad at yr angen i "weithredu ar sail yr ymchwil diweddaraf ar economeg ymddygiadol" (Llywodraeth Cymru, 2017: 53). Gwelwn hefyd gamau gan sefydliadau y tu hwnt i'r Llywodraeth i'r perwyl hwn. Yn 2013, cyflwynodd Gareth Ioan ei gyfieithiad, CNAPYCHEN, o'r fframwaith MINDSPACE oedd yn ganlyniad i ddefnydd Twf o'r fframwaith (2013: 3-4). Yn ogystal, mae Cyngor

ar Bopeth wedi mynd ati i ymchwilio i'r defnydd a'r diffyg defnydd o wasanaethau Cymraeg gan wneud defnydd o'r gwyddorau ymddygiadol i hysbysu'r gwaith (2015). Ond, mae'r rhain oll yn ymdrechion unigol. Yn ogystal, maent yn dueddol o fod wedi'u cyfyngu i faterion neu i gyd-destun penodol. Hynny yw, i ymyrraeth benodol neu i gyd-destun defnydd iaith benodol. Nid yw camau Llywodraeth Cymru i'r perwyl hwn yn, hyd yma, yn ymddangos yn ddigon systematig na chyfannol i ddarparu cyfeiriad pendant i ddatblygiad yr agenda newid ymddygiad mewn perthynas ag ymdrechion i adfer y Gymraeg.

Amlyga'r defnydd eginol o ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion i adfer y Gymraeg yr angen i fynd ati i ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Yn ogystal, awgrymir trywydd penodol ar gyfer ymchwil o'r fath. Gwelwyd eisoes bod ymagwedd ymddygiadol i bolisi eisoes wedi'i sefydlu diolch i fframweithiau polisi ymddygiadol safonol a chyffredinol sydd wedi galluogi ymlediad a datblygiad eang ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ar y llaw arall, mae datblygiadau eginol ac unigol ym maes polisi a chynllunio iaith yn awgrymu cyfeiriad i'r gwrthwyneb. Mae hyn yn creu dadl dros ymchwilio i'r defnydd sydd eisoes yn cael ei wneud o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, fel ffordd o resymoli'r cyfeiriadau cyferbyniol hyn. Mae hyn yn ddadl sydd yn cynnig manylder i'r math o ymchwil sydd eisoes wedi'i gyfiawnhau yn gyffredinol gan natur polisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus a gan nodweddion unigryw iaith fel ymddygiad.

Awgrymir nad yw ymlediad ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn ganlyniad i ymdrech fwriadol a systematig i gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i'r ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. I'r perwyl hyn, gwelir bod peth

anghysondeb rhwng ymwneud strategaethau'r Llywodraeth parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, mae Bwrw Mlaen (Llywodraeth Cymru, 2014) yn gwneud cyfeiriad eglur i'r ymgais i newid ymddygiad ieithyddol, ac yn pwysleisio marchnata fel y prif arf polisi i'r perwyl hyn. Ond, yr hyn sy'n ddadlennol yw'r ymdriniaeth eglur o bolisi a chynllunio iaith fel ymgais i newid ymddygiad. Nid yw hyn i'w weld mor eglur yn y strategaeth *Cymraeg 2050* (Llywodraeth Cymru, 2017b). Yn hytrach, mae'r strategaeth *Cymraeg 2050* (Llywodraeth Cymru, 2017b: 53) yn pwysleisio'r angen i ddefnyddio ymchwil diweddaraf y gwyddorau ymddygiadol i hysbysu ac arwain ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Awgryma hyn nad yw'r Llywodraeth yn meddu ar safbwynt cadarn parthed y defnydd o'r ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg.

Mae'r defnydd eginol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg yn arwain i'r cwestiwn o sut mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi ymledu i'r maes? Mae ateb y cwestiwn hwn y tu hwnt i waith yr adran yma, ac nid yw'n ystyriaeth gynradd i'r traethawd hwn. Ond, mae ystyriaethau o'r fath yn elfen o'r ymchwil yn y maes. Er enghraifft, mae Jones et al (2014) yn olrhain y broses o "how nudge became the default policy option", gan ystyried rôl unigolion a phrosesau penodol yn ymlediad ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r awgrym yn y paragraff blaenorol nad yw'r Llywodraeth yn meddu ar safbwynt cadarn parthed y defnydd o'r ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg yn dod i'r amlwg wrth ystyried gwreiddiau'r ymwneud daeth i'r amlwg yn y traethawd hwn. Heb hepgor y drafodaeth sydd i ddod yn y penodau dilynol, daeth i'r amlwg yn ystod y broses o gasglu data bod dealltwriaethau amrywiol

parthed yr hyn a olygir gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi - fel arfer, wedi'i fynegi fel newid ymddygiad. Hynny yw, er bod y traethawd hwn yn cynnig sylw i dair ymyrraeth benodol, roedd modd trafod gwreiddiau neu ysbrydoliaeth ehangach yr ymyraethau dan sylw. Ymhle daethpwyd ar draws cyfeiriad eglur i newid ymddygiad, roedd hyn fel arfer yn arwain at drafodaeth o wreiddiau'r ddealltwriaeth o hyn. Hyd yn oed o fewn sefydliadau (contractwyr neu'r Llywodraeth) ac ymysg cyfoedion nid oedd gwreiddiau'r ddealltwriaeth o newid ymddygiad yn gyson. Yr unig achos ymhle'r oedd gwreiddiau cymharol debyg roedd datganiad o'r "angen i ddal fyny" (cyfweiliad 14) gyda thueddiadau polisi cyhoeddus yn cael ei nodi fel nodwedd o natur broffesiynol gwaith yr unigolyn. Daethpwyd ar draws hyn gyda nifer fach iawn o'r cyfweleion. Canlyniad hyn oedd dehongliadau gwahanol o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Roedd peidio â darganfod ymwneud mwy systematig gydag ystyriaethau ymddygiadol, neu ymagwedd ymddygiadol i bolisi, yn destun syndod o ystyried natur flaengar adroddiad Bwrdd yr Iaith Gymraeg ar farchnata'r Gymraeg (2003). Er mor ddiddorol yw ystyried taith syniadau a thueddiadau polisi penodol, yr hyn sydd i'w weld yn yr achos hwn yw dadl gref o'r angen am ymwneud systematig a bwriadol rhwng yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ac ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg - yn hytrach na dibynnu ar ymwneud ad-hoc gyda chanlyniadau amrywiol.

1.6 Strwythur y traethawd

Bydd y traethawd yn defnyddio diffiniad eang o ymagwedd ymddygiadol i bolisi er mwyn adnabod elfennau penodol o'r ymdrechion dan sylw all fod yn gyson neu yn gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol. I'r perwyl hwn, bydd yr ail bennod yn esbonio'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ystyrir bod fframweithiau

polisi ymddygiadol safonol yn cynnig mynegiad ymarferol o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid, a bydd sylw i fframweithiau o'r fath wrth adeiladu'r diffiniad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Arweinia hyn at adnabod tair thema eang i'r ymagwedd ymddygiadol. Cyn defnyddio'r themâu hyn i adeiladu fframwaith archwiliadol, mae'r drydedd bennod yn amlinellu maes polisi a chynllunio iaith, gan gynnig sylw arbennig i ymdrechion cynllunio iaith i adfer iaith neu i myndroi shifft iaith ac o'r ymdrechion hyn ar waith yng Nghymru. Diben hyn yw adnabod elfennau penodol sydd angen eu hystyried wrth lunio'r fframwaith archwiliadol, wrth gynnig cyd-destun i'r ymyraethau penodol sydd yn derbyn sylw yn ystod y traethawd hwn.

Esbonia'r bedwaredd bennod y dulliau o gasglu data yr ymgwymerwyd â hwy ar gyfer yr ymchwiliad hwn, cyn amlinellu'r fframwaith archwiliadol sydd yn cael ei defnyddio i ymchwilio i'r graddau bod yr ymyraethau dan sylw yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r penderfyniad i astudio'r ddau faes hyn trwy ystyriaeth o ymdrechion polisi ymarferol yn deillio o'r ffocws ymarferol sydd yn nodweddu'r naill faes a'r llall, ac yn fodd o osgoi'r cymhlethdod sydd yn perthyn i'r ddau faes (ceir esboniad pellach o hyn yn y fethodoleg). Mae'r astudiaethau achos sydd wedi'u dewis oll yn cynnwys elfennau sydd yn awgrymu bod modd trafod y defnydd o ddealltwriaeth, technegau neu arfau polisi, neu ddull gweithredu neu werthuso sydd awgrymu eu bod yn gydnaws neu'n gyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yr ymyraethau dewiswyd oedd Twf, y Prosiect Cefnogi Arferion Iaith (o hyn ymlaen, PCAI), a'r gweithdrefnau go gyfer cofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog. Mae pennod 5 yn cynnig sylw i Twf, ymyraeth oedd yn gweithio i hybu cyfraddau trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu. Mae'r bennod yn dangos

bod swyddogion Twf wedi datblygu dealltwriaeth organig o'r ymddygiad perthnasol sy'n berthnasol i'r ymyrraeth, a bod hyn wedi arwain at ddefnydd arloesol o arfau polisi gellir eu hystyried yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r chweched bennod yn trafod yr ymyrraeth PCAI, gan dalu sylw i sut yr oedd disgyblion hŷn yn dylanwadu ar ddefnydd cymdeithasol disgyblion iau o'r Gymraeg. Mae'r seithfed bennod yn canolbwyntio ar y defnydd o system gofrestru ddiofyn i gofrestru myfyrwyr Cymraeg eu hiaith ar ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg. Mae'r defnydd o gofrestru ddiofyn, neu newid y rhagosodiad, yn enghraifft enwog o arf polisi ymddygiadol, ac mae'r bennod yn dangos bod y defnydd ohono yn yr achos yma yn gwyro o'r hyn a ddisgwylir yn arferol fel rhan o ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Mae'r casgliad, pennod 8, yn amlinellu'r prif gasgliadau y daethpwyd iddynt wrth drafod y cwestiwn ymchwil. Cynigir tri phrif gasgliad, sydd yn ymateb i'r cwestiwn ymchwil, ac yn cynnig cyfeiriad i ymchwil ac ymarfer yn y maes i'r dyfodol. Y prif gasgliad cyntaf yw bod defnydd sy'n anghyson o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi i'w weld yn yr ymyraethau dan sylw. Ymhelaethir ar hyn, gan awgrymu bod hyn yn ddadl dros yr angen i gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn modd mwy bwriadol a systematig. Yn ail, mae modd adnabod elfennau o'r ymyraethau dan sylw sydd yn gydnaws ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi ond bod hyn yn ddarwybod neu yn cael ei sylweddoli heb gyfeiriad neu arweiniad ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Dadleuir bod hyn yn ddadl ychwanegol dros yr angen i gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn modd systematig a bwriadol. Yn drydydd, mae modd adnabod elfennau o'r ymyraethau dan sylw sy'n anghydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Er enghraifft, y dulliau i fesur effaith a gwerthuso'r ymyraethau dan sylw. Yn

gyffredinol, mae'r elfennau anghydnaws hyn yn deillio o raddfa cymharol fychain yr ymyraethau, neu o'r cymhlethdod sydd yn gynhenid i'r ymdrechion diolch i nodweddion unigryw ymddygiad iaith. Dehonglir hyn fel dadl o'r angen i ail-ystyried ambell elfen o'r ymagwedd ymddygiadol o bolisi, er mwyn iddo gynrychioli ymagwedd wirioneddol safonol gellir ei ddefnyddio ar draws ymdrechion polisi cyhoeddus.

2. Adolygiad o'r llenyddiaeth – newid ymddygiad

2.1 Cyflwyniad

Diben y bennod yma yw adolygu'r llenyddiaeth newid ymddygiad, gan osod seiliau eang ar gyfer deall ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Nid yw'r bennod hon yn cynnig adolygiad cynhwysfawr o'r gwyddorau ymddygiadol. Yn hytrach, mae'r adran yma'n adeiladu ar ddadl Jones et al. (2013) bod yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi'u gyfansoddi o amrywiaeth o linyddau deallusol (Halpern, 2015: 24-30) ac ymarferol (Jones et al., 2013: 42-48). Mae'r llenyddiaeth sy'n ymdrin ag ymddygiad dynol wedi'i ddisgrifio fel corpws enfawr o waith (Maio et al., 2007: 102), sy'n ymylu ar fod yn anhydrin (Jackson, 2005: 6; Maio et al., 2007: 102; Darnton, 2008a: 5).

I'r perwyl hyn, mae'r bennod yn amlinellu datblygiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi, a'r dealltwriaethau newydd o ymddygiad daeth i'r amlwg gyda chyhoeddi *Nudge* (Thaler a Sunstein, 2008). Yn dilyn hyn, amlinellir rhaniad sylfaenol yn y llenyddiaeth ar newid ymddygiad, gan amlygu bodolaeth modelau o ymddygiad a theorïau o newid. Ar sail hyn, eir ati i drafod fframweithiau polisi ymddygiadol safonol fel cyfuniad o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid. Yn sgil hyn, adnabyddir tair thema sy'n gyson i'r ymagwedd ymddygiadol, sef: (1) y defnydd o ddealltwriaeth neu fodel o ymddygiad; (2) y defnydd o arfau polisi penodol; (3) a'r defnydd o ddulliau mesur effaith i werthuso ymdrechion polisi ymddygiadol. Yn ogystal i'r themâu hyn, cynigir bod nifer o nodweddion cyffredinol sy'n gyffredin i ymdrechion polisi ymddygiadol.

Mae'r bennod yma'n dangos sut mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi datblygu i fod yn "policy panacea" (Jones et al., 2014: 62) neu'n "silver bullet"

(Pykett a Johnson, 2015). Y mecanwaith ar gyfer gyrru hyn yn ei flaen yw'r defnydd o fframweithiau polisi ymddygiadol safonol, megis y detholiad o fframweithiau sydd yn derbyn sylw yn adran 2.4. Sail hyn yw'r defnydd cyffredinol o'r tair thema nodwyd uchod, ond nid yw hyn yn hepgor ar amrywiaethau o fewn y themâu hyn. Er enghraifft, gwelwn bwyslais amrywiol ar arfau polisi gwahanol ac ymateb i dra-arglwyddiaeth hapbrofion fel dull o werthuso polisi yn y fframweithiau polisi ymddygiadol dan sylw.

2.2 Datblygiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi datblygu "out of [a] complex series of evolutionary stages [...] at the intersection of the private, public and third sectors" (Jones et al., 2013: 42). Dylid cydnabod "[that] while behavioural policies may all have similar intellectual antecedents, the precise mix of ideational framing and practical expression will, inevitably, vary from behavioural initiative to another" (Jones et al., 2013: 42). Diben yr adran hon yw amlinellu'r datblygiadau deallusol ac ymarferol sydd wedi arwain at yr hyn y gellir ei ystyried fel ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn sgil hyn, bydd gwerthfawrogiad o'r hyn sydd wedi cyfrannu at sefydlu'r Deyrnas Gyfunol fel "[an] experimental test bed for the application of behavioural insights to policy across a number of spheres" (Pykett, 2017). Er mwyn esbonio datblygiad a hanfodion yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi bydd yr adran hon yn amlinellu yn gyntaf tra-arglwyddiaeth disgyblaeth economeg ar bolisi cyhoeddus. Bydd hyn yn galluogi gosod y cyd-destun sydd yn esbonio datblygiad dealltwriaethau amgen o ymddygiad a datblygiad yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar sail y dealltwriaethau amgen hyn. Cynigia hyn sail gadarn i ystyried yr ymgymhwysiad

o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith yn hwyrach yn y cyflwyniad.

2.2.1 Dealltwriaethau o ymddygiad dynol

Y sail ar gyfer polisi ymddygiadol yw dehongliadau newydd o ymddygiad dynol. Mae ystod eang o feysydd a disgyblaethau academaidd wedi cyfrannu at ddatblygiad y dehongliadau amgen hyn. Unir y dehongliadau amgen o ymddygiad gan ddyhead i ategu, addasu neu ymwrthod i raddau â dehongliad o ymddygiad sydd yn pwysleisio nodweddion rhesymol ymddygiad dynol. Hynny yw, dehongliad o ymddygiad megis y model safonol economeg o ymddygiad. Personolir y dehongliad rhesymol o ymddygiad dynol gan y bod *Homo Economicus*:

"This man is assumed to have knowledge of the relevant aspects of his environment which, if not absolutely complete is at least impressively clear and voluminous. He is assumed to have a well-organized and stable system of preferences, and a skill in computation that enables him to calculate, for the alternate courses of action that are available to him, which of these will permit him to reach the highest attainable point on his preference scale" (Simon, 1955: 99).

Fel awgrymir gan yr enw, mae'r bod *Homo Economicus* yn cael ei ystyried fel ymgorfforiad o'r model safonol o ymddygiad sydd wrth wraidd economeg fel disgyblaeth academaidd. Mae'r model safonol o ymddygiad yn pwysleisio rhinweddau rhesymol ymddygiad dynol ac o ganlyniad wedi'i gysylltu'n annatod gydag economeg, ac economeg glasurol yn enwedig (Angner, 2012: 4). Natur y berthynas yma oedd ymroddiad llwyr economeg i rinweddau normadol a disgrifiadol y model safonol o ymddygiad (ibid: 4). Dyma'r model o ymddygiad sydd wedi galluogi economeg i dra-arglwyddiaethu dros bolisi cyhoeddus (Kahneman, 2013). Esbonnir grym y model, a dylanwad economeg, gan gyfuniad

o eglurder y model, ei berthnasedd cyffredinol a'r cysylltiad â gwerthoedd Rhyddfrydol megis unigolyddiaeth (Jones et al., 2013: 2). Canlyniad y cyfuniad hwn fu sefydlu *Homo Economicus* "as an enduring self-image for humankind" (ibid: 2) a thra-arglwyddiaeth economeg dros bolisi cyhoeddus. Fel disgyblaeth, mae economeg wedi adeiladu ar rinweddau rhesymol ymddygiad dynol i arddel gwerthoedd Rhyddfrydol (Thaler a Sunstein, 2003a; 2003b) a grym y farchnad (Levitt a List, 2008). Hynny yw, gan ein bod yn actorion rhesymol yn y bôn, dylai polisi cyhoeddus cael ei lunio ar sail creu amgylchiadau sydd yn galluogi grym y farchnad i uchafu dewisiadau a'r rhyddid i ddewis (Levitt a List, 2008).

Fodd bynnag, gwelwyd ymateb o gyfeiriad disgyblaethau eraill i dra-arglwyddiaeth economeg a'r model safonol o ymddygiad. Cyn mynd ati i lunio cyngor polisi cyhoeddus oedd yn groes i hanfodion megis uchafu dewisiadau a'r rhyddid i ddewis, rhaid oedd herio rhinweddau'r model safonol o ymddygiad. Ymateb Simon, ac eraill, oedd ceisio disodli "the global rationality of economic man [*Homo Economicus*] with a kind of rational behaviour that is compatible with the access to information and the computational capacities that are actually possessed" (1959: 99). Dadl Simon (1955) oedd nad yw gallu gwybyddol dynol yn anfeidrol (Jolls et al., 1998: 1478). Hynny yw, mae Simon (1955) yn amlygu ei ymrwymiad i elfennau o natur resymol ymddygiad dynol, wrth arddel yr angen i gyfuno hyn â gwerthfawrogiad o natur go-iawn ymddygiad dynol. Yn gyffredinol, mae ymwrthodiad y gwyddorau ymddygiadol yn dueddol o dderbyn rhinweddau normadol y model safonol o ymddygiad, wrth gwestiynu ei rinweddau disgrifiadol (Heukelom, 2014: 170).

Fel rhan o'r ymwrthodiad hwn, aethpwyd ati mewn amryw o ffyrdd i herio'r model safonol o ymddygiad (Simon, 1955; Kahneman a Tversky, 1979; Jolls et

al., 1998; Thaler, 2015: 169-175). Hynny yw, i ymchwilio i fodelau o ymddygiad a oedd yn fwy cywir mewn termau disgrifiadol. I'r perwyl hyn, roedd gwaith a oedd yn ystyried cyfyngiadau gwybyddol ar allu dynol i ymddwyn yn rhesymol. Llinyn pwysig i'r gwaith hwn oedd ymchwilio i'r defnydd o berffyrdd gwybyddol (mental shortcuts) neu fesurau pen bawd (rules of thumb) (Jolls et al., 1998). Gellir dehongli hyn fel ymateb i honiad Simon (1955: 99) bod angen datblygu dealltwriaeth o ymddygiad a oedd yn cyd-fynd gyda'r "computational capacities that are actually possessed". I'r perwyl hwn, roedd prosesau gwybyddol a oedd yn defnyddio berffyrdd gwybyddol a mesurau pen bawd yn ymateb rhesymol i'r gydnabyddiaeth bod cyfyngiadau gwybyddol ar resymeg dyn (Jolls et al., 1998). Serch hyn, gall y defnydd o berffyrdd gwybyddol a mesurau pen bawd ein harwain ar gyfeiliorn. Canlyniad hyn yw bod ein dewisiadau ac ymddygiad yn arddangos tueddiadau systematig (Kahneman a Tversky, 1979; Thaler, 2015: 169-175). Yn syml, canlyniad y gwaith hwn oedd profi bod ymddygiad dynol yn "predictably irrational" (Ariely, 2008).

Nid oedd hyn yn gyfystyr ag ymwrthodiad llwyr a rhinweddau rhesymol ymddygiad dynol. Yn hytrach, gwelwyd bod dealltwriaeth i broses ddeuol o ymddygiad wedi datblygu oedd yn cwmpasu elfennau rhesymol ac afresymol ein hymddygiad. Yng ngwaith economeg ymddygiadol a'r gwyddorau ymddygiadol ehangach gellir dehongli tensiwn cymhleth rhwng natur resymol ac afresymol ymddygiad, a'r dylanwadau gwybyddol a chyd-destunol amrywiol ar ein hymddygiad. Ymateb syml a dadlennol i hyn yw'r system proses ddeuol o ymddygiad (Stanovich a West, 2000; Kahneman, 2002; 2011). Amlinellir y system proses ddeuol o ymddygiad yn nhabl 1.

Mae'r model system ddeuol o ymddygiad yn galluogi cyfuniad o nodweddion rhesymol ac afresymol o ymddygiad, gan gynnig fframwaith i gysyniadoli ymwneud ymddygiad rhesymol ac afresymol. Yn fras, nodweddir system 1 gan ei natur afreoledig, cyflym a diymdrech (Kahneman, 2011: 20). Mewn cyferbyniad, nodweddir system 2 gan ei natur reoledig, araf ac ymdrechgar (Kahneman, 2011: 21). Sylwir bod nodweddion yr ail system yn adlewyrchu nodweddion rhesymol o ymddygiad. Yn ychwanegol i'w rym esboniadol a disgrifiadol cywir, mae'r tebygrwydd hwn rhwng nodweddion yr ail system o ymddygiad â nodweddion model safonol economeg o ymddygiad wedi cyfrannu at system proses ddeuol yn cael ei arddel yn eang. Yn ymarferol, mae hyn yn cael ei fynegi'n eglur gan y defnydd o'r model yma o ymddygiad fel sail i adeiladu'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Tabl 1: System proses ddeuol	
System Awtomatig (system 1)	System Adlewyrchol (system 2)
Afreoledig	Rheoledig
Diymdrech	Ymdrechgar
Emosiynol	Diddwythol
Cyflym	Araf
Diymwybod	Hunanymwbybodol
Medrus	Yn dilyn rheolau

Addaswyd o Thaler a Sunstein (2008: 22)

Gyda'r model proses ddeuol fel ffordd o gynnwys ystod eang o fewnwelediadau ymddygiadol, mae'n bosib troi at ystyriaeth o effaith y cyd-destun i'n hymddygiad ar ein dewisiadau. Amlyga'r elfen yma ddylanwad posib

ystyriaethau afresymol ar ein prosesau gwybyddol, ac ymateb afresymol i nodau yn y cyd-destun i'n hymddygiad. Esbonia Thaler a Sunstein hyn gan ddefnyddio'r term *pensaernïaeth dewis* (2008: 12-14), sef yn syml: "the context in which people make decisions" (2008: 3). Dylanwad afresymol amlwg ar ein prosesau gwybyddol o'r bensaernïaeth dewis yw'r wybodaeth sydd ar gael i ni i wneud dewis. Hynny yw, fel nododd Simon mae angen i fodel disgrifiadol o ymddygiad fod yn "compatible with the access to information [...] actually possessed" (1955: 99). Dyma oedd yn sail i ymchwil enwog Kahneman a Tversky, a'r Ddamcaniaeth Rhagweld (1979), a oedd yn ymchwilio i ddewisiadau o dan amgylchiadau o ansicrwydd neu ddiffyg gwybodaeth. Crynhoa Halpern waith economeg ymddygiadol a'r gwyddorau ymddygiadol ehangach gan nodi bod "the limits of human cognitive capabilities" yn amlygu "the naivety and failures of classical economic models" (2015: 6). I esbonio dylanwad afresymol y cyd-destun ar ein hymddygiad mae Thaler a Sunstein yn cyfeirio at yr enghraifft enwog o drefniant bwyd mewn ffreutur, a'r dylanwad mae hyn yn ei gael ar ein dewisiadau bwyta (2008: 1-4). Gan ddisgrifio hyn fel pensaernïaeth dewis, mae Thaler a Sunstein yn codi'r cwestiwn o bwy yw'r pensaer dewis? Ac, yn fwy arwyddocaol, sut dylid llunio'r bensaernïaeth dewis (gan gydnabod ei fod yn dylanwadu'n afresymol ar ein hymddygiad)?

2.2.2 *Tadolrwydd a Nudge*

Arweinir i'r cwestiwn o sut i ymdrin gyda'r dealltwriaethau newydd o ymddygiad i ystyriaeth o a ddylid defnyddio'r dealltwriaethau newydd hyn? Ac, os felly, sut y dylid mynd ati i'w defnyddio? Wrth wraidd hyn mae trafodaeth parthed rhyddid dewis, ac o ran lles. Dadleua Heukelom bod ffocws disgrifiadol economeg ymddygiadol wedi caniatu "behavioral economists to develop their own position

on welfare economics" (2014: 184). Wrth wraidd hyn oedd y cwestiwn: "if people make systematic mistakes, how should that affect government policy, if at all?" (Thaler, 2015: 207). Dyma ddechrau felly ystyried sut i lunio cyngor polisi ar sail y dealltwriaethau newydd o ymddygiad a oedd yn deillio o faes economeg ymddygiadol a'r gwyddorau ymddygiadol ehangach. Cyfiawnhad Thaler a Sunstein am yr angen i lunio ymatebion polisi ymddygiadol oedd y ffaith anorfod "that in many situations some organization or agent *must* make a choice that will affect the choices of some other people" (2003a: 175). Gwelwn yn hyn rym disgrifiadol syml enghraifft Thaler a Sunstein o'r ffreutur (2008: 1-4). Hynny yw, bod trefn gosod y bwyd yn y ffreutur yn mynd i effeithio ar ddewisiadau gan eraill, a bod dewis y drefn gosod yn anorfod.

Roedd yr ymchwil oedd yn herio'r model safonol o ymddygiad yn ymdrechu i ategu neu addasu'r model safonol o ymddygiad, yn yr un modd, lluniwyd y cyfiawnhad i ddatrysiadau polisi ymddygiadol mewn perthynas â thra-arglwyddiaeth economeg dros bolisi cyhoeddus. Roedd economeg yn arddel ymagwedd Ryddfrydol i bolisi oedd yn uchafu dewisiadau a'r rhyddid i ddewis. Yr ymateb i hyn oedd arddel ideoleg o dadolaeth Ryddfrydol (Thaler a Sunstein, 2003a; 2003b). Yn ganolog i dadolrwydd Ryddfrydol mae'r ddadl "that it is both possible and desirable for private and public institutions to influence behaviour while also accepting freedom of choice" (Thaler a Sunstein, 2003b: 1159). Er bod beirniadaethau o dadolrwydd Ryddfrydol Thaler a Sunstein (gweler Mitchell, 2005), mae'r ideoleg wedi cynnig sail gadarn ar gyfer datblygu ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Roedd y seilwaith hwn wedi'i osod cyn i'r argyfwng ariannol yn 2008 daflu golau newydd ar natur afresymol ymddygiad dynol, yn ogystal â methiannau'r farchnad i liniaru hyn (Ariely, 2008: xvii). Disgrifia Jones

et al. (2013: 2) yr argyfwng ariannol fel un o "a confluence of crises that have cast critical light on the standard economic model of human decision making". Ymysg y "confluence of crises", rhestra Jones et al. (2013: 2) yr argyfwng ariannol yn 2008, newid hinsawdd, a chyfraddau cynyddol o ordewdra ac o oryfed. Roedd y llwyfan wedi'i osod i'r ymagwedd ymddygiadol i ddylanwadu ar bolisi cyhoeddus. Gyda'r argyfwng ariannol, cynigiodd Brooks "that this financial crisis is going to amount to a coming-out party for behavioral economists and others who are bringing sophisticated psychology to the realm of public policy" (yn Angner, 2012: xviii).

Gyda'r llwyfan wedi'i osod, daeth datblygiad seminal yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi gyda chyhoeddi *Nudge* (Thaler a Sunstein, 2008). Yn ôl Thaler (2015: 307), cymaint oedd effaith *Nudge* - yn fuan wedi'i gyhoeddi, datblygodd y dasg o ymgymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol i ymdrechion polisi cyhoeddus yn brif ffocws i ysgolheigion y safbwynt ymddygiadol. Cymaint yw dylanwad *nudge* fel ymgorfforiad ymarferol o dadolrwydd Ryddfrydol nes bod y termau yn cael eu defnyddio'n gyfnewidiol ac yn gyfystyr (Hansen, 2015). Yn syml, oll yw *nudge* yw ymyrraeth ym mhensaernïaeth dewis, neu'r cyd-destun ffisegol, cymdeithasol, diwylliannol neu drefniadaethol sydd yn fframio'r weithred o ddewis. Mae natur *nudge* fel ymgorfforiad ymarferol o dadolrwydd Ryddfrydol yn eglur:

"A nudge, as we will use the term, is any aspect of the choice architecture that alters people's behavior in a predictable way without forbidding any options or significantly changing their economic incentives. To count as a mere nudge, the intervention must be easy and cheap to avoid. Nudges are not mandates" (Thaler a Sunstein, 2008: 6).

Hwyluswyd poblogrwydd a dylanwad *nudge* gan yr amgylchiadau go-iawn yn dilyn yr argyfwng ariannol ond hefyd gan eglurder y cysyniad. Cyn cyhoeddi *Nudge*, "between 2004 and 2010 the nascent behaviour change agenda embodied a relatively uncoordinated set of governmental experiments and policy initiatives that were unevenly distributed between different government departments" (Jones et al., 2013: 33). Daeth *nudge* i drawsnewid hyn fel rhan o'r chwyldro tadolrwydd Ryddfrydol (Jones et al., 2013: 16). Gyda sefydlu'r BIT yn 2010, cafwyd cadarnhad bod ymagwedd ymddygiadol i bolisi safonol yn datblygu: ymagwedd a oedd yn adlewyrchiad o *nudge* i raddau helaeth.

2.3 Ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Hyd yma, rydym wedi ystyried y seiliau deallusol o ran y datblygiad o ddealltwriaethau newydd o ymddygiad a'r cyd-destun alluogodd ymddangosiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel "policy panacea" (Jones et al., 2014: 62). Diben yr adran yma yw ystyried sut mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi wedi'i adeiladu. Er mwyn gwneud hyn, "a distinction is made between *models of behaviour* and *theories of change*" (van der Linden, 2013: 210). Mae hyn yn gam arferol wrth ystyried y llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Er enghraifft, mae adolygiad cynhwysfawr Darnton yn gwahaniaethu rhwng modelau o ymddygiad a theorïau o newid ymddygiad (2008a: 1). Mae'r gwahaniaethu hyn yn hwyluso'r adolygiad ac yn "explanatory step, taken to highlight the different uses (and limits) of the types of models and theories incorporated in the behaviour change literature" (Darnton, 2008a: 1). Mae modelau o ymddygiad yn fodd o esbonio a deall ymddygiadau penodol, fel arfer, trwy amlygu'r ffactorau gwaelodol sydd yn dylanwadu ar y broses o ymddygiad penodol dan sylw (Darnton, 2008a: 1). Ar y llaw arall, mae theorïau o newid ymddygiad yn amlygu sut mae ymddygiad yn

newid gydag amser, ac yn dangos sut mae modd dylanwad ar y broses o ymddygiad er mwyn newid yr ymddygiad dan sylw (Darnton, 2008a: 1). Yn ogystal, mae modd gwahaniaethu rhwng modelau o ymddygiad a theorïau o newid ar sail y defnydd a wneir ohonynt: "behavioural theory is diagnostic, designed to explain the determinant factors underlying behaviour, change theory is more pragmatic, developed in order to support interventions for changing current behaviours or encouraging the adoption of new behaviours" (Darnton, 2008a: 1). Mae adolygiad systematig Darnton (2008a) yn disgrifio dros 60 o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid. Yn ogystal, mae Michie et al (2014: 12-13) yn adnabod dros 90 o arfau polisi newid ymddygiad gellir eu defnyddio fel elfen o fframwaith ymddygiadol i bolisi a 83 o theorïau o newid ymddygiad. Gyda'r ddwy enghraifft hyn yn unig, mae cyfoeth y llenyddiaeth ar newid ymddygiad yn dod i'r amlwg. Mae medru gwahaniaethau rhwng elfennau gwahanol o'r llenyddiaeth yma felly yn gam angenrheidiol i ymdrin â'r maes.

Er bod gwahaniaethu rhwng dibenion modelau o ymddygiad a theorïau o newid, pwysleisia Darnton (2008a: 1) bod dealltwriaeth a gwerthfawrogiad o'r ddau yn allweddol i ddatblygiad ymyraethau polisi cyhoeddus. I'r perwyl hwn, mae modd adnabod cydrannau gwahanol o'r gwyddorau ymddygiadol, neu o 'newid ymddygiad':

- Modelau o ymddygiad ar lefel yr unigolyn
- Modelau o ymddygiad y tu hwnt i'r unigolyn, neu ar lefel cymdeithasol
- Theorïau o newid
- Modelau a fframweithiau cymwysedig (Darnton, 2008b: 11).

Yn fras, mae modd disgrifio'r tair cydran gyntaf fel y gwreiddiau deallusol sydd wedi sbarduno a hysbysu datblygiad y bedwaredd gydran o fodelau a

fframweithiau cymwysedig. Yn y cyflwyniad, rhoddwyd sylw i'r datblygiadau yn y gwyddorau ymddygiadol sydd wedi arwain at ddefnydd a dylanwad eang ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn, esboniwyd y ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn sail i hyn fel dealltwriaeth amgen oedd wedi datblygu, i raddau, mewn ymwrthodiad â model safonol economeg o ymddygiad. Nid yw'n fwriad i'r traethawd hwn i ymwneud gyda'r modelau o ymddygiad na'r theorïau o newid mewn modd cynhwysfawr na systematig. Y pwyslais yn yr adran hon yw ymhél â'r bedwaredd gydran, sef y modelau a fframweithiau sydd yn cymhwyso'r gwyddorau ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Ond, mae nodi bodolaeth y cydrannau, a'u swyddogaeth fel gwreiddiau neu gydrannau o fframweithiau polisi ymddygiadol, yn gwneud cyfraniad i ddeall y cymhwysiad o fewnwelediadau'r gwyddorau ymddygiadol i bolisi. Dyma ddadl y mae Darnton yn ei bwysleisio yn ei adolygiad o'r llenyddiaeth newid ymddygiad. Hynny yw, bod gwerth gwahaniaethu rhwng modelau o ymddygiad a theorïau o newid yn werthfawr mewn cyd-destun ymarferol:

"it underlines that an understanding of behaviour alone provides insufficient clues on which to base effective processes for changing behaviour. Theories of change suggest intervention techniques which can be effective in bringing about change, as well as broad approaches to intervention design, implementation and evaluation which can underpin effective policy planning and delivery" (Darnton: 2008a: 1).

Mae gwahaniaethu modelau o ymddygiad a theorïau o newid yn ein galluogi i adnabod elfennau penodol o'r naill neu'r llall sydd wedi cyfrannu at fframweithiau polisi ymddygiadol. I'r perwyl hwn, mae'r gwahaniaeth yn gweithredu fel cynhorthwy esboniadol (Darnton, 2008a: 1) i adnabod cyfraniad

disgyblaethau a meysydd ymchwil amrywiol i fframweithiau polisi ymddygiadol. Esbonia Darnton yn y dyfyniad uchod (2008a: 1) bod hyn yn gam pwysig am ei fod yn effeithio ar ddyluniad, gweithrediad a gwerthusiad polisi ar sail syniadau newid ymddygiad.

Er mwyn dilyn y llinynnau deallusol sydd yn cyfrannu at ymagwedd ymddygiadol i bolisi (Halpern et al., 2015: 24-30), mae Jones et al. (2013: 45) yn disgrifio sbectrwm i amlygu "the significant range of policy forms that are associated [...] with the behaviour change agenda":

Ffigwr 1: 'The behaviour change policy spectrum' (Jones et al., 2013: 45)

Mae sbectrwm Jones et al. (2013: 45) yn ymgorffori dwy thema eang o ran ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ar yr un llaw, mae'r sbectrwm ar dargedu niwrolegol a chymhelliant yn cynnig fframwaith go gyfer dilyn gwreiddiau deallusol penodol o'r gwyddorau ymddygiadol. Ar y llaw arall, mae ffurf y cydsyniad a'r drafodaeth gyhoeddus parthed y polisi yn perthyn i ystyriaethau

ymarferol o ran gweithredu ymyrraeth bolisi (Jones et al., 2013: 46-47). Mae posibilrwydd o ddrwgdybiaeth sylweddol parthed y defnydd o bolisiâu ymddygiadol. Mae'r drafodaeth ynghylch cydsyniad a thrafodaeth gyhoeddus mewn perthynas â'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn drafodaeth hynod o bwysig, ond yn drafodaeth sydd y tu hwnt i gylch y traethawd hwn. Serch hyn, cyfeiriwyd yn y cyflwyniad at dadolrwydd feddal (Thaler a Sunstein, 2003a; 2003b; Sunstein, 2014). Yn ogystal, bydd rhai ystyriaethau o gwmpas cydsyniad a chyfiawnhad moesegol ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas â pholisi a chynllunio iaith yng nghasgliad y traethawd, wrth drafod cyfeiriadau pellach a datblygiad posib *polisi iaith ymddygiadol*.

Trown ein sylw felly at drafodaeth o sbectrwm Jones et al. (2013: 45) mewn perthynas â thargeddu niwrolegol a chymhelliant. Cynigia Jones et al. (2013: 44-46) drafodaeth o hyn wrth fanylu ar y sbectrwm. Yn hytrach nag ailadrodd y drafodaeth yn y fan hon, mae'n bosib adnabod dau baradeim polisi eang sydd wedi dod i'r amlwg diolch i ddatblygiad yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac sydd yn cwmpasu'r un drafodaeth â Jones et al. (2013: 44-46). Yn gyntaf, gwelwn fodelau polisi sydd yn seiliedig ar weithredu newid gwybyddol er mwyn achosi newid ymddygiad (Dolan, 2013: 191). Mae'r paradeim yma yn esbonio ymagweddau mwy traddodiadol o lunio polisi; hynny yw, mae modd adnabod model rhesymol o ymddygiad fel y cynsail ymddygiadol mewn perthynas â'r ymagwedd hon at bolisi. Yn syml, dibynna ymyraethau polisi sydd yn dilyn y paradeim hwn ar "using information, to provoke reflective mental processing, and as a result to change certain cognitions (beliefs) which can have a direct effect on behavioral responses" (Dolan et al., 2012: 127). Hynny yw, gyda model rhesymol o ymddygiad yn gysail eglur neu ymhlyg, mae ymyraethau o'r fath yn

anelu i gynnig gwybodaeth newydd i alluogi unigolion i wneud dewisiadau gwell, ac i newid eu hymddygiad yn y modd sy'n ddymuniedig. Mae ymyrryd o'r fath yn gydnaws gyda modelau rhesymol o ymddygiad gan fod yr ymyrraeth yn dibynnu ar effeithio ar broses adlewyrchol o ymddygiad, lle arweinir gwybodaeth ychwanegol "to explicit appraisals of costs/risks and benefits related to different behaviors and ultimately changes beliefs about such behaviors" (Dolan et al., 2012: 127).

Gellir esbonio'r berthynas hon gyda modelau rhesymol o ymddygiad ar sail y cydrannau sy'n gyffredin i fodelau o'r fath, a'r broses o newid ymddygiad sy'n gyswllt i'r ymyrraeth. Mae'r ymwneud polisi traddodiadol hyn â newid ymwybodol yn adeiladu ar fodelau (sydd â nodweddion rhesymol) o ymddygiad sydd yn cwmpasu'r cydrannau gwybodaeth-agwedd-ymddygiad o'r broses o ymddygiad. Gyda "standard economic assumptions of rational choice" yn defnyddio "the role of information" fel cyswllt ar gyfer ymddygiad, "rational choice theory thus results in linear models of behaviour" (Darnton, 2008a: 10). Hynny yw, model o ymddygiad ar sail perthynas llinol rhwng y cydrannau gwybodaeth-agwedd-ymddygiad. Y broses o ymddygiad sy'n cael ei ddisgrifio gan fodelau o'r fath yw: "information generates knowledge, which shapes attitudes, which lead to behaviour" (Darnton, 2008a: 10). Enghreifftiau o fodelau o'r fath hon yw'r "theory of reasoned action (Fishbein and Ajzen, 1975) and its successor the 'theory of planned behaviour' (Ajzen, 1991)" (van der Linden, 2013: 211), neu fodel Triandis (1977) o ymddygiad rhyngpersonol (Webb a Sheeran, 2006: 249).

Unir y modelau hyn gan y dybiaeth bod agweddau, neu fwriad, yn arwain yn uniongyrchol at ymddygiad. Ar sail y dybiaeth hon tueddir i adeiladu ymyrraethau

polisi traddodiadol (Webb a Sheeran, 2006). Ond, mae dadansoddiad Webb a Sheeran (2006: 249) o'r dystiolaeth arbrofol yn dangos "that a medium-to-large change in intention" yn arwain "to a small-to-medium change in behavior" yn unig. Mae'r gwyddorau ymddygiad yn esbonio'r diffyg hwn gan ei ddisgrifio fel "value action gap" (Darnton, 2008a: 10). Hanfod hyn ydy nad yw agwedd neu fwriad yn arwain yn uniongyrchol at ymddygiad. Mae modd cymhwyso'r ddadl hon i fodelau rhesymol ac amgen o ymddygiad. Mewn perthynas â model rhesymol o ymddygiad, torrir y berthynas ddilynol rhwng bwriad neu agwedd â'r ymddygiad. Gall y toriad hwn fod yn ganlyniad i rwystr allanol sydd yn cyfyngu ar ein dewis (Darnton, 2008a: 1). Ar y llaw arall, mewn perthynas â modelau amgen o ymddygiad, gellir cynnig pwyslais i ffactorau heblaw am wybodaeth neu agwedd neu fwriad yn gyrru'r ymddygiad, gan achosi gwahaniaeth rhwng agwedd neu fwriad ac ymddygiad. Cysyllta hyn yn bennaf gyda dehongliad o ymddygiad awtomatig, sy'n debyg i system 1 Kahneman (2002: 450-451; 2011: 20-21).

Arweinia hyn at yr ail baradeim eang sydd wedi ymddangos mewn perthynas â pholisi cyhoeddus, sef polisi ar sail modelau sydd yn ymdrechu i newid y cyd-destun i'r ymddygiad. Mae'r modelau hyn, sydd yn ymdrechu i newid ymddygiad trwy newid y cyd-destun i'r ymddygiad, yn tueddu i ddefnyddio prosesau awtomatig o ymddygiad i effeithio'r newid ymddygiad sy'n darged (Dolan, 2013: 191). Mae'r modelau cyd-destunol hyn yn cydnabod "that people are sometimes seemingly irrational and inconsistent in their choices. As a result, it focuses more on changing behaviour without 'changing minds'" (Dolan, 2013: 192). Mae'r paradeim polisi hwn o newid ymddygiad wedi dod i'r amlwg ac i ddefnydd "[because] existing theories and methods leave a substantial proportion of the

variance in behaviour, beyond the effect of rational (conscious) intentions, to be explained" (Dolan, 2013: 203). Esboniwyd yn y cyflwyniad y datblygiadau sydd wedi adeiladu ar hyn, megis arddeliad Thaler a Sunstein o bensaernïaeth dewis fel dolen gyswllt rhwng y mewnwelediadau hyn ag ystyriaethau ymarferol polisi.

Yr arddeliad ymarferol o hyn yw *nudge* (Thaler a Sunstein, 2008). Diffinnir *nudge*, yn syml, fel "any aspect of the choice architecture that alters peoples' behavior in a predictable way without forbidding any options or significantly changing their economic incentives. To count as a mere nudge the intervention must be easy and cheap to avoid" (Thaler a Sunstein, 2008: 6). Mae *nudge* yn fynegiad ymarferol o'r ail baradeim hyn, nid yn unig oherwydd y pwyslais ar addasu'r cyd-destun, neu'r bensaernïaeth dewis, er mwyn newid ymddygiad, ond, diolch i'r cysylltiad gyda dealltwriaeth o ymddygiad y mae'r defnydd o *nudge* wedi'i seilio (Thaler a Sunstein, 2008: 7-14). Mae'r diffiniad o *nudge* yn nodi na ddylai ymyrraeth ar sail *nudge* achosi newid materol i'r cymhellion perthnasol, ac y dylid fod yn hawdd osgoi'r effaith trwy wneud dewis ymwybodol. Esbonia Thaler a Sunstein hyn yn nhermau "humans and econs" (2008: 7-9), gan ddefnyddio'r term *humans* i gysylltu gyda dealltwriaethau amgen o ymddygiad. Hynny yw, modelau o ymddygiad sy'n pwysleisio rhinweddau awtomatig, isymwybodol, emosiynol a chymdeithasol ymddygiad dynol. Mae'r cysylltiad pendant hwn, ynghyd â mynegiant syml ac effeithiol *nudge*, wedi cyfrannu at dwf ym mhoblogrwydd y term nes ei fod bron yn gyfystyr ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi, a'r ail baradeim o newid cyd-destun ymddygiad yn hytrach nag achosi newid gwybyddol (gweler Hansen, 2016).

Ymddangosiad yr ail baradeim hwn dros y blynyddoedd diweddar sydd wedi nodweddu datblygiad aruthrol ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn,

tueddir i gysylltu ymagwedd ymddygiadol i bolisi gyda dealltwriaeth o ymddygiad sydd yn pwysleisio nodweddion awtomatig ymddygiad. Yn ogystal, tueddir i gysylltu'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi gyda thechnegau newid ymddygiad ac arfau polisi sydd yn adeiladu ar y ddealltwriaeth hon o ymddygiad. Gwelwn fynegiad eglur o'r berthynas agos hyn yn fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010), lle noder bod y fframwaith yn ffocysu "on the more automatic or context-based drivers of behaviour, including the surrounding 'choice environment'" (Dolan et al., 2010: 15). I'r perwyl hwn, mae'r fframwaith yn defnyddio'r ddealltwriaeth hon o ymddygiad er mwyn adeiladu fframwaith polisi ymddygiadol safonol sydd yn gwneud defnydd o arfau polisi cysylltiedig (Dolan et al., 2010: 18).

Er bod y fframwaith MINDSPACE yn meddu ar y berthynas agos hyn gyda dealltwriaeth awtomatig o ymddygiad ac o newid ymddygiad trwy newid y cyd-destun i'r ymddygiad, mae cydnabyddiaeth "[that] in practice, this distinction [rhwng y ddau baradeim polisi] is not so clear-cut: a mix of both reflective and automatic processes govern behaviour" (Dolan et al., 2010: 14). Esbonnir y cysylltiad rhwng dealltwriaeth awtomatig o ymddygiad a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi gan ymgais i ddatrys y diffyg sylw i fodelau polisi ar sail yr ail baradeim o newid cyd-destun yr ymddygiad (van der Linden, 2013: 209). Esbonia hyn, nid yn unig y cysylltiad, ond hefyd, y twf a'r datblygiad aruthrol yn ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Dylid nodi hefyd bod amrywiaeth yn perthyn i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gyda fframweithiau sydd yn pwysleisio'r angen i gyfuno dealltwriaeth adlewyrchol ac awtomatig o ymddygiad er mwyn cynnig cyngor polisi ac i lunio fframwaith polisi ymddygiadol (gweler Darnton ac Evans, 2013: 4-5).

Hyd yma, mae'r adran hon wedi amlinellu'r gwreiddiau deallusol i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwneir hyn yn rhannol gan y disgrifiad o ddau baradeim polisi sydd wedi dod i'r amlwg dros y blynyddoedd diweddar, gan awgrymu sut mae hyn wedi'i fynegi fel elfen o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Daeth y drafodaeth hon i ymylu ar drafodaeth o'r fframweithiau hyn, sef y bedwaredd gydran o'r corpws o lenyddiaeth newid ymddygiad (Darnton, 2008b: 11). Trown ein sylw yn awr at drafodaeth fanylach o'r fframweithiau polisi hyn. Cyfiawnheir hyn gan y ddadl bod fframweithiau polisi ymddygiadol yn cynnig mynegiad eglur o ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd yn cyfuno modelau o ymddygiad a theorïau o newid fel dolen gyswllt i gynnig cyngor polisi ymarferol. Yn absenoldeb unrhyw gysylltiad eglur rhwng yr ymagwedd ymddygiadol a pholisi a chynllunio iaith, mae'n deg dadlau mae yn y fframweithiau safonol hyn y bydd modd darganfod elfennau i'w trafod gan mae dyma'r pwrpas lluniwyd y fframweithiau yn y lle cyntaf.

2.4 Fframweithiau polisi ymddygiadol

Gellir ystyried fframweithiau polisi ymddygiadol fel un gydran o'r llenyddiaeth newid ymddygiad (Darnton, 2008b: 11), hynny yw, fel cydran sydd yn cyfuno modelau o ymddygiad a theorïau o newid at ddibenion polisi ymarferol. Yn yr adran flaenorol, amlinellwyd bod yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi sy'n cael ei yrru gan yr agenda newid ymddygiad yn "functionally diverse, and constantly diversifying" (Jones et al., 2013: 43). Mae hyn yn nodwedd ganolog o'r fframweithiau polisi ymddygiadol, sydd, fel fframweithiau safonol, wedi'u llunio gyda'r nod eglur o gynnig arweiniad cyffredinol i lunio polisi ymddygiadol mewn meysydd sydd eto i ddod i gyffwrdd gyda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hyn, mae modd adnabod nodweddion cyffredin ar draws yr

ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwelwyd yn yr adran flaenorol bod modd gwneud hyn ar ffurf sbectrwm (Jones et al., 2014: 45), neu wrth ddisgrifio dau baradeim eang o newid ymddygiad ym mholisi cyhoeddus (Dolan, 2013: 191).

Diben yr adran yma yw amlinellu detholiad o fframweithiau polisi ymddygiadol.

Y fframweithiau polisi ymddygiadol safonol dethol yw:

- *Personal Responsibility and Changing Behaviour* (Halpern et al., 2004)
- MINDSPACE (Dolan et al., 2010)
- EAST (Service et al., 2014)
- *Test, Learn, Adapt* (Haynes et al., 2012)
- *Designing and Evaluating Behaviour Change Interventions* (SGSR, 2016)
- *Individual, Social, Material* (Darnton ac Evans, 2013)
- *Behaviour Change Wheel* (Michie et al., 2014)

Dewiswyd y fframweithiau penodol hyn am amryw resymau. Mae'r fframweithiau hyn oll yn fynegiad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus, neu yn gwneud cyfraniad arwyddocaol i elfen benodol o'r ymagwedd. Lle mae fframwaith dim ond yn cynnig cyfraniad penodol, yn hytrach na chyflawn, mae'r cyfraniad hynny yn parhau i gynrychioli, neu yn hawlio i gynrychioli, elfen safonol. Er enghraifft, mae Haynes et al. (2012) yn amlinellu sut dylid mynd ati i fesur effaith a gwerthuso ymyraethau polisi ymddygiadol yn hytrach na chynnig arddeliad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyfannol. Yn ogystal, mae ambell fframwaith yn ategu fframwaith arall, neu yn cynnig addasiad neu ddiweddariad o fframwaith arall sydd dan sylw. Yn naturiol, dyma'r achos gyda fframwaith sydd ond yn cynnig sylw i elfen o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, megis Haynes et al. (2012). Ond, gwelwn hyn mewn perthynas â fframwaith *EAST*

(Service et al., 2014) yn ogystal, sy'n ddiweddariad ar y fframwaith *MINDSPACE* (Dolan et al., 2010).

Ar y cyfan, mae'r fframweithiau dan sylw yn cynnig arddeliad cyfannol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, tuedda'r fframweithiau gynnwys model penodol o ymddygiad, arddeliad o arfau neu dechnegau polisi penodol, a chanllaw eglur o ran cymhwyso'r rhain i ymdrech bolisi a'i weithredu. Cynigia fframweithiau amrywiol bwyslais gwahanol i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi maent yn ei arddel. Mae'r pwyslais yma yn amrywio o ran model penodol o ymddygiad, arddeliad o arfau neu dechnegau polisi penodol a chanllaw eglur o ran cymhwyso'r rhain i ymdrech bolisi a'i weithredu. Ond, adnabyddir y fframweithiau oll fel rhan o'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Pwysleisir nad trafodaeth o fodolau o ymddygiad (Darnton, 2008a: 7-39) neu theorïau o newid (Darnton, 2008a: 40-56) a geir yma. Yn hytrach, mae'r drafodaeth wedi ei chyfyngu i'r hyn sydd o berthnasedd uniongyrchol a bwriadol i bolisi cyhoeddus, gan weithredu fel dolen gyswllt rhwng y llenyddiaeth newid ymddygiad ehangach (gweler Darnton, 2008a) a'r gwaith ymarferol o gymhwyso mewnwelediadau'r gwyddorau ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Nid yw hyn yn adolygiad systematig o fframweithiau polisi ymddygiadol, nac ychwaith yw'n adolygiad cyflawn o'r fframweithiau sydd dan sylw.

2.4.1 Personal Responsibility and Changing Behaviour

Yn gyntaf, trown ein sylw i'r *Personal Responsibility and Changing Behaviour* (Halpern et al., 2004). Dyma'r adroddiad cynhwysfawr cyntaf "of the potential utility of new behavioural theories in the development of government policy" (Jones et al., 2013: 29). Mae'r adroddiad yn cyfiawnhau'r defnydd o fewnwelediadau'r gwyddorau ymddygiadol i hysbysu polisi cyhoeddus (Jones et

al., 2010: 486). Mae'r adroddiad yn amlygu modelau amgen o ymddygiad dynol ac yn cyfiawnhau'r defnydd ohonynt fel sail go gyfer llunio polisi cyhoeddus (Halpern et al., 2004: 14-30). Nod hyn yw i "stimulate more imaginative thinking about how policies could be designed in the future" (Halpern et al., 2004: 3). Eir at i gyflawni hyn ar sail y gydnabyddiaeth "[that] nearly all public policies rest on assumptions about human behaviour. However, these are rarely made explicit" (Halpern et al., 2004: 3). Mae'r cyfiawnhad dros wneud hyn yn debyg i dadolrdd Ryddfrydol Thaler a Sunstein (2003a; 2003b), gyda Halpern et al. yn dadlau "[that] policy must at once empower and give choices, but at the same time policy should set the default to be in the best interests of individuals and the wider public interest" (2004: 60). Hynny yw, "helping people to help themselves" (Halpern et al., 2004: 60). Mewn gwirionedd, nid yw Halpern et al. (2004) yn cynnig fframwaith polisi ymddygiadol. Yn hytrach, mae'r adroddiad yn bapur trafod (Halpern et al., 2004: 5) sy'n archwilio "recent developments in thinking about how behavioural change can be achieved and how this might complement the more traditional policy tool employed by governments". Er i'r adroddiad dderbyn ymateb cymysg (Jones et al., 2013: 31-32), caiff ei adnabod fel un o'r camau cyntaf pendant i ymgysgu'r agenda newid ymddygiad yn y DG.

2.4.2 MINDSPACE

Yn 2010, daeth cam sylweddol i ddatblygiad yr agenda newid ymddygiad gyda chyhoeddi'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010). Ystyrir y fframwaith MINDSPACE yn un o'r fframweithiau safonol mwyaf cynhwysfawr sy'n arddel ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd wedi'i gyhoeddi. Yn y ddegawd arweiniodd at gyhoeddiad MINDSPACE roedd y ddealltwriaeth o ymddygiad wedi datblygu'n sylweddol, yn enwedig dealltwriaethau amgen o ymddygiad.

Roedd y datblygiad o ddealltwriaethau amgen o ymddygiad yn ysgogiad eglur i lunio fframwaith MINDSPACE, a nodwyd y dymuniad i fanteisio ar y dealltwriaethau newydd hyn at ddibenion polisi cyhoeddus fel cymhelliant cryf i lunio'r fframwaith (O'Donnell a Bichard, 2010). Lluniwyd fframwaith MINDSPACE ar y cyd rhwng yr *Institute for Government* a Swyddfa'r Cabinet, fel rhan o ymdrech gynyddol gan Lywodraeth San Steffan i wneud defnydd helaethach o fewnwelediadau ymddygiadol mewn polisi cyhoeddus. Craidd y fframwaith yw amlinellu cyfres o arfau polisi ymddygiadol gellir eu defnyddio fel rhan o ymyraethau polisi cyhoeddus (Dolan et al., 2010: 3).

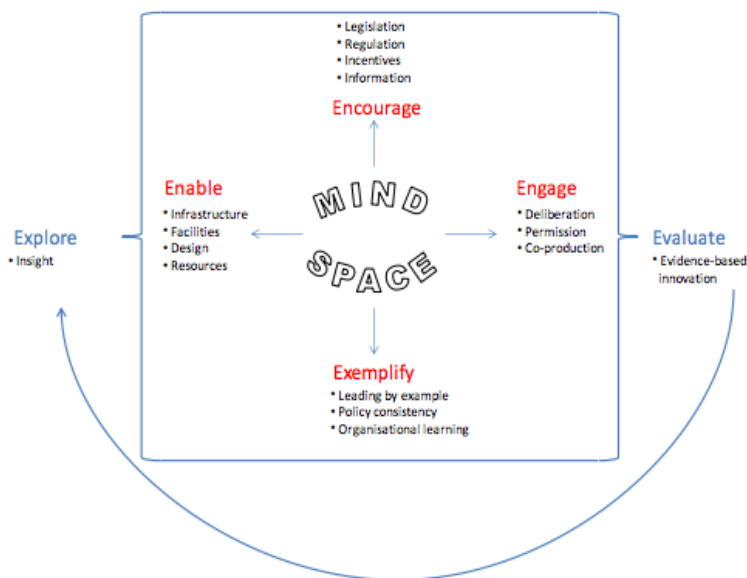
Nid yw'r arfau polisi hyn yn cael eu cyflwyno'n systematig. Hynny yw, mae'r hyn a olygir gan 'arf polisi' yn aneglur braidd. Ceir cyfeiriad at yr arfau hyn fel "policy tools" (Dolan et al., 2010: 3), ond, yn ogystal, ceir disgrifiad o arfau polisi'r fframwaith fel "the most robust (non-coercive) influences on our behaviour" (Dolan et al., 2010: 8). Mewn gwirionedd, gellir eu dehongli fel arfau polisi neu fel elfennau o fodel o ymddygiad. Hynny yw, maent yn gyfuniad o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid – sydd wedi'u llunio at ddibenion ymarferol polisi yn bwrpasol (Dolan et al., 2010: 7).

Gan dderbyn natur annelwig yr arfau polisi fel canlyniad o'r ymgais i lunio fframwaith sydd yn driw i ddibenion ymarferol polisi, mae'n angenrheidiol ystyried rhinwedd y fframwaith fel canllaw polisi. Pwysleisir rhinwedd y fframwaith fel canllaw ymarferol i bolisi gan y defnydd o is-fframwaith o fewn, ac i raddau, gall weithredu'n annibynnol o, MINDSPACE. Enwir y fframwaith hwn yn fframwaith 6E, gan nodi ei fod wedi'i ddatblygu'n bwrpasol i gymhwyso'r arfau polisi MINDSPACE i ymdrechion polisi cyhoeddus (Dolan et al., 2010: 49). Hynny yw, "MINDSPACE represents tools for changing

behaviour, and the 6 Es constitute the framework within which they can be applied" (Dolan et al., 2010: 9).

Tabl 2: Effeithiau MINDSPACE	
Negesydd	Mae ein hymddygiad wedi'i ddylanwadu'n arwyddocaol gan y 'negesydd' sydd yn cyfathrebu gwybodaeth.
Cymhellion	Mae ein hymateb i gymhellion wedi'i nodweddu gan y defnydd o berffyrdd gwybyddol a hewristigau, megis annhuedd colledion.
Normau	Mae ymddygiad eraill yn ddylanwad cryf ar ein hymddygiad.
Rhagosodiadau	Tueddwn i ddilyn y trywydd sydd wedi'i osod.
Amlygrwydd	Mae ein sylw yn cael ei dynnu i'r hyn sy'n ymddangos yn newydd neu o ddiddordeb personol.
Preimio	Mae ein dewisiadau wedi'u dylanwadu gan giwiau isymwybodol.
Affaith	Mae ein hemosiynau yn medru gyrru ein hymddygiad.
Ymrwymiad	Tueddwn i ymddwyn mewn modd sy'n gyson ag ymrwymïadau sy'n gyhoeddus, ac i ymateb yn gyfatebol.
Ego	Tueddwn i ymddwyn mewn ffyrdd sydd yn ein gwneud i ni deimlo'n well am ein hunain.

Addaswyd o Dolan et al. (2013: 8)

Ffigwr 2: Fframwaith 6E (Dolan et al., 2010: 9)

Cefnogir honiad MINDSPACE o fod yn fframwaith bolisi ymddygiadol gan enghreifftiau o'r defnydd posib o'r fframwaith mewn perthynas â thri maes polisi, sef: "Safer Communities" (Dolan et al., 2010: 30-35), "The Good Society" (ibid: 36-41), a "Healthy and Prosperous Lives" (ibid: 42-48). Ar gyfer y tri maes polisi enghreifftiol, mae'r adroddiad yn gweithio trwy'r arfau polisi MINDSPACE yn eu tro, gan esbonio'r defnydd posib ohonynt mewn perthynas â'r meysydd polisi enghreifftiol. Yn sgil hyn, amlinellir sut y defnyddir y fframwaith 6E i gymhwyso'r arfau polisi MINDSPACE i ymdrech bolisi cyhoeddus.

Noder yn yr adroddiad na ddylai'r ymagwedd i bolisi sy'n cael ei arddel disodli ymdrechion polisi cyfredol. Yn hytrach, dylid defnyddio'r fframwaith MINDSPACE i gynyddu'r gwerthfawrogiad o "behavioural dimension" (Dolan et al., 2010: 9) polisiâu cyfredol. Awgrymir bod hyn yn bosib trwy ddefnyddio'r fframwaith i addasu ac i fireinio, i gyflwyno elfennau newydd ac i gynnig dadansoddiad newydd o ymdrechion polisi cyfredol (Dolan et al. 2010: 9-10). Er gwaethaf y pwyslais hwn ar ddefnyddio'r fframwaith i ategu ymdrechion polisi

cyfredol (gweler Dolan et al., 2010: 49), mae'r fframwaith 6E yn bradychu uchelgais o ddefnyddio'r fframwaith fel sail ar gyfer gweithredu ymagwedd ymddygiadol gyfannol i bolisi. Ceir awgrym pellach o'r uchelgais hyn yng nghasgliad yr adroddiad gyda'r argymhelliad i sefydlu corff newydd i weithredu ymagwedd ymddygiadol i bolisi (Dolan et al., 2010: 78). Daeth y sefydliad hwn i fodolaeth gyda sefydlu'r BIT yn fuan wedyn. Nid dyma'r unig elfen i berthynas y BIT a'r fframwaith MINDSPACE. Gellir dadlau bod gwaith cynnar y BIT wedi'i seilio ar y fframwaith MINDSPACE, dadl sy'n hawdd i'w amgyffred gan ystyried bod nifer o awduron MINDSPACE wedi darganfod eu hunain yn gweithio yn y BIT (gweler Halpern, 2015). Canlyniad i'r berthynas agos a ffrwythlon hyn yw bod y fframwaith MINDSPACE, er gwaethaf ei oedran, yn parhau'n ddylanwadol hyd heddiw.

2.4.3 EAST

Gyda sefydlu'r BIT yn 2010, gwnaethpwyd defnydd systematig ac eglur o'r fframwaith MINDSPACE wrth gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i ymdrechion polisi cyhoeddus. Trwy'r profiad ymarferol hwn, daeth y BIT i fireinio'r fframwaith, gan lunio'r fframwaith EAST (Service et al., 2014). Mae EAST yn adeiladu ar seiliau ffrwythlon MINDSPACE, ac yn cynrychioli blynyddoedd o brofiad y BIT o weithredu ymyraethau polisi ymddygiadol. Mae'r profiad hwn yn berthnasol i deilwra'r fframwaith polisi at ddefnydd ymarferol ac i'r dystiolaeth empeiraidd gynyddol parthed ymddygiad dynol sy'n deillio o ymagwedd arbrofol y BIT. Yn wahanol i fframwaith MINDSPACE, nid yw EAST yn ymdrechu i gyfeirio'n eglur at waith y gwyddorau ymddygiadol na'r datblygiadau yn y maes ers cyhoeddi MINDSPACE (Service et al., 2014: 4). Mewn gwirionedd, nid oes angen cysylltiad eglur gan fod y berthynas gyda'r

fframwaith MINDSPACE a gwaith y BIT yn gwneud y cysylltiad hwn yn ddigon eglur. Yn hytrach, nod y fframwaith EAST yw ymateb i'r casgliad "that policy makers and practitioners find it useful to have a simple, memorable framework to think about effective behavioural approaches" (Service, 2014: 4). Seilir y fframwaith ar y mnemoneg EAST, sy'n sefyll am: 'Easy', 'Attractive', 'Social', a 'Timely'. Mae ystod o arfau polisi ymddygiadol wedi'u dosrannu i'r adrannau hyn, gyda'r mwyafrif o'r arfau polisi yn deillio o'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010). Er gwaethaf y defnydd helaeth hwn o arfau polisi MINDSPACE, mae pwyslais y fframwaith EAST wedi'i addasu o'r hyn a geir ym MINDSPACE. Yr elfen amlycaf o'r pwyslais gwahanol hwn yw syniadau newydd o ran symleiddio a gwaredu rhwystrau fel ffordd o hybu'r ymddygiad sy'n ddymunol (Service et al., 2014: 9-18).

Mae'r dehongliad o fframwaith EAST fel esblygiad o'r fframwaith MINDSPACE yn brawf o waith y BIT o ddatblygu'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn, pwyslesia Service et al. (2014: 43) "[that] the EAST framework cannot be applied in isolation from a good understanding of the nature and context of the problem". Argymhellir methodoleg gyfannol er mwyn defnyddio'r fframwaith EAST fel rhan o ymagwedd ymddygiadol i bolisi (Service, 2014: 43). Mae'r argymhelliad hwn yn ystyried y fframwaith EAST fel y drydedd cam o bedwar. Cyn mynd ati i ddefnyddio'r fframwaith EAST, mae'r fethodoleg yn argymhell diffinio'r deilliannau polisi a ddymunir (Service et al., 2014: 44) a deall cyddestun ymddygiadol a'r maes polisi (Service et al., 2014: 45-46). Ar ôl defnyddio'r fframwaith EAST i lunio ymyrraeth bolisi ar sail gwaith y ddau gam cyntaf, y cam olaf yw arbrofi ac i fesur effaith yr ymyrraeth, gan ei addasu yn ôl y galw.

2.4.4 Test, Learn, Adapt

Mae'r BIT wedi cyhoeddi fframwaith arall, sydd wedi'i amlinellu yn yr adroddiad *Test, Learn, Adapt* (Haynes et al., 2012) i arwain y pedwerydd cam hyn. Craidd y fframwaith yw esbonio sut i ddefnyddio hapbrofion fel rhan o ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Mae hyn yn fynegiad eglur o ymagwedd arbrefol y BIT i bolisi, ac yr ymrwymiad pendant i ddefnyddio tystiolaeth empeiraidd wrth lunio polisi. Gwelwn yr ymrwymiad hwn yn nefnydd y BIT o hapbrofion i werthuso effeithiau ymdrechion polisi yn ei ddwy flynedd gyntaf (gweler Halpern, 2015: 11). Defnyddia'r BIT hapbrofion i briodoli effeithiau penodol i ymyraethau penodol fel rhan o'r ymagwedd arbrefol i bolisi (2014: 4). Mae defnyddio grŵp rheoli a methodoleg ar hap yn galluogi'r BIT i gasglu data empeiraidd o effaith ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar raddfa eang (Haynes et al., 2012: 4). Yn hytrach na chynnig fframwaith o arfau polisi ymddygiadol, mae Haynes et al., (2012) yn ddadl anorchfygol o blaid y defnydd o hapbrofion fel rhan o broses polisi effeithiol.

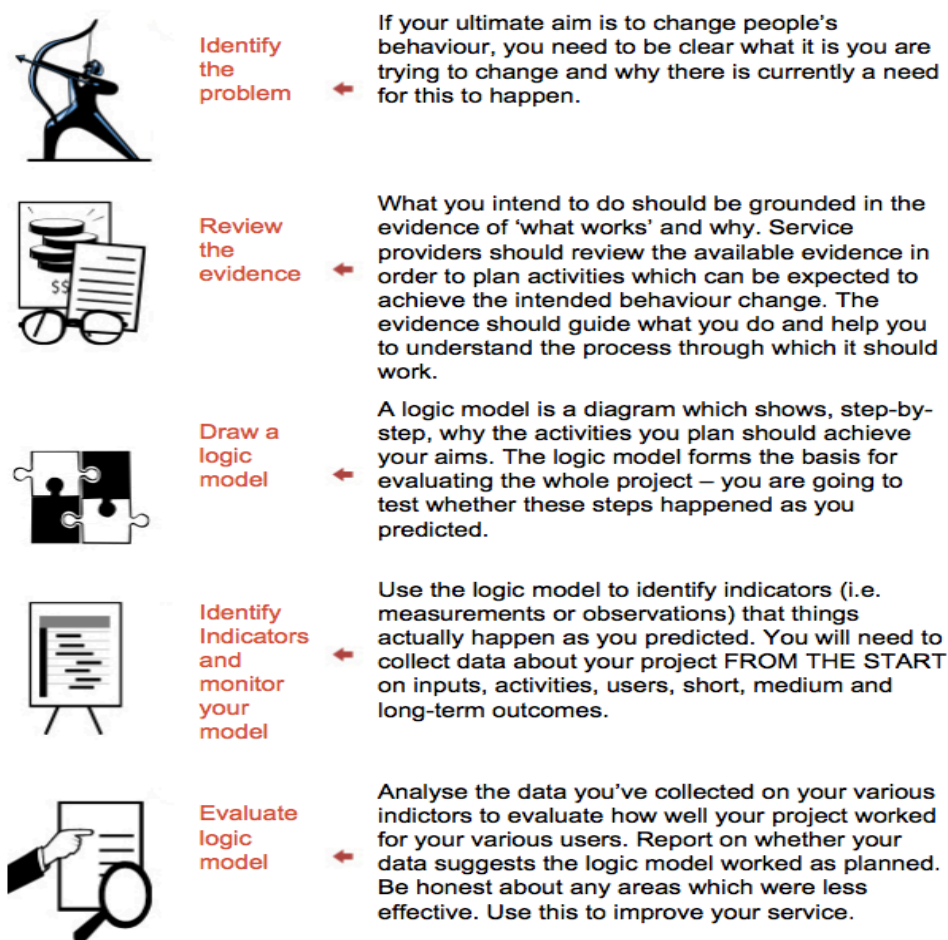
2.4.5 Designing and Evaluating Behaviour Change Interventions

Ynghyd a fframwaith Haynes et al. (2012), mae'r adroddiad *Designing and Evaluating Behaviour Change Interventions* (SGSR, 2015) yn enghraifft brin arall o fframwaith polisi ymddygiadol safonol sydd wedi'i lunio'n eglur ar gyfer gwerthuso ymyraethau polisi. Mae'r defnydd o'r term *ymddygiadol* i ddisgrifio'r fframwaith hwn yn eang. Nid yw'r fframwaith yn gwneud cysylltiad eglur i'r gwyddorau ymddygiadol. Yn hytrach, dehonglir bod y fframwaith yn fynegiant o'r ddadl bod polisi cyhoeddus oll yn *ymddygiadol*, ac yn ymgeisio i newid ymddygiad (gweler Dolan et al., 2010; Shafir, 2013; Kahneman, 2013). Yn ogystal, mae'r fframwaith yn pwysleisio'r defnydd o dystiolaeth yn y broses o

lunio polisi, sydd yn egwyddor gyffredin i fframweithiau polisi ymddygiadol a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol, 2013; Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru, 2017). I'r perwyl hwn, mae'r fframwaith yn arddel adeiladu'r broses o werthuso polisi i mewn i'r ymyrraeth bolisi o'r cychwyn cyntaf (SGSR, 2015: 2). Yn yr ystyr hyn, mae'r uchelgais a'r dull o weithio sy'n cael ei arddel yn gymharol debyg i fframwaith *Test, Learn, Adapt* Haynes et al. (2012). Yr hyn sy'n gwahaniaethu'r fframwaith o waith y BIT a fframwaith Haynes et al. yw'r defnydd o hapbrofion i fesur effaith a gwerthuso ymyraethau polisi. Yn wir, un o amcanion fframwaith SGSR (2015: 2) yw cynnig dull amgen o werthuso polisi. I'r perwyl hwn, mae'r adroddiad yn amlinellu methodoleg pump-cam i werthuso ymyraethau polisi sydd â newid ymddygiad fel amcan eglur (SGSR, 2015: 6-31).

Cynigia SGSR (2015: 4) bod y dull pump cam hwn ddull gellir ei ddefnyddio "rather than carrying out a small RCT which might be impractical and would only deliver meaningless results". Mae hyn yn gosod pwyslais ar sicrhau bod y fframwaith yn cael ei ddefnyddio o'r cychwyn cyntaf wrth lunio'r ymyrraeth. Aethpwyd ati i gynnig dull amgen i hapbrofion ar sail y dadleuon bod hapbrofion yn mynnu sampl sylweddol, yn medru fod yn ddull drud i'w gweithredu, ac nid ydynt o reidrwydd yn cynnig atebion ar ben eu hunain (SGSR, 2015: 3). Yng nghyd-destun meysydd polisi, neu yng nghyd-destun yr Alban, gall cyfyngiadau o ran maint sampl fod yn ystyriaeth arwyddocaol. Mae hyn yn nodwedd gall effeithio'r defnydd posib o hapbrofion o fewn cyd-destun polisi Cymreig yn ogystal, ond dylid nodi nad yw'r cyfyngiadau sy'n deillio o gyd-destun o'r fath o reidrwydd yn gwneud hapbrofion yn anweithredadwy. Arddelir y fframwaith hwn o fewn cyd-destun ymagwedd Albanaidd i bolisi cyhoeddus sydd yn

seiliedig ar lunio polisi ar y cyd, gan ymwneud â "service users' views as a resource for evaluation rather than seeing users solely as an object to be measured" (SGSR, 2015: 3). Mae hyn yn ddadl sy'n ymestyn y tu hwnt i ddadleuon o ymarferoldeb, ac nid oes rheswm i dybio bod dadl o'r fath hefyd yn wir yn y cyd-destun Cymreig.

Ffigwr 3: 'The 5 Step Approach to Policy Evaluation' (SGSR, 2015: 5).

Amlyga adroddiad SGSR (2015) anghytuno ynghylch yr amodau sydd yn galluogi'r defnydd o hapbrofion fel dull o fesur effaith ymyrraeth, yn enwedig mewn cymhariaeth â safbwynt Haynes et al. (2012). Ar y llaw arall, cynigia Hawe et al. (2004: 1561) bod angen ail-ystyried sut bod ymyrraethau yn cael eu cysyniadoli. Dadleuir Hawe et al. (2004: 1561) y gall hyn arwain at alluogi

“interventions to be responsive to local context [...] the key lies in looking past the simple elements of a system to embrace complex system functions and processes”. Gall fod yn ddadlennol bod y safbwyntiau amrywiol hyn ynghylch dichonolrwydd y defnydd o hapbrofion fel dull o fesur effaith yn tueddu i gytuno bod angen i ymyraethau gael eu llunio'r fanwl gywir a'u cysyniadoli'n effeithiol. Yn hyn o beth, mae'n bosib ymateb i ddadleuon y SGSR (2015: 4) trwy gydnabod bod heriau penodol i weithredu hapbrofion mewn cyd-destun polisi tebyg i Gymru neu'r Alban. Ond, mae gwaith Hawe et al. (2004) a Haynes et al. (2012) yn dangos bod modd defnyddio hapbrofion mewn cyd-destun o'r fath os bod ymyraethau a'r defnydd o hapbrofion yn cael ei ddylunio a'i weithredu'n gywir.

2.4.6 Individual, Social, Material

Mae'r awgrym cryf hwn o ymagwedd Albanaidd i lunio polisi ymddygiadol (SGSR, 2015). Cadarnhad o hyn yw'r fframwaith *Individual, Social, Material* (o hyn ymlaen, ISM) (Darnton ac Evans, 2013). Lluniwyd y fframwaith ISM i weithredu fel cymorth ymarferol i swyddogion polisi sydd yn ymdrechu i ddylanwadu ar ymddygiad ac achosi newid cymdeithasol (Darnton ac Evans, 2013: 2). Noder bod y fframwaith wedi'i ddatblygu yng nghyd-destun yr her polisi o hybu cynaliadwyedd a'r ymdrech i annog pobl i leihau allyriadau CO₂. Er hyn, mae modd defnyddio'r fframwaith fel canllaw ar gyfer meysydd polisi arall. Cynigia Darnton ac Evans bod y fframwaith yn cynnig ei hun i feysydd polisi ymhle mae heriau cymhleth sy'n mynnu ystod o ddatrysiadau soffistigedig (2013: 2). Cynigia'r fframwaith ffordd o ddefnyddio amrywiaeth o fodolau o ymddygiad a theorïau o newid mewn modd ategol. Hynny yw, dadleuir nad oes "silver bullet for changing behaviours [...] so it can be argued that 'there is no one winning model', or indeed discipline" (2013: 2). Mae modd dehongli hyn fel

ymateb i boblogrwydd maes economeg ymddygiadol (Kahneman, 2013) a *nudge* (Thaler a Sunstein, 2008).

Gwelwn fod yr uchelgais hyn i beidio â hepgor modelau o ymddygiad a theorïau o newid o feysydd a disgyblaethau amrywiol yn hysbysu mynegiad y fframwaith ar sail tair haen benodol. Strwythurir y fframwaith ISM ar y tair haen sy'n ffurfio teitl y fframwaith: yr unigolyn, y cymdeithasol â'r materol.

Ffigwr 4: Fframwaith ISM (Darnton a Horne, 2013: 4)

Mae strwythuro'r fframwaith ar sail y tair elfen hyn yn galluogi'r fframwaith i dynnu ar fewnwelediadau ymddygiadol o ystod o ddisgyblaethau perthnasol. I'r perwyl hwn, mae mewnwelediadau o feysydd economeg ymddygiadol, seicoleg gymdeithasol a chymdeithaseg yn hysbysu dealltwriaeth ymddygiadol y fframwaith (Darnton ac Evans, 2013: 4-5). Ar yr olwg gyntaf, mae'n deg tybio

bod y disgyblaethau hyn yn cysylltu'n uniongyrchol gyda haenau'r fframwaith, ond nid dyma'r bwriad. Yn hytrach, mae'r cyfuniad anniben hyn yn cynnig ei hun i bwyslais ymarferol y fframwaith, ac mae Darnton ac Evans yn dadlau bod y tensiwn cysyniadol yn gost dderbyniol i'r budd ymarferol (2013: 5). Pwysleisia Darnton a Evnas "[that] ISM should be understood as a pragmatic arrangement of diverse approaches to understanding behaviour in order to create a practical tool that makes the most of what the different disciplines have to offer" (2013: 5). Mae hyn yn amlygu rôl fframweithiau polisi ymddygiadol fel cyfuniad o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid at bwrpas ymarferol polisi. Esbonia Darnton ac Evans gwerth "bring[ing] three disciplines together in order to make it easier for policy makers and practitioners to draw on the insights from multiple disciplines, especially when faced with complex policy problems, where no one discipline is likely to have all the answers" (2013: 5).

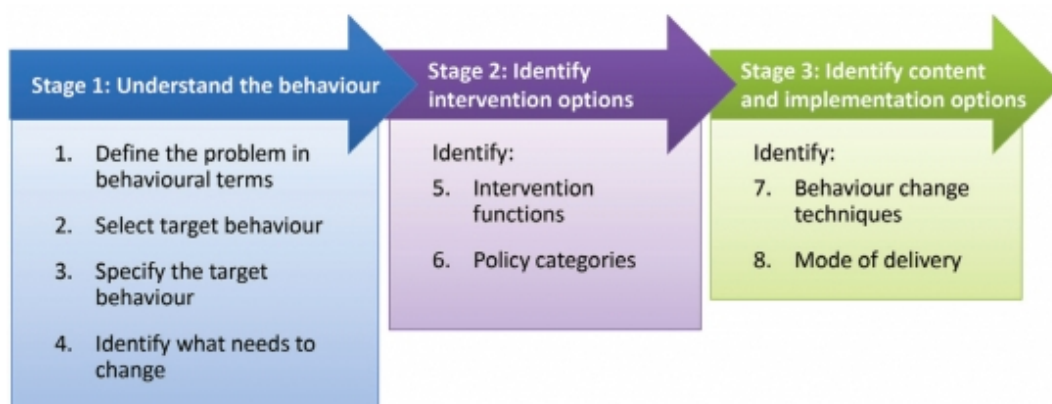
2.4.7 Behaviour Change Wheel

Fframwaith arall sydd wedi'i ddylunio'n benodol i beidio â hepgor un model o ymddygiad neu theori o newid yw'r fframwaith *Behaviour Change Wheel* (o hyn ymlaen, BCW)(Michie et al., 2014). Mae'r fframwaith BCW yn adeiladu ar waith cynharach gan Michie ac Abraham (2004) sydd yn ymchwilio i'r defnydd o fewnwelediadau ymddygiadol mewn perthynas â maes polisi iechyd. Yn hytrach na chynnig fframwaith at gyfer llunio ymyraethau newid ymddygiad, adolygodd Michie ac Abraham astudiaethau o ymyraethau polisi, gan ystyried i ba raddau bod yr astudiaethau hyn yn medru ateb tri chwestiwn allweddol parthed yr ymyrraeth dan sylw: "Do they work? How well do they work? How do they work?" (2004: 29). Yn benodol, mae Michie ac Abraham yn gwahaniaethu rhwng "discrete intervention techniques and [the] psychological mechanisms that

account for observed behavioural change" (2004: 29). Mae hyn yn arddangos lefel cynnil o ddiffinio ac o wahaniaethu nad yw'n bresennol yn y fframweithiau polisi sydd wedi'u trafod hyd yma. Er enghraifft, gwelwyd bod fframweithiau MINDSPACE ac EAST yn cyfuno modelau o ymddygiad a theorïau o newid trwy gymysgu nodweddion o fodelau ymddygiadol ag arfau polisi. Dadleua Michie ac Abraham bod cyfuno nodweddion o fodelau o ymddygiad a theorïau o newid yn y fath fodd yn golygu "that intervention descriptions are not often specific about the techniques employed and that there is no clear correspondence between theoretical inspiration and adoption of particular change techniques" (2004: 29).

Mewn ymateb i'r diffyg tybiedig hwn, ac fel dilyniant i'r gwaith blaenorol (Michie a Abraham, 2004), mae Michie et al. wedi llunio'r fframwaith BCW ar gyfer disgrifio a chynllunio ymyraethau newid ymddygiad (2011; 2014). Lluniwyd y fframwaith BCW gyda'r uchelgais o gynnig canllaw ar gyfer "systematically applying theory and evidence to designing and evaluating behaviour change interventions" (Michie et al., 2014: 13). Dadleuir bod fframwaith y BCW yn ymateb i'r angen i lunio fframwaith sydd yn gynhwysfawr ond yn parhau i feddu ar gydlyniaeth cysyniadol (Michie et al., 2011: 2). Yn amlwg, mae hyn yn gwahaniaethu o flaenoriaethau eraill wrth lunio ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Darnton ac Evans, 2013: 4-5). Er gwaethaf cydlyniaeth gysyniadol fel blaenoriaeth, pwysleisia Michie et al (2014: 11) rhinwedd y fframwaith BCW "[as] a practical guide for designing and evaluating behaviour change interventions" (2014: 11). Strwythurir y fframwaith ar wyth cam pendant sydd ag esboniadau eglur, enghreifftiau cyflawn a thaflenni gwaith

wrth lunio ymyrraeth newid ymddygiad trwy weithio trwy'r wyth cam (Michie et al., 2014: 25).

Ffigwr 5: 'Behaviour change interventions design process' (Michie et al., 2014: 25)

Diolch i'r strwythur hwn, dadleua Johnston bod y BCW yn "basic interdisciplinary guide to designing behaviour change interventions for a diversity of behaviours in a wide variety of contexts" (2014: 10).

2.5 Themâu

Mae'r drafodaeth o newid ymddygiad fel paradeim polisi, a'r fframweithiau polisi ymddygiadol fel mynegiant ymarferol o'r paradeim hwn wedi amlygu tair prif thema y gellir eu hystyried fel cydrannau allweddol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Y tair thema hyn yw: (1) y ddealltwriaeth neu'r model o ymddygiad sy'n cynnig cysail i'r ymagwedd ymddygiadol; (2) yr arfau neu'r technegau polisi a ddefnyddir; (3) a'r modd ymgymhwysir y rhain yn ymarferol i bolisi cyhoeddus. Mae'r themâu hyn deillio o ddosraniad Darnton (2008b: 11) o'r llenyddiaeth newid ymddygiad i bedair cydran. Hynny yw, mae'r thema gyntaf yn cyfuno'r ystyriaeth o fodelau o ymddygiad ar lefel unigol a chymdeithasol. Mae'r ail thema yn trafod y theori o newid a'r technegau sydd yn cael eu defnyddio i sbarduno'r

newid ymddygiad sy'n ddymuniedig. Mae Darnton yn cyfiawnhau'r angen i ystyried modelau o ymddygiad a theorïau o newid gyda'i gilydd gan ddadlau:

"While the two bodies of theory have distinct purposes, they are highly complementary; understanding both is essential in order to develop effective interventions. The distinction is stressed throughout [...] but its value is most apparent in the context of practical guidance" (Darnton, 2008a: 1)

Mae'r cafeat yna yn amlygu'r angen am y drydedd thema; thema yn deillio o natur ymarferol y cyfuniad o'r ddwy thema gyntaf ac o'r ystyriaethau sy'n gysylltiedig gyda chymhwyso'r rhain i ystyriaethau polisi ymarferol. Diben yr adran hon yw pwysleisio'r cyfiawnhad dros y tair thema hyn, mewn paratoad at eu defnyddio i adeiladu fframwaith archwiliadol go gyfer dibenion y traethawd hwn.

Yn gyntaf, ystyrir natur y ddealltwriaeth neu'r model o ymddygiad sy'n gysylltu i'r ymagwedd ymddygiadol. Yn ganolog i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi mae dealltwriaeth benodol o ymddygiad. Dadleuir bod dealltwriaeth o ymddygiad wrth wraidd holl ymdrechion polisi cyhoeddus, gyda chydabyddiaeth eglur o'r ddealltwriaeth hon yn gam cychwynnol allweddol i unrhyw ymdrech i gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Tuedda'r ddealltwriaeth hon o ymddygiad bwysleisio dealltwriaethau amgen o ymddygiad, sy'n ymwrthod i raddau a model safonol neu resymol o ymddygiad. Mae gwreiddiau'r thema gyntaf hyn yn y llenyddiaeth sydd yn adeiladu modelau o ymddygiad (Darnton, 2008a: 1).

Yr ail thema yw'r arfau neu dechnegau polisi sydd yn cael eu hargymell. Mae'r ail thema hyn yn cysylltu gyda'r corff o lenyddiaeth sydd yn trafod theorïau o newid (Darnton, 2008a: 1), ond nid yw wedi'i gyfyngu i hyn. Yn wir, mae'n bosib i'r thema hon gael ei chysylltu yn fwy eglur gydag arfau neu dechnegau newid ymddygiad penodol, gyda theorïau o newid yn cynnig y fframwaith go gyfer

defnyddio'r arfau a'r technegau hyn. Diffinia Michie et al. (2014: 145) dechneg newid ymddygiad fel: "an active component of an intervention designed to change behaviour". Y ddadl ddilynol i hyn yw bod arfau neu dechnegau polisi penodol yn nodweddiadol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, arfau polisi sy'n cynrychioli "the most robust (non-coercive) influences on our behaviour" (Dolan et al., 2010: 8).

Mae'r drydedd thema yn ymdrin â'r modd ymgymhwysir y rhain yn ymarferol i bolisi cyhoeddus. Tra bod y ddwy thema gyntaf yn cysylltu'n naturiol gyda modelau o ymddygiad a theorïau o newid (Darnton, 2008a: 1), mae'r thema yma yn deillio o ddadleuon penodol y fframweithiau polisi ymddygiadol bod dull penodol o gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Elfen allweddol o hyn a welwyd wrth drafod y fframweithiau polisi yw'r gofyn am gynllunio bwriadol, gyda nifer o'r fframweithiau yn rhoi pwyslais dadlennol ar weithredu'r fframwaith yn gywir (gweler Dolan et al., 2010: 49; Haynes et al., 2012; Michie et al., 2014: 25). Yn ymhlyg yn y pwyslais hwn oedd yr egwyddor o lunio polisi ar sail tystiolaeth, gyda'r angen atodol o fesur effaith a defnyddio dulliau priodol i werthuso'r ymyraethau dan sylw. I'r perwyl hwn, cafwyd pwyslais ar y defnydd o hapbrofion i werthuso ymyraethau polisi (Haynes et al., 2012; Service et al., 2014: 7) a'r wrthddadl i hyn mewn cysylltiad â'r fframwaith ISM (Darnton ac Evans, 2013; SGSR, 2016).

2.6 Nodweddion

Ynghyd â'r tair thema amlinellwyd uchod, dadleuir bod modd adnabod cyfres o egwyddorion trosfwaol sy'n nodweddu'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Caiff egwyddorion penodol eu pwysleisio i raddau amrywiol gan yr amryw fframweithiau, ond mae modd dadlau bod gwerthfawrogiad o'r egwyddorion hyn

yn gyffredin i'r fframweithiau polisi a drafodwyd eisoes, ac, yn ddilynol, yn nodweddiadol o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus. Diben yr adran hon yw amlinellu'r nodweddion, gan amlygu eu cysylltiad gyda'r fframweithiau polisi ymddygiad a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

2.6.1 Dewis a'r rhyddid i ddewis

Mae'r egwyddor gyntaf yn ymwneud gyda natur dewis. Mae'r cysyniad o ddewis yn ganolog i fodolau rhesymol o ymddygiad, gydag ymddygiad yn cael ei ystyried yn ganlyniad i broses adlewyrchol o bwysu a mesur costau a buddiannau i wneud dewis sy'n achosi ymddygiad cysylltiedig (Darnton, 2008a: 5-7). Mae dealltwriaethau amgen o ymddygiad yn cwestiynu natur ymwybodol ein dewisiadau, gan arddel modelau sydd yn pwysleisio rôl ymddygiad awtomatig (Darnton, 2008a: 9) ar sail arferion (Darnton, 2008a: 7). Mae'r gwahaniaethau hyn yn y canfyddiad o natur dewis ac ymddygiad yn arwain at ddadlau moesegol o ran cymhwyso dealltwriaeth ymddygiadol i bolisi, fel arfer yn nhermau dadl parthed y rhyddid i ddewis. Cynigia Thaler a Sunstein (2003a; 2003b) a Camerer et al. (2003) addasiadau o dadolrwydd er mwyn esbonio'r rhesymeg i ymyrryd ar sail dealltwriaethau amgen o ymddygiad. Yr egwyddor ganolog i Thaler a Sunstein mewn perthynas â hyn yw bod angen i ymyrraeth bolisi ddylanwadu ar "choices in a way that will make choosers better off, *as judged by themselves*" (2008: 5; Sunstein, 2016: 43-52). Dadleuir bod modd i'r egwyddor hon i oresgyn y cyferbyniad rhwng pwysleisio'r rhyddid i ddewis ac ystyriaethau am les yr unigolyn (Thaler a Sunstein, 2008; Sunstein, 2016). Yn gyffredinol, nodweddir yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi gan ddealltwriaethau amgen o ymddygiad, ac felly mae cydnabyddiaeth nad yw dyrchafu'r rhyddid i ddewis o reidrwydd yn gydnaws â dyrchafu lles yr unigolyn. O ganlyniad, mae'r ymagwedd

ymddygiadol i bolisi yn cynnig datrysiadau polisi sydd yn medru dyrchafu'r rhyddid i ddewis, lles yr unigolyn neu gymdeithas, ynghyd â chyfuniad o'r ddwy ystyriaeth.

2.6.2 Symleiddio a hwyluso

Egwyddor boblogaidd i ymagwedd ymddygiadol i bolisi yw gwneud yr ymddygiad sy'n ddymuniedig yn haws i'w wireddu. Gweithredir yr egwyddor hon gan amlaf drwy symleiddio'r bensaernïaeth dewis er mwyn hwyluso'r broses dewis i'r unigolyn. *Simpler* yw teitl llyfr Sunstein a gyhoeddwyd yn 2013, ac mae'n egwyddor gyffredin i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Noda Lunn: "[that] a significant proportion of the behaviourally informed policies introduced to date centres on the potential benefits of simplification" (2014: 39). Mae symleiddio yn medru arwain at ddylunio'r bensaernïaeth dewis "either to simplify the presentation of information or otherwise to limit the number or complexity of options within the available choice-set, based on the assumption that such simplification will promote better decision making" (Lunn, 2014: 39). I'r perwyl hwn, gwelwn yr egwyddor hon yn hysbysu ymyraethau polisi ymddygiadol sydd yn gwneud defnydd o ragosodiadau neu amlygrwydd fel technegau newid ymddygiad (Lunn, 2014: 40).

Mae nifer o brif ladmeryddion yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn arddel hwyluso'r ymddygiad sy'n ddymuendig fel egwyddor. Mantra sylfaenol i Thaler wrth drafod gwersi polisi'r ymagwedd ymddygiadol yw "make it easy" (2015; Thaler a Sunstein, 2008). Mynega Kahneman yr egwyddor drwy ei ddisgrifio fel yr angen i waredu'r "restraining forces" sy'n atal unigolion rhag gwneud dewisiadau sy'n gydnaws gyda'r ymddygiad sy'n ddymuniedig (2013: viii). Gwelwn fod hyn yn esboniad atyniadol o'r egwyddor, gyda Thaler yn disgrifio

"unfreezing" fel y cam cyntaf o wireddu ymagwedd ymddygiadol i bolisi (2015: 338). Hynny yw, "to unfreeze people is to remove barriers that are preventing them from changing, however subtle those barriers might be" (Thaler, 2015: 338). Ceir y mynegiad ymarferol mwyaf eglur o'r egwyddor hon gan fel rhan o'r fframwaith EAST (Service et al., 2014). Mae symleiddio a hwyluso'r ymddygiad a ddymunir yn un o'r pedair o themâu mae'r fframwaith EAST yn ei arddel ar gyfer newid ymddygiad. Cynigia EAST tair modd posib o hwyluso'r ymddygiad ei ddymunir, sef: rhagosodiadau (Service et al., 2014: 9), lleihau'r "hassle factor" neu'r ffrithiant (ibid.: 12), a symleiddio'r negeseuon (ibid.: 16).

2.6.3 Effaith newidiadau bychain

Mae'r egwyddor o symleiddio a hwyluso'r ymddygiad ei ddymunir yn adeiladu ar y gydnabyddiaeth bod ffactorau sy'n ymddangos yn fychain ac yn ddi-nod yn medru cael effaith arwyddocaol ar ein hymddygiad. Dadleua Service et al. (2014: 9):

"[that] the lesson that comes through strongest from the behavioural literature and our own work is that small, seemingly irrelevant details that make a task more challenging or effortful (what we call 'friction costs') can make the difference between doing something and putting it off".

Defnyddia Thaler a Sunstein yr enghraifft o ffreutur ysgol fel cyflwyniad i *Nudge* (2008: 1-4), gan ddangos bod manylion megis trefn gosod y bwyd yn y ffreutur yn medru dylanwadu'n sylweddol ar ddewisiadau bwyta cwsmeriaid. Mae'r enghraifft hon, fel mynegiad o bensaernïaeth dewis, yn arwain at Thaler a Sunstein i gynnig y ddadl "that everything matters" (2008: 4). Fel rheol, amlyga'r egwyddor hon ffactorau na fyddai'n cael eu cydnabod fel rhan o fodel o ymddygiad sy'n pwysleisio nodweddion rhesymol ymddygiad. Hynny yw, ffactorau megis costau neu rwystrau gwybyddol, neu'r modd mae dewisiadau

wedi'u fframio (megis yn enghraifft y ffreutur). I'r perwyl hwn, mae technegau polisi amlygwyd mewn perthynas â symleiddio neu hwyluso'r ymddygiad sy'n ddymuniedig yn berthnasol i'r egwyddor bod newidiadau bychain yn medru cael effaith arwyddocaol ar ddewisiadau ac ymddygiad. Mae'r gydnabyddiaeth "that small and apparently insignificant details can have major impacts on people's behavior" (Thaler a Sunstein, 2008: 3) yn ein harwain at yr egwyddor nesaf sy'n nodweddu ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

2.6.4 Diffyg dealltwriaeth reddfol

Mae cydnabod "that everything matters" a bod manylion bychain sy'n ymddangos yn ddi-nod yn medru cael effaith arwyddocaol ar ein hymddygiad yn arwain at ddadl sy'n arddel yr angen i lunwyr polisi fanteisio ar werthfawrogiad o fewnwelediadau'r gwyddorau ymddygiadol wrth lunio polisi er mwyn osgoi deilliannau afreoledig. Mae'n destun syndod i Shafir "how small a role the attempt to understand human behaviour has played in policy circles [...] it is particularly remarkable because, as we have now come to understand, much of our intuition about human behaviour fails to predict what people will do" (2013: 1). I'r perwyl hwn, ceir cyfeiriadau cyson at rybudd clasurol John Maurice Clark: "if the policy maker does not seriously study psychology, 'he will not thereby avoid psychology. Rather, he will force himself to make his own, and it will be bad psychology" (Shafir, 2013: 1).

Gwelir diffyg dealltwriaeth reddfol o seicoleg yn amlygu ei hun ym mholisi ar sawl ffurf amrywiol. Gall enghreifftiau o ddiffyg dealltwriaeth ymddygiadol gael ei arddangos gan gamddeall neu ddiffyg gwerthfawrogiad o duedd status quo, amlygrwydd, normau, annhuedd colledion, effeithiau fframio dewis, ac ati. Enghraifft boblogaidd mewn perthynas ag ymyrraeth bolisi yw diffyg

dealltwriaeth o gymhellion anariannol. Rheol syml economeg glasurol, a'r model safonol o ymddygiad, yw "[that] higher [monetary] incentives will lead to more effort and higher performance" (Gneezy et al., 2001: 1). Ond, gall cymhellion ariannol gael effaith sy'n groes i'r disgwyl mewn achosion lle'r oedd cymhelliant cynhenid, â gwerth canfyddedig uwch, eisoes yn ysgogi'r ymddygiad. Amlyga'r enghraifft hon sut y gall ddibyniaeth ar ddealltwriaeth reddfol o seicoleg a'r gwyddorau ymddygiadol arwain i ganlyniadau annisgwyl i ymdrechion polisi (Service et al., 2014: 8). Ymateb ymagwedd ymddygiadol i'r gydnabyddiaeth o'r perygl o ddibynnu ar ddealltwriaeth reddfol o ymddygiad yw arddel yr angen i wneud defnydd o fodel pendant o ymddygiad, neu i amlygu'n eglur y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth bolisi dan sylw. Yn aml, mae'r defnydd o ddealltwriaeth reddfol o ymddygiad yn gysylltiedig â swyddogion polisi sydd yn meddu ar brofiad blaenorol neu arbenigedd sylweddol yn y maes sy'n arwain iddynt gredu eu bod yn meddu ar ddealltwriaeth dda o'r ymddygiad dan sylw (Haynes et al., 2012: 15). Mae'r BIT yn brwydro yn erbyn arferion o'r fath, gyda'r adroddiad EAST yn amlinellu ystod o "behavioural pitfalls" sydd yn bradychu gwneuthurwyr polisi (Service et al., 2014).

2.6.5 Mesur effaith a'r defnydd o hapbrofion

Yr egwyddor gyffredinol olaf ystyrir sy'n nodweddu ymagwedd ymddygiadol i bolisi yw'r angen i fesur effaith ymyrraeth newid ymddygiad, ac i briodoli'r newid yna i ffactor benodol. Mae hyn yn hanfodol yn wyneb yr egwyddor flaenorol, "that confident predictions about policy made by experts often turn out to be incorrect" (Haynes et al, 2012: 15). Arweinia'r casgliad yma i'r BIT ymgymryd â'r defnydd o hapbrofion fel rhan o'i methodoleg i ymgymhwyso'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae defnyddio hapbrofion wedi galluogi'r BIT i ddangos:

"that interventions which were designed to be effective were in fact not. They have also shown that interventions about which there was an initial scepticism were ultimately worthwhile [...] there are countless examples of RCTs [hapbrofion] that have overturned traditional assumptions about what works, and showed us that interventions believed to be effective were, in reality, harmful" (Haynes et al., 2012: 15).

Mae'r BIT wedi defnyddio hapbrofion i gynnig hygyrddedd i'w defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gan eu defnyddio i amlygu effaith ymyraethau newid ymddygiad. Mae'r defnydd o hapbrofion yn galluogi gwneuthurwyr polisi i fesur effaith polisi yn fanwl, gan brofi'r effaith yn erbyn rheolydd. Gan gofio bod newidiadau bychain sy'n ymddangos yn ddi-nod yn medru cael effaith arwyddocaol ar ddewisiadau ac ymddygiad, mae'r defnydd o hapbrofion yn fodd o ymateb i'r her hon (Service et al., 2014: 9). Dadleua Halpern (2015: 35) bod y defnydd o rym methodolegol ac esboniadol hapbrofion yn allweddol go gyfer ymateb i ddadleuon moesegol, ar sail tadolrwydd a rhyddid dewis, yn erbyn ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Mae prif ladmeryddion yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn arddel y defnydd o hapbrofion mewn perthynas ag ymdrechion polisi. Dadleua Sunstein bod "randomized controlled trials, the gold standard for empirical research, must be used far more to obtain a better understanding of how the relevant findings operate in the world" (2014: 11). Mae Thaler yn mynd cam ymhellach, gan ddadlau bod hapbrofion yn "an equally important innovation [as the use of behavioural insights] was the insistence that all interventions be tested using, wherever possible, the gold-standard methodology of randomized controlled trials" (2015: 338). Mae'r bri ategir i'r defnydd i hapbrofion yn amlwg o ganfyddiad y BIT bod hapbrofion yn "essential part of its methodology" (Service et al., 2014: 47). Amlinellir safbwynt y BIT o ran y defnydd o hapbrofion yn *Test*,

Learn, Adapt (Haynes et al., 2012), mae wedi'i ymgorffori yn y fframwaith MINDSPACE trwy'r 6E (Dolan et al., 2010: 49), ac yn gydran allweddol o'r fframwaith EAST (Service et al., 2014: 47). Yn ogystal, mae'r pwyslais ar y defnydd o hapbrofion yn ganolog i'r mnemoneg *TEST: Target, Explore, Solution, Trial* (Bazerman et al., 2015).

Mae'r cyfuniad o arddeliad Thaler a Sunstein ynghyd â defnydd ymarferol y BIT o hapbrofion wedi arwain i'r gyd-ystyriaeth rhwng y defnydd o hapbrofion a'r defnydd o dystiolaeth trwy fesur effaith ac o werthuso ymyraethau newid ymddygiad. Ond, nid yw'r defnydd o hapbrofion bob amser yn dderbyniol (gweler Thaler, 2015: 338) neu'n ymarferol (gweler SGSR, 2016: 4). Amlinellwyd eisoes rhai o'r cyfyngiadau ymarferol ar y defnydd o hapbrofion, a dulliau amgen o fesur effaith a gwerthuso polisi gellir eu defnyddio yn lle hapbrofion (SGSR, 2016). Er y cafeat o gyfyngiadau ymarferol y defnydd o hapbrofion, nid yw hyn gyfwerth â dadl yn erbyn mesur effaith a gwerthuso ymyraethau newid ymddygiad. I'r perwyl hwn, gwelwn fod hyn yn egwyddor gyffredin i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

2.7 Casgliad

Mae'r bennod hon wedi amlinellu datblygiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwnaethpwyd hyn drwy amlinellu datblygiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gan olrhain y seiliau deallusol a'r gwaith ymarferol i gymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol i ystyriaethau polisi ymarferol. Arweiniodd hyn at drafodaeth o ddetholiad o fframweithiau polisi ymddygiadol safonol, fframweithiau sydd wedi'u llunio ar sail canfod ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel "silver bullet" (Pykett a Johnson, 2015) sydd wedi arwain at *Nudge* i fod "the default policy option" (Jones et al., 2014). Mae'r traethawd hwn yn ymateb i

statws ymagwedd ymddygiadol fel “policy panacea” (Jones et al., 2014: 62), gan fynd ati i ystyried yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas â maes polisi ac mae’r ymagwedd eto i ddod i gyswllt bwriadol neu systematig ag ef.

Amlyga ystyriaeth o natur gymharol y fframweithiau'r uniongrededd eang parthed nodweddion a chymhwysiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi, sydd wedi arwain i’r defnydd eang o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Cadarnhad o hyn yw arddeliad y BIT o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, a’i gwaith ar sail ymagwedd ymddygiadol benodol i bolisi. Nodweddir y brif ffrwd hon gan y defnydd o fewnwelediadau ymddygiadol o elfennau awtomatig ymddygiad, y defnydd o arfau polisi meddal a’r pwyslais ar y defnydd o dystiolaeth, fel arfer wedi’i gasglu trwy’r defnydd o hapbrofion. Yn ehangach, dangoswyd bod modd adnabod nodweddion neu themâu penodol i’r ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd wrth gefn y mynegiad ymarferol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi a geir yng ngwaith y BIT a’r fframweithiau dan sylw.

Mae statws ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel “policy panacea” (Jones et al., 2014: 62) neu “silver bullet” (Pykett a Johnson, 2015) yn ganolog i’r traethawd hwn. Hynny yw, y defnydd eang o ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd wedi ysgogi cwestiynau parthed y defnydd o’r ymagwedd mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Ar y llaw arall, tra bod y statws hwn yn amlwg, mae modd cwestiynu perthnasedd cyffredinol tybiedig yr ymagwedd. Tybir bod hyn yn enwedig o wir mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith, am y rhesymau amlygwyd yng nghyflwyniad y traethawd hwn. Mae’r bennod hon wedi amlygu nifer o’r nodweddion posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi y mae peth anghytuno yn ei gylch, neu nodweddion sydd yn ddi-gwestiwn. Tybir bod ystyried y rhain mewn perthynas ag ymdrechion

polisi a chynllunio iaith yn cynnig cyfle i'w problemateiddio, ac i ymchwilio i ddadleuon sydd wedi'u hawgrymu yn y bennod hon.

Enghraifft amlwg i'r perwyl hyn yw'r defnydd o hapbrofion fel cydran o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwelwyd bod pwyslais ar y defnydd o hapbrofion, i'r fath raddau bod y defnydd o hapbrofion yn ymylu ar fod yn amhosibl ei wahanu o'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ar y llaw arall, gwelwyd bod barn wahanol am y defnydd o hapbrofion wedi'r fynegi yn rhai fframweithiau polisi ymddygiadol (Darnton ac Evans, 2013; SGSR, 2016). Ar y pwynt hwn, mae'n rhesymol tybio, ar sail dadleuon o ran graddfa a chostau a wneir gan Darnton ac Evans (2013) a SGSR (2016) yng nghyd-destun yr Alban, nad oes defnydd o hapbrofion yng nghyd-destun ymdrechion polisi a chynllunio iaith parthed y Gymraeg. Yn ogystal, mae'r defnydd o hapbrofion yn seiliedig ar y gallu i fesur effaith ymyraethau: proses all fod yn fwy problematig o ystyried nodweddion rhyngbersonol, cymdeithasol a hyblyg ymddygiad iaith. Ar y llaw arall, mae'r dadleuon parthed y defnydd o hapbrofion yn yr Alban yn dueddol o ddibynnu ar ganfyddiad bod y broses bolisi cyhoeddus yn yr Alban yn wahanol (SGSR, 2015: 4) ac mae Hawe et al. (2004) yn dangos bod modd defnyddio hapbrofion mewn cyd-destun cymhleth. Trwy bwysleisio'r defnydd cywir o hapbrofion gydag ymyraethau sydd wedi'u llunio'n gywir (gweler Haynes et al., 2012). Gall cymhlethdod ymyrraeth ddeillio o'r ymddygiad dan sylw, neu o'r modd dyluniwyd yr ymyrraeth. Dadleua Hawe et al. (2004) bod modd goresgyn cymhlethdod yr ymddygiad neu'r cyd-destun i'r ymyrraeth, ac mae Haynes et al. (2012) yn arddel dull o lunio ymyrraeth sydd yn gydnaws gyda'r defnydd o hapbrofion. Awgryma hyn bod nodweddion ymddygiad iaith yn medru cynnig

heriau penodol i'r defnydd o hapbrofion, ond nad yw hyn yn gwneud hapbrofion yn anweithredadwy.

Amlyga hyn elfen arall gellir ei ystyried ymhellach fel rhan o'r traethawd hwn, sef y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd wrth wraidd ymdrechion polisi. Mae hyn yn gysylltiedig â'r math o ymddygiad dan sylw, a'r ddealltwriaeth o'r broses o ymddygiad sy'n sail i'r ymddygiad. Hynny yw, mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn dueddol o ystyried ymddygiad fel dewis cadarn rhwng opsiynau pendant. Mewn cyferbyniad, mae ymddygiad iaith yn dueddol o fod wedi'i nodweddu gan ddewisiadau rhyngbersonol, hyblyg ac amhendant. Yn ogystal, mae'r ddealltwriaeth o'r broses o ymddygiad yn amrywio. Tuedda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi i ddefnyddio dealltwriaeth o elfen awtomatig ymddygiad er mwyn cynhyrchu mewnwelediadau ymddygiadol o berthnasedd i ymdrechion polisi. Er gwaethaf hyn, mae cydnabyddiaeth (gweler Dolan, 2013) bod ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn gweithredu ar sail dau baradeim bolisi - sydd yn cynnig cydnabyddiaeth o ymdrechion 'ymddygiadol' i newid ymddygiad adlewyrchol neu resymol yn ogystal. Mae'r ddealltwriaeth o ymddygiad iaith yn adleisio'r ystyriaeth hyn o natur awtomatig ac adlewyrchol ymddygiad. Gwelir hyn yn y sylw a roddir i ffactorau mwy adlewyrchol megis agweddau a gallu; a ffactorau gall fod yn gymysgedd o rai awtomatig ac adlewyrchol megis hunaniaeth a hyder. Amlinella'r drafodaeth uchod rhai posibiliadau cynnar o gyfraniad adborth y traethawd hwn i'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Er mwyn cynnig cyd-destun i drafod y dadleuon hyn gall ymddangos yn rhan o waith y traethawd hwn, mae'n rhaid ystyried y maes polisi dan sylw. Dyma fydd gwaith y bennod nesaf.

Yn ogystal i'r dadleuon deallusol uchod sy'n gysylltiedig â natur ymagwedd ymddygiadol i bolisi, mae swyddogaeth ymarferol i'r bennod hon gan iddi weithredu fel amlinelliad cyffredinol o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r amlinelliad hyn wedi amlygu nad yw'r fframweithiau polisi safonol wedi'u llunio, nac yn cael eu defnyddio, fel fframweithiau archwiliadol. Hynny yw, mae'r fframweithiau yn dueddol o dybio eu bod yn cael eu defnyddio o'r cychwyn cyntaf wrth lunio ymyrraeth bolisi. Daw hyn er gwaethaf yr uchelgais o gynorthwyo gwneuthurwyr polisi "how current attempts to change behaviour could be improved" (Dolan et al., 2010: 9). Tuedda'r dadansoddiad o weithrediad ymyrraeth cyn iddi dderbyn ymdriniaeth ymddygiadol gael ei gymerwyd yn ganiataol, heb amlinellu'n eglur sut disgwylir cyflawni hyn. Mewn ymateb, defnyddia'r traethawd hwn y tair thema adnabuwyd yn y bennod hon fel modd o adeiladu fframwaith archwiliadol syml gellir ei ddefnyddio i ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Adeiladir y fframwaith hwn yn y bennod fethodoleg, gan gymryd i ystyriaeth y bennod nesaf sy'n adolygu'r llenyddiaeth polisi a chynllunio iaith.

3. Adolygiad o'r llenyddiaeth – polisi a chynllunio i adfer iaith

3.1 Cyflwyniad

Sylfaen y traethawd hwn yw bod modd dehongli ymdrechion polisi iaith fel ymgais i newid ymddygiad. Hynny yw, “language planning is in essence an extension of social policy aimed at behaviour modification” (Williams, 2003: 1). Galluoga hyn i'r traethawd hwn i fynd ati i ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Mae'r bennod hon yn dangos bod newid ymddygiad, neu ystyriaethau parthed ymddygiad iaith, yn rhan annatod o'r llenyddiaeth polisi a chynllunio iaith. Yn ogystal, gwelir bod hyn yn arbennig o wir mewn perthynas ag ymdrechion i adfer iaith gan fod ymdrech o'r fath yn dueddol o gyd-fynd gydag ymdrechion mwy bwriadol neu eglur i weithredu ymdrech bolisi a chynllunio iaith bellgyrhaeddol. Mewn perthynas ag ymdrechion cynllunio iaith, mae'n bosib adnabod dealltwriaethau penodol o ymddygiad yn sail i ymdrechion penodol o gynllunio. Er enghraifft, mae ystyriaeth o ganfyddiadau siaradwyr yn sylfaenol i weithredu ymdrechion cynllunio defnydd iaith (gweler 3.3.4). Felly, nid yn unig yw'r bennod hon yn dangos bod polisi a chynllunio iaith yn ymdrechu i newid ymddygiad, mae'n amlygu elfennau posib ymhle mae gorgyffwrdd gyda'r gwyddorau ymddygiadol, neu sydd yn annatod ymddygiadol eu natur.

Swyddogaeth ychwanegol i'r bennod hon yw amlinellu'r cyd-destun sydd yn perthyn i faes polisi a chynllunio iaith. Amlyga hyn elfennau gwerthfawr sydd angen eu trafod parthed natur ymdrechion polisi a chynllunio iaith, megis yr actorion a'r amcanion tebygol. Ond, y brif ddadl dros wneud hyn yw gosod cyd-destun y ddisgyblaeth er mwyn mynd ati i ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn modd sy'n ystyrllon o hanfodion polisi a

chynllunio iaith. Mae corpwys sylweddol o lenyddiaeth yn hysbysu'r ddisgyblaeth o bolisi a chynllunio iaith, sydd wedi arwain at lunio nodweddion ymarferol y maes. Yr enghraifft amlycaf o hyn yw dylanwad gwaith seminal Fishman, y model gwyrddroi shift iaith (1991). Dadleua Fox a Sitkin (2015: 8) bod angen i “behavioral scientists to study the relevant policy context - the institutional and resource constraints, key stakeholders, results of past policy initiatives, and so forth” er mwyn ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas â'r maes polisi dan sylw. Ychwanegiad allweddol mewn perthynas â maes polisi a chynllunio iaith yw gwerthfawrogi'r cyd-destun caiff ei osod gan y theori polisi a chynllunio iaith. Tybir bod hyn yn arbennig o bwysig mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith oherwydd effaith arwyddocaol y llenyddiaeth ar ymdrechion polisi i adfer iaith.

Mae'r bennod yma yn cyflwyno'r maes o bolisi a chynllunio iaith, gan arwain at amlinellu pedwar math o gynllunio iaith fel cysyniadau allweddol, neu fynegiad ymarferol o bolisi iaith, i gynorthwyo'r broses o ddeall ac ymdrin ag ymdrechion polisi iaith. Yn dilyn hyn, mae'r bennod yn cynnig sylw arbennig i fath arbennig o bolisi a chynllunio iaith, sef adfer neu adfywio iaith. Esboniwyd yng nghyflwyniad y traethawd y dewis i ganolbwyntio ar adfer iaith fel y math o bolisi iaith dan sylw. Mae ymdrechion polisi iaith i adfer iaith yn dueddol o fod yn fwriadol ac yn amlwg, gan wneud defnydd o'r pedair math o gynllunio iaith (gweler 3.3.1-3.3.4) i wireddu'r amcanion perthnasol. Arweinia hyn at amlinelliad o fodel gwyrddroi shift iaith Fishman (1991) ac o *Catherine Wheel* Strubell (1999; 2001). Cymaint yw dylanwad y theori hon ar y maes o bolisi a chynllunio iaith nes bod gwyrddroi shift iaith bron yn cael ei ystyried yn gyfystyr â pholisi a chynllunio iaith (Williams, 2007: 174). I raddau helaeth, mae

ymdrechion i wyrdroi shifft iaith mor amlwg “that this model essentially replaced language planning” (Jernudd a Nekvapil, 2012: 31). Mae’r adran olaf yn cynnig sylw i ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru, gan nodi bwrlwm newydd y maes polisi diolch i uchelgais miliwn o siaradwyr Llywodraeth Cymru (2017).

3.2 Polisi a chynllunio iaith

3.2.1 Diffinio polisi a chynllunio iaith

Cam cyntaf arferol i waith sydd yn ymdrin â pholisi a chynllunio iaith yw trafod y term, a'r diffiniad o'r term, sydd yn cael ei ddefnyddio i ddisgrifio'r maes neu'r gweithgareddau dan sylw (gweler, Wright, 2004; Spolsky, 2012; Johnson, 2013). Nodwedd o hyn yw bod diffiniadau cadarn yn "less common than discussion of language policy in terms of types, goals or examples" (Johnson, 2013: 1). Deillia'r anghytuno hyn o draddodiadau'r disgyblaethau amrywiol sydd wedi cyfrannu i'r maes, sydd yn anorfod yn arwain at faes sy'n gymharol gymhleth ei natur (Kaplan a Baldauf, 1997: x). Dadleua Kaplan a Baldauf (1997: x) bod y maes ei hun yn weddol ifanc, ac felly bod modd dehongli'r anghytuno hyn fel arwydd o broses o ddatblygu ac aeddfedu'r maes. Ychwanega Spolsky (2009: 1-2) bod diffinio ac adeiladu'r maes yn amlygu'r "difficulties faced by all social sciences in their endeavors to produce a satisfactory framework accounting for human behavior".

Yn ogystal, gwelwn fod y maes wedi datblygu mewn ymateb i amgylchiadau cyfnodau penodol o amser. Cyfeiria nifer at wreiddiau cynllunio iaith mewn perthynas ag ymdrechion i ddatrys problemau iaith gwladwriaethau newydd ar ôl yr Ail Ryfel Byd (Spolsky, 2012: 3). Ar y llaw arall, mae'r maes wedi datblygu dros y degawdau diweddar mewn ymateb i "the imperious spread of English and

other global languages and, reciprocally, the alarming loss and endangerment of indigenous and small language communities world-wide" (Hornberger, 2006: 24). Yn hyn o beth, gwelwn sut mae diffiniadau o bolisi iaith yn perthyn i drafodaeth o'r math o bolisi a chynllunio, amcanion penodol neu esiamplau dadlennol (Johnson, 2013: 1). Adleisia Ricento rhybudd Spolsky am yr anhawster o adeiladu fframwaith cyfannol gan ddadlau nad yw'r drafodaeth (Johnson, 2013: 1) yn cyfateb â "theory which explains patterns of language behavior in contact situations, or can predict the effects of specific language policies on language behaviour" (2006: 17).

Crisialir yr anghytuno ynghylch diffinio'r maes gan y drafodaeth o rinweddau *polisi iaith* mewn cyferbyniad â *chynllunio iaith* fel enw'r maes. Ceir cytundeb eang "that language policy and language planning are closely related but different activities" (Johnson, 2013: 1). Arweinia hyn at drafodaeth ynghylch y cwestiwn: "Does language planning subsume policy (Fettes, 1997: 14) or policy subsume planning (Ricento, 2000: 209; Schiffman, 1996: 4)?" (Hornberger, 2006: 25). Hynny yw, a yw polisi yn ganlyniad o gynllunio? Ymateba Fettes "that a great deal of language policy-making goes on in a haphazard or uncoordinated way, far removed from the language planning ideal" (1997: 14). Hynny yw, lle bod cynllunio iaith yn ddelfryd o "systematic, theory-based, rational, and organized societal attention to language problems" (Cooper, 1989: 31). Yn hanesyddol, mae'r ddisgyblaeth academiaidd sydd yn trafod y maes hwn wedi'i enwi'n *cynllunio iaith* (Jernudd a Nekvapil, 2012: 22); gyda chysylltiad ag ymdrechion gwladwriaethau i ddylanwadu ar ffurf a defnydd iaith - yn hanesyddol trwy ymdrechion cynllunio corpwys neu statws iaith (Baker, 2011: 50-52). Erbyn heddiw, mae *polisi iaith* a *chynllunio iaith* wedi, i bob pwrpas, cysodi i un maes

(Johnson, 2013: 1). Dadleua Sallabank bod diffyg eglurder yn y defnydd o'r termau "in distinguishing policy from practice" (2011: 277). Gweler ymateb i, a chadarnhad o, hyn yn y defnydd cydystyrol o'r termau hyn (Kaplan a Baldauf, 1997: 14). Diolch i gysylltiadau gyda nodweddion hanesyddol ac amwysedd mewn perthynas â'r termau hyn, defnyddia nifer y term *polisi a chynllunio iaith* "as a way around the lack of agreement on the exact nature of that relationship" (Hornberger, 2006: 25). Yn gydnaws a hyn, mae modd mabwysiadu diffiniad sylfaenol o bolisi iaith, sydd yn goresgyn y drafodaeth yn, fel: "a policy mechanism that impacts the structure, function, use, or acquisition of language" (Johnson, 2013: 9). Neu, fel, "a diffuse mechanism that guides language use patterns in different social contexts" (Lewis a Royles, 2017: 1).

3.2.2 Actorion ac amcanion polisi a chynllunio iaith

Gan ddefnyddio diffiniadau o'r fath, neu drwy gyfeirio at *bolisi a chynllunio iaith*, mae modd cwmpasu "any deliberate effort to influence linguistic behaviours, general social attitudes regarding different languages as well as long-standing patterns of linguistic interaction" (Lewis a Royles, 2017: 1). Hynny yw, mae modd trafod:

"What actors attempt to influence what behaviors of which people for what ends under what conditions by what means through what decision-making process with what effect?" (Cooper, 1989: 98).

Yn hanesyddol, anghytuno ynghylch yr atebion i gwestiwn clasurol Cooper (1989: 98) sydd wedi arwain at anghytuno dros yr enw i'r maes. Nid gwaith y traethawd yw cynnig cyfraniad i'r drafodaeth hon, ond yn hytrach defnyddir y diffiniad eang o'r term *polisi a chynllunio iaith* i'w osgoi (yn unol â Hornberger, 2006: 25). Yn ogystal, mae'r traethawd hwn yn cyfyngu ei hun i ystyriaeth o

ymdrechion polisi a chynllunio iaith fel enghraifft o bolisi cyhoeddus (gweler Grin, 2006; Lewis a Royles, 2017) er mwyn ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. Cyn mynd ymlaen i drafod ymdrechion polisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus ac i ystyried fframweithiau cynllunio iaith er mwyn gweithredu ymdrech o'r fath, mae'n werth nodi ambell ddadl o ran polisi iaith sydd yn berthnasol i'r anghytuno dros enwi a diffinio'r maes. Nid yw hyn yn ymarfer trylwyr; yn hytrach, mae disgwyl iddo weithredu fel cynhorthwy i ddeall lleoliad y dehongliad o bolisi a chynllunio iaith fel polisi cyhoeddus o fewn y maes ehangach. Mae hyn yn allweddol i ddeall sut mae syniadau polisi a chynllunio iaith wedi trosglwyddo i bolisi cyhoeddus. Yn ogystal, mae'n gyfle i gyflwyno ambell elfen bydd o ddefnydd wrth ystyried ymdrechion cyfredol i adfer y Gymraeg yn hwyrach yn yr adran yma.

Llinyn amlwg o'r anghytuno ym mholisi a chynllunio iaith yw'r amcanion sydd yn sail i weithgaredd cynllunio iaith. Mae hyn yn gysylltiedig â nodweddion cynllunio iaith fel disgyblaeth oedd yn gysylltiedig â gwladwriaethau ôl-drefedigaethol yn yr ugeinfed ganrif (Sallabank, 2011: 277). Beirniadwyd ymdrechion o'r fath am drin amlieithrwydd fel problem, gan hyrwyddo "national languages as tools of nation-building and unification, while ignoring, and even discouraging, linguistic diversity and minority languages" (Sallabank, 2011: 277). Yn dilyn cyfnodau pendant o ddatblygiad (gweler Hornberger, 2006: 26-27; Jernudd a Nekpavil, 2012: 18-32), mae twf diweddar yn niddordeb mewn tranc ieithoedd lleiafrifol wedi cyd-fynd gyda chydabyddiaeth bod amrywiaeth ieithyddol yn medru cael ei ddehongli mewn golau mwy cadarnhaol (Wright,

2004: 219-223). Yn fras, mae modd deall hyn fel datblygiad ymhle mae'r actorion a'r dull o weithredu dan sylw wedi newid mewn perthynas ag amcanion.

Amlygir yr amcanion hyn mewn perthynas â thair ymagwedd neu ddisgwrs polisi (Ruiz, 1984). Yn gyntaf, dehonglir "language as a problem" (Sallabank, 2011: 284). Mae'r dehongliad hwn medru cysylltu gyda safbwyntiau sy'n pwysleisio cost amlddiwylliannedd go gyfer cydlynid cymdeithasol (Sallabank, 2011: 284). Ar y llaw arall, gellir ei gysylltu gyda dehongliad "in which languages are mostly seen as manifestations of culture" (Grin, 2006: 77). Yn ail, gall y disgwrs polisi sy'n ymwneud ag iaith fod yn seiliedig ar ddehongli iaith ar sail y cysyniad o hawl (Sallabank, 2011: 284). Dehongliad sydd "wedi'i ddefnyddio'n bur helaeth gan ladmeryddion yr iaith Gymraeg dros y blynyddoedd" (Lewis, 2013: 188). Neu, yn drydedd, disgwrs sydd yn ymdrin ag iaith fel adnodd (Sallabank, 2011: 284), neu o safbwynt addysgol (Grin, 2006: 77). Gall y trydydd disgwrs yma gynnwys safbwyntiau sydd yn pwysleisio sgiliau ieithoedd oll, neu osod bri ar ieithoedd rhyngwladol a chanolbwyntio ar "language teaching" (Grin, 2006: 76). Mae Kaplan a Baldauf yn cynnig trafodaeth ehangach o amcanion posib cynllunio iaith (1997: 61), sydd yn amlygu rôl actorion amrywiol wrth weithredu yn unol ag amcanion penodol.

Mae'r drafodaeth o rôl actorion amrywiol yn dueddol o ymddangos fel mynegiant o ymdrechion polisi a chynllunio iaith o'r gwaelod i fyny ac o'r brig i lawr (Sallabank, 2011: 284-285). Er, mae'n bosib llunio polisi iaith a'i weithredu ar draws ystod o lefelau, o'r teulu i'r gweithle neu'r ysgol (Spolsky, 2009). Yn ogystal, gall dewisiadau iaith fod yn ganlyniad i ddewis bwriadol i ddewis iaith benodol i ddynodi hunaniaeth neu aelodaeth grŵp gan siaradwyr penodol (gweler Wright, 2004: 13; Spolsky, 2009: 1). Yn hanesyddol, mae cynllunio iaith gan

wladwriaethau, er mwyn safoni iaith neu hyrwyddo un iaith, yn gysylltiedig gydag ymdrechion i gynllunio iaith o'r brig i lawr (Sallabank, 2011: 284). I'r perwyl hwn, datblygodd drwgdybiaeth o rôl llywodraethau mewn perthynas ag ieithoedd (Fishman, 1991), a gwelwyd shiftt iaith "[occurring] under governmental auspices" (Fishman, 2006: 317). Mae'r ddrwgdybiaeth yma'n parhau i raddau helaeth, fel y gwelir yn nefnydd Williams o drosiad y 'mask of piety':

"The citizen is far too often left perplexed, bewildered and angry that despite official progress, the socioeconomic reality of their daily lives does not match the much-vaunted principles of equal validity, active offer of service and consistently high level of care and attention in support of a target language, as promised by official strategies." (2013: ix).

Arweiniodd y ddrwgdybiaeth hon at achosion ymhle'r oedd cymunedau o siaradwyr yn gweithredu o'r gwaelod i fyny i gynnal neu adfer eu hiaith (gweler Grenoble a Whaley, 2006). Gweler hyn yng Nghymru hefyd, gydag unigolion brwd a gweithgar yn gweithredu er dyfodol yr iaith (Williams, 2000: 15). Yn y degawdau diweddar, mae sylw cynyddol i dranc ieithoedd sydd wedi profi shiftt iaith - i raddau helaeth, diolch i ddylanwad gwaith seminal Fishman a'r ddamcaniaeth *gwyrddroi shiftt iaith* (1991). Yn unol â hyn mae dadleuon bod gwerth cynhenid i amrywiaeth ieithyddol (Wright, 2003: 219). Mae dadleuon am werth cynhenid amrywiaeth ieithyddol yn perthyn i syniadau ynghylch *ecoleg iaith* (Grenoble, 2011: 30).

3.2.3 *Ecoleg iaith*

Mae ecoleg iaith yn pwysleisio'r ystyriaeth o "the interrelationships between speakers and their languages as situated in their full (contemporary and historical) context" (Grenoble, 2011: 30). Yn ôl Fettes:

"The fundamental notion is that societies need not be, and indeed should not be, constructed on an ideal of monolingualism. Rather, it is possible (and beneficial) for many languages to coexist in a complex web of relationships where many or most people are bilingual or multilingual and experience this as a resource worth preserving" (1997: 19-20).

Mae ecoleg iaith yn pwysleisio'r angen i ystyried ecolegau ieithoedd wrth adfer iaith (Mühlhäusler, 2003: 234-235). Hynny yw, bod angen ystyried y cyd-destun hanesyddol, gwleidyddol, economaidd a chymdeithasol y mae'r iaith a'u siaradwyr yn bodoli o'i fewn. Mae'r cysyniad o bensaernïaeth dewis o'r llenyddiaeth newid ymddygiad (gweler Thaler et al., 2010) yn cynnig dadl debyg - o'r angen i werthfawrogi cyd-destun yr ymddygiad dan sylw. Mae ymagwedd ecoleg iaith yn symud i ffwrdd i raddau o'r syniadau o gynnal iaith neu o shifft iaith, lle bod un iaith yn 'ennill' ar draul iaith arall. Yn hytrach nag ystyried iaith fel gwrthrych, mae ecoleg iaith yn pwysleisio'r berthynas rhwng iaith a'r amgylchedd o'i gwmpas. Hynny yw, ni ddylid ystyried shifft iaith yn effeithio ar iaith yn unig "rather, the domains of language use and the more complex language ecologies in which language use is situated are themselves changing, which in turn is linked to language shift" (Grenoble, 2012: 31).

Adleisia Williams y ddadl yma, gan ddadlau bod angen i bolisi a chynllunio iaith "to do more than think in terms of language objects and focus more on social processes including language use as social practice" (2010: 29). Yn unol â hyn, mae Williams yn dadlau bod angen i bolisi a chynllunio iaith i "depart from a preoccupation with the static concepts of language maintenance and language shift" (2010: 29). Hynny yw, "[language policy and planning] must abandon concepts such as domain and diglossia, which merely focus on structural aspects of language behaviour" (Williams, 2010: 29). Canlyniad hyn, yn ôl Williams, yw "rethinking concepts such as that of 'normalization' which tells us little more than

that there is a goal or desire to make the use of a specific language 'normal' [...] it [normalization] does not involve centred, rational actors striving to make the use of a language 'normal'" (2010: 29). Mae dadl Williams yn feirniadaeth ymhlyg, ond ffyrnig, o gynllunio statws iaith sydd yn anelu i gynyddu statws yr iaith darged mewn peuoedd uwch er mwyn cynyddu'r defnydd o'r iaith darged o fewn peuoedd arall (Baker, 2011: 50). Mae arddeliad Williams i symud i ffwrdd o gysyniadau megis peuoedd defnydd iaith (2010: 29) hefyd yn feirniadaeth, ymhlyg ond anuniongyrchol, o'r posibilrwydd o weld ffrwyth o gynllunio statws iaith.

Gellir dehongli dadl Williams mewn perthynas ag esblygiad maes polisi a chynllunio iaith dros y degawdau diwethaf tuag at bwyslais cynyddol ar werthfawrogi amlieithrwydd a'r ymagwedd ecolegol. Nid yw dadl Williams yn ddadl yn erbyn yr angen i gynllunio iaith, ac yn wir gellir dehongli ei ddadl fel cyfiawnhad am yr angen i lywodraethau ddatblygu ymdrechion polisi a chynllunio iaith cynyddol soffistigedig. Yn yr un modd, er gwaethaf y ddrwgdybiaeth am rôl llywodraethau, nid yw ecoleg iaith o reidrwydd yn dadlau yn erbyn ymdrechion llywodraethau ym mholisi a chynllunio iaith. Yn wir, mae cydnabyddiaeth "[that] an ecolinguistic approach to language planning in minority communities may be attractive, but just how structured linguistic diversity is to be implemented and maintained is unclear" (Grenoble, 2012: 31). Er, mae pwysleisio'r angen i ystyried ecolegau ieithoedd wrth adfer iaith (Mühlhäusler, 2003: 234-235) yn cynnig arweiniad cyffredinol. Mae Hornberger yn cadarnhau dadl ecoleg iaith am yr angen i ymyrryd yng nghyd-destun ieithoedd lleiafrifol gyda'r trosiad ecoleg: "some languages, like some species and environments, may be endangered and the ecology movement is about not

only studying and describing these potential losses, but also counteracting them" (2006b: 280).

Yn ymarferol, mae'r cytundeb eang am werth cynhenid amrywiaeth ieithyddol wedi cyd-fynd gydag ymdrechion cynyddol gan lywodraethau i gynnal amrywiaeth ieithyddol, neu i adfer ieithoedd (Sallabank, 2011: 277). Gwelwn y cynnydd hwn, i raddau, mewn ymateb i shift iaith (Baker, 2011: 46). Mae shift iaith yn digwydd gan fod "language and language varieties are always in competition" (Nettle a Romaine, 2000: 21). Yn ôl Mühlhäusler, mae'r ymagwedd ecolegol yn pwysleisio bod iechyd ecoleg yn ddibynnol ar absenoldeb neu ddilorniad cystadleuaeth (2003: 235). Yn y cyd-destun hwn, gwna Wright y ddadl:

"[that] laissez-faire policies mean that the languages of power and prestige will eventually take over in all situations of contact. Benign neglect [...] always [equates] to de facto support for the language of the group that is already dominant" (2004: 187).

Mae hyn yn ddadl gref dros yr angen i lywodraethau i ymyrryd i amddiffyn ieithoedd lleiafrifol sydd yn profi shift iaith, yn enwedig wrth iddynt ddod i gyswllt gydag ieithoedd o ddefnydd ehangach megis y Saesneg.

Arweinia hyn at ystyried polisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus (Grin, 2006). Yn hyn o beth, gwelwn fod modd adeiladu ar y cysyniad o gystadleuaeth sydd eisoes wedi'i gyflwyno fel dangosydd o fethiant ecoleg iaith (Mühlhäusler, 2003: 235) ac ar rybudd Wright (2004: 187) bod peidio ag ymyrryd yn gyfystyr â chefnogi'r iaith ddominyddol. Mae arddeliad Grin (2006) o gyfraniad disgyblaeth economeg i faes polisi a chynllunio iaith yn adeiladu ar y dadleuon hyn a drafodwyd uchod. Nid yw economeg fel disgyblaeth wedi gwneud cyfraniad arwyddocaol neu bellgyrhaeddol i bolisi a chynllunio iaith hyd

yma (Grin, 2006: 77). Ar sail dadleuon o ddisgyblaeth economeg, mae Grin yn mynnu “[that language policy] must be seen as a form of public policy” (2006: 77). Hynny yw, polisi “initiated and carried out by the state or its surrogates” (2006: 82).

Un o’r prif ddadleuon y cynigia Grin i’r ystyriaeth o bolisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus yw ar sail y cymhelliad i lywodraethau i ymyrryd mewn perthynas â materion ieithyddol (2006: 83). Noda Grin, mae un o dybiaethau gwaelodol “mainstream economics and policy analysis is that the free interplay of market forces can be expected to result in the provision of an adequate amount of goods and services, at minimum average cost” (2006: 83). Tybiaeth, sydd â chysylltiadau normadol eglur gyda dehongliad o ymddygiad sy’n pwysleisio nodweddion rhesymol ymddygiad dynol a grym y farchnad (Angner, 2012: 4). Ond, mae methiannau amlwg i’r dybiaeth hon: eithriadau sydd yn gysylltiedig â methiannau yng ngrym y farchnad mewn perthynas ag ystyriaethau ieithyddol (Grin, 2006: 84). Dadleua Grin bod y methiannau hyn yn cyfiawnhau ymyrraeth lywodraethol mewn ymgais i’w datrys (2006: 84). Noder, ar y pwynt yma, bod dadl Grin yn yr achos hwn yn debyg iawn i ddadl Mühlhäusler (2003) a Wright (2004: 187) am yr angen i ymyrryd mewn ymateb i fethiant yn y ‘farchnad’ ieithyddol. Rhestra Grin chwe enghraifft o fethiant posib y farchnad mewn perthynas ag iaith, gan nodi bodolaeth unrhyw un o’r methiannau fel cyfiawnhad i lywodraeth i ymyrryd trwy bolisi a chynllunio iaith ar ffurf polisi cyhoeddus (2006: 84). Atgyfnertha Baker y dadleuon hyn, gan ddadlau’n swrth: “A free language economy will mean the extinction of many languages. Intervention by language planning is essential to avoid such trends” (2011: 47).

Elfen arall sydd yn debyg rhwng yr ymagwedd ecolegol i iaith ac yr ymagwedd economeg fel y'i mynegwyd gan Grin (2006) yw'r angen i ystyried iaith o fewn ei gyd-destun, yn hytrach na'i drin fel gwrthrych. Gwna Grin (2006: 77) y ddadl hon trwy ddadlau bod angen adeiladu ar y gydnabyddiaeth o bwysigrwydd y berthynas glos sydd yn medru bodoli rhwng datblygiad economaidd ac ymdrechion polisi a chynllunio iaith (gweler Baker, 2011: 54). Mae hyn yn enwedig o arwyddocaol mewn cyd-destun lle mae iaith wedi'i lleiafrifoli, ac felly mae eu siaradwyr wedi'u hymylu'n economaidd. Mewn ymateb uniongyrchol i hyn, mae modd adnabod arddeliad o'r angen am ddatblygiad economaidd fel nodwedd o ymdrechion i adfer ieithoedd lleiafrifol, neu sydd wedi'u lleiafrifoli. Gwelwn hyn mewn perthynas â'r Gymraeg yn arbennig (gweler Morris, 2013). Adleisia hyn dadleuon ecoleg iaith a Williams (2010) o'r angen i ystyried ieithoedd o fewn eu cyd-destun.

Gyda'r canfyddiad o bolisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus a'r cyfiawnhad dros ymyrryd, coda'r cwestiwn o beth yw ymagwedd economeg at lunio ymyraethau polisi a chynllunio iaith? Tra bod cyfoeth o linyddau ymchwil yn economeg iaith (gweler Grin, 2006: 79-82), wrth ymdrin â pholisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus mae'r prif gyfraniad yn gysylltiedig i raddau helaeth â dadansoddi polisi (Grin, 2006: 82). Mae nodweddion yr ymagwedd, i bob pwrpas, yn seiliedig ar ddefnyddio dadansoddiad costau a buddiannau (yn yr ystyr eang) er dadansoddi budd posib ymyraethau polisi iaith amrywiol (Grin, 2006: 82). Gall hyn ddigwydd wrth ddewis opsiynau, neu i werthuso ymyraethau sydd eisoes ar waith. O safbwynt yr ymagwedd hon, mae amcanion penodol ymgais bolisi a chynllunio iaith (gweler Kaplan a Baldauf, 1997: 59) "matter less

than the [...] weighing of the pros and cons of the options considered” (Grin, 2006: 88).

3.3 Cynllunio iaith ar gyfer polisi cyhoeddus

Gydag ymagwedd economeg wedi'i gyfyngu i raddau helaeth i ddadansoddi a gwerthuso opsiynau polisi a chynllunio iaith a gwersi polisi aneglur ecoleg iaith (Grenoble, 2012: 31), mae'n rhaid dychwelyd i faes polisi a chynllunio iaith yn ehangach ar gyfer arweiniad parthed cyfansoddiad posib ymdrech bolisi iaith. Yn gyntaf, ceir amlinelliad o fframweithiau cynllunio iaith, sy'n "better defined than [language] policy, and has a more widely accepted framework" (Sallabank, 2011: 278). Adnabyddir fframweithiau gwahanol o gynllunio iaith ar sail diffiniad clasurol Cooper o gynllunio iaith fel “deliberate efforts to influence the behaviour of others with respect to the acquisition, structure, or functional allocation of their language codes” (1989: 45). Amlyga diffiniad Cooper (1989: 45) tri fframwaith gwahanol o gynllunio iaith sydd yn ymgeisio i ddylanwadu ar ddefnydd iaith mewn perthynas â materion caffael iaith, strwythur iaith, neu swyddogaethau iaith. Yn draddodiadol, mae tri fframwaith rhyng-ddibynnol ac integredig o gynllunio iaith mewn perthynas â'r materion hyn, sef: cynllunio caffael, cynllunio corpws, a chynllunio statws iaith (Baker, 2011: 53). Mewn perthynas ag ymdrechion i adfer y Gymraeg, mae Baker yn crybwyll bodolaeth pedwerydd math o gynllunio iaith, sef cynllunio defnydd iaith (2008; 2011: 53). Isod, ceir amlinelliad o'r fframweithiau cynllunio iaith hyn.

3.3.1 Cynllunio corpws iaith

Cynllunio corpws yw'r math mwyaf cyffredin o gynllunio iaith. Mae'n bosib adnabod ymdrechion i gynllunio corpws iaith mewn achosion lle trafodir ieithoedd bychain ac ieithoedd o ddefnydd ehangach, gan gynnwys ieithoedd sy'n

profi shiftt iaith i'r naill gyfeiriad. Er enghraifft, mae moderneiddio gramadeg yn broses gyffredin i bob iaith sydd â grŵp o siaradwyr su'n meddu ar adnoddau digonol i ymgymryd ag ymdrechion o'r fath. Mae adnoddau megis ysgolion, llyfrau, y wasg, y rhyngrwyd, teledu a radio oll yn cyfrannu at foderneiddio a safoni iaith - ymdrechion eu cydnabyddir fel rhan o gynllunio corpws iaith. Hynny yw, ymdrechion lle'r iaith ei hun sy'n darged i'r ymdrechion cynllunio iaith. Mae enghreifftiau amlwg o gynllunio corpws iaith yng Nghymru yng ngwaith y cyfryngau neu yn y datblygiad o amryw eiriaduron. Yr enghraifft enwocaf o gynllunio corpws iaith yw ymdrechion yr Académie Française, sydd wedi ymdrechu i gynnal 'purdeb' y Ffrangeg - yn bennaf drwy atal dylanwad y Saesneg (Baker, 2011: 52). Diffinia Cooper cynllunio corpws ffel: "[the] coining of new terms, reforming spelling, and adopting a new script. It refers, in short, to the creation of new forms, the modification of old ones, or the selection from alternative forms in a spoken or written code" (1989: 31). Er gwaethaf swyddogaeth amlwg cynllunio corpws iaith i wireddu unrhyw fath o bolisi iaith, nid oes gorgyffwrdd amlwg ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn amlwg mewn perthynas â chynllunio corpws. Tuedda cynllunio corpws iaith i ymdrin â'r iaith fel yr hyn sydd angen ei newid. Hynny yw, nid yw o reidrwydd yn ymwneud gydag sut mae pobl yn defnyddio iaith - nid yn uniongyrchol, o leiaf. Ar y llaw arall, mae'r mathau arall o gynllunio iaith yn ymdrin â pherthynas iaith a'i phoblogaeth o siaradwyr.

3.3.2 Cynllunio caffael iaith

Cynllunio caffael iaith yw'r sylfaen i ymdrechion cynllunio iaith llwyddianus (Baker, 2011: 49). Mae dwy prif ffocws i ymdrechion cynllunio caffael iaith, sef i gynllunio caffael iaith o fewn y teulu a thrwy'r gyfundrefn addysg. Amlyga

Fishman bwysigrwydd trosglwyddiad iaith o fewn y teulu (1991). Yn ganolog i fodel gwyrddio shift iaith Fishman yw'r dybiaeth mai conglfaen cynnal iaith yw parhad trosglwyddiad iaith o fewn y teulu (Bell, 2013: 58). Y ffocws arall, sydd wedi derbyn sylw cynyddol dros y degawdau diwethaf, yw rôl y gyfundrefn addysg fel asiant o gaffael iaith. Tuedda'r drafodaeth am y gyfundrefn addysg fel asiant o gaffael iaith ganolbwyntio ar blant a phobl ifanc, ond mae cydnabyddiaeth o oedolion yn dysgu'r iaith dan sylw hefyd. Gwelwn hyn yng Nghymru gydag enghraifft Cymraeg i Oedolion a'r gydnabyddiaeth o bwysigrwydd ymdrechion o'r fath (Baker, 2011: 50).

Ystyrir mai tasg gyntaf cynllunio caffael yw perswadio rhieni i drosglwyddo'r iaith i'w plant o fewn y teulu. Mae'r ffocws yma yn deillio o waith Fishman (1991), a'r bri canlynol sydd wedi'i ategu i rôl y teulu fel asiant o gynhyrchu gallu ieithyddol. Yng Nghymru, mae ymchwil (Jones a Morris, 2007b) yn awgrymu bod diffyg yng nghyfraddau trosglwyddo'r iaith yn nheuluoedd. Gall fod amrywiaeth o ffactorau yn achosi hyn (gweler Evas et al., 2017a), ond canlyniad y ffactorau hyn yw rhieni yn methu, neu yn dewis i beidio, trosglwyddo'r iaith i'w plant. Awgryma'r data am Gymru bod cyfraddau trosglwyddo'r iaith yn arbennig o isel yn nheuluoedd sydd ac un rhiant yn unig yn medru'r Gymraeg (Jones a Morris, 2007b: 52; Jones, 2012: 60; Evas et al., 2017a: 17). Mae diffyg yng ngallu teuluoedd i drosglwyddo'r iaith i'r genhedlaeth nesaf yn cael ei ystyried "a principal and direct cause of language shift" (Baker, 2011: 49-50). O ganlyniad, mae cynllunio caffael iaith wedi targedu cyfraddau trosglwyddo iaith yn y teulu, "[and] is therefore partly about encouraging parents to raise their children bilingually" (Baker, 2011: 50). Mewn ymateb i hyn, gwelwn yng Nghymru prosiect arloesol (Edwards a Newcombe, 2005) Twf sydd yn ceisio

darbwyllo rhieni i wneud y dewis i drosglwyddo'r iaith i'w plant. Yn ogystal, gwelwn fod ystyriaeth o gyfraddau trosglwyddo'r iaith, a'r ffactorau sy'n effeithio ar drosglwyddo, yn "llywio'r gwaith o lunio strategaeth newydd ar gyfer y Gymraeg" (Evas et al., 2017b: 2).

Ymhle ceir bwlch yng ngallu teuluoedd i sicrhau cyfraddau trosglwyddiad iaith o fewn y teulu gall gynnal iaith, mae'r baich yn syrthio ar y gyfundrefn addysg. Cynrychiola hyn gam bwriadol gan gynllunwyr iaith - naill ai ar ôl adnabod anallu'r teulu i sicrhau cyfraddau trosglwyddiad iaith gynaliadwy, neu fel ymyrraeth gynllunio caffael iaith sydd yn dibynnu ar y gyfundrefn addysg yn y lle cyntaf. Yng Nghymru mae dadansoddiad ystadegol a daearyddol yn awgrymu nad y teulu sydd yn gyfrifol am gaffael iaith pobl ifanc (Jones, 2007: 17-19). Mae dadansoddiad Jones (2007: 32) yn dangos bod yr ysgol yn bwysicach i “[g]ynhyrchu’ yr iaith o’i gymharu ag atgynhyrchu’r iaith drwy ei throsglwyddo rhwng y cenedlaethau”. Cafeat arwyddocaol i'r casgliad hwn yw nad yw gallu ieithyddol gyfwerth a defnydd o'r iaith dan sylw, gyda thuedd at ddosbarthiad daearyddol mwy cyfartal o siaradwyr ar draws Cymru yn medru arwain at lai o ddefnydd o'r Gymraeg (2007: 32).

Mewn cydnabyddiaeth nad yw caffael iaith trwy'r gyfundrefn addysg bob amser yn arwain at ddefnydd iaith, mae ymchwil cyfredol yn awgrymu'r angen i ystyried trosglwyddiad iaith o fewn y teulu mewn cytgordd a chaffael iaith trwy'r gyfundrefn addysg. I'r perwyl yma, cysylltir y "system addysg â throsglwyddiad rhwng y cenedlaethau fel dolen gyswllt bosibl mewn cadwyn gyflenwi ar gyfer creu rhagor o siaradwyr" (Evas et al., 2017a: 6). Amlyga hyn yr angen i ystyried cyfleoedd i oedolion ddysgu'r iaith yn ogystal, ac i gynyddu'r nifer o deuluoedd sydd â rhieni dwyieithog (Evas et al., 2017a: 6). Pwysleisia Smith-Christmas ac

Armstrong effaith cyflenwol addysg iaith leiafrifol i oedolion ar blant a phobl ifanc trwy'r uned deuluol (2014). Yng nghyd-destun yr Aeleg yn yr Alban, mae Smith-Christmas ac Armstrong (2014) yn dangos bod potensial i oedolion sydd wedi dysgu'r iaith i chwarae rôl dyngedfennol yn dewis iaith yr uned deuluol. Dadleua Smith-Christmas ac Armstrong bod modd i oedolion sydd wedi dysgu'r iaith leiafrifol "play a lynchpin role in reversing language shift in their families" (2014: 312). Er mwyn gwireddu'r rôl ganolog hon, mae angen goresgyn rhwystrau penodol i drosi gallu ieithyddol sydd wedi'i gaffael yn y gyfundrefn addysg i'r uned deuluol (2014). Amlyga hyn yr ystod o ffactorau gall effeithio ar allu'r teulu i drosglwyddo iaith, gydag ymchwil yn dangos effaith brodyr a chwiorydd (Barron-Hauwaert, 2011; Jones a Morris, 2007), teulu estynedig (Smith-Christmas 2014) a'r cyfryngau torfol (Baker, 2011: 50) ar gyfraddau trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu.

3.3.3 Cynllunio statws iaith

Mae cynllunio statws iaith yn gynhenid wleidyddol ei natur. Mae ymdrechion cynllunio statws iaith yn ceisio ennill mwy o gydnabyddiaeth, swyddogaethau a chapasiti i iaith. Trwy ddeddfwriaeth, sefydlu hawliau a chyfansoddiadau, ond hefyd trwy ddwyn perswâd a gosod cyneiliau: mae ymdrechion cynllunio statws iaith yn anelu i gynnal yr iaith o fewn y peuoedd y mae hi eisoes wedi sefydlu ac ymledu'r iaith i beuoedd defnydd newydd (Sallabank, 2011: 280). Tuedda cynllunio statws iaith i ganolbwyntio ar gynllunio statws swyddogol iaith, fel arfer oherwydd ystyriaethau ymarferoldeb ac i ennill cydnabyddiaeth ffurfiol i statws yr iaith dan sylw (Baker, 2011: 50). I'r perwyl hwn, tuedda ymdrechion cynllunio statws iaith ganolbwyntio ar beuoedd megis llywodraeth, cyrff cyhoeddus a'r cyfryngau i gynyddu statws yr iaith. Trwy sicrhau statws i'r iaith

dan sylw ym mheuoedd o'r fath, ac ehangu'r iaith i beuoedd defnydd newydd, "a language may hopefully be secured and revitalized" (Baker, 2011: 50). Yn syml, hanfod cynllunio statws iaith yw bod adfer iaith ym mheuoedd o statws uwch yn cael effaith dilynol ar ymddygiad iaith ym mheuoedd arall.

Amlyga hyn natur resymol y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd y tu cefn i ymdrechion cynllunio statws iaith. Hynny yw, mae'r disgwyliad bod darparu hawliau neu statws ffurfiol i iaith yn arwain at newid ymddygiad iaith yn arddangos disgwyliad o allu siaradwyr i amgyffred ac ymateb i'r newidiadau hyn. Tra bod y cyswllt hwn yn medru fod yn weddol syml yng nghyd-destun peuoedd o statws uchel sydd yn destun ymdrechion cynllunio statws iaith uniongyrchol, mae'r cysylltiad anuniongyrchol i beuoedd neu gyd-destunau eraill yn llai eglur. Yn gyffredinol, gellir disgrifio cynllunio statws iaith fel enghraifft o ymdrech bolisi traddodiadol, sydd yn anelu at newid gwybyddol. Mae'r natur draddodiadol, a 'chaled' posib, cynllunio statws iaith yn amlwg o'r defnydd o arfau polisi megis deddfwriaethu. Dehonglir cynllunio statws iaith fel ymgais i achosi newid ymddygiad trwy newid gwybyddol gan fod cynllunio statws fel arfer yn gysylltiedig â newidiadau materol i ddylanwadu ar ddefnydd iaith.

Dylid nodi pwysigrwydd ategol mathau gwahanol o gynllunio iaith i ymdrechion cynllunio statws iaith. Er enghraifft, gwelir cyswllt amlwg gyda'r angen i gynllunio corpws iaith i sicrhau bod yr iaith ei hun yn addas i brofi cynllunio statws iaith. Yn aml, fel rhan o ymdrechion i gynllunio statws iaith, mae cryn sylw yn cael ei roi i foderneiddio iaith: yn enwedig wrth sicrhau bod iaith yn cael ei defnyddio yn y meysydd neu beuoedd eir ystyrir yn rhai modern a dylanwadol megis technoleg gwybodaeth, y rhyngrwyd a'r cyfryngau torfol (Baker, 2011: 51). I'r perwyl hyn, mae modd adnabod gorgyffwrdd sylweddol gyda chynllunio

corpws iaith. Pwysleisia hyn natur rhyng-ddibynnol ac integredig mathau amrywiol o gynllunio iaith (Cooper, 1989: 45; Baker, 2011: 53).

Yn ôl Baker, ofer yw unrhyw ymdrech i gynllunio statws iaith os nad yw'n effeithio ar ddefnydd iaith feunyddiol:

"while individuals may be influenced by such changes in status of a language, such actions are not guaranteed to maintain a language. To influence language change, status planning has to affect everyday usage in the home and street, family and work relationships, and not just official usage" (2011: 51).

Mae'r ddadl uchod gan Baker yn taro at wraidd anghytuno ym maes iaith am natur iaith o fewn cymdeithas ddwyieithog. Ar un llaw, mae darlun mwy traddodiadol yn arddel bodolaeth peuoedd defnydd iaith amrywiol, megis y teulu, y gwaith a'r gymuned. Ar sail dewisiadau iaith amrywiol, tybir bod rhai peuoedd yn gysylltiedig gyda defnydd o iaith o ddefnydd ehangach neu statws uwch, tra bod yr iaith leiafrifol wedi'i chyfyngu i beuoedd anffurfiol neu preiffat (Baker, 2011: 67). Disgrifir sefyllfa o'r fath fel enghraifft o ddwylosia neu o ddwyieithrwydd sefydlog (Bell, 2013: 49). Hynny yw, sefyllfa lle mae cymdeithas ddwyieithog, gyda swyddogaethau pendant gwahanol i'r ddwy iaith. Yn aml, mae disgrifiad o ddwylosia yn cael ei ddefnyddio fel dadl o blaid cynllunio statws iaith er mwyn adfer neu gynnal yr iaith dan sylw. Hynny yw, bod modd adfer yr iaith leiafrifol trwy ei chyflwyno i beuoedd o statws uwch - peuoedd oedd gynt yn gysylltiedig gyda'r iaith o ddefnydd ehangach. Canfyddir bod cynllunio statws iaith yn ymateb i broblem benodol sydd yn gysylltiedig â sefyllfa o ddwylosia lle mae'r iaith sy'n darged eisoes ond yn cael ei defnyddio ym mheuoedd statws-isel ac anffurfiol. Mae ymdrechion cynllunio statws iaith i adfer neu i gynnal yr iaith sy'n darged yn ymateb dilynol eglur i'r canfyddiad hwn.

Mae safbwyntiau amgen yn gwrthddadlau nad yw sefyllfa o ddwyieithrwydd sefydlog yn bosib (Coulmas, 2013: 252). Gan ddadlau mai ofer yw ymdrechion i adfer iaith trwy gynllunio statws iaith os nad yw'n effeithio ar y defnydd beunyddiol o'r iaith, mae awgrym o gytundeb gyda'r wrthddadl i'r posibilrwydd o fodolaeth ddwylosia sefydlog o fewn cymdeithas ddwyieithog. Gan esbonio ei ddadl, noda Baker "[that] people's choices about language may be governed by their perceptions of the 'market', and be neither easily influenced nor rational" (2011: 51). Hynny yw, mae cynllunio statws iaith i adfer neu gynnal iaith yn dueddol o ddibynnu ar ddealltwriaeth o ymddygiad iaith resymol lle bod cynnydd yn statws iaith yn arwain yn uniongyrchol at ddefnydd ehangach o'r iaith. Dadl Baker yw mai canfyddiadau pobl o statws iaith sydd yn gyrru eu dewisiadau, ac nid yw'r canfyddiadau na dewisiadau hyn o reidrwydd yn rhesymol (2011: 51). Dyma sy'n arwain i Baker bwysleisio'r angen i dalu sylw i "everyday usage [of the language] in the home and street, family and work relationships, and not just official usage" (2011: 51). Arweinia hyn at ddadl Baker (2011: 51) o'r angen i gynllunio defnydd iaith yn ogystal â chynllunio statws iaith. Ar sail y ddadl sy'n cyfiawnhau hyn - mae'n deg disgwyl bod posibilrwydd o orgyffwrdd arwyddocaol rhwng ystyriaethau ymddygiadol ac ymdrechion i gynllunio defnydd iaith.

3.3.4 Cynllunio defnydd iaith

Casgliad Baker wrth drafod cynllunio statws iaith felly yw bod "opportunity planning for the daily usage of the minority language is essential" (2011: 51). Mae'n gwneud y ddadl hon ar sail y ddadl nad yw dewisiadau iaith pobl o reidrwydd yn rhesymol, ac felly nad yw ymddygiad iaith yn hawdd i'w ddylanwadu trwy gynllunio statws iaith. Cynigia Baker mai peth defnyddiol yw

ystyried cynllunio defnydd iaith mewn perthynas â'r Gymraeg (2011: 49). Er bod Baker yn mynegi amcan eglur i ymdrechion i gynllunio defnydd iaith, nid yw'r modd o weithredu hyn yn hollol amlwg. Esbonia Baker y dylai ymdrechion cynllunio defnydd iaith dargedu "key local cultural, leisure, social and community institutions where minority speakers will use their language, and form relationships and networks using that language" (Baker, 2011: 53). Mae modd dadlau bod y disgrifiad hwn o gynllunio defnydd iaith yn debyg iawn i gynllunio statws iaith, ond ei fod yn blaenoriaethu peuoedd defnydd iaith wahanol. Gellir dadlau bod Baker yn cydnabod hyn drwy amlygu'r berthynas rhwng ffactorau ieithyddol ar draws peuoedd defnydd iaith wahanol megis y teulu neu ar lefel y wladwriaeth (2011: 49).

Yr hyn sy'n gwahaniaethu cynllunio defnydd iaith o gynllunio statws iaith yw'r angen i ymbweru cymunedau lleol yn uniongyrchol, gan alluogi siaradwyr i fyw eu bywydau trwy'r iaith leiafrifol (Baker, 2011: 53). Gwahaniaethir cynllunio defnydd iaith gan y modd y mae'n dylanwadu ar ddefnydd iaith siaradwyr yn ogystal. Pwysleisia Baker yr angen i alluogi pobl i ffurfio perthnasau a rhwydweithiau yn yr iaith sy'n darged (2011: 53). Awgryma hyn sylfaen ymddygiadol tra gwahanol i'r sylfaen ymddygiadol sydd yn hysbysu cynllunio statws iaith (Baker, 2011: 51). O ran y peuoedd mae angen i gynllunio defnydd iaith weithredu ynddynt mae Baker yn dadlau'r angen:

"to facilitate both the integrative use of the language and its attendant culture in areas such as leisure, sport and as many social networks as possible, and also the instrumental use of a language in the economy, for example in the workplace, in employment and education" (2008: 105).

Pwysleisia Baker pwysigrwydd yr economi fel maes y mae angen i gynllunio defnydd iaith i ymyrryd ynddo mewn perthynas â'r Gymraeg (2011: 53). Yn

ymhlyg yn hyn yw'r gydnabyddiaeth o rôl ganolog patrymau gwaith unigolion ar eu bywydau beunyddiol, ac effaith posib hyn ar eu defnydd iaith yn gyffredinol. Pwyslais arall i gynllunio defnydd iaith yw creu "opportunities for teenagers and twenties' to use their minority language", ymgais sydd yn "particularly crucial as they are the next generation of parents, and hence the fate of a minority language partly rests on these shoulders" (Baker, 2011: 53). Gwelwn fod pwyslais ar genedlaethau iau yn medru mynd law yn llaw a phwyslais cynyddol ar y gyfundrefn addysg fel cyfrwng o gaffael iaith, gan arwain at effaith ar ddefnydd iaith (Jones, 2012). Yn sicr, yng Nghymru mae cryn ofid am ddiffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan bobl ifanc (BBC Cymru Fyw, 2012).

3.4 Polisi cyhoeddus ar gyfer adfer iaith

Er mwyn cynnig arweiniad i'r defnydd o'r mathau o gynllunio iaith amlinellwyd uchod, mae angen troi at y llenyddiaeth ar adfer ieithoedd. Gan ddilyn y rhaniad o gynllunio a pholisi iaith, mae modd dadlau nad yw *polisi iaith* yn meddu ar "broadly accepted frameworks such as those described for language planning" (Wallbank, 2012: 283). Yn ogystal, mae angen cofio'r anghytuno a'r gorgyffwrdd sylweddol sydd rhwng *cynllunio iaith*, *polisi iaith* a *rheolaeth iaith* (Wright, 2004; Spolsky, 2009; Johnson, 2013). Dychwelwn, felly, at bolisi iaith gydag amcan o adfer iaith trwy gynllunio iaith mewn golwg. Hynny yw, ymdrechion i gynnig egni newydd i iaith sydd wedi'u lleiafrifol neu sy'n profi shift iaith, am ba bynnag rheswm (Hinton, 2011: 291); neu "[an] attempt to counter trends that have influenced decline in the use and learning of the language" (Williams, 2014: 242). Nid yw'n bosib ystyried ymdrechion i adfer iaith heb roi sylw i *Reversing Language Shift* Fishman (1991), er gwaethaf rhai o'r beirniadaethau sydd wedi'i

gynnig o'r model (gweler Williams, 2007). Disgrifir y model gwyrddroi shift iaith fel "a major theory regarding the reversal of language shift [...] [that] seeks to answer the question 'what are the priorities in planning language shift?'" (Baker, 2011: 59). Cymaint yw dylanwad gwyrddroi shift iaith "that this model essentially replaced language planning" (Jernudd a Nekvapil, 2012: 31), neu yn gyfystyr â pholisi a chynllunio iaith (Williams, 2007: 174). Mae dylanwad Fishman i'w weld yn amlwg ar ymdrechion polisi a chynllunio iaith (gweler 2001), ac nid yw ymdrechion parthed y Gymraeg yn eithriad.

Diben yr adran yma yw amlinellu'r model gwyrddroi shift iaith (Fishman, 1991), gan ystyried rhai o'r beirniadaethau sydd wedi'u cynnig o'r model (gweler Fishman, 2001; Williams, 2007). Ar sail y feirniadaeth hon, mae modd troi sylw at rhai ymatebion neu ddatrysiadau. I'r perwyl hwn, ceir ystyriaeth o'r model *Catherine Wheel* (Strubell, 2001). Nid yw'r modelau hyn yn cynnig arweiniad cyflawn i ymdrin â pholisi a chynllunio iaith fel ymgais bolisi cyhoeddus, neu "the practice of language planning, that is, the development, implementation, and evaluation of specific language policies" (Ricento, 2006: 18). Yn hytrach, mae disgwyl i hyn gyfrannu at ffurfio darlun cyflawn o bolisi a chynllunio iaith at ddiben y traethawd hwn. Yna, eir ati i osod ymdrechion cyfredol Llywodraeth Cymru parthed y Gymraeg yng nghyd-destun polisi a chynllunio iaith bydd wedi'i amlinellu i'r perwyl hwn.

3.4.1 Gwyrddroi shift iaith

Diben model gwyrddroi shift iaith Fishman (1991: 1) yw cynnig i ymgrychwyr a llunwyr polisi iaith ymagwedd resymol a systematig "to what has hitherto been a primarily emotionladen, 'let's try everything we possibly can and perhaps something will work' type of dedication". Er nad yw Fishman (1991) yn

amlinellu'r model gwyrddroi shift iaith “in a schematic way [...] it is possible to distinguish a few clear RLS phases” (Darquennes, 2007b: 61). Y cam cyntaf yw sicrhau bod eglurhad ideolegol ar sail yr egwyddorion: bod modd gweithredu gwyrddroi shift iaith heb orfodaeth, nad oes angen i hawliau lleiafrifol darfu ar hawliau mwyafrifol, bod dwyieithrwydd o fudd cyffredin, a bod ymdrechion i wyrddroi shift iaith yn dibynnu ar y cyd-destun (Darquennes, 2007b: 62). Yn ôl Fishman, mae'r cam hyn yn allweddol er mwyn sicrhau “prior value consensus among those who advocate implement and evaluate” ymdrechion gwyrddroi shift iaith (1991: 82).

Mae'r bedwaredd egwyddor yn awgrymu nad oes un dull pendant o weithredu ymdrechion gwyrddroi shift iaith, gan fod penderfynu ar a gweithredu'r ymdrechion yn dibynnu ar y cyd-destun. I'r perwyl hyn, “a well-founded diagnosis of the actual minority language situation should subsequently shed light on the feasibility of the RLS priorities and should provide impetus to develop tailor-made efforts” i wyrddroi'r shift iaith dan sylw (Darquennes, 2007b: 62). Mae'r cam diagnosis yn gorfod ymateb i'r raddfa GIDS (*Graded inter-generational disruption scale*) (Fishman, 1991: 88-109), gydag unrhyw ymchwil perthnasol yn cael ei gyflawni mewn perthynas â'r raddfa.

Mae'r raddfa yn meddu ar y swyddogaeth ddeuol o gynorthwyo disgrifiad o sefyllfa iaith leiafrifol, a'r posibilrwydd o adeiladu ymyraethau polisi a chynllunio iaith i wyrddroi shift iaith ac i adfer yr iaith leiafrifol. Awgryma hyn “that the reversal of language shift can best be achieved by a step-by-step approach whereby it is harder to reach a higher stage without first tackling the previous stage” (Darquennes, 2007b: 63). Wrth ddarllen y raddfa o'r gwaelod i fyny, mynna Fishman bod camau wyth i bump yn cynrychioli'r lleiafswm ar

gyfer ymdrechion gwyrddroi shiftt iaith (1991: 396). Pwysleisia Fishman natur cam-wrth-gam y model trwy ddadlau bod ymdrechion parthed a'r camau pump i un dim ond yn medru cyfrannu at ymdrech i wyrddroi shiftt iaith os yw'r camau cynt wedi'i bodloni (Darquennes, 2007b: 63). I'r perwyl hyn, gwelwn bwyslais ar y chweched cam, a throsglwyddiad yr iaith yn y teulu, fel y cam allweddol i ymdrechion gwyrddroi shiftt iaith. Ers 1991, mae Fishman wedi pwysleisio nad yw ymdrechion i wyrddroi shiftt iaith "as some have claimed, a step-by-step 'from the bottom upward' effort or theory, because linkages must be sought and instituted from above as well as from below" (2001a: 467).

Cydnabyddir mai conglaen y camau GIDS, gyda'r cysylltiad â throsglwyddiad yr iaith o fewn yr uned deuluol (Fishman, 1991: 92-95), yw'r chweched cam (Fishman, 1991: 395). Mae hyn yn ddadlennol o ran model gwyrddroi shiftt iaith Fishman yn ei gyfanrwydd, lle mae'r pwyslais ar drosglwyddo'r iaith yn y teulu yn hytrach nag ar y gyfundrefn addysg. Cynigia Fishman (1991: 368-373) dadl argyhoeddedig (Darquennes, 2007b: 63) o gyfyngiadau cyfraniad y gyfundrefn addysg i'r ymdrech o wyrddroi shiftt iaith. Mae'n bosib bod Fishman yn gwneud dadl mor argyhoeddedig am ei fod yn teimlo bod ei angen yng ngwyneb shiftt gyflym a naturiol i "emphasize schools and schooling as the central thrust and process of the entire RLS endeavor" (1991: 368). Gwelwn fod ymchwil, megis Edwards a Newcombe (2005a, 2005b), i effeithiolrwydd y gyfundrefn ysgol fel cydran o ymdrech i wyrddroi shiftt iaith yn parhau yn berthnasol heddiw, gyda'r pwyslais ar y gyfundrefn addysg yn y broses o gaffael iaith. Mae Fishman yn cysylltu'r pwyslais hyn ar y gyfundrefn ysgol gyda shiftt i ffwrdd o ymdrechion gwyrddroi shiftt iaith sydd yn ddibynnol ar actorion anllywodraethol, gan ddadlau

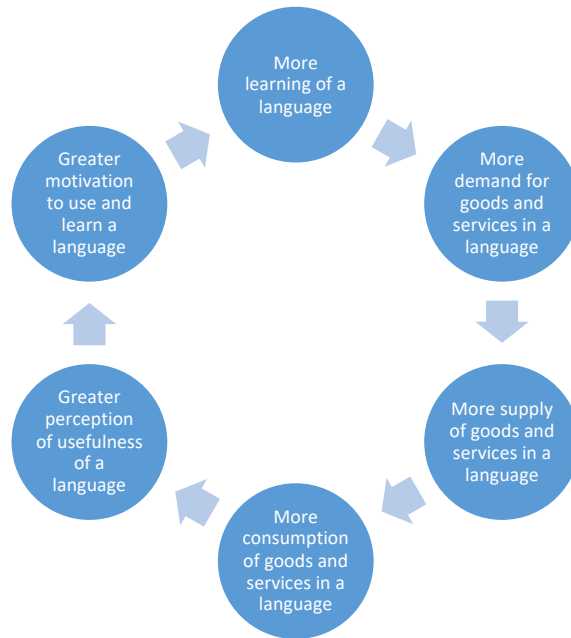
“[that] the ‘school can solve it’ approach to social problems is widespread” (Fishman, 1991: 369).

Noder bod y camau hyn, a'r raddfa ei hun, yn tynnu'n arwyddocaol ar y cysyniad o ddwylosia (Coulmas, 2013: 141). Dynoda hyn bod nifer o'r dadleuon mynegwyd mewn perthynas â beirniadu cysyniad statig a dealltwriaethau o ymddygiad iaith gyfyngedig hefyd, felly, yn berthnasol i'r model gwyrddroi shiftt iaith. Yn wir, dyna'r union ddadl mae Williams (2007) yn ei gynnig. Wedi cydnabod hyn, mae'n amhosib peidio ag ymdrin â model gwyrddroi shiftt iaith Fishman - yn enwedig o ystyried ei ddylanwad ymarferol ar gynllunio iaith, gan gynnwys yng Nghymru. Yn ogystal â'r beirniadaethau hyn, mae nifer o ysgolheigion yn cwestiynu'r pwyslais ar drosglwyddo'r iaith o fewn y teulu a dilyniant camau'r raddfa GIDS (Strubell, 2001: 261; Hornberger a King, 2001: 186). Mewn ymateb, cytuna Fishman (2001b: 476) bod modd i ymdrech gwyrddroi shiftt iaith i weithredu ar draws mwy nag un cam ar yr un pryd. O ganlyniad i'r beirniadaethau hyn, ynghyd a beirniadaeth am fyd-olwg Fishman (Williams, 1992), cynigir sylw i fodel amgen *Catherine Wheel* Strubell (Darquennes, 2007b: 68).

3.4.2 *Catherine Wheel*

Ymateba'r *Catherine Wheel* (Strubell, 1999; 2001) i'r feirniadaeth o'r model gwyrddroi shiftt iaith trwy ymgeisio cynnig model deinamig o bolisi a chynllunio iaith. Mae'r model yn “specifically oriented towards situations of asymmetrical multilingualism” (Darquennes, 2007b: 69). O ganlyniad, disgwylir i'r *Catherine Wheel* allu cynnig arweiniad i bolisi iaith mewn cyd-destun megis y Gymraeg yng Nghymru. Mae'r model yn gosod yr unigolyn yng nghanol y model (Strubell, 2001: 280), gan bwysleisio'r unigolyn fel yr uned o newid cymdeithasol. Mae'r

enw *Catherine Wheel* i fod i gyfleu'r “objective of self-perpetuating change” o gwmpas yr unigolyn yng nghanol y model (Strubell, 2001: 280). Amlinellir hyn yn y ffigwr isod.

Ffigwr 6: Catherine Wheel (addaswyd o Strubell 2001)

Sylfaen y model yw “that there is a functional relationship between competence in a language, its social use, the presence and demand for products and services in/through the language, and motivation to learn and use it, which in turn enhances competence in the form of a wheel” (Strubell, 1999: 239). Hynny yw, lle mae’r ‘functional relationship’ yn seiliedig ar “self-perpetuating change” (Strubell, 2001: 280). Yn nhermau’r newidynnau, gellir disgwyl i gynnydd yn unrhyw un o’r newidynnau i gael effaith dilynol ar y newidyn olynol. Hynny yw, tybir bod cynnydd yn nefnydd cymdeithasol o’r iaith dan sylw yn arwain at gynnydd yn y galw neu ddefnydd o wasanaethau yn yr iaith honno (ac ati). Manyla Strubell (1999: 239), nad yw’r ddolen gyswllt rhwng y newidynnau hyn yn llinol: “there are other intervening factors which blur the clarity of these

relationships”. Pennaf yn hyn o beth, yn ôl Strubell (1999: 239), yw’r gwahaniaeth rhwng realiti a’r canfyddiad o’r dolenni dan sylw. Atega Strubell y diffyg i werthfawrogi pwysigrwydd y ffactor seicolegol hyn diolch i wreiddiau cynllunio iaith yn y gwyddorau pendant ynghlwm gyda’r cysyniad o ‘gynllunio’ (1997; 1999: 239). Enghraifft eglur o hyn mae Strubell yn ei nodi yw “the increase in competence in a second language does not necessarily and automatically lead to its use” (1999: 241). Yng ngolau hyn, pwysleisia Strubell bod anghenraid i gaffaeliad gallu iaith gyd-fynd â “the acquisition of communicative competence and of the social rules governing language choice among bilingual people in the society” (1999: 242).

Trwy bwysleisio nad yw cynnydd yng ngallu ieithyddol o reidrwydd yn arwain at gynnydd yn y defnydd o’r iaith dan sylw, mae Strubell yn amlygu’r unigolyn fel yr uned o newid. Hynny yw, bod proses o shift iaith, i’r naill gyfeiriad, yn digwydd ar lefel yr unigolyn, ac yn ymwneud â’r chwe newidyn sy’n ffurfio’r olwyn. Cynigia’r *Catherine Wheel* arweiniad cyffredinol i ymdrechion polisi i adfer yr iaith dan sylw. I’r perwyl hyn, gellir defnyddio’r *Catherine Wheel* fel model dadansoddol yn ogystal (Strubell, 1999: 247). Hynny yw, rhagwela Strubell y defnydd o’r fframwaith i adnabod elfennau o’r olwyn sy’n torri’r ddolen gyswllt i’r newidyn olynol (2001: 280): “Any of the six steps may be subject to blockage, and it is the task of language policymakers to overcome the causes of blockage with specific measures where they are required”. Caeat ychwanega Strubell yw nad yw’r rhwystrau na’u datrysiaid o reidrwydd yn ieithyddol eu natur (2001: 280), sydd yn cysylltu’n ôl gyda safbwyntiau ecoleg iaith ac ymagwedd economeg i bolisi iaith. Yn hyn o beth, mae’n bosib gweld

hyn fel cam ymlaen o gysyniadau a model statig gwyrddroi shiftt iaith, ac fel ymateb i'r angen am fodel mwy deinamig o bolisi a chynllunio iaith.

Er bod Strubell yn pwysleisio gall rhwystrau effeithio ar unrhyw un o newidynnau'r olwyn, nid yw'n canfod y *Catherine Wheel* fel cylch dieflig. Heb gyfeirio at *Catherine Wheel* Strubell (1999; 2001), mae Huws yn defnyddio cysyniad o *gylch diffyg defnydd* mewn ymgais i esbonio “cylchred o ddiffyg defnydd ieithyddol ar waith yn y modd yr ymatebir i bolisiâu ieithyddol” (2011: 10), yng nghyd-destun y Gymraeg. Yn ymhlyg yn nadl Huws mae beirniadaeth o gynllunio statws iaith sydd wedi canolbwyntio ar gynyddu'r defnydd o'r iaith sy'n darged ym mheuoedd o statws uwch, gan ddisgwyl bod hyn yn diferu lawr i beuoedd o statws is a defnydd anffurfiol o'r iaith sy'n darged (2011: 11-12). Hynny yw, bod y broses “o greu gofodau statws uchel i iaith leiafrifol wedi bod ar draul hybu'r iaith mewn gofodau anffurfiol” (Huws, 2011: 12). Dadleua Huws fod cynllunio statws o'r fath yn bradychu anallu i werthfawrogi “oherwydd yr edwiniad yn nifer y siaradwyr, a'r edwiniad yn y gofodau anffurfiol [...] lle gellir defnyddio'r iaith, ceir hefyd amharodrwydd i ddefnyddio iaith leiafrifol mewn cyd-destunau ffurfiol” (2011: 11). Defnyddia Huws y ddadl hon i ddadlau “mai cychwyn y broses ydyw deddfwriaeth, ac nid diwedd y gân” (Huws, 2011: 8). Yn hyn o beth, mae “modd i siaradwyr yr iaith leiafrifol gymryd cyfrifoldeb am weithredu'r ddeddf mewn modd sydd yn cynyddu'r cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith” (Huws, 2011: 9). Yn wahanol i Strubell (1999; 2001), mae Huws yn dadlau “does ond un ffordd o dorri'r cylch diffyg defnydd, a hynny yw drwy gynyddu'r defnydd a wneir o'r iaith leiafrifol” (2011: 16). Er mwyn cyflawni hyn mae Huws yn cynnig bod nifer o ddolenni gwan, yng nghyd-destun y Gymraeg, i'r cylch o ddiffyg defnydd, a bod y rhain yn cynrychioli tir ffrwythlon i ymyrryd i

gynyddu'r defnydd o'r iaith sy'n darged. Yn y bôn, mae dadleuon Strubell (1999; 2001) a Huws (2011) yn ddigon tebyg, gyda'r ddau yn dadlau am yr angen i fabwysiadu fframwaith mwy deinamig i arwain ymdrechion polisi a chynllunio iaith wrth adfer ieithoedd penodol.

3.5 Polisi a chynllunio iaith yng Nghymru

Hyd yma, mae'r bennod hon wedi gosod y sylfaen deallusol eang ar gyfer y traethawd hwn, yr hyn sy'n weddill i'w gwblhau yn y bennod yma yw amlinellu'r cyd-destun ymarferol i'r ymchwil hwn, sef ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru i adfer y Gymraeg. Nid yw hyn yn ymdriniaeth lafurus na helaeth, ac mae cyfoeth o waith eisoes wedi'i gyhoeddi yn trafod y pwnc (gweler Williams, 2014). Yn hytrach yr amcan yw amlinellu rhai o hanfodion ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru. Diben hyn yw cynnig cyd-destun syml i'r ymyraethau sydd yn ffurfio astudiaethau achos y traethawd hwn.

Mae'r Gymraeg yn cael ei siarad gan dros 550,000 o bobl yng Nghymru (yn ôl ffigyrau Cyfrifiad 2011), sy'n cyfateb i tua 19% o boblogaeth y wlad. Amcangyfrif bod hyd at 200,000 o siaradwyr ychwanegol yng ngweddill y DG (Williams, 2014: 242). Mae modd adnabod ymdrechion polisi cyhoeddus i myndroi shift iaith, ond mae'r ymdrechion hyn yn dod ar gefn canrif hir o ddirywiad yn rhagolygon y Gymraeg yn yr ugeinfed ganrif (Williams, 2005a: 54). Nid yw'r gweithgarwch polisi a chynllunio iaith hyn yn ganlyniad uniongyrchol o gydnabyddiaeth sefydliadol o shift iaith, yn wir, "many of the worthwhile initiatives in support of the promotion and recognition of the Welsh language have been achieved as a result of direct action and stealth politics" (Williams, 2014: 243). Hynny yw, daeth cynnydd yng ngwyneb gwrthwynebiad sefydliadol chwyn (Williams, 2014: 243). Daeth newid i hyn yn sgil Deddf Iaith

1993 a sefydliad Bwrdd yr Iaith Gymraeg i hyrwyddo'r Gymraeg (Williams, 2014: 245). Gyda dyfodiad datganoli, mae Llywodraeth Cymru wedi ysgwyddo cyfrifoldeb cynyddol am bolisi a chynllunio iaith. Mynegir y cyfrifoldeb hwn gan gyfres o strategaethau iaith (gweler Llywodraeth Cymru, 2003; 2012). Erbyn heddiw, mae'r cyfrifoldeb hwn wedi datblygu'n uchelgais, gyda Llywodraeth Cymru yn llunio strategaeth iaith ar sail ymrwymiad i greu "miliwn o siaradwyr" ac i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn erbyn 2050 (2017b, 2017c)¹.

Mae tabl 3 yn amlinellu'r defnydd o fathau gwahanol o gynllunio iaith yng Nghymru sydd ar waith yn gyfredol mewn ymateb i strategaethau iaith Llywodraeth Cymru. Amlyga'r tabl (Tabl 3) bod modd adnabod ymdrechion polisi a chynllunio iaith ar waith yng Nghymru sydd yn perthyn i'r pedair math o gynllunio iaith mae Baker yn ei arddel (2011: 49). Mae'r ymdrechion hyn yn gysylltiedig yn bennaf â strategaeth *Iaith Pawb* (Llywodraeth Cymru, 2003) a'i olynnydd, *Iaith fyw: iaith byw* (Llywodraeth Cymru, 2012). Hyd nes 2012, roedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn gweithredu fel corff cynllunio iaith genedlaethol (Williams, 2014: 264), ac yn meddu ar swyddogaeth bwysig o weithredu ar sail strategaethau iaith Llywodraeth Cymru. Etifeddwyd gwaith Bwrdd yr Iaith Gymraeg gan Lywodraeth Cymru (Williams, 2014), a chyflwynwyd cyfundrefn rheoleiddio safonau trwy sefydlu Comisiynydd y Gymraeg (gweler Mac Giolla Chríost, 2016).

Roedd *Iaith Pawb* (Llywodraeth Cymru, 2012) yn cynnig sylw i'r Gymraeg fel iaith gymunedol. Roedd hyn yn adeiladu ar y "sylw arbennig i gyflwr yr iaith yn y cymunedau hynny lle'r oedd dros 70% o'r boblogaeth leol dros 3 oed yn ei

¹ Ceir trafodaeth o hyn yng nghasgliad y traethawd.

siarad” (Llywodraeth Cymru, 2003: 5). Neu, cymunedau “lle mae’r ganran uchel o siaradwyr Cymraeg yn golygu mai dyma’r iaith sydd fwyaf tebygol o gael ei siarad mewn gweithgareddau cymdeithasol, hamdden a busnes” (Llywodraeth Cymru, 2003: 5). O ganlyniad roedd pwyslais ar gynnal hyfywedd y cymunedau hyn, a’r iaith o fewn y cymunedau hyn. Yn ogystal, gwelwyd uchelgais o gynyddu’r niferoedd sy’n gallu siarad yr iaith, cynnal cymuned lle mae’r Gymraeg yn cael ei siarad gan dros 70% o’r boblogaeth, ynghyd a chynnydd yn y niferoedd sy’n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg ac yn y teuluoedd lle mae’r Gymraeg yn brif iaith ar yr aelwyd (Llywodraeth Cymru, 2003: 11).

Tabl 3: 'Language Planning: The Approach in Wales'

ACQUISITION
<ol style="list-style-type: none"> 1. Family Language Reproduction 2. Bilingual Education - pre-school to university 3. Adult Language Learning
STATUS - societal
<ol style="list-style-type: none"> 1. Institutionalization e.g. use in local and national government and organizations 2. Modernity e.g. use on television, internet
CORPUS
<ol style="list-style-type: none"> 1. Linguistic standardization (e.g. by dictionaries, school, TV) 2. Public Vernacular (Clear or Plain Welsh)
USAGE/OPPORTUNITY - individual
<ol style="list-style-type: none"> 1. Economic, workplace - instrumental 2. Culture, leisure, sports, social, religious, social networks - integrative

(Baker, 2011: 52)

Adeiladwyd ar hyn yn *Iaith fyw: iaith byw* (Llywodraeth Cymru, 2012) gyda blaenoriaethau newydd yn cael eu hadnabod mewn perthynas â chaffael a defnydd iaith ac ar gyfryngau digidol (Llywodraeth Cymru, 2012: 14; gweler Lewis a Royles, 2017). Roedd *Iaith fyw: iaith byw* yn cynnig pwyslais cynyddol ar addysg cyfrwng Cymraeg, gan ategu cynydd yn nifer y bobl ifanc sy'n medru'r Gymraeg i addysg cyfrwng Cymraeg (Llywodraeth Cymru, 2012: 15). Adeilada'r pwyslais hwn ar *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* y Llywodraeth cafodd ei gyhoeddi yn 2010. Noder pwysigrwydd caffael a defnydd iaith bobl ifanc yn y strategaeth, a phwysleisir hyn gan ddatganiadau megis: "mae dyfodol yr iaith yn nwylo ein plant a'n pobl ifanc" (Llywodraeth Cymru, 2012: 15). Yn ymarferol, mynegir y pwyslais hyn drwy'r sylw i'r gyfundrefn addysg a thrwy'r meysydd strategol, sy'n cynnwys y teulu a phlant a phobl ifanc (Llywodraeth Cymru, 2012: 16). Noda'r strategaeth bod y gyfundrefn addysg, prosiectau penodol i hybu'r defnydd o'r Gymraeg a'r fframwaith cyfreithiol gyflwynwyd gyda swyddfa Comisiynydd y Gymraeg yn ddulliau gweithredu pwysig i'r strategaeth (Llywodraeth Cymru, 2012: 20).

3.6 Casgliad

Mae'r bennod hon wedi gwireddu swyddogaeth allweddol trwy osod y cyd-destun deallusol ac ymarferol parthed polisi a chynllunio iaith, ac ymdrechion i adfer iaith yn enwedig. Roedd hyn yn gam allweddol cyn mynd ati i ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith o safbwynt ymddygiadol (gweler Fox a Sitkin, 2015: 8). Mae'r bennod hon wedi amlygu bod ymdrechion polisi a chynllunio iaith, fel ymdrechion polisi cyhoeddus eraill, yn ymgais i newid ymddygiad. Gwelir hyn yn eglur yng ngwaith rhai o brif ysgolheigion y maes megis Cooper (1989: 45) a Williams (2003: 1), ond mae'r gorgyffwrdd posib

gyda'r llenyddiaeth newid ymddygiad yn amlwg trwy'r bennod. Mae hyn yn cynnig cyfiawnhad eglur i fynd ati i ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith o safbwynt ymddygiadol.

Arweinia hyn at adnabod enghreifftiau posib o orgyffwrdd rhwng y llenyddiaeth newid ymddygiad a'r llenyddiaeth bolisi a chynllunio iaith. Tybir y bydd yr elfennau hyn yn dod i'r amlwg yn y penodau empeiraidd. Yr elfen fwyaf sylfaenol o orgyffwrdd yw'r ymgais a'r angen i ddeall ymddygiad, ac effaith dilynol hyn ar y camau polisi argymhellir. Mae'r bennod wedi amlygu bod dealltwriaeth o ymddygiad yn destun sylw i faes polisi a chynllunio iaith. Daeth y ddealltwriaeth hon i'r amlwg wrth drafod y mathau gwahanol o gynllunio iaith, gyda dealltwriaeth wahanol o ymddygiad iaith yn gysail i'r mathau gwahanol o ymddygiad. Yn wir, roedd y ddealltwriaeth o ymddygiad yn yr achosion hyn yn debyg i'r hyn ellir ei ddisgwyl o gyfeiriad y gwyddorau ymddygiadol, gyda thrafodaeth o ganfyddiad fel ffenomena perthnasol yn cyfoethogi'r ddealltwriaeth fwy traddodiadol ym mholisi a chynllunio iaith sydd wedi pwysleisio agweddau a pheuoedd defnydd iaith.

Gwelwyd hyn yn eglur mewn perthynas ag ymdrechion cynllunio iaith. Hynny yw, roedd dealltwriaethau penodol o ymddygiad yn gysylltiedig gyda'r mathau gwahanol o gynllunio iaith (gan gynnwys, i raddau llai, cynllunio corpws iaith). Roedd hyn yn nodedig, nid yn unig fel enghraifft o ddealltwriaeth o ymddygiad, ond yn pwysleisio'r ddealltwriaeth o ymddygiad fel cysail go gyfer mynd ati i newid yr ymddygiad hynny. Er enghraifft, mewn perthynas â chynllunio defnydd iaith, mae pwyslais ar gynyddu cyfleoedd i bobl i ddefnyddio'r iaith. Yn ogystal, roedd ecoleg iaith yn cynnig dadl o'r angen i ystyried ymddygiad iaith o fewn ei gyd-destun. Mae gorgyffwrdd amlwg yn yr achos hwn â'r cysyniad o

bensaernïaeth dewis o'r llenyddiaeth newid ymddygiad (Thaler et al., 2010). Roedd ôl maes polisi a chynllunio iaith yn amlwg ar fynegiad ecoleg iaith o bwysigrwydd y cyd-destun, gyda sylw ychwanegol i elfennau megis y cyd-destun hanesyddol (Grenoble, 2011: 30). Mae'r pwyslais hyn ar y cyd-destun hanesyddol yn sbarduno'r angen i ystyried amser fel ffactor cyffredinol, ac yn arwain at ystyried y gorgyffwrdd posib rhwng *mudes* iaith a'r llenyddiaeth newid ymddygiad. Mae'r enghreifftiau hyn o or-gyffwrdd yn awgrymu'r potensial i fynd ati i ystyried y cysylltiadau rhwng y ddau gorpws o lenyddiaeth. Gwelwyd mynegiad ymarferol o hyn wrth droi ein sylw at yr awgrymiadau o ddylanwad ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar ymdrechion i adfer y Gymraeg.

Yn olaf, amlinellwyd yr ymdrechion polisi a chynllunio iaith sydd ar waith yng Nghymru ar hyn o bryd. Roedd hyn yn gam pwysig i fodloni swyddogaeth y bennod hon o amlinellu cyd-destun y maes polisi dan sylw. Nid yw'r adran hyn yn cynnig sylw i'r strategaeth iaith newydd (Llywodraeth Cymru, 2017b), nac ychwaith i'r adroddiad polisi, *Bwrw Mlaen* (Llywodraeth Cymru, 2014). Mae'r ymyraethau sy'n derbyn sylw yn y traethawd hwn yn perthyn i gyfnod y strategaethau blaenorol, ac felly dyma oedd yn derbyn sylw yn yr adran yma. Yn hytrach, gwelwn drafodaeth o *Bwrw Mlaen* (Llywodraeth Cymru, 2014) a *Cymraeg 2050* (Llywodraeth Cymru, 2017b) yng nghasgliad y traethawd.

4. Methodoleg

4.1 Cefndir disgyblaethol

Mae'r traethawd hwn yn canolbwyntio ar ystyriaethau polisi ymarferol, mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hyn, gellir dehongli'r traethawd hwn fel arddeliad o'r angen am ymwneud pellach rhwng y ddau faes, yn enwedig mewn perthynas ag ystyriaethau polisi ymarferol. Mewn perthynas â hyn, mae modd adnabod gwaddol y ddau faes dan sylw ar waith y traethawd hwn. Dadleua Thaler bod cymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol erioed wedi bod yn amcan dilynol i waith empeiraidd economeg ymddygiadol (2015: 307). O faes polisi a chynllunio iaith, mae dadleuon o'r angen i gynnal amrywiaeth ieithyddol (Grenoble a Whaley, 2006: 1-20). Dadleua nifer bod rôl arwyddocaol i'r ymchwilydd iaith i'r perwyl hyn (gweler Wright, 2004: 228-233), gan bwysleisio bod angen i'r ymchwilydd iaith fod yn ymwybodol o effaith posib eu gwaith ar y broses o shift iaith.

Yn ei hanfod, amcan y traethawd hwn yw dadansoddi datblygiad a gweithrediad yr ymdrechion polisi dan sylw, a hynny o safbwynt ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Nid yw'r gwaith hwn yn ymgais i ddadansoddi polisi yn yr ystyr mwy traddodiadol (gweler Hill 2009). Hynny yw, nid yw'r traethawd hwn yn ymgais i ddadansoddi neu i fesur effaith ymdrechion polisi amrywiol. Yn hytrach, mae'r traethawd yn ymchwilio i enghreifftiau o ymyraethau polisi penodol er mwyn dilyn trywydd ymddangosiad neu ddatblygiad yr ymyrraeth a gweithrediad yr ymyrraeth (gweler Hill, 2009: 5). Awgryma hyn bod angen ystyried elfennau o'r broses bolisi dan sylw, ac mae hyn yn gweddu gyda'r angen nodwyd eisoes o'r llenyddiaeth polisi a chynllunio iaith i dalu sylw i'r actorion dan sylw.

Gall yr ystyriaeth o'r berthynas rhwng actorion gwahanol, fel rhan o'r broses bolisi, fod yn ddadlennol parthed y ddealltwriaeth ymddygiadol, neu'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Er enghraifft, mae Gareth Ioan (2014) wedi defnyddio'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010) mewn perthynas ag ymyrraeth Twf. Mewn achos o'r fath, gall werthfawrogiad o berthynas yr actorion gwahanol (Iaith Cyf a Llywodraeth Cymru) hysbysu mewnwelediadau parthed y defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol mewn perthynas â'r ymyrraeth. Ystyriaeth atodol i hyn yw bod actorion gwahanol wedi bod yn gyfrifol am elfennau gwahanol o'r ymyrraethau dan sylw, neu wedi bod yn gyfrifol am yr ymyrraeth ar adegau gwahanol. Yn hyn o beth, gwelwn Bwrdd yr Iaith Gymraeg, contractwyr megis *Trywydd* ac *Iaith Cyf*, partneriaid megis yr Urdd neu'r Mentrau Iaith, a Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am, neu'n arwain ar elfennau o'r ymyrraethau dros amser. Amlyga hyn rôl gyfredol Llywodraeth Cymru fel actor cynllunio iaith sylweddol, sydd yn pwysleisio natur wleidyddol y maes (BBC Cymru Fyw, 2017).

Er mwyn cynnig fframwaith i'r gwaith hwn, trown at y ddau faes sydd yn berthnasol i'r traethawd. Yr ysgogiad i hyn yw cynnig atebion parthed "[what] appears appropriate to the circumstances of the time and the nature of the problem" (Parsons, 1996: xv-xvi). Gyda'r nod o ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi neu nodweddion sy'n gyson â'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn ymyrraethau polisi a chynllunio iaith, mae'r traethawd hwn yn cynrychioli, i raddau, ymgais i ddod a'r ddau faes hyn i gyswllt bwriadol. Tybir bod hyn yn gam cyntaf sylfaenol i unrhyw ymwneud pellach rhwng y ddau faes. I'r perwyl hyn, mae ystyriaeth o'r ddau faes yn cynnig cyd-destun disgyblaethol ac yn gosod fframwaith eang i'r gwaith hwn, gan fod yn

ddarostyngedig i nod y traethawd. Mae'r gwaith hwn, felly, yn waith sydd yn torri ar draws disgyblaethau er mwyn cynnig mewnwelediadau newydd. Yn arferol, mae gwaith rhyng- neu traws-ddisgyblaethol yn cynnig heriau penodol. Yn yr achos yma, mae hyn yn ymgais arbennig o gymhleth, diolch i natur y meysydd dan sylw. Mae natur trawsddisgyblaethol, ymarferol, newydd ac ifanc yn nodweddion sy'n gyffredin i'r ddau faes. Gan ystyried y gwyddorau ymddygiadol, ystyrir bod perthynas glos i *economeg ymddygiadol*, ond mae'r diffiniad o economeg ymddygiadol yn torri ar draws ffiniau disgyblaethol (Angner, 2012: 5). Hynny yw, lle'i ddiffinnir fel "efforts to provide economics with plausible psychological foundations: (ibid.: 5). Yn ehangach, mae'n bosib adnabod cyfraniadau arwyddocaol i'r maes o feysydd economeg arbrofol, economeg ymddygiadol, cymdeithaseg, seicoleg gymdeithasol, seicoleg wybyddol, a niwroleg, ynghyd â meysydd arall. Yn ogystal, mae'r maes wedi'i nodweddu yn gynyddol gan ffocws ymarferol sydd ynghlwm a chymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol i ymdrechion polisi cyhoeddus (Kahneman, 2013).

Yn yr un modd, mae anghytuno dros ddiffiniad a chwmpas disgyblaethol polisi a chynllunio iaith, gydag ystod o ddisgyblaethau academiaidd yn gwneud cyfraniadau arwyddocaol (Ricento, 2015: xiv). Yn ogystal, mae anghytuno parthed prif fframweithiau a chysyniadau'r maes yn gysylltiedig ag ystyriaethau go iawn a welir mewn perthynas ag ieithoedd penodol a'r ymgais i gynnal amrywiaeth ieithyddol (gweler Williams, 2013; 2014). Esbonia May (2015: 45) y cymhlethdod sy'n gynhenid ag astudio polisi a chynllunio iaith, gan nad yw polisi a chynllunio iaith wedi'i ddatblygu neu ei weithredu "in a historical, social, or political vacuum – it is always situated in relation to particular histories,

identities, conceptions of citizenships, and language ideologies”. Canlyniad y ffocws go iawn hyn, ynghyd â natur amlddisgyblaethol y maes, yw “[that] theories and methods are not merely imported from this range of academic fields, but are refined and strategically combined in order to conduct research that is problem-centred, or issue-focused” (Hult a Johnson, 2015: 1).

Er bod y natur ymarferol yn medru esgor ar gymhlethdod (May, 2015: 45), mae'r natur ymarferol hyn hefyd yn cynnig datrysiad. Hynny yw, mae ymgymryd ag ymchwil “that is problem-centred, or issue focused” (Hult a Johnson, 2015: 1) yn cynnig arweiniad pendant i'r gwaith hwn. I'r perwyl hyn, gwelwn hefyd bod ystyriaethau polisi ymarferol yn allweddol i'r ddau faes sy'n berthnasol i waith y traethawd. Fel ymateb i'r diffyg ymwneud, hyd yma, rhwng y ddau faes, mae'r traethawd hwn yn cael ei yrru gan ffocws ar natur y broblem neu'r dasg dan sylw. Cynigia hyn fframwaith go gyfer y gwaith, gan gynnig cyfiawnhad i'r ymchwil yn ogystal â chynnig arweiniad i'r traethawd. Amlygir hyn yn amcanion y traethawd, a'r cwestiwn ymchwil, sydd wedi'i gyfyngu i ymchwilio i ba raddau bod ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru yn gydnaws ag neu yn arddangos nodweddion sy'n gyson, ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r cyfyngiad hyn yn cynnig arweiniad clir i'r traethawd hwn, ac yn fodd o oresgyn y cymhlethdod, a'r gwaith, sylweddol byddai'n deillio o gymhwysiad cyfannol o'r ddau faes. Galluoga hyn y weithred o lunio fframwaith archwiliadol, sy'n ddarostyngedig i nod y traethawd hwn, i ymchwilio i ba raddau bod ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru yn gydnaws ag neu yn arddangos nodweddion sy'n gyson, ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ceir amlinelliad o'r fframwaith hwn yn yr adran nesaf.

4.2 Fframwaith archwiliadol

Lluniwyd y fframwaith archwiliadol hwn at ddibenion penodol y traethawd hwn. Hynny yw, i ymchwilio i ba raddau mae ymdrechion polisi a chynllunio iaith benodol yn gyson neu yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi? Penderfynwyd llunio'r fframwaith archwiliadol er mwyn medru gwneud defnydd o ddiffiniad eang o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Er gwaethaf yr ystod o fframweithiau polisi ymddygiadol, nid oes fframwaith penodol sydd wedi'i lunio fel fframwaith archwiliadol i ymchwilio i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi a wneir eisoes gan ymyrraeth bolisi.

Mae'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010: 49) yn cynnig fframwaith 6E i weithredu ymagwedd ymddygiadol (gweler ffigwr 2). Nid yw'r fframwaith yn gyfwerth a fframwaith archwiliadol, er bod elfen o hyn yn cael ei awgrymu - yn enwedig yr elfen "explore" (Dolan et al., 2010: 50-51). Yn ogystal, mae rhai o'r fframweithiau polisi ymddygiadol yn medru cael eu defnyddio i werthuso ymyraethau polisi. Y mynegiad mwyaf eglur o hyn yw fframwaith *Test, Learn, Adapt* (Haynes et al., 2012), sydd yn arddel y defnydd o hapbrofion fel dull gwerthuso. Gwelwn fod fframweithiau arall hefyd yn gwneud honiadau parthed eu defnydd fel dull o werthuso polisi. Mae'r fframwaith ISM (Darnton a Horne, 2013: 25) yn medru cael ei ddefnyddio fel fframwaith gwerthuso yn ogystal â'i brif ddefnydd fel "tool [that] can be used to develop interventions, broadly in the earlier stages of the policy-cycle". Y tu hwnt i nodi "[that] evaluation could be undertaken in different forms, from an initial workshop session to identify key evaluation issues to a more formal research project" (Darnton a Horne, 2013: 25) nid oes manylder ar sut y gellid defnyddio'r fframwaith at ddiben gwerthuso. Er gwaethaf y defnydd posib o'r fframweithiau i werthuso ymyraethau, nid yw hyn

yn gyfwerth â fframwaith archwiliadol. Hynny yw, mae'r pwyslais gwerthuso ar ddadansoddi effeithiolrwydd yr ymyrraeth yn hytrach nag ymchwilio i'r defnydd posib wneir o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mewn ymateb i hyn, gwelwn ymchwil, megis Evas et al. (2016: 61), yn defnyddio "modelau Economeg Ymddygiadol fel dull amgen, ar ffurf lens i weld y 'broblem' hon drwyddi a hefyd fel fframwaith y gellid ei ddefnyddio i ymchwilio i ymyraethau". I'r perwyl hwn, mae'r traethawd hwn yn defnyddio fframwaith archwiliadol sy'n seiliedig ar yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd wedi'i fynegi yn yr ystod o fframweithiau polisi dadansoddol sydd wedi'u datblygu a'u defnyddio yn y blynyddoedd diweddar ac a drafodwyd yn adran 2.4. Yn ogystal, cynigia'r llenyddiaeth newid ymddygiad (Darnton, 2008a), gwaith poblogaidd Thaler a Sunstein (2008) a'r BIT gyd-destun cefnogol i'r fframwaith. Gyda'r sail hon, mae'r fframwaith wedi'i adeiladu gan gymryd i ystyriaeth y llenyddiaeth ar bolisi a chynllunio iaith ac yr ymdrechion ymarferol i adfer y Gymraeg.

Y brif egwyddor wrth lunio'r fframwaith oedd llunio fframwaith eang. Ceir ysbrydoliaeth bendant ar gyfer egwyddorion y fframwaith hwn gan Southerton et al. (2011: 1), oedd yn gwneud defnydd o fframwaith archwiliadol eang a syml "for extracting lessons from a range of different behaviour change initiatives". Yn gyffredinol, cynigia'r ystod gyfoethog o fframweithiau polisi ymddygiadol amlinellwyd ym mhennod 2 ysbrydoliaeth i'r fframwaith. Crëwyd fframwaith archwiliadol eang i sicrhau na chaiff un ysgol o feddwl neu ymagwedd ymddygiadol benodol ei hepgor, ac i ymchwilio mor eang â phosib i ddimensiwn ymddygiadol yr ymyraethau polisi a chynllunio iaith dan sylw. Er enghraifft, nid yw'r fframwaith yn arddel goruchafiaeth y model system ddeuol o ymddygiad, neu'r defnydd o dechneg *nudge* fel modd o weithredu ymagwedd ymddygiadol i

bolisi. Yr elfen amlycaf o'r egwyddor i lunio fframwaith eang yw'r dewis i beidio â mabwysiadu pwyslais y BIT ac eraill ar oruchafiaeth hapbrofion fel arf gwerthuso ymyrraethau polisi ymddygiadol. Yn hytrach, mae'r fframwaith yn cadw meddwl agored, gan ystyried y defnydd posib o ddulliau gwerthuso polisi amgen (gweler Darnton ac Evans, 2013; SGSR, 2015).

Nodwyd eisoes, yn y bennod flaenorol, y dosraniad o ymagwedd ymddygiadol i dair thema eang. Y tair thema hyn yw:

1. Y model neu'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth bolisi.
2. Y defnydd o arfau a thechnegau polisi ymddygiadol priodol.
3. Y diwydrwydd neu'r ffyddlondeb gweithredu, a'r dull gwerthuso.

Mae llunio'r fframwaith ar sail y tair thema hyn yn sicrhau bod y fframwaith yn eang. Sicrha hyn bod y fframwaith yn addas ar gyfer ymchwilio i ba raddau bod ymdrechion polisi a chynllunio iaith benodol yn gydnaws gyda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Defnyddir y themâu yn eu tro, ond ni fydd hyn yn esgeuluso ystyriaeth gyfannol o'r ymyrraeth a'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn ogystal, gwelwn fod gorgyffwrdd amlwg rhwng y tair thema. Hynny yw, mae'r defnydd addas o arfau polisi ymddygiadol yn cael ei wneud ar sail y ddealltwriaeth o ymddygiad a mesurau priodol i fesur effaith a gwerthuso'r ymyrraeth.

Ymhle ceir cyfeiriadau eglur i ymagwedd ymddygiadol i bolisi, bydd trafodaeth feirniadol o hyn yn bosib - gan ofyn i ba raddau bod yr enghraifft yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mewn achosion lle nad oes cyfeiriad eglur, mae modd ystyried i ba raddau bod yr enghraifft yn adleisio ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac a yw'n cynnig addasiad neu ogwydd amgen i'r ymagwedd

ymddygiadol o gwbl? Mae'n hanfodol pwysleisio mai nad ystyried cyfeiriadu eglur yn unig yw diben y fframwaith. Yn wir, tybir bod modd i drafodaeth o enghreifftiau ymhlyg o ymagwedd ymddygiadol i bolisi gynnig mewnwediadau mwy dadlennol na chyfeiriadau eglur o bosib. Gall yr enghreifftiau ymhlyg hyn gynnwys y defnydd o ddealltwriaeth o ymddygiad o faes polisi a chynllunio iaith, neu'r mynegiad ymhlyg o ddealltwriaeth o'r fath fel rhan o weithrediad yr ymyrraeth. Yn ogystal, mae'r fframwaith wedi'i lunio i gymryd i ystyriaeth enghreifftiau ar bapur neu mewn gweithred o'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Lluniwyd y fframwaith archwiliadol yn benodol er mwyn galluogi hyn, ac yn enwedig wrth fynd ati i adnabod elfennau ymarferol a chynhenid o bolisi a chynllunio iaith sydd yn gyson ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Diben hyn yw adnabod elfennau o faes polisi a chynllunio iaith sydd â'r potensial i hysbysu'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gan ei fireinio neu i gynnig heriau newydd i'r ymagwedd. Mae'n rhaid pwysleisio mae nid gwerthuso effeithiolrwydd polisi yw diben y traethawd hwn, ac nid yw'r fframwaith wedi'i lunio ar gyfer hyn. Diben y fframwaith yw ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn ymdrechion polisi a chynllunio iaith.

4.2.1 Dealltwriaeth o ymddygiad

Thema'r set gyntaf o gwestiynau a fydd yn sail i ymchwilio'r astudiaethau achos yw'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn sail i'r ymyrraethau polisi a chynllunio iaith sydd dan sylw. Dilyna'r thema hon o'r ddadl bod newid ymddygiad yn nod i ymdrechion polisi yn gyffredinol, ac felly bod dealltwriaeth o ymddygiad yn gysail allweddol i lwyddiant ymdrechion polisi. Ni fydd yr ymchwiliad hwn yn diystyru dealltwriaeth o ymddygiad nad yw'n deillio o'r gwyddorau

ymddygiadol yn benodol. Hynny yw, mae corpws sylweddol o waith ym meysydd megis ieithyddiaeth gymdeithasegol sydd yn ymdrin ag ymddygiad ieithyddol. Er bod rhaid cydnabod dealltwriaethau o ymddygiad na fyddai'n gyfarwydd i'r gwyddorau ymddygiadol fel rhan o'r ymchwil hwn, mae cyfiawnhad amlwg i gymharu unrhyw ddealltwriaethau amgen i ddehongliad cyffredin y gwyddorau ymddygiadol o ymddygiad. Gall hyn arwain at drafodaeth fanylach am natur ymddygiad, ac unigrywiaeth ymddygiad iaith.

Cam cychwynnol i fynd ati i adeiladu dealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged i ymyrraeth bolisi yw diffinio'r broblem yn nhermau ymddygiadol. Golyga hyn bod angen esbonio yn eglur beth yw'r ymddygiad sydd yn darged a'r unigolyn, grŵp, neu boblogaeth sy'n darged (Michie et al., 2014: 32). I'r perwyl hyn, nid yw datgan problem polisi megis diffyg defnydd o'r Gymraeg yn ddigonol. Mynna ddiffiniad ymddygiadol o'r broblem bolisi lefel uwch o fanylder, a lefel uwch o eglurder ynghylch yr ymddygiad penodol sy'n darged. Gall nifer o ymddygiadau fod yn berthnasol i'r broblem bolisi dan sylw; dadleua Michie et al. fel rhan o'r fframwaith BCW (2014: 31-86) bod angen dewis o blith yr ymddygiadau hyn ar sail dealltwriaeth o'r newid sy'n bosib a'r gallu i achosi'r newid dymunol. Arweinia hyn tuag at ddealltwriaeth o'r ymddygiad, a'r ffactorau sydd yn gyrru'r ymddygiad. Nid oes disgwyl i'r ymyrraethau sy'n ffurfio'r astudiaethau achos i arddangos proses o'r fath yn drylwyr, ond disgwyliwn weld awgrymiadau ymhlyg at broses neu ddealltwriaeth o'r fath.

Y modd amlycaf a mwyaf diamwys o arddangos dealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged i ymyrraeth fydd trwy gyfeiriadau penodol a phriodol at fodel neu theori o ymddygiad. Ceir adolygiad cynhwysfawr o fodelau ymddygiad gan Darnton (2008a, 2008b). Nid oes disgwyl i ddod ar draws cyfeiriad at fodel o'r

fath a gyfeirir ato gan Darnton (2008a, 2008b). Ond, mae modelau syml o ymddygiad, sydd wedi'u llunio yn benodol ar gyfer eu defnyddio mewn perthynas ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, wedi'u cynnwys yn nifer o'r prif fframweithiau polisi ymddygiadol².

Gwelwn fod dealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged yn allweddol i waith fframweithiau ymddygiadol cyfoes megis y fframwaith EAST (Service et al., 2014: 43-49). Mynna Service et al., "[that] the EAST framework cannot be applied in isolation from a good understanding of the nature and context of the problem" (2014: 43). Pwysleisia Service et al. yr angen i ystyried yr ymddygiad sy'n darged yn ei gyd-destun, am ystod o resymau (2014: 45). Pryder Service et al. yw bod ymyrraeth yn cael ei lunio heb ddealltwriaeth gyfoethog o'r cyd-destun y bydd yr ymyrraeth yn gweithredu ynddi (2014: 45). Un modd y maent yn awgrymu yw ymwneud yn uniongyrchol gyda defnyddwyr a darparwyr (Service et al., 2014: 46). Mae angen cydnabyddiaeth y gall pobol gam-ddehongli'r modd y gall newid arfaethedig effeithio arnynt, ond yn aml bydd gan yr unigolion sy'n darged neu yn gyfrifol am weithredu'r newid yn medru cynnig mewnwelediadau gwerthfawr na fyddai'n amlwg i swyddogion polisi ar yr olwg gyntaf. Dadleua Service et al. bod hyn yn arbennig o wir mewn meysydd lle mae'r unigolion yn meddu ar ddealltwriaeth uchel o'u cyd-destun (2014: 46).

Arweinia hyn at y posibilrwydd o ddealltwriaeth ymddygiadol berthnasol yn dod o faes amgen sydd â'r posibilrwydd o hysbysu'r ymyrraeth polisi dan sylw. Mae'n rhesymol disgwyl y bydd hyn yn wir gyda nifer o ymyraethau polisi a

² Er enghraifft, ym MINDSPACE (Dolan et al., 2010: 11-16).

chynllunio iaith, gan fod nifer o'r ymyraethau yn dueddol o weithio o fewn meysydd polisi arall. Tybir ei fod yn rhesymol i ddisgwyl bod mudiad megis yr Urdd wedi'i gynnwys yn yr ymyrraeth PCAI o ganlyniad i'r gobaith bod arbenigedd a phrofiad yr Urdd o weithio a phobl ifanc yn werthfawr i'r ymyrraeth.

Mewn rhai achosion, gellir disgwyl nad oes sail tystiolaeth na dealltwriaeth ddigonol eisoes yn bodoli i lunio ymyrraeth briodol. Mae'n bosib, o dan y fath amgylchiadau, bod ymchwil penodol wedi'i gynnal cyn mynd ati i lunio ymyrraeth bolisi. Mae hanes cyd-destun polisi a chynllunio iaith yng Nghymru yn awgrymu hyn, gyda Bwrdd yr Iaith Gymraeg gynt ac asiantaethau cynllunio iaith i gyd yn gwneud gwaith ymchwil ieithyddol.

Pwysleisia methodoleg y BIT o weithredu ymagwedd arbrofol i bolisi ac yr angen i addasu polisi ar sail gwerthuso a dolenni adborth. Mae'n bosib y bydd ymyraethau polisi a chynllunio iaith yn arddangos dealltwriaeth ymddygiadol gynyddol ar sail gweithredu ac addasu'r ymyrraeth dan sylw. Disgwylir bod elfen o addasu yn bosib yn yr ymyraethau, ac mae nifer o ymyraethau polisi a chynllunio iaith yn digwydd yn annibynnol o'r Llywodraeth. Gall y cylchoedd polisi hyn, sy'n cynnwys proses cystadleuol o dendro am gyllideb a phrosiectau oddi wrth Lywodraeth Cymru, olygu bod angen i ddangos bod yr ymyrraeth wedi datblygu ar sail profiad gweithredu'r ymyrraeth honno. Yn rhan o'r broses hyn, mae'n rhesymol i ddisgwyl y byddai profiad o weithredu'r ymyraethau yn arwain at gynyddu'r ddealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged, a'r modd o newid yr ymddygiad sy'n darged.

4.2.2 Defnydd o dechnegau neu arfau polisi ymddygiadol

Canolbwyntia'r ail thema o gwestiynau ar y defnydd o dechnegau newid ymddygiad. Yn gyffredinol, mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus yn ymwrthod â thechnegau ac arfau polisi gorchmynnol. Hynny yw, y defnydd o, ymysg arfau polisi arall, rheoliadau a deddfau neu o gymhellion ariannol. Dylid cymryd y defnydd o arfau polisi caled megis rhain fel arwydd nad yw'r ymyrraeth bolisi dan sylw yn berthnasol i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ond, mae'n bosib bod elfennau ymddygiadol i'r fath arfau polisi. Er enghraifft, gall bod angen deddfwriaeth i weithredu techneg polisi ymddygiadol (fel yn achos y Ddeddf Trawsblannu Organau), neu mae dealltwriaeth o gymhellion (gan gynnwys cymhellion ariannol) fel arf polisi yn medru arddangos nodweddion ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

O safbwynt ymddygiadol, mae'n hollbwysig bod y technegau polisi sydd yn cael eu defnyddio yn adeiladu ar y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn gysail i'r ymyrraeth bolisi (Service et al., 2014: 45). Mae rhai meysydd polisi yn meddu ar gorff sylweddol o dystiolaeth o'r math o dechnegau polisi ymddygiadol y dylid eu defnyddio. Nid yw'r corff yma o dystiolaeth yn bodoli mewn perthynas â pholisi a chynllunio iaith. O ganlyniad, mae'n hollbwysig bod y technegau priodol wedi'u dewis i gyd-fynd gyda'r ymddygiad sy'n darged. Nid yw'r defnydd o dechnegau newid ymddygiad wedi'i gyfyngu - gall mwy nag un dechneg newid ymddygiad dargedu'r un ymddygiad penodol. Mae Michie et al. wedi creu tacsonomeg o dechnegau newid ymddygiad (2014: Appendix 4). Gall tacsonomeg o'r fath fod o gymorth wrth chwilio am y defnydd o dechnegau newid ymddygiad gwahanol fel rhan o fframwaith archwiliadol (yn ogystal â'i ddefnydd amlwg fel cydran o'r BCW).

Yn ychwanegol i dacsonomeg Michie et al., (2014) ceir ffynonellau eraill sydd yn amlinellu'r cyfoeth o dechnegau newid ymddygiad. Er enghraifft, mae fframwaith MINDSPACE yn cynrychioli mnemonig o effeithiau sydd yn medru cael eu defnyddio fel technegau newid ymddygiad. Yn ogystal, ceir cyngor manwl ar y defnydd o dechnegau newid ymddygiad fel rhan o'r cysyniad nudge. Bydd yr ymchwiler yn chwilio am y defnydd bwriadol, neu anfwriadol, o'r technegau polisi hyn, ac o addasiadau tebyg i'r technegau polisi hyn. Lle ceir enghreifftiau o ddefnyddio technegau newid ymddygiad o'r fath, bydd modd cynnal trafodaeth feirniadol o'r defnydd hwn. Er enghraifft, disgwyliwn drafodaeth feirniadol o'r defnydd o gofrestru ddiofyn i gofrestru myfyrwyr addysg uwch ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg. Mae'r defnydd o gofrestru ddiofyn yn un o brif dechnegau polisi ymddygiadol trwy'r defnydd o ragosodiadau.

Yn ogystal i'r defnydd o dechnegau amlwg, mae'n hollbwysig ystyried i ba raddau mae'r ymyrraeth bolisi yn cyd-fynd neu yn gweithredu mewn cyferbyniad gydag egwyddorion polisi ymddygiadol. Hynny yw, i ba raddau mae'r technegau sydd yn cael eu defnyddio yn dilyn safbwynt moesegol o ran peidio â gorfodi dewis ac uchelgais o ran alinio ymddygiad gydag agweddau. Cynigia'r mnemoneg EAST egwyddorion a ddylai fod yn gyffredin i ymyraethau ymddygiadol: egwyddorion a ystyrir yn rhai canolog i ymagweddau ymddygiadol i bolisi (megis cydnabod y maen dramgwydd o effaith manylion bychain).

Yn yr un modd a'r ddealltwriaeth o ymddygiad, bydd yr ymchwiler hefyd yn chwilio am gyfeiriadau eglur at theoriau o newid (Darnton 2008a), ond nid oes disgwyl dod ar draws hyn. Tuedda'r agenda newid ymddygiad gael ei yrru gan

fframweithiau polisi ymddygiadol (Jones et al., 2013). Mae fframweithiau poblogaidd a dylanwadol megis MINDSPACE ac EAST yn gweithredu'n benodol fel cyngor i swyddogion polisi, ac wedi'u strwythuro ar sail hyn. Gan mai dyma yw'r modd y gweithredir prif ffrwd yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi, nid oes disgwyl dod ar draws cyfeiriadu at theorïau o newid. Ond petawn yn dod ar draws gyfeiriadau eglur at theorïau o newid penodol, yna byddai'n destun trafodaeth ddifyr i'r cwestiwn ehangach o'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol ym maes polisi a chynllunio iaith.

4.2.3 Ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso

Gan gofio bod manylion bychain, sy'n ymddangos yn bitw a di-nod, yn medru cael effaith arwyddocaol ar ymyrraeth, mae gweithredu ffyddlon a diwyd o'r ymyrraeth yn hollbwysig i lwyddiant yr ymyrraeth yn ôl ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, bod yr ymyrraeth yn cael ei weithredu yn ffyddlon i'r hyn oedd wedi'i gynllunio. Mae posibilrwydd gyda'r thema hyn o ystyried i ba raddau mae ymyrraeth wedi'i gynllunio yn ddigon manwl, hynny yw – a oes elfennau sydd angen cynllunio nad ydynt wedi eu hystyried yn ddigonol ac felly yn arwain i'w gweithredu mewn modd ad-hoc. Mewn sefyllfa o'r fath, gall fod yn anodd os nad amhosib gweithredu polisi mewn modd ffyddlon. Gall bodolaeth gweithdrefnau i sicrhau bod ymyrraeth yn cael ei weithredu mewn modd cydnaws a ffyddlon hefyd fod yn ddangosydd posib yn yr achos hwn.

Mae gwerthuso polisi yn nodwedd hollbwysig o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Cynigia nifer o'r fframweithiau ymddygiadol diweddar yr angen i adeiladu mecanwaith gwerthuso i'r modd sydd yn galluogi dolenni adborth i mewn i ymyrraeth bolisi o'r cychwyn cyntaf. Hanfod mecanwaith a dolenni o'r fath yw adnabod y ffactorau sydd yn llwyddiannus neu'n aflwyddiannus i'r ymyrraeth.

Gwelwn hyn yn amlwg yng ngwaith y BIT sydd yn arddel goruchafiaeth y defnydd o hapbrofion ar raddfa eang i alluogi arbrofi gydag ystod o dechnegau newid ymddygiad amrywiol. Serch hyn, mae'n rhaid cydnabod bod ymyraethau polisi a chynllunio iaith yn digwydd ar raddfa wahanol i ymyraethau'r BIT a bod nodweddion unigryw (ond nid hollol unigryw) i ymddygiad iaith gall wneud y defnydd o hapbrofion fel dull mesur effaith ymyrraeth yn anodd. Rhaid felly cadw meddwl agored am y mecanweithiau a'r dulliau gwerthuso polisi sydd yn cael eu defnyddio, ac addasrwydd y dulliau hynny. Yn hyn o beth, mae gwaith Hawe et al. (2004) yn dangos bod modd defnyddio hapbrofion yng nghyd-destun polisi cymhleth a chynigia Haynes et al. (2012) canllawiau eglur ar ddylunio ymyrraeth bolisi sy'n cydfynd gyda'r defnydd o hapbrofion.

Wrth ystyried yr amryw ffyrdd y mae'r ymyraethau yn cael eu gwerthuso bydd ystyriaeth feirniadol o'r meini prawf, ond hefyd bydd ystyriaeth o ddimensiwn ymddygiadol y meini prawf a'r modd defnyddir y mecanweithiau gwerthuso. Hynny yw, bydd trafodaeth feirniadol o'r meini prawf neu'r dangosyddion y mae'r ymyraethau yn eu defnyddio i fesur effeithiolrwydd yr ymyrraeth; gan ofyn i ba raddau mae'r rhain yn clymu i mewn gyda'r ddealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged a'r technegau newid ymddygiad a ddefnyddiwyd. Hefyd byddaf yn chwilio am dystiolaeth bod dimensiwn ymddygiadol i'r defnydd o'r mecanweithiau hyn. Hynny yw, beidio â gorddibynnu ar ddulliau gwerthuso polisi sydd yn dibynnu ar hunan-adrodd ac ati (yn deillio o gydnabyddiaeth o gyfyngiadau sylweddol hunan-adrodd).

4.3 Dulliau

4.3.1 Data

Casglwyd data cynradd ar gyfer yr ymchwil trwy ddau brif fodd: y defnydd o ddogfennau ffurfiol ac anffurfiol, a thrwy gyfweld â gwneuthurwyr ac ymarferwyr polisi. Ystyrir bod y data hwn yn cynnig sail gadarn ar gyfer y defnydd o'r fframwaith archwiliadol, ac i ddod i gasgliadau dadlennol parthed cwestiwn ymchwil y traethawd. Y brif ffynhonnell o ddogfennau ffurfiol a ddefnyddiwyd oedd dogfennau cynhyrchwyd gan Lywodraeth Cymru oedd yn cynnig mewnwelediadau i ymdrechion polisi a chynllunio iaith y llywodraeth. Roedd y dogfennau hyn yn amrywio o strategaethau iaith megis *Iaith fyw: iaith byw* (Llywodraeth Cymru, 2011), diweddariadau polisi, dogfennau ymgynghorol, a dogfennaeth megis contractau neu gofnodion cyfarfodydd oedd yn deillio o weithredu'r ymyrraethau dan sylw trwy contractwr. Yn ogystal, gwnaed defnydd helaeth o ddogfennau lled-ffurfiol neu anffurfiol. Yn bennaf, roedd hyn yn cynnwys adroddiadau ymchwil yn y maes neu adroddiadau ymchwil oedd yn berthnasol i ymyrraeth benodol, adroddiadau ar yr ymyrraeth megis adroddiadau blynyddol, cofnodion cyfarfodydd, neu yn nogfennau mewnol y sefydliad neu contractwr oedd yn gyfrifol am weithredu'r ymyrraeth. Yn ogystal, gwnaed defnydd o ffynonellau dychmygus wrth gasglu data (Cloke et al., 2004: 93). Roedd y data hwn yn dueddol o gynnwys data o'r cyfryngau cymdeithasol oedd yn gysylltiedig gydag ymyrraeth bolisi penodol, neu'r defnydd o wrthrychau neu ddeunydd marchnata oedd yn gysylltiedig gyda'r ymyrraeth. Roedd modd ymdrin â rhain fel dogfennau anffurfiol oedd yn gysylltiedig â'r ymyrraeth dan sylw. Er enghraifft, mae'r astudiaeth achos o Twf yn gwneud defnydd o ddeunyddiau a gynhyrchwyd gan yr ymyrraeth i'w

dosbarthu i rieni, gan ymdrin â rhain fel elfen weithredol o'r ymyrraeth ac yn destun i'w astudio. Wrth ymdrin â'r ffynonellau hyn, rhaid yw talu sylw i'r broses o'u cynhyrchu a'r dibenion y'i cynhyrchwyd. Hynny yw, i ymdrin â'r ffynonellau yn feirniadol. I'r perwyl hyn, rhaid yw talu sylw i'r cyd-destun ehangach i'r ddogfen dan sylw ac effaith posib hyn ar y ddogfen, ei hawduron posib, ei phwrrpas ac yr ymateb iddi. O ganlyniad, mae defnydd gofalus yn cael ei wneud o'r dogfennau hyn - defnydd sy'n ategu i'r data a gasglwyd trwy'r defnydd o gyfweiliadau.

Penderfynwyd ategu'r data dogfennol trwy gynnal cyfweiliadau i gasglu data. Roedd y cyfweiliadau hyn hefyd yn cynnig y posibilrwydd o ddod o hyd i ddata dogfennol ychwanegol, ac yn allweddol er mwyn ymdrin yn feirniadol gyda'r data dogfennol a gafodd ei gasglu. Cynhaliwyd 37 o gyfweiliadau lled-strwythuredig gyda gwneuthurwyr ac ymarferwyr polisi, rhwng 15/07/2015 a 24/02/2016. Roedd y penderfyniad i gyfweld ag ymarferwyr, yn ogystal â gwneuthurwyr polisi yn un hawdd o ystyried yr angen i ymchwilio i weithrediad yr ymyraethau - sy'n gysylltiedig gydag ail thema'r fframwaith archwiliadol. O ganlyniad, cyfwelwyd unigolion oedd yn gyfrifol am weithredu'r ymyraethau ar lawr gwlad, rheolwyr neu ddatblygwyr ymyraethau, swyddogion polisi a swyddogion perthnasol o'r Llywodraeth.

Tabl 4: Cyfweiliadau yn ôl astudiaeth achos	
Astudiaeth Achos	Nifer o gyfweiliadau
Twf	13
PCAI	13
Dewis darpariaeth addysg uwch	11

Mewn rhai achosion roedd rôl yr unigolion wedi newid gydag amser neu roedd dyletswyddau neu brofiad penodol yn perthyn i gyfnod neu elfen benodol o'r ymyrraeth. Fel rhan o'r astudiaeth achos Twf, cyfwelwyd: swyddogion maes y prosiect (cyfweliad 19; 21; 22; 23; 26); rheolwyr neu swyddogion polisi oedd ynghlwm â'r ymyrraeth (cyfweliad 14; 16; 20); a swyddogion o'r Llywodraeth oedd ynghlwm â'r ymyrraeth (cyfweliad 15; 17; 18; 24; 25). Ar gyfer yr astudiaeth achos PCAI, cyfwelwyd: athrawon cyswllt (cyfweliad 6; 7; 8; 9); swyddogion Trywydd (cyfweliad 1; 2; 4; 11); a swyddogion o'r Llywodraeth, partneriaid neu unigolion eraill oedd ynghlwm a'r ymyrraeth (3; 5; 10; 12; 13). Ar gyfer y drydedd astudiaeth achos, dewis darpariaeth addysg uwch, cyfwelwyd: unigolion perthnasol o brifysgolion megis swyddogion cangen y CCC ac aelodau o staff oedd ynghlwm a threfniadau cofrestru neu gynllunio'r Gymraeg o fewn y brifysgol (cyfweliad 27; 28; 33; 36; 37); uwch-swyddogion y CCC (cyfweliad 29; 30; 35); a swyddogion o'r Llywodraeth (31; 32; 34).

Er bod nifer cymharol o gyfweleion ar draws y tair astudiaeth achos, nid yw hyn yn adlewyrchu graddfa'r ymyrraethau dan sylw. Er enghraifft, roedd twf yn ymyrraeth fwy sylweddol o ran hirhoedledd a'r adnoddau cysylltiedig na'r ddwy ymyrraeth arall. Er gwaethaf hyn, mae'n bosib bod mwy o gyfweleion posib yn perthyn i'r ymyrraeth PCAI, gyda nifer uchel o athrawon cyswllt yn rhan o'r ymyrraeth dros ei oes. I'r perwyl hyn, dewiswyd y cyfweleion ar sail yr ymchwil dogfennol ac ar sail awgrymiadau'r cyfweleion. Yr hyn oedd yn gyrru'r dewis o gyfwelai oedd y data a gasglwyd, ac ystyriaeth os oedd y data a gasglwyd yn bodloni'r hyn oedd ei angen ar gyfer yr ymchwil. Wrth drefnu'r cyfweliadau cynigiwyd i'r cyfranogwr ddewis lleoliad y cyfweliad. Defnyddiwyd strategaeth hyblyg i ddewis cyfranogwyr posib. I gychwyn lluniwyd rhestr targed o

gyfranogwyr allweddol ar sail ymchwil ddesg i'r astudiaethau achos. Yng nghwrs y cyfweiliadau, defnyddiwyd tacteg "snowballing" (Cloke et al., 2004: 156) i adnabod cyfranogwyr pellach, neu i gael syniad o ganfyddiad cyfranogwyr amrywiol. Roedd hyn yn gymorth wrth ymdrin â'r ddwy astudiaeth achos gyntaf, sydd â nifer uchel o ymarferwyr polisi yn cyfrannu i'r ymyrraeth. Yn yr achosion hyn, defnyddiwyd 'snowballing' er mwyn adnabod cyfranogwyr, gan driongoleiddio hyn er mwyn osgoi tuedd cymaint ag oedd yn bosib.

Y prif ysgogiad i gasglu data trwy'r defnydd o gyfweiliadau oedd ymhél â mewnwleidiadau o'r broses bolisi, gan gynnwys penderfyniadau polisi, ysbrydoliaeth neu ymagweddau polisi a'r gweithrediad ymarferol o'r ymyrraethau. Roedd hyn yn galluogi i'r data a gasglwyd i ategu'r data a gasglwyd trwy ddogfennau ffurfiol ac anffurfiol. Tybiwyd bod y defnydd o gyfweiliadau yn allweddol i gyfoethogi'r data dogfennol oedd yn cynnwys safbwynt swyddogol, hynny yw, er enghraifft, i ddisgrifio pam bod opsiwn polisi wedi'i ddewis neu beth oedd y rhesymau tu ôl i fabwysiadu polisi ar ffurf benodol. Cymerwyd camau penodol, megis gwisg, lleoliad, trefn lled-strwythuredig ac ymarweddiad priodol, fel rhan o ymgais i ddatblygu perthynas wrth ymgymryd â'r cyfweiliadau. Yn ogystal, cymerwyd gofal i sicrhau bod y cyfranogiad ar sail caniatad hysbysedig ('informed consent') (Cloke et al., 2004: 165) ac i wneud y cyfranogiadau'n anhysbys.

Cyn ymgymryd â'r cyfweiliadau, adnabuwyd nifer o faterion oedd â'r potensial i amharu ar y defnydd o gyfweiliadau i gasglu data. Sylweddolwyd ystod o'r pryderon hyn wrth ymgymryd â'r cyfweiliadau. Yn gyntaf, roedd rhai o'r cyfweleion â drwgdybiaeth oedd yn gysylltiedig â'r meysydd dan sylw. Roedd nifer o'r cyfweleion wedi clywed am *newid ymddygiad* neu *nudge*, fel technegau

neu ymagwedd i bolisi ac yn barod i'w drafod yn hyderus. Roedd eraill yn ymwybodol o *newid ymddygiad* neu *nudge*, ond o ganlyniad i'r wybodaeth fy mod i fel y cyfwelydd yn ymchwilio i'r maes hwn profwyd lefel o nerfusrwydd ac amharodrwydd i drafod y materion hyn gyda 'arbenigwr'. Roedd modd adnabod hyn yn y cyfweiliadau gan amharodrwydd i siarad yn hyderus am 'newid ymddygiad', nerfusrwydd, a gan ddatganiadau ar hyd y trywydd "ti [y cyfwelydd] yw'r arbenigwr!" (cyfweiliad 11; 12; 25; 36) . Yn ogystal, roedd rhai o'r cyfweleion yn gofyn i mi i esbonio'r hyn yr oeddwn yn ei feddwl gan newid ymddygiad yn ystod y cyfweiliad, gyda'r canlyniad o gadarnhau'r argraff eu bod yn siarad gydag arbenigwr. Roedd hyn yn anochel wrth weithredu ar sail caniatâd hysbysedig, ymhle'r oedd pwnc yr ymchwil yn cael ei esbonio. Ymatebwyd i sefyllfaedd o'r fath drwy bwysleisio bod yr ymchwil yn archwilio i berthynas y ddau faes dan sylw, ac felly bod y defnydd o newid ymddygiad, gan 'arbenigwyr' ai peidio, o ddiddordeb.

Yn ogystal, roedd nifer o'r cyfweleion yn ystyried newid ymddygiad fel amcan polisi. Tybir, gydag elfen gref o ddyfalu addysgedig, bod hyn yn ddangosydd o ymwybyddiaeth y cyfweleion o *newid ymddygiad* fel ymagwedd ond yn dangos eu bod heb ymwneud ag ymagwedd ymddygiadol yn ddifrifol yn nhermau polisi. O ganlyniad, roedd cwestiynau oedd yn tynnu ar elfennau o *newid ymddygiad*, yn ymhlyg neu yn eglur, yn medru cael ei ddehongli fel cwestiynau oedd yn herio llwyddiannau honedig yr ymyrraeth benodol dan sylw. Roedd modd adnabod hyn yn y cyfweiliadau mewn achosion lle'r oedd y cyfwelai yn diystyru 'newid ymddygiad', neu yn amharod i'w drafod yn helaeth. Nid oedd y ffactorau hyn wedi cael effaith or-negyddol ar y data a gasglwyd, ond tybier ei fod yn ddadlennol parthed argraffiadau'r cyfweleion am *newid ymddygiad* a phwyslais

posib i ddilyn y trywydd newydd yma ym mholisi cyhoeddus. Roedd yn bosib casglu data dadlennol ar sail tair thema'r fframwaith archwiliadol, heb drafod newid ymddygiad yn eglur.

Gwelwyd bod natur polisi a chynllunio iaith yng Nghymru hefyd yn cael effaith ar y gallu i gasglu data trwy gyfweiliadau. Mae materion parthed yr iaith yn gynhenid wleidyddol (gweler BBC Cymru Fyw, 2017), ac mae hyn yn fwyfwy amlwg yn sgil diwedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg a sylw cynyddol i faterion cynllunio iaith megis strategaethau Llywodraeth Cymru neu i ddadleuon ffyrnig am ddarpariaeth addysg neu'r cyfryngau. Yn ogystal, dylid nodi bod ystod o grwpiau pwysu yn gweithredu yn y maes, gan gynnwys Cymdeithas yr Iaith, Rhieni Dros Addysg Gymraeg a Dyfodol i'r Iaith. Adnabuwyd diwedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg fel ffactor sefydliadol oedd â'r potensial i effeithio ar y broses o gasglu data, yn enwedig wrth lunio rhestr o gyfweleion posib diolch i drosiant staff o'r Bwrdd ar ddiwedd ei gyfnod. Cynigiodd hyn beth rhwystr ymarferol wrth ymgymryd â'r cyfweiliadau. Mewn perthynas â diwedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg, y brif her wrth ymdrin â'r data oedd delio gyda'r 'hangover' o ddiddymiad y Bwrdd - sydd yn parhau i gael effaith yng nghylchoedd polisi a chynllunio iaith yng Nghymru, yn enwedig yn y cyd-destun gwleidyddol parthed Comisiynydd y Gymraeg. Gydag ymyraethau oedd yn pontio o gyfnod Bwrdd yr Iaith Gymraeg, roedd modd adnabod tensiwn rhwng yr hyn yr oedd modd ei gysylltu gydag adeg y Bwrdd a'r hyn oedd yn gyfredol.

Y rhwystredigaeth bennaf wrth gynnal y cyfweiliadau i gasglu data oedd bod dau o'r ymyraethau yn dod i ddiwedd cyfnod, gan greu awyrgylch o ansicrwydd o'u cylch. Yn ogystal, roedd sŷon am ddymuniad y llywodraeth i gynnal astudiaeth ymchwil mewn perthynas â throsglwyddiad yr iaith o fewn teuluoedd.

Amlygwyd hyn yn ystod y broses o gasglu data mewn ystod o ffyrdd. Yn gyntaf, gwelwyd amharodrwydd cychwynnol ar ran cnewyllyn o'r cyfweleion i ymddiried ynof, ac i ymgymryd â'r cyfweliad mewn modd agored a hyderus. Yn aml, roedd hyn yn amlwg, ac yn cael ei nodweddu gan gwestiynau am gyfweleion arall - gyda nifer yn gofyn a oeddwn wedi siarad gyda'r Llywodraeth, neu os oedd bwriad i wneud. Yn ogystal, roedd nifer fach o'r cyfweleion yn bryderus am y defnydd o'r data a gasglwyd, ac effaith posib deilliannau'r ymchwil neu ddehongliadau amrywiol o ddeilliannau'r ymchwil. Roedd modd goresgyn y pryderon hyn a chynnal cyfweliadau llwyddiannus ym mhob achos. Ond, roedd posibilrwydd i'r ansicrwydd parthed dyfodol yr ymyraethau i'w wneud yn anodd trafod datblygiad yr ymyrraeth ac unrhyw newidiadau neu addasiadau byddai'n ddymunol i gynnal effeithiolrwydd yr ymyrraeth. Ar y llaw arall, gwelwyd bod yr ansicrwydd parthed dyfodol yr ymyraethau yn cynnig cyfle i drafod yr ymyraethau yn fwy agored, ac i gael trafodaeth ehangach am y math o ymyrraeth yr oedd y cyfwelai yn teimlo byddai fwyaf effeithiol ar sail eu profiadau ac arbenigedd. Tybir bod hyn wedi cyfoethogi'r data a gasglwyd trwy ddefnyddio cyfweliadau. Noder, yn ogystal, bod yr ansicrwydd hwn ynghlwm â'r duedd i gontractio ymyraethau ac i'w hariannu am gyfnodau penodol yn unig. Tra bod yr amseru yn golygu bod awyrgylch o ansicrwydd mewn perthynas â Twf a PCAI, roedd y duedd i gontractio ymyraethau ac i'w hariannu am gyfnodau penodol yn unig yn ei wneud yn bosib adnabod cyfnodau pendant mewn perthynas â datblygiad yr ymyraethau. Hynny yw, lle'r oedd newid mewn pwyslais neu raddfa ymyrraeth o un cylch ariannol i'r nesaf, gan alluogi'r posibilrwydd o adnabod camau datblygu penodol i'r ymyraethau. Mewn rhai achosion, roedd

posibilrwydd i'r datblygiadau hyn gynnig mewnwleidiadau o ddefnydd i waith y traethawd hwn.

4.3.2 Astudiaethau achos

Adeiladwyd y traethawd hwn ar y defnydd o astudiaethau achos fel modd o broblemateiddio yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith i adfer y Gymraeg. Roedd yn bur amlwg bod y defnydd o astudiaethau achos o ymyraethau penodol yn angenrheidiol go gyfer ymchwilio i'r defnydd ymarferol posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn ogystal, mae ffocws amlwg yn yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar y defnydd o ymyraethau penodol, neu addasiadau o elfennau penodol o ymyrraeth, wrth lunio ymgais polisi ymddygiadol. Yn ymarferol, roedd angen i'r ymyrraeth fod yn ddigon sylweddol iddi allu cynnig data digonol at ddibenion yr ymchwil. I'r perwyl hwn, roedd angen i'r ymyrraeth fod wedi'i weithredu dros gyfnod o amser, neu ar raddfa digon eang.

Dewiswyd yr ymyraethau i gydweddu gyda chysyniad Pujolar a Puigdevall (2015) o *mudes* iaith a ffocws Llywodraeth Cymru i blant a phobl ifanc (2012). Mae goblygiadau a mewnwleidiadau diddorol posib i'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad o ystyried y cysyniad o *mudes*. Yn ogystal, mae strategaeth *Cymraeg 2050* Llywodraeth Cymru (2017b) yn gwneud cyfeiriad i'r dull cwrs bywyd a *mudes* (ibid: 17). Mae hyn yn cyd-fynd gyda phryder cyffredinol am ddilyniant ymdrechion i adfer y Gymraeg, ar draws cyfnodau addysg (gweler Davies a Trystan, 2012: 149), ac yn fwy cyffredinol (gweler isadran 5.5.2). Awgryma hyn bod y cysyniad o *mudes* yn hysbysu ymagwedd Llywodraeth Cymru i'r ymdrechion i adfer y Gymraeg, a bod hyn am yrru ymdrechion polisi a chynllunio iaith i'r dyfodol. Trwy ddefnyddio'r cysyniad o *mudes* i hysbysu'r dewis o'r

astudiaethau achos gwelir felly bod modd cysylltu mewnwelediadau'r traethawd hwn i lenyddiaeth y ddau faes, a bod hyn yn cyd-fynd â pherthnasedd ymarferol y gwaith. Canlyniad arall i'r penderfyniad hyn oedd arwain at ddewis ymyraethau oedd yn adlewyrchu'r ffocws ar bobl ifanc, y gyfundrefn addysg a phwyslais ar ddefnydd iaith ym maes polisi a chynllunio iaith, ac yn enwedig mewn perthynas ag ymdrechion i adfer y Gymraeg (Baker, 2011: 49-54).

Gyda'r ddwy ystyriaeth hyn yn gyrru'r dewis o ymyraethau i weithredu fel astudiaethau achos, nid oedd nifer sylweddol o ymyraethau yn dod i'r amlwg. Y ffactor olaf wrth ddewis yr astudiaethau achos oedd y potensial i drafod y defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas â'r ymyraethau. Gan danysgrifio i'r ddadl bod polisi cyhoeddus oll yn ymgais i newid ymddygiad, a bod polisi a chynllunio iaith yn enghraifft o faes polisi cyhoeddus, disgwylir bod elfen o drafodaeth o'r fath yn bosib ag unrhyw ymyrraeth bolisi i adfer y Gymraeg. Ond, aethpwyd ati i ddewis ymyraethau oedd yn awgrymu'r defnydd neu ymwneud mwy helaeth gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Mae'r ddwy astudiaeth achos gyntaf yn deillio o brosiectau dechreuwyd yng nghyfnod Bwrdd yr Iaith Gymraeg, ond cafodd eu hetifeddu gan Lywodraeth Cymru, sef PCAI a Twf. Cysyllta PCAI gydag ail faes strategol *Iaith fyw: iaith byw* (Llywodraeth Cymru, 2012: 30), sef plant a phobl ifanc a ffocws ar gynyddu defnydd o'r Gymraeg. Etifeddwyd prosiect Twf gan Lywodraeth Cymru yn ogystal, oedd yn flaenorol yn un o brif fentrau Bwrdd yr Iaith Gymraeg (Llywodraeth Cymru, 2012: 26). Roedd Twf yn ymyrraeth trosglwyddo iaith o fewn y teulu, oedd yn gweddu gyda'r teulu fel maes strategol i'r strategaeth (Llywodraeth Cymru, 2012: 25). Gyda'r ffocws ar blant a phobl ifanc yn amlwg yn strategaethau'r Llywodraeth, cynigia Williams fod ymwybyddiaeth o'r "need

for a national level initiative to promote Welsh-medium university education” (2014: 256). Arweiniodd yr angen tybiedig hwn at sefydlu'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol, y sefydliad sy'n gyfrifol am yr ymyrraeth sy'n ffurfio sial y drydedd astudiaeth achos i'r traethawd hwn.

Isod, ceir amlinelliad byr o'r tair astudiaeth achos.

1. Twf

Mae Twf yn gynllun "arloesol" (Edwards a Newcombe, 2005: 198) oedd yn amlwg iawn yn ymdrechion polisi a chynllunio iaith yng Nghymru. Gweithredwyd y prosiect gan Iaith Cyf fel contractwr dros y cyfnod 2001-2016, ar ol cynllun peilot sefydlwyd yn 1998/1999. Nod y prosiect oedd targedu trosglwyddiad yr iaith Gymraeg o fewn y teulu. Roedd yn brosiect sylweddol, oedd wedi'i redeg gan rwydwaith genedlaethol o swyddogion prosiect. Roedd graddfa a hirhoedledd y prosiect yn golygu bod y prosiect wedi esblygu dros ei gyfnod, ac mae ystod o ymyraethau polisi a chynllunio arall wedi'i datblygu fel atodion i Twf, megis *Mae dy Gymraeg di'n Grêt* a phrosiect peilot *Tyfu gyda'r Gymraeg*.

2. Prosiect Cefnogi Arferion Iaith

Mae'r Prosiect Cefnogi Arferion Iaith yn anelu i gynyddu'r cyfleoedd i bobl ifanc i ddefnyddio'r Gymraeg fel cyfrwng cymdeithasu mewn ystod o sefyllfaoedd. Gweithredir y prosiect trwy weithio gyda disgyblion a staff ysgolion, a phartneriaid cymdeithasol/ieuenctid. Gweithredwyd y prosiect gan Trywydd Cyf am y cyfnod Ebrill 2013-Gorffennaf 2015 ar ran Llywodraeth Cymru. Dros ei oes, roedd ymdrechion atodol i'r prosiect, gan gynnwys 'gwaith dwys' rhwng 2009-2011.

3. Dewis darpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg

Yn 2014 cyflwynodd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol arfer da o ran cofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog. Hanfod yr arfer da oedd cyflwyno system gofrestru ddiofyn (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c), i gofrestru myfyrwyr oedd yn medru'r Gymraeg yn ddiofyn ar fodiwlau Cymraeg neu ddwyieithog petaent wedi cofrestru ar y ddarpariaeth gyfatebol oedd yn cael ei ddysgu trwy gyfrwng y Saesneg. Cyflwynwyd yr arfer da mewn ymateb i'r canfyddiad bod astudio trwy'r Saesneg mewn addysg uwch yn ymddangos fel dewis 'naturiol'.

Roedd Twf yn ymyrraeth amlwg i'w ddewis oherwydd y sylw sydd wedi'i gynnig i'r ymyrraeth dros ei gyfnod. Mae'r ymyrraeth yn ymateb i ystyriaethau parthed y llenyddiaeth ar bolisi a chynllunio iaith gan iddi dargedu'r cyfraddau trosglwyddo'r iaith o fewn y teulu - nodwedd sydd wedi arwain at gydnabyddiaeth eang i'r ymyrraeth. O safbwynt ymddygiadol, mae'r ymyrraeth yn ddibynnol ar rwydwaith o swyddogion maes ac ymgyrch farchnata sylweddol wrth weithredu'r ymyrraeth. Tybir y gall hyn arwain at drafodaeth ddifyr parthed dibynnu ar ddull rhyngpersonol o ymyrryd ac o ddehongli'r swyddogion maes fel negeswyr (gweler Dolan et al., 2010: 19). Ysgogiad cryf i ddewis Twf fel un o'r astudiaethau achos oedd honiad Ioan o ddefnydd o'r fframwaith MINDSPACE fel rhan o'r ymyrraeth (2014). Tybir bod y cysylltiad eglur hwn gyda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn cynnig sail ffrwythlon i ddewis Twf fel un o'r astudiaethau achos.

Daeth yr ail astudiaeth achos, PCAI, i'r amlwg oherwydd y defnydd o ddisgyblion hŷn i ddylanwadu ar ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan ddisgyblion iau. Yn debyg i Twf, mae ymyrraeth PCAI yn ymateb i fater polisi amlwg - gyda sylw sylweddol i ddiffyg defnydd pobl ifanc o'r Gymraeg (gweler BBC Cymru Fyw, 2012) yn cydfynd gyda rhybudd Edwards a Newcombe (2005a, 2005b) o'r peryglon posib sy'n gysylltiedig â dibyniaeth ar y gyfundrefn addysg fel cyfrwng caffael iaith. Mae dewis PCAI fel un o'r astudiaethau achos yn cydfynd gyda'r penderfyniad i ddewis astudiaethau achos sy'n gweddu gyda *mudes* ieithyddol. Yn wir, mae'r ymyrraeth yn gysylltiedig â dau gyfnod gellid eu disgrifio fel *mudes*, sef trosglwyddiad disgyblion iau o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd a throsglwyddiad disgyblion hŷn i'r chweched dosbarth.

Nid yw'r ymyrraeth olaf wedi derbyn cymaint o sylw a'r ddau gyntaf. Mae'n bosib bod hyn oherwydd ei fod yn gymharol ifanc, ond roedd rhaid ei gynnwys oherwydd bod yr ymyrraeth yn seiliedig ar y defnydd o arf polisi ymddygiadol enwog (Service, 2014: 9). Hanfod yr ymyrraeth yw defnyddio system gofrestru ddiofyn (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c) i gofrestru myfyrwyr addysg uwch yn awtomatig ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg. Mae'r defnydd hyn o arf polisi ymddygiadol yn gwneud hon yn astudiaeth achos allweddol. Yn ogystal, mae'r ymddygiad dan sylw yn yr achos hwn yn wahanol i'r ddwy astudiaeth arall gan ei fod yn targedu dewis pendant parthed dewisiadau astudio yn hytrach nag ymddygiad iaith yn fwy cyffredinol neu dros gyfnod hirach o amser.

4.4 Casgliad

Mae'r defnydd o astudiaethau achos o ymyrraethau penodol yn gosod cyfyngiadau ar y gallu i gyffredinoli casgliadau'r traethawd. Nid yw'r gwaith hwn yn hawlio bod ystyriaeth o'r tair astudiaeth achos hyn yn gynrychioladol o faes polisi a

chynllunio iaith - yng Nghymru neu'r tu hwnt. Yn wir, dewiswyd ymyraethau oedd yn awgrymu'r defnydd o ddealltwriaeth, technegau neu arfau polisi, neu ddull gweithredu neu werthuso oedd yn gydnaws gyda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Tybir felly, nad yw'r ymyraethau yn nodweddiadol o ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Ond, mae disgwyl bod yr ymyraethau dan sylw yn cynnig mewnwelediadau penodol, all gynnig mewnwelediadau a gwersi arwyddocaol i ymdrechion ymarferol i adfer y Gymraeg, ac i feysydd y gwyddorau ymddygiadol ac i bolisi a chynllunio iaith. I'r perwyl hwn, gellir adnabod themâu a phatrymau penodol sydd yn cyfrannu at gyffredinolli casgliadau'r traethawd. Dehonglir gwaith y traethawd hwn fel cam sylfaenol i'r gwaith o lunio ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith, trwy ystyried y defnydd ymarferol sydd eisoes yn cael ei wneud o ymagwedd ymddygiadol. Disgwylir bod y drafodaeth o'r ymdrechion ymarferol cyfredol hyn yn cynnig mewnwelediadau parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol mewn maes polisi sydd yn meddu ar ystod o nodweddion unigryw megis nodweddion penodol ymddygiad iaith a'r corff o theori ragnodol sy'n gysylltiedig â'r maes. Wrth drafod a yw'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn yr ymdrechion dan sylw yn gydnaws neu'n gyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi mae disgwyl taflu golau newydd ar y ddau faes, gan gynnig cyfeiriad i ymchwil ac ymarfer yn y dyfodol. I'r perwyl hwn, mae'r defnydd o fframwaith archwiliadol eang o'r math sy'n cael ei defnyddio at ddibenion y traethawd hwn yn galluogi "wider lessons to be drawn beyond the viability of any single scheme" (Southerton et al., 2011: 1).

5. Astudiaeth Achos 1: Twf

5.1 Cyflwyniad

Mae'r astudiaeth achos cyntaf yn cynnig sylw i gynllun Twf, oedd yn ymyrraeth i hybu'r trosglwyddiad o'r Gymraeg o fewn teuluoedd. Dros ei gyfnod, roedd yr ymyrraeth yn un o brif brosiectau Bwrdd yr Iaith Gymraeg (2012: 27), ac mae wedi'i ddisgrifio fel ymyrraeth arloesol (Edwards a Newcombe, 2005a; 2005b). Mae'r ymyrraeth yn anelu i geisio hybu trosglwyddiad iaith o fewn y teulu, sydd yn gonglfaen i ddamcaniaeth gwyrddroi shift iaith Fishman (1991). Mae'r bennod hon yn ystyried ymdrechion Twf i'r perwyl hwn, gan ystyried i ba raddau bod elfennau penodol o'r ymyrraeth yn gydnaws ag, neu yn arddangos defnydd o, ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn, defnyddir y fframwaith archwiliadol, ac mae'r bennod wedi'i rhannu i dair adran sy'n cyfateb i themâu'r fframwaith. Mae'r bennod yma yn amlygu'r ddealltwriaeth ymddygiadol soffistigedig a ddatblygwyd yn sgil gweithredu'r ymyrraeth. Mae Twf yn nodweddiadol am fod yr ymyrraeth wedi gwneud defnydd o'r fframwaith polisi ymddygiadol, MINDSPACE (Dolan et al., 2010): defnydd sydd wedi arwain at allu disgrifio'r ymyrraeth yn nhermau ymddygiadol syml. Mae hyn wedi galluogi cymhariaethau rhwng yr ymyrraeth ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Ioan, 2014). Er bod modd cwestiynu rhinweddau ymddygiadol defnydd o'r fath o fframwaith polisi ymddygiadol, awgrymir bod tir ffrwythlon i'w ystyried parthed y defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas â Twf.

Cyn mynd ati i drafod yr ymyrraeth ar sail y fframwaith archwiliadol, ceir amlinelliad o'r ymyrraeth er mwyn ei osod yn ei gyd-destun ac i alluogi trafodaeth fanylach o'r ymyrraeth. Yn dilyn hyn, mae'r bennod yn mynd ati i drafod y

ddealltwriaeth o ymddygiad, yr arfau neu'r technegau polisi, a ffyddlondeb gweithredu a dulliau gwerthuso'r ymyrraeth yn eu tro. Amlyga'r adran gyntaf bod dealltwriaeth soffistigedig o'r ymddygiad dan sylw wedi datblygu'n gynhenid fel rhan o weithrediad yr ymyrraeth, ond nad oedd hyn wedi'i ffurfioli ar draws yr ymyrraeth. Datblygodd y ddealltwriaeth hon o brofiad y swyddogion maes, heb gyfeiriad neu ddefnydd o'r gwyddorau ymddygiadol. Felly, priodolir y ddealltwriaeth hon yn bennaf i arbenigedd a phrofiad swyddogion maes Twf, sydd hefyd yn dylanwadu'n fawr ar ddull ymyrryd yr ymyrraeth. Gwelwn fod yr ymyrraeth wedi datblygu o rannu negeseuon am fanteision dwyieithrwydd tuag at ddulliau mwy soffistigedig a dwys o weithredu gan wneud defnydd o ddulliau newid ymddygiad soffistigedig megis emosiwn. Mae'r adran olaf yn amlinellu'r anawsterau sy'n anorfod wrth fesur effaith a gwerthuso ymyrraeth megis Twf. Anawsterau sydd yn deillio o natur ryngbersonol yr ymddygiad a'r ymyrryd. Ar ddiwedd y bennod bydd adran gasgliadau sydd yn cloriannu'r tair thema, ac yn cynnig ystyriaeth gyfannol o elfennau'r ymyrraeth sy'n gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

5.2 Amlinelliad

Cafodd cynllun Twf ei sefydlu gyda'r nod o gefnogi trosglwyddiad iaith o fewn yr uned deuluol. Sefydlwyd prosiect ar ffurf cynllun peilot yn 1998/1999, oedd yn wreiddiol ar waith yn Sir Gaerfyrddin (Kay a Hancock, 2001). O'r prosiect peilot hyn, datblygwyd yr ymyrraeth gan ddefnyddio Twf fel brand (Evas et al., 2017: 39). Ers Mai 2001 bu i gwmni Iaith Cyf redeg yr ymyrraeth fel contractwr, trwy gyfnod Bwrdd yr Iaith Gymraeg hyd at (2012: 26) ac o dan Lywodraeth Cymru. Daeth yr ymyrraeth i ben yn 2016, gan gael ei ddisodli gan y cynllun 'Cymraeg i Blant' sydd yn cael ei redeg mewn partneriaeth gan Lywodraeth

Cymru â'r Mudiad Meithrin (Llywodraeth Cymru, 2017a). Ategir arloesedd (Edwards a Newcombe, 2005a; 2005b; Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2012: 26) yr ymyrraeth nid yn unig i'r ymyrraeth ei hun, ond i nifer o brosiectau atodol sydd wedi'u datblygu yn ei sgil, megis Tyfu gyda'r Gymraeg ac Mae dy Gymraeg di'n Grêt (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2011: 8; 2012: 27).

Mae Twf yn ymyrraeth amlwg, sydd yn ymyrryd ar elfen o adfer iaith sydd yn derbyn cryn sylw diolch i ddylanwad Fishman â'i fodel gwyrddroi shiftt iaith (1991). Wrth ystyried hyn, ynghyd â chanfyddiad o natur arloesol Twf a'r cyllid sylweddol a fuddsoddwyd yn yr ymyrraeth, nid yw'n syndod bod ystod o adroddiadau ymchwil a gwerthuso wedi'u cyhoeddi ar yr ymyrraeth dros ei gyfnod. I'r perwyl hwn, mae modd adnabod adroddiadau gan Kay a Hancock (2001), Jones a Morris (2003), Edwards a Newcombe (2003) a Irvine et al. (2008). Y tu hwnt i ystyried Twf yn benodol, gwelwyd adroddiadau ymchwil yn ymchwilio i'r amodau sy'n dylanwadu ar drosglwyddo a defnyddio'r Gymraeg mewn teuluoedd (Gathercole et al., 2007; Evas et al., 2017). Yn ogystal i'r adroddiadau ymchwil a gwerthuso hyn, gwelwyd lluo o gyhoeddiadau academaidd cysylltiedig, gan gynnwys Jones a Morris (2007a; 2007b; 2009), Edwards a Newcombe (2005a; 2005b) a Baker (2011).

Gweithredwyd Twf trwy rwydwaith cenedlaethol o swyddogion prosiect, oedd yn gyfrifol am holl weithgareddau'r prosiect ac eithrio'r ymdrechion marchnata canolog cysylltiedig. Diben Twf oedd tynnu sylw at werth y Gymraeg a dwyieithrwydd i rieni a darpar rieni, gyda'r nod o annog teuluoedd i drosglwyddo'r iaith. I'r perwyl hyn, roedd yr ymyrraeth yn dibynnu i raddau helaeth ar ystod o ddulliau i rannu negeseuon Twf parthed manteision dwyieithrwydd (a throsglwyddo'r Gymraeg fel y modd o wireddu

dwyieithrwydd). O ganlyniad i'r maes yr oedd yr ymyrraeth yn gweithredu ynddi roedd yr angen i gydweithio a phartneriaid allweddol, sef ymwelwyr iechedd a bydwagedd. Roedd y bartneriaeth hon yn "allweddol i lwyddiant prosiect Twf gan fod ganddynt, gyda'i gilydd, gysylltiad gyda'r holl rieni newydd a'r darpar rieni yng Nghymru" (Irvine et al., 2008: 8). Yn ymarferol, galluogodd y bartneriaeth hon i swyddogion Twf i gael mynediad at rieni newydd a ddarpar rhieni ac roedd yn gyfle i gychwyn ar y gwaith o rannu negeseuon Twf. Yn ogystal, roedd y swyddogion Twf yn gwneud defnydd o'u harbenigedd lleol i ddod i gyswllt gyda rhieni newydd a darpar rieni, gan ddefnyddio adnoddau lleol megis cyrchfannau cymunedol (cyfweliad 14; 16; 19) a thrwy dargedu sesiynau penodol megis 'Ti a Fi' (Irvine et al., 2008: 9).

I bob pwrpas, mae negeseuon Twf wedi'u cynrychioli gan y '8 Rheswm Da dros gyflwyno Cymraeg o'r crud'³:

"Mae cyflwyno Cymraeg o'r cychwyn cyntaf yn...

- 1) ... gosod sylfaen gadarn i blentyn ddod yn ddwyieithog
- 2) ... rhoi plentyn ar y blaen wrth ddysgu darllen a chynfrifo
- 3) ... cyfoethogi hunaniaeth Gymraeg y plentyn
- 4) ... ymestyn eu cylch ffrindiau a'u cyfleoedd cymdeithasol
- 5) ... rhoi cyfle gwell iddyn nhw gael swydd pan fyddan nhw'n hŷn
- 6) ... gwella sgiliau cyfathrebu a'i gwneud hi'n haws dysgu ieithoedd eraill
- 7) ... cynyddu eu gwerthfawrogiad o ddwy iaith a diwylliant Cymru
- 8) ... cynyddu eu gwerthfawrogiad o ddiwylliannau ac ieithoedd eraill"

³ Defnyddiwyd chwech rheswm da yn gynharach yng nghyfnod yr ymyrraeth.

Ffigwr 7: 8 Rheswm da dros gyflwyno Cymraeg o'r crud.

I rannu'r negeseuon hyn, defnyddiwyd amserlen benodol o ymyrryd, gyda deunyddiau amrywiol yn cael eu dosbarthu ar gyfnodau penodol, mewn achosion lle gweithredir yr ymyrraeth yn ddelfrydol. Mae'r deunyddiau amrywiol hyn yn cynnwys y llyfryn gwybodaeth 8 Rheswm Da dros gyflwyno Cymraeg o'r crud, taflen wybodaeth 'Dewch i Ddarllen', cerdyn sganio babi, cerdyn post, cerdyn llongyfarch, sticer car, cryno ddisg Twf o ganeuon i fabanod, calendr Twf, llyfr lliwio Twf a bib Twf.

Mae brand amlwg y tu cefn i'r deunyddiau hyn, brand gafodd ei ddatblygu'n ddiwyd dros gyfnod sylweddol o amser. Yn rhan o hyn, noder arwyddair Twf ar y sticer car, "Cymraeg o'r Crud / 2 Languages from Day 1". Nodwyd pwysigrwydd y brand gan nifer o'r cyfweleion, ac roedd balchder amlwg yn amlygrwydd y brand fel dangosydd o lwyddiant Twf i rannu'r negeseuon am fanteision dwyieithrwydd. Honnir bod Twf, ar ei anterth, wedi dod yn rhan amlwg o fywyd beunyddiol, diolch i amlygrwydd y brand, y nifer o deuluoedd oedd wedi dod i gyswllt â'r prosiect, a phresenoldeb Twf yn genedlaethol - gan gynnwys ar raglenni poblogaidd megis Pobl y Cwm (cyfweiliad 16).

Ffigwr 9: Llinell amser o ddeunyddiau Twf

Ffigwr 8: Sticer car Twf

Yn ogystal â'r gwaith gwreiddiol a chraidd hyn, gwelwyd nifer o ddatblygiadau i'r gwaith ynghyd a nifer o brosiectau atodol. Datblygiad diweddar oedd cyflwyno sesiynau 'Amser Twf' a sesiynau 'Tymino Babi'. Roedd y sesiynau hyn yn rhoi mwy o gyfle i'r swyddogion Twf i ddod i gyswllt gyda rhieni newydd ym mhresenoldeb eu babanod, ac yn cynnig cyfle i rieni ymwneud gyda'u babanod yn y Gymraeg mewn cyd-destun cefnogol a chysurus. Roedd y sesiynau hyn yn enghraifft amlwg o arloesi fel rhan o'r ymyrraeth, ond gwelwyd ymyrraethau yn arloesi gan adeiladu ar seiliau Twf.

Yr enghraifft amlycaf o brosiect atodol i Twf yw'r ymyrraeth *Tyfu Gyda'r Gymraeg*. Cychwynnodd yn 2013 i gefnogi teuluoedd i gyflwyno'r Gymraeg i'w plant gan gynyddu ymwybyddiaeth rhieni o fanteision dwyieithrwydd, gan dargedu teuluoedd â phlant hyd at 7 mlwydd oed. Roedd yr amrediad oedran uwch yn golygu bod mwy o ffocws ar gefnogi rhieni oedd yn danfon eu plant i

ysgol cyfrwng Cymraeg. Roedd hyn yn gwahaniaethu Tyfu gyda'r Gymraeg o Twf, ac mae ystyriaeth o'r ymyrraeth yn cyfrannu at y drafodaeth parthed Twf. Prosiect atodol arall yw Mae Dy Gymraeg Di'n Grêt. Roedd y prosiect yn adeiladu ar Twf, ac wedi'i ddylunio mewn ymateb i her adnabuwyd wrth weithredu Twf. Hynny yw, bod rhai rhieni â diffyg hyder i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol er eu bod yn medru'r iaith. Roedd hyn, a'r prosiect, yn enwedig o amlwg yn Sir Gaerfyrddin. Nid yw ystyriaeth o'r prosiect Mae Dy Gymraeg Di'n Grêt yn angenrheidiol i'r astudiaeth o Twf fel astudiaeth achos, ond mae'n cynnig cyd-destun i safbwynt rheiny oedd ynghlwm â rheoli a gweithredu Twf.

5.3 Dealltwriaeth o ymddygiad

Bydd yr adran yma yn trafod y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn gysail i weithrediad Twf, gan adnabod bod poblogaeth targed eglur i'r ymyrraeth tra bod yr ymddygiad targed ei hun, a'r ddealltwriaeth ohono, yn weddol annelwig ac wedi datblygu dros gyfnod yr ymyrraeth. I'r perwyl hwn bydd trafodaeth o'r ddealltwriaeth o'r boblogaeth sy'n darged i'r ymyrraeth, y dehongliad o drosglwyddiad iaith o fewn y teulu fel canlyniad i benderfyniad neu ddewis pendant, ac ystyriaeth o drosglwyddiad iaith fel proses o gymdeithasoli iaith. Yn sgil absenoldeb diffiniad eglur o'r ymddygiad sy'n darged neu fynegiant eglur o'r ddealltwriaeth o'r ymddygiad targed, eir ati i ganfod y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn ymhlyg yng ngweithrediad yr ymyrraeth. Bydd isadran olaf yr adran yn cynnig sylw i gyfeiriad yr adroddiadau ymchwil a gwerthuso Irvine et al. (2008: 64-66) a Evas et al. (2017) at fodel o ymddygiad penodol. Detholir cyfran sylweddol o'r adran i drafod y cyfeiriad hwn, gan ei fod yn gyfeiriad prin at fodel o ymddygiad sy'n deillio o'r gwyddorau ymddygiadol. Cynigia'r

drafodaeth o'r cyfeiriad hyn ystyriaeth i rinweddau'r model i hwyluso dealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n darged i Twf ac i'r defnydd gwnaethpwyd o'r model i hysbysu dyluniad neu weithrediad yr ymyrraeth.

Mae'r drafodaeth o ddealltwriaeth o ymddygiad Twf fel ymyrraeth wedi'i gymhlethu gan yr adroddiadau ymchwil a'r gwaith ymchwil academiaidd sydd wedi'i gyhoeddi sy'n ymdrin â'r ymyrraeth. Yn elfennol, mae'r cymhlethdod hyn yn ymddangos ar sail yr ystyriaeth o ba raddau mae'r adroddiadau ymchwil neu'r ymchwil academiaidd wedi dylanwadu ar ddyluniad neu weithrediad Twf fel ymyrraeth. Lluosir yr elfen hon o gymhlethdod gan ymwneud unigolion penodol yn uniongyrchol yn yr ymyrraeth, ac fel ymchwilwyr. Mae'r cymhlethdod hyn yn ei wneud yn anodd gwahaniaethu rhwng y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n perthyn yn uniongyrchol i'r ymyrraeth, a'r ddealltwriaeth o ymddygiad y mae modd ei adnabod o'r llenyddiaeth ehangach ar yr ymyrraeth. Mewn ymateb i hyn, mae'r dadansoddiad hyn yn canolbwyntio ar y ddealltwriaeth o ymddygiad y mae modd ei adnabod yng ngwaith a dogfennaeth yr ymyrraeth yn uniongyrchol, gan ategu i hyn gan ddefnyddio'r llenyddiaeth ehangach lle'n briodol.

5.3.1 Diffinio'r boblogaeth darged

Y cam cyntaf i bolisi sydd ag uchelgais ymddygiadol yw diffinio'r ymyrraeth mewn termau ymddygiadol, gan adnabod yr ymddygiad penodol a'r boblogaeth sy'n darged (Michie et al., 2014: 32). Yn fras, mae modd adnabod bod poblogaeth darged eglur i'r ymyrraeth, eglurder sy'n cyd-fynd â dealltwriaeth soffistigedig, ac yn perthyn i wneuthurwyr ac ymarferwyr yr ymyrraeth, o ymddygiad y boblogaeth darged. Mae poblogaeth darged hollol eglur i'r ymyrraeth, sef darpar rieni a rhieni newydd. Ar adegau gwahanol, ac mewn perthynas â Tyfu gyda'r Gymraeg, mae'r pwyslais wedi amrywio yn ôl y cyfnod bywgraffiadol ac yn ôl

cyfansoddiad ieithyddol y teulu. Yn bennaf, mae Twf wedi targedu darpar rieni a rhieni newydd ym misoedd cynnar bywydau'r babanod. Daw'r newid pwyslais yn ôl y cyfnod bywgraffiadol yn bennaf o'r ymestyniad Tyfu gyda'r Gymraeg, gyda phlant hyd at 7 mlwydd oed (Llywodraeth Cymru, 2013: 8).

Yn wreiddiol, roedd yn fwriad i Twf i ffocysu ar deuluoedd cymysg eu hiaith, er mwyn hybu trosglwyddiad y Gymraeg i'r genhedlaeth nesaf o fewn teuluoedd lle'r oedd un rhiant yn unig yn medru'r Gymraeg (Jones a Morris, 2003). Daeth yn bur amlwg yn sydyn iawn nad oedd hyn yn ymarferol bosib. Roedd targedu darpar rieni a rhieni newydd trwy'r sector iechyd yn arloesiad allweddol i gael mynediad i'r boblogaeth darged, ond nid oedd modd ymarferol i wahaniaethau rhwng teuluoedd cymysg eu hiaith a theuluoedd lle'r Gymraeg oedd y brif iaith (cyfweiliad 16; Jones a Morris, 2003: 3). Trowyd "rhaid yn rhinwedd" (Morris a Jones, 2003: 3), trwy symud y ffocws i ledaenu negeseuon Twf i bob teulu. Nodwyd yn y cyfweiliadau mae "beirniadaeth posib o Twf dros y blynyddoedd yw'r diffyg i werthfawrogi teuluoedd lle nad oes dau riant" (cyfweiliad 20). Mae data (Jones, 2013) yn dangos bod cyfraddau trosglwyddo'r Gymraeg tipyn yn is mewn teuluoedd rhiant unigol, o'i gymharu â theuluoedd ymhle mae dau riant sy'n medru'r Gymraeg - er gwaethaf y ffaith bod y rhiant unigol yn medru'r Gymraeg. Mewn ymateb, roedd ymgais i gynnwys teuluoedd amrywiol fel rhan o'r ymyrraeth (gweler Ffigwr 10). Yn ogystal, ceir trafodaeth o effaith teuluoedd Cymraeg eu hiaith ar weithrediad Twf yn yr adran nesaf, wrth ystyried y defnydd o arfau polisi, ond mewn perthynas â'r ddealltwriaeth o ymddygiad, nid oedd y penderfyniad i newid y ffocws yn dod ar draul eglurder parthed y boblogaeth darged. Ar y llaw arall, gwelwn fod dryswch parthed yr ymddygiad sy'n darged i'r ymyrraeth. Roedd yr ymyrraeth Twf yn meddu ar nod eang ac eglur o hybu

trosglwyddiad y Gymraeg o fewn teuluoedd, ond nid oedd hyn yn trosi i ymddygiad targed penodol. Amlygir hyn y broblem sylfaenol o dargedu teuluoedd penodol ar gyfer yr ymyrraeth, ac mae modd adnabod effaith hyn ar weithrediad ac addasiad o'r ymyrraeth dros amser.

5.3.2 Trosglwyddiad iaith o ganlyniad i benderfyniad neu ddewis penodol

Yng ngweithrediad Twf, ynghyd â'r ddogfennaeth a'r ymchwil perthnasol, mae dryswch sylweddol parthed yr ymddygiad sy'n darged. Mae'r dryswch hyn yn golygu bod y ddealltwriaeth o ymddygiad yn amrywio rhwng dealltwriaeth o'r ymddygiad o drosglwyddo'r iaith o fewn y teulu fel canlyniad i benderfyniad neu ddewis penodol, neu fel canlyniad o broses o gymdeithasoli'r Gymraeg o fewn y teulu. Pwrpas yr is-adran hon yw trafod y dealltwriaethau hyn yn eu tro. Mae elfen o'r dryswch hyn yn perthyn i amcanion offerynnol yr ymyrraeth; hynny yw, amcanion nad ydynt yn ymwneud a newid ymddygiad yn eglur. Mae'r amcanion hyn yn cynnwys nifer y cysylltiadau gyda rhieni newydd a darpar rieni a bydwagedd (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2012: 72). Er enghraifft, yn 2010-2011, cynhaliwyd 12,362 o gysylltiadau un wrth un gyda rhieni (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2012: 72). Ond, y brif elfen sydd wrth wraidd y dryswch hwn yw dehongliadau o drosglwyddo'r iaith fel canlyniad o ddewis penodol i drosglwyddo'r iaith neu broses o gymdeithasoli iaith fel ffordd o drosglwyddo'r iaith. Mae'r dryswch hyn parthed yr ymddygiad sy'n darged wedi'i gyflyru gan ddealltwriaethau cyferbyniol o'r ymddygiad sy'n darged, ac mae modd dilyn effaith hyn i'r defnydd o arfau polisi fel rhan o'r ymyrraeth. Amlyga'r dryswch hyn dadl Michie et al. (2014: 32) nad yw amcan polisi cyfwerth a diffinio ymddygiad sy'n darged, ac yr angen i ymyrraeth feddu ar ymddygiad targed eglur er mwyn bodloni rhinweddau ymyrraeth ymddygiadol.

Yn yr is-adran yma, ceir trafodaeth o'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn ymdrin â throsglwyddiad y Gymraeg yn y teulu fel canlyniad i benderfyniad neu ddewis penodol i drosglwyddo'r iaith i'r genhedlaeth nesaf. Yn yr is-adran nesaf, bydd trafodaeth o ddatblygiad dealltwriaethau amgen o ymddygiad mewn perthynas â Twf. Nid oes enghreifftiau sylweddol o'r dehongliad o'r ymddygiad fel dewis neu benderfyniad. Enghraifft brin o hyn oedd pwyslais ar dargedu "penderfyniad cyn geni" (cyfweiliad 26), sydd yn cael ei amlygu yn yr amserlen o ddosbarthu deunyddiau Twf (gweler Ffigwr 8). Gan nad oes enghreifftiau eglur digonol i amlygu'r ddealltwriaeth hon o ymddygiad, mae'n rhaid troi at ffynonellau amgen i esbonio'r ddealltwriaeth hon o ymddygiad. Y prif fodd o wneud hyn yw adnabod y ddealltwriaeth hon o ymddygiad yn y defnydd o'r arfau polisi, ac o'r data a gasglwyd trwy'r cyfweiliadau.

Mae dehongli'r ymddygiad fel dewis neu benderfyniad yn gysylltiedig â phwyslais ar rinweddau rhesymol ymddygiad. O ganlyniad, tybier bod adnabod arfau polisi sy'n anelu i newid ymddygiad trwy newid gwybyddol (Dolan, 2103: 191) yn gweithredu fel awgrym o ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n pwysleisio rhinweddau rhesymol o ymddygiad. Gan nad oes mynegiad eglur o hyn, yn yr achos hwn, mae'n rhaid troi at ffynonellau amgen i werthfawrogi'r ddealltwriaeth hon o ymddygiad. Yn gyffredinol, mae pwyslais Twf ar rannu negeseuon parthed manteision dwyieithrwydd yn ddangosydd eglur o ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n dehongli trosglwyddiad y Gymraeg o fewn y teulu fel canlyniad o benderfyniad neu ddewis penodol. Esboniwyd hyn yn nifer o'r cyfweiliadau:

"Rhannu gwybodaeth er mwyn galluogi penderfyniadau a dewisiadau oedd nod Twf" (cyfweiliad 19)

“Roedden ni’n gwybod i newid ymddygiad, yn enwedig rhywbeth fel iaith, mae’n ymwneud gyda gwerthoedd. Mae’n ymwneud gyda hunaniaeth” (cyfweliad 17)

“Y ddealltwriaeth oedd newid agweddau fel ffordd o newid ymddygiad - codi ymwybyddiaeth, rhoi gwybodaeth - rhoi’r wybodaeth i bobl i wneud penderfyniadau” (cyfweliad 14)

Mae’r dyfyniadau hyn yn dangos tystiolaeth o ymdrin â’r ymddygiad fel penderfyniad neu ddewis sydd yn gysylltiedig â phroses rhesymol o ymddygiad. Yn gyntaf, mae tuedd i ddisgrifio’r ymddygiad fel dewis neu benderfyniad. I’r perwyl hyn, mae’r dyfyniadau uchod yn nodweddiadol o’r cyfweliadau gyda gwneuthurwyr polisi ac ymarferwyr polisi Twf. Yn sylfaenol, mae dehongli’r ymddygiad fel penderfyniad neu ddewis yn gwneud cysylltiad eglur â dealltwriaeth bod yr ymddygiad yn ymddygiad rhesymol ei natur. Yn ogystal, mae’r dyfyniadau yn gwneud cyfeiriadau i’r angen i ddarparu gwybodaeth ac i newid agweddau i effeithio ar y penderfyniad i drosglwyddo’r iaith er mwyn newid ymddygiad. Mae hyn yn cysylltu â pharadeim polisi i newid ymddygiad trwy newid gwybyddol ymhle mae ymgais i ddarparu gwybodaeth newydd neu i newid agweddau er mwyn newid ymddygiad (Dolan, 2013: 191). Nodwedd ddadlennol o’r ddealltwriaeth yw bod y penderfyniad i drosglwyddo’r iaith yn arwain at drosglwyddo’r iaith. Mae hyn yn nodwedd gyffredin i fodelau rhesymol o ymddygiad.

Mae tystiolaeth bellach bod y ddealltwriaeth o’r ymddygiad oedd yn gysail i Twf yn pwysleisio nodweddion rhesymol ymddygiad i’w weld yn eglur yn yr 8 Rheswm Da dros gyflwyno Cymraeg o’r crud. Yr enghraifft bennaf o hyn yw’r rheswm sydd yn nodi bod dwyieithrwydd yn “rhoi cyfle gwell iddyn nhw gael swydd pan fyddan nhw’n hŷn” (gweler Ffigwr 7). Nodwyd yn y paragraff blaenorol bod y defnydd o wybodaeth i achosi newid ymddygiad yn ei hun yn

ddangosydd o fodel o ymddygiad rhesymol, ond mae natur y wybodaeth hefyd yn ddadlennol. Mae'r wyth rheswm oll yn rhesymau offerynnol dros drosglwyddo'r iaith i'r genhedlaeth nesaf: rhesymau dylai apelio at broses rhesymol ac adlewyrchol o ymddygiad. Wrth ddisgrifio'r rhesymau fel rhai offerynnol, golygir bod y rhesymau oll yn pwysleisio dwyieithrwydd fel sgil gwerthfawr. Yn ogystal, mae'r rhan fwyaf o'r rhesymau hyn yn nodi manteision dwyieithrwydd na fyddant yn cael eu sylweddoli yn y tymor byr. Amlyga ymchwil o'r gwyddorau ymddygiadol (gweler Kahneman, 2011: 48; Samson et al., 2015: 3) bod unigolion yn fwy tueddol i ymateb i fuddiannau unionsyth neu fuan dros fuddiannau caiff eu sylweddoli yn yr hirdymor. Amlyga natur yr wyth rheswm nad oes dealltwriaeth o hyn, ond mae'r wyth rheswm hefyd yn awgrymu tuedd i weld y dewis i drosglwyddo'r iaith fel dewis strategol sydd yn gyrru ymddygiad dilynol.

Y tu hwnt i ymyrraeth Twf, yn yr adroddiadau ymchwil a gwerthuso ac yn y llenyddiaeth academiaidd, mae trafodaeth helaeth o'r dewis i drosglwyddo'r iaith i'r genhedlaeth nesaf. Amlinella Edwards a Newcombe, yn eu hymchwil ar Twf “[that] language choice has never been part of any formal agenda on the discussion of parenthood, and therefore families often need a prompt to think about the decisions they need to make” (2005a: 303). Gwelwn fod hyn yn feddylfryd oedd yn cael ei fynegi'n ymarferol fel rhan o'r cynllun Twf, gyda nifer o'r ymarferwyr yn trafod pwysigrwydd “y sgwrs” unigol gyda rhieni (cyfweiliad 19; 21; 22). Yn ogystal, gwelwn fod “y sgwrs” hyn yn un o'r targedau yr oedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn ei ddefnyddio i fesur effaith yr ymyrraeth (2012: 72). Mae gweithredu'r ymyrraeth i dargedu'r sgwrs unigol hyn gyda rhieni yn ategu'r drafodaeth o'r ymddygiad o drosglwyddo'r iaith fel canlyniad i benderfyniad neu

ddewis penodol. Y dybiaeth ymhlyg o dargedu'r sgwrs unigol rhwng y swyddog Twf a'r rhieni oedd bod penderfyniad neu ddewis yn cael ei wneud yn sgil y rhyngweithiad penodol yna. Hynny yw, dehonglir y sgwrs fel y "prompt to think about the decisions they need to make" (Edwards a Newcombe, 2005a: 303). Awgryma'r strategaeth ymyrryd hyn ar sail y 'prompt' neu'r sgwrs bod yr ymyrraeth wedi'i gynllunio tuag at achosi penderfyniad ymwybodol ac adlewyrchol i drosglwyddo'r iaith, yn unol â model rhesymol o ymddygiad. Yn yr ystyr hyn, mae Twf, trwy rannu negeseuon am fanteision dwyieithrwydd i achosi penderfyniad i drosglwyddo'r iaith, yn gydnaws gyda'r paradeim o ymyrryd sydd, yn draddodiadol, wedi hysbysu ymyraethau newid ymddygiad. Hynny yw, y defnydd o newid gwybyddol i achosi newid ymddygiad (Webb a Sheeran, 2006). Mae ffydd Twf yn effeithiolrwydd ymyrryd o'r fath yn cael ei amlygu gan Edwards a Newcombe, 2005a: 310) wrth iddynt nodi bod yr ymyrraeth wedi ymateb i "concerns about overzealous promotion of the language and focuses instead on allowing parents to make an informed choice". Eto, mae'r disgrifiad "informed choice" (Edwards a Newcombe, 2005a: 310) yn ddadlennol mewn perthynas â natur y dewis tybir yr oedd rhieni yn ei wneud. Yn fwy dadlennol yw'r ffydd nad oes angen hyrwyddo'r Gymraeg er mwyn achosi penderfyniad i drosglwyddo'r iaith, yn hytrach - credir bod rhinweddau dwyieithrwydd yn ddigon pwerus i ddwyn perswâd, sydd yn cynnig darlun o rym tybiedig y manteision a nodweddion y rhieni fel actorion.

Mae'n bosib bod pwyslais Twf ar rannu negeseuon parthed rhinweddau dwyieithrwydd yn gysylltiedig gydag amcan gwreiddiol yr ymyrraeth o dargedu teuluoedd cymysg eu hiaith (Jones a Morris, 2003). Hynny yw, dilyna hyn yr ysgol o feddwl bod modd adnabod polisi iaith ar waith ar ystod o haenau

amrywiol, a bod y teulu yn enghraifft o hyn (Spolsky, 2009: 10-30). I'r perwyl hyn, roedd rôl i Twf i ymyrryd er mwyn effeithio ar y broses o lunio polisi iaith o fewn y teulu er mwyn hybu rhieni i benderfynu ar bolisi iaith o fewn y teulu fyddai'n arwain at drosglwyddo'r iaith. Yr ochr arall i'r geiniog yw bod teuluoedd lle'r Gymraeg oedd iaith y cartref yn mynd i drosglwyddo'r iaith i'r genhedlaeth nesaf yn ddjarwybod. Hynny yw, bod y defnydd o'r Gymraeg fel iaith y teulu yn dangos bod y Gymraeg yn debygol o gael ei drosglwyddo mewn teulu o'r fath (gweler Jones, 2013). Amlyga hyn yr ymgais i apelio at gynulleidfaoedd gwahanol fel rhan o'r ymyrraeth. Yn gyffredinol, mae modd cyfeirio at ddeunyddiau Twf fel prawf o hyn, gydag ymgais eglur i sicrhau bod amrywiaeth yn cael eu cynrychioli yn yr holl ddeunydd ac ymdrechion marchnata. Yn fwy penodol i gyfansoddiad ieithyddol teuluoedd, roedd pwyslais ar ddefnyddio teuluoedd cymysg eu hiaith fel enghreifftiau o deuluoedd oedd wedi bod yn rhan o'r ymyrraeth.

Yn amlwg, cynhyrchwyd holl ddeunyddiau'r ymyrraeth yn ddwyieithog, ond roedd hyn hefyd yn cynnig cyfle i dargedu'r ymyrraeth yn fwy manwl ar sail iaith rhieni. Gweler hyn yn slogan ddwyieithog Twf: 'Cymraeg o'r crud / Two Languages from birth'. Mae'r slogan Gymraeg yn rhoi mwy o bwyslais ar yr iaith, tra bod y slogan yn Saesneg yn pwysleisio'r elfen ddwyieithrwydd. Cafwyd trafodaeth helaeth am hyn yn y cyfweiliadau, gyda nifer o'r cyfweleion yn nodi'r sloganau fel enghraifft o'r cynllun yn gwneud ymdrech fwriadol i dargedu negeseuon penodol i gynulleidfaoedd penodol (cyfweiliad 15; 19; 26). Mae hyn yn pwysleisio bod model rhesymol o ymddygiad yn gyrru elfen sylweddol o'r ymyrraeth.

Teuluoedd Twf Twf Families

"Dim ond ar ôl symud i ardal Rhydaman a dechrau mynd i grŵp Twf y gwnes i'r penderfyniad i ddechrau siarad Cymraeg gyda Nancy. Rwyf erbyn hyn wedi dechrau gofyn am bethau yn Gymraeg wrth siopa yn y dre ac mae tadou, dad a fy mrawd nawr yn siarad Cymraeg gyda Nancy, rhywbeth nad oeddent yn gwneud gyda fi!"

Carolyn Evans a Mark Jones o Rydaman, rhieni Nancy

"It was only after I moved to Ammanford and started going to the Twf group that I made the decision to speak Welsh to Nancy, something that I hadn't done for years. I've now started to ask for things in Welsh when I go shopping and my grandfather, father and brother also speak Welsh to Nancy having previously not used their Welsh in their day to day lives, I'm delighted that Nancy is having such a good start in life."

Carolyn Evans and Mark Jones from Ammanford, parents to Nancy

"Pan symudais i i'r ardal d'on i ddim yn siarad Cymraeg o gwbl. Mae mhartner i yn rhugl ac ers cael plant dim ond Cymraeg mae hi wedi siarad â nhw. R'on i'n poeni ar y dechrau ond mae'n mab cynta' ni nawr yn ddwy oed ac yn gallu symud nôl a mlaen rhwng Cymraeg a Saesneg yn rhwydd a wy 'di dechrau deall rhai brawddegau. Wy'n falch fod fy mhartner wedi siarad Cymraeg 'da'r plant o'r dechrau, bydd yr iaith yn rhoi cyfleoedd iddyn nhw gyda swyddi, a fyddan nhw byth yn yr un sefyllfa â fi pan symudais i i'r ardal gyntaf."

Greg Owens a'i fab Jac o'r Tymbl

"When I moved to the area I spoke no Welsh at all. My partner is fluent and since we've had our own family she has only spoken Welsh to the children. I was a little concerned at the beginning but our oldest son who is now 2 years old can switch from Welsh to English with no problem and I'm also picking up sentences. I'm glad my partner spoke Welsh to the children from the beginning, it will give them many opportunities with jobs and will ensure that they will never be in the situation I was in when I first moved to the area."

Greg Owens and his son Jac from the Tymbl

Ffigwr 10: Teuluoedd Twf

5.3.3 Trosglwyddiad iaith fel proses

Mae'r defnydd o sloganau dwyieithog gwahanol Twf yn adeiladu ar yr adborth ffafriol i'r negeseuon yr oedd Twf yn ei ymledu. Roedd adborth ffafriol i negeseuon Twf o gychwyn yr ymyrraeth, gyda'r ymdrech i ledaenu negeseuon Twf i'r sector iechyd yn esgor ar ymateb ffafriol gan weithwyr iechyd uniaith ddaeth yn gefnogol iawn i'r ymyrraeth (Jones a Morris, 2003: 24). Roedd y gallu hwn i dargedu negeseuon amrywiol yn allweddol i waith swyddogion Twf, oedd erioed wedi mwynhau lefel uchel o annibyniaeth wrth weithredu'r ymyrraeth. Galluogodd y lefel uchel hyn o annibyniaeth i'r swyddogion ddatblygu

dealltwriaeth gynhenid o ymddygiad fel rhan o'u gwaith. Noda Edwards a Newcombe (2005b: 137) arbenigedd a phrofiad swyddogion maes Twf, a disgrifwyd bod parch mawr i'r arbenigedd hyn gan rhanddeiliad yr ymyrraeth (cyfweliad 14; 15; 23). Trwy eu gwaith mae swyddogion Twf wedi datblygu dealltwriaeth unigryw o ymddygiad parthed trosglwyddiad yr iaith o fewn teuluoedd, ac arweiniodd y profiad ymarferol:

“i'r swyddogion, ac i bawb oedd ynghlwm â Twf, i ddod i sylweddoli bod yr ymddygiad ddim yn dibynnu'n unig ar werthoedd neu agweddau - roedd angen i ni roi cefnogaeth i rieni i newid eu hymddygiad. Hyd yn oed os oedd dewis wedi'i wneud i drosglwyddo[r Gymraeg i'r plant], roedd rôl i Twf i gefnogi hynny” (cyfweliad 24).

Mae'r dyfyniad uchod yn disgrifio ymddygiad sydd â nodweddion afresymol neu amgen iddo. Hynny yw, trwy gwestiynu'r berthynas rhwng gwerthoedd neu agweddau ac ymddygiad a phwysleisio'r angen i gefnogi ymddygiad. Amlyga'r dyfyniad hwn bod y ddealltwriaeth hon wedi datblygu'n gynhenid fel rhan o waith ymarferol yr ymyrraeth, ac nid ar sail y broses o gynllunio'r ymyrraeth, nac ar sail model o ymddygiad penodol. Gwelwn fod hygredd yn cael ei rhoi yn y ddealltwriaeth hon o ymddygiad ddatblygodd yn sgil yr ymyrraeth trwy addasiadau i'r modd yr oedd yr ymyrraeth yn gweithio, ac yn y gwerthfawrogiad o allu swyddogion Twf i weithredu'n gynnil wrth dargedu a gweithredu'r ymyrraeth. Cefnogir dealltwriaeth swyddogion Twf mewn adroddiad ymchwil (Gathercole et al., 2007) ar drosglwyddo iaith mewn teuluoedd dwyieithog yng Nghymru. Mae Gathercole et al. (2007: 5) yn dadlau “yn y rhan fwyaf o achosion nid yw dewis iaith y rhiant yn cael ei wneud yn benderfyniad ymwybodol ond yn hytrach ar sail reddfol”. Mae dehongli'r ymddygiad yn y modd yma yn ein harwain i ffwrdd o ystyried trosglwyddo'r iaith yn y teulu fel ymddygiad sydd ag iddo nodweddion neu bwyslais rhesymol.

Mae'r shift hon yn y ddealltwriaeth o ymddygiad wedi arwain at addasu'r ymyrraeth. Tuag at ddiwedd y cynllun, roedd y pwyslais wedi newid i gefnogi rhieni yn eu dewis iaith. Gwelir hyn yn amlwg yn y deunyddiau cefnogol oedd yn cael eu cynhyrchu gan y cynllun; er enghraifft, canllawiau ar gefnogi plant gyda gwaith cartref trwy'r Gymraeg (gweler Ffigwr 11), a thwf yn elfennau oedd yn pwysleisio ffyrdd hawdd o integreiddio'r defnydd o'r Gymraeg ym mywyd y teulu. Roedd hyn yn ymateb uniongyrchol i bryderon rhieni, yn enwedig rhieni nad oedd yn hyderus yn defnyddio'r Gymraeg, oedd wedi dod i'r amlwg diolch i ddealltwriaeth ymddygiadol swyddogion maes y cynllun (cyfweiliad 22). Diben elfennau o'r fath yw ei gwneud mor hawdd â phosib i rieni i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u plant, gan waredu rhwystrau i'r defnydd o'r Gymraeg trwy gynnig dulliau syml o fynd ati i ddefnyddio'r iaith. Mae hyn yn thema ganolog i'r fframwaith EAST, sydd yn pwysleisio ymyrryd i gynyddu'r ymddygiad sy'n darged trwy ei wneud mor hawdd ag sy'n bosib - mewn cydnabyddiaeth o natur afresymol ein hymddygiad (Service et al., 2014: 9).

Mae'r canfyddiad o'r ymddygiad fel greddf, ynghyd â ffocws cynyddol ar hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yn y teulu yn ein harwain at ganfyddiad o ymddygiad sy'n pwysleisio trosglwyddiad iaith fel proses o gymdeithasoli iaith (Jones a Morris, 2007a; 2007b)⁴. Wrth ystyried trosglwyddiad iaith fel proses o gymdeithasoli iaith (Jones a Morris, 2007a; 2007b) mae anghynghanedd dealltwriaethau ymddygiadol cynllun Twf yn amlwg. Mae cyferbyniad pendant

⁴ Mae'n bosib bod gwaith Jones a Morris wedi dylanwadu ar Twf yn yr achos yma, ond nid yw'r data gasglwyd yn cynnig mewnwelediadau mewn perthynas â hyn. Mae trafod ymchwil Jones a Morris (2007a; 2007b) yn yr achos hwn yn cynnig fframwaith ddeallusol i esbonio'r dealltwriaeth gynhenid o ymddygiad ddatblygodd diolch i arbenigedd swyddogion Twf.

rhwng y model o ymddygiad rhesymol, sydd eisoes wedi'u drafod, a'r cysyniad o gymdeithasoli iaith sydd yn gyrru elfennau arall o'r cynllun. Noder bod yr anghynghanedd hyn yn arwain at y defnydd dryslyd o arfau polisi sy'n deillio o'r ansicrwydd ynghylch yr union ymddygiad sy'n darged. Pwysleisia hyn y pwysigrwydd o ddiffinio ymyrraeth yn nhermau ymddygiadol, a'r diffyg i ddiffinio ymddygiad targed yn ddigonol (Michie et al., 2014).

Ffigwr 11: Taflen gwaith cartref Twf

Defnyddia Jones a Morris y cysyniad o gymdeithasoli iaith i ymchwilio i drosglwyddiad iaith o fewn y teulu, gan ddehongli trosglwyddiad iaith fel canlyniad o ymarferion iaith rhieni gyda'u plant (2007b: 55). Un o brif gasgliadau Morris a Jones yw bod y fam yn chwarae rôl fwy sylweddol yn nhrosglwyddiad iaith na'r tad (2007b: 68). Maent yn dadlau bod hyn o ganlyniad i'r ffaith mai'r

fam sydd, gyda phlant ifanc, yn gwario'r mwyaf o amser yn rhyngweithio un-i-un gyda'r plentyn. Mae rôl y fam wedi bod yn ystyriaeth ganolog i Twf ers cychwyn y cynllun, gyda'r rhan fwyaf o gyfranogwyr y prosiect a'r swyddogion maes yn fenywod.

Gweler mynegiad ymarferol o'r ddealltwriaeth bod angen ymyrryd i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd, ac i gynnig cyfleoedd i rieni i sefydlu arfer o ryngweithio gyda'r plentyn trwy'r Gymraeg, yn y penderfyniad i gyflwyno sesiynau 'Amser Twf' a 'Thylino Babi' fel rhan o ddull ymyrryd y cynllun. Y rhesymeg y tu ôl i'r sesiynau hyn oedd cynnig cyfle i rieni ddefnyddio'r Gymraeg gyda'u plentyn mewn amgylchedd diogel a fyddai'n hybu eu defnydd o'r iaith ac yn normaleiddio'r defnydd o'r Gymraeg fel iaith y teulu (cyfweliad 14; 22). Roedd ymwybyddiaeth hefyd o effaith emosiynau yng nghyswllt y sesiynau hyn:

“ni wedi dod yn well am hyn dros y blynyddoedd - y cysylltiad emosiynol - yn enwedig trwy'r sesiynau tylino rhieni a babis - ma nhw'n gallu fod yn bwerus iawn. Ti'n clywed y Gymraeg a defnyddio'r Gymraeg ar yr un pryd ti'n cael perthynas agos emosiynol iawn gyda'r babi. Yn amlwg, doedden ni ddim yn gweithio ar y lefel yna yn y dyddiau cynnar.” (cyfweliad 16)

Mae hyn yn dangos dealltwriaeth ymddygiadol sylweddol, er nad oes cyfeiriad at fodelau ymddygiadol cydnabyddedig. Hynny yw, gydag ymddygiad arferol yn cael ei gysylltu gyda ffactorau emosiynol (gweler Kahneman, 2011), mae modd adnabod ymdrechion i newid ymddygiad ar sail ymatebion emosiynol (Jupp et al., 2017).

Awgryma hyn botensial i dynnu ar ymchwil o ran ymarferion cymdeithasol mamau newydd o ran ffurfio grwpiau ffrindiau/diddordeb o gwmpas y profiad o famolaeth gynnar. Ond, yn yr achos yma, mae Morris a Jones yn dadlau bod yr ymchwil wedi eu harwain at werthfawrogiad o rôl y “key language decision

maker” (2007: 62, 68). O fewn teulu, darganfuwyd mai un rhiant sydd yn dueddol o wneud y dewis iaith. Mewn teuluoedd a ystyrir fel rhai a fyddai’n cymdeithasoli’r Gymraeg yn llwyddiannus, roedd y “key language decision maker” yn medru’r Gymraeg. Ar y llawr arall, “in those cases where we do not believe the children will learn Welsh through their family’s language practices...[the] ‘language decision-makers’ are English-speaking” (Morris a Jones, 2007: 62). Ychwanega hyn ddimensiwn ychwanegol i’r dehongliad o ddewis iaith sydd ynghlwm â’r cynllun. Hynny yw, mae’r berthynas bŵer rhwng rhieni, a’i statws ieithyddol hwy, yn effeithio ar drosglwyddiad iaith o fewn y teulu - nid yw dewis iaith o reidrwydd yn ddewis gan unigolyn. Yn wir, yn aml, mae’n ddewis sydd yn cael ei wneud ar y cyd, gyda’r “key language decision maker” (Morris a Jones, 2007: 62) yn gyrru’r penderfyniad - boed hynny ar ffurf un dewis strategol adlewyrchol neu yn ddewis sy’n cael ei fynegi drwy ymarferion iaith y teulu. Casgliad pwysig i ymchwil Morris a Jones yw bod mynegi’r dewis iaith drwy ymarferion ieithyddol y teulu yn amlygu’r ystod o eang o ffactorau sydd yn effeithio ar gymdeithasoli iaith ac felly nid yw trosglwyddiad iaith yn sicr hyd yn oed mewn sefyllfa ymhle mae dewis iaith (2007).

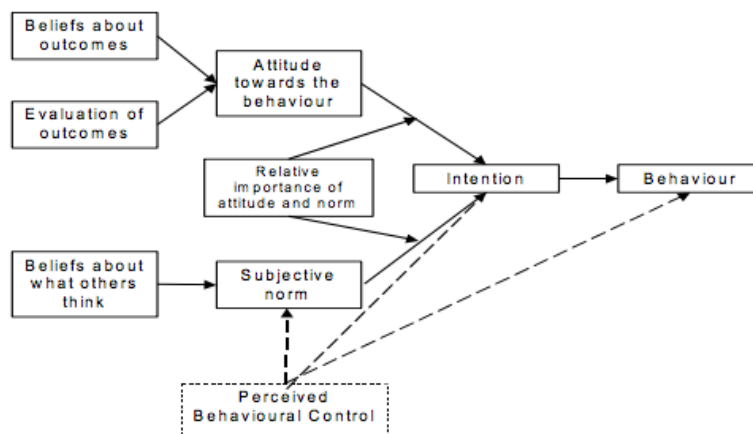
5.3.4 Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad

Hyd yma, mae'r adran hon wedi ystyried y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n uniongyrchol berthnasol i'r ymyrraeth. Mae'r is-adran hyn yn cymryd trywydd gwahanol, gan gynnig sylw i adroddiadau ymchwil a gwerthuso sy'n gysylltiedig â Twf. Y rheswm am hyn yw bod trafodaeth o fodel o ymddygiad cydnabyddedig yn rhan o'r adroddiadau dan sylw (Irvine et al., 2008: 64-66; Evas et al., 2017). Hyd y gwyddwn, mae'r cyfeiriad hwn yn gwneud cynllun Twf yn unigryw ymysg

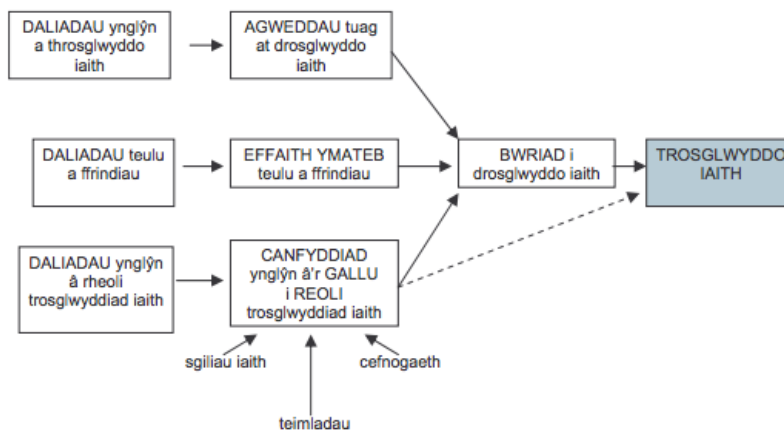
ymyraethau polisi a chynllunio iaith, gan iddo fod yr unig ymyrraeth ymhle ceir cyfeiriad eglur at fodel cydnabyddedig o ymddygiad. Gwelwn gadarnhad o hyn, a chysylltiad i'r cwestiwn ehangach o drosglwyddo iaith o fewn y teulu gan ymdriniaeth Evas et al. (2017) gyda'r DdCY (o hyn ymlaen, DdCY). Felly, nid yr ymyrraeth Twf, yn unig, sy'n unigryw yn hyn o beth, ond yr ystyriaeth o drosglwyddo iaith o fewn y teulu. Hynny yw, nid oes tystiolaeth barod o ymwneud tebyg â modelau cydnabyddedig o ymddygiad i esbonio ymddygiadau iaith amlwg eraill, megis defnydd cymdeithasol o'r iaith. Yn wir, mewn nifer o achosion, mae tuedd i ganolbwyntio tu fewn disgyblaeth cymdeithaseg iaith er mwyn esbonio ffenomena perthnasol – fel arfer yn sgil dadl bod iaith yn wahanol i feysydd polisi mwy arferol (Grenoble a Whaley, 2006). Caeat allweddol i hyn yw natur ryngddisgyblaethol y pwnc.

Yn yr adroddiad *Twf ac Ymlaen*, mae Irvine et al. (2008: 64-66) yn gwneud cyfeiriad eglur i'r DdCY (Ajzen, 1991). Mae'r ddamcaniaeth hon yn deillio o faes seicoleg, ac yn enghraifft o fodel seicoleg gymdeithasol o ymddygiad. Disgrifia Darnton y DdCY fel model o ymddygiad sydd, i bob pwrpas, yn “rational choice theory, but approached from the discipline of psychology (2008a: 11). Mae rhinwedd rhesymol y ddamcaniaeth yn deillio o gysylltiad rhwng agweddau ac ymddygiad. Yn ffigwr 12, ceir darlun o'r DdCY, a'r cymhwysiad o'r ddamcaniaeth i gynllun Twf o adroddiad Irvine et al. (2008: 65). Yn ogystal â chymhwyso'r DdCY i gynllun Twf, mae Irvine et al. (2008: 65) yn cynnwys nifer o ffactorau ychwanegol gall ddylanwadu ar y bwriad i drosglwyddo iaith. Y ffactorau dan sylw yw sgiliau iaith, teimladau, a chefnogaeth. Gwelwn fod y ffactorau hyn yn dylanwadu ar ganfyddiad yr unigolyn ynglŷn â'i gallu i reoli trosglwyddiad iaith (Irvine et al., 2008: 65).

Mae'r ffactorau hyn yn gyfarwydd i faes polisi a chynllunio iaith, ac mae'n debygol bod dadl i gynnwys y ffactorau hyn yn deillio o'r profiad o ymyrryd trwy'r cynllun oedd eisoes yn bodoli. Er enghraifft, mae'r cyfweiliadau yn dangos bod swyddogion maes Twf yn gynyddol ymwybodol dros gyfnod y cynllun o'r angen i gefnogi rhieni yn eu dewis i drosglwyddo'r iaith (cyfweiliadau 14; 16; 19; 21; 22).

(Ajzen, 1986 yn Darnton, 2008: 13)

(Irvine et al., 2008: 65)

Ffigwr 12: Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad

Noda cymhwysiad Irvine et al. yn eglur mai trosglwyddiad iaith yw'r ymddygiad dan sylw, ac mae manylder o'r fath yn angenrheidiol - gyda Darnton yn dadlau bod rhaid diffinio agweddau "as being specific to the behaviour in question" (2008a: 14).

Cyflwynna Irvine et al. y DdCY drwy nodi'r defnydd sydd eisoes yn cael ei wneud o'r ddamcaniaeth i hysbysu gwaith polisi mewn meysydd eraill; gan gynnwys rhoi'r gorau i ysmygu a bwyta'n iach (2008: 64). Wrth esbonio rhinweddau'r ddamcaniaeth, mae Irvine et al. yn nodi bod y ddamcaniaeth yn dangos bod "pobl yn fwy tebygol o gymryd rhan mewn gweithgareddau sydd o dan eu rheolaeth" (2008: 64). Cynigia hyn awgrym o'r rhesymeg y tu ôl i'r penderfyniad i gynnwys cyfeiriad i'r DdCY yn yr adroddiad. Gydag ymddygiad megis dewis neu drosglwyddo iaith, gwelwn berthynas eglur rhwng canfyddiad yr unigolyn o'u gallu hwy i reoli'r ymddygiad gyda'r bwriad i wireddu'r dewis neu drosglwyddiad iaith. Tybir os yw unigolyn yn canfod lefel uchel o reolaeth bersonol dros yr ymddygiad y byddai hyn yn cynyddu bwriad yr unigolyn i wireddu'r ymddygiad dan sylw (Ajzen, 1991; Darnton, 2008a).

Awgryma'r cyfeiriad hwn at y DdCY bod ymdrechion ymarferol wedi bod ar waith i gymhwyso mewnwelediadau ymddygiadol i ymdrechion polisi a chynllunio iaith mewn modd eglur. Ond, nid yw'n ymddangos bod y cyfeiriad hwn yn Irvine et al. (2008: 64-66) wedi arwain i'r model yn effeithio ar ddyluniad neu weithrediad Twf. Cynigiwyd yn y cyfweiliadau bod yr ymdrech i ddefnyddio'r DdCY wedi dod yn rhy gynnar, gydag un cyfwelai yn codi'r cwestiwn os oedd cynnwys y ddamcaniaeth yn yr adroddiad yn "gynamserol?" (cyfweliad 15). Gall fod yn "gynamserol" (cyfweliad 15) fod yn ffactor sy'n esbonio diffyg defnydd a wneir o'r DdCY. Daeth cyfeiriad Irvine et al. (2008) i'r

DdCY cyn i ymagwedd ymddygiadol i bolisi ddod i sylw ehangach. Er enghraifft, daeth y garreg filltir o gyhoeddi *Nudge* (Thaler a Sunstein) yn 2008 a sefydlwyd y BIT yn 2010. Yn ogystal i Irvine et al. (2008), mae Evas et al. (2017) hefyd yn ymdrin â'r DdCY, gan awgrymu nad yw'r ymwneud gyda model cydnabyddedig o ymddygiad mewn perthynas â throsglwyddo iaith o fewn y teulu wedi dod i'w derfyn eto.

Mae Irvine et al. (2008) ond yn cynnwys cyfeiriad byr at y DdCY. Gyda'r cyfeiriad hwn yn dod ar ddiwedd yr adroddiad (Irvine et al., 2008: 64-66), a diffyg cyfeiriad i'r ddamcaniaeth yng ngweddill yr adroddiad, gellir cwestiynu'r graddau bod defnydd o'r ddamcaniaeth wedi hysbysu'r ymchwil sy'n ffurfio'r adroddiad. Mae'r drafodaeth ar ddiwedd yr adroddiad yn nodi bod yr ymchwil yn dangos “fod perthynas glir rhwng nodweddion rhieni unigol a'r bwriad i drosglwyddo'r Gymraeg i fabi newydd” (Irvine et al., 2008: 67). Tybir bod mewnwelediadau'r DdCY yn hysbysu casgliadau o'r fath, a cheir cyfeiriad i hyn yn y casgliadau. Noder Irvine et al. bod y DdCY yn “benthyg ei hun yn dda fel model, y gellir ei ddefnyddio i ddeall pam mae'r rhieni'n penderfynu trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant neu beidio” (2008: 67). Casgliad Irvine et al. yw bod Twf yn mynd i'r afael â'r ffactorau ymddygiadol sydd wedi'u pwysleisio yn y DdCY (2008: 67).

Nid yw adroddiad Irvine et al. (2008) yn cynnig defnydd pellach o'r DdCY, ac fe gwestiynwyd y penderfyniad i'w gynnwys yn yr adroddiad yn y lle cyntaf. Roedd nifer o'r cyfweleion yn awgrymu'n gryf na ddaeth gwerth pellach i'r defnydd o'r ddamcaniaeth:

“Cafodd hwn [y DdCY] ei gyflwyno i ni, ond roedd pawb yn ei chael hi’n anodd iawn i’w ddeall. Ein casgliad oedd bod angen gwneud mwy yn y gymuned” (cyfweiliad 16)

“Daeth y cyfeiriad at y ddamcaniaeth [Cynllunio Ymddygiad] o awduron yr adroddiad, doedden ni ddim wedi clywed amdano cyn hynny. Nid oedd yr adroddiad [Irvine et al., 2008] yn cynnig ryw lawer, ac roedd tipyn o arian wedi mynd i gynnal yr ymchwil yma – mae’n bosib bod y ddamcaniaeth wedi’i daflu i mewn ar ddiwedd yr adroddiad i gynnig rhywbeth!” (cyfweiliad 15)

Yn dilyn yr adroddiad, gwelwn fod Bwrdd yr Iaith wedi derbyn yr argymhellion (Irvine et al., 2008: 90) i ehangu ar waith cynllun Twf yn y gymuned (Bwrdd yr Iaith, 2008: 12). O ddarllen yr adroddiad, mae’r casgliad bod angen ymyrryd ymhellach yn y gymuned yn rhesymegol. Awgryma ymgymhwysiad Irvine et al. (2008: 65) o’r ddamcaniaeth bod ymyrraeth yn y gymuned yn effeithio ar nifer o’r ffactorau sydd yn cyfrannu at y bwriad i drosglwyddo iaith, ac mae’r ddadl hyn yn cael ei amlygu yng nghasgliadau ac argymhellion yr adroddiad (Irvine et al., 2008: 67, 90). Dengys mai dyma’r unig ddefnydd fu o’r ddamcaniaeth, gydag un o’r cyfweleion yn awgrymu taw’r rheswm am hyn oedd bod defnydd o fodel ymddygiadol o’r fath yn gynamserol:

“Mae’n bosib bod y cyfeiriad [at y DdCY] yn gynamserol. Erbyn hyn, wrth gwrs, mae’r modelau ymddygiadol hyn yn hynod o boblogaidd, ac mae Llywodraeth Cymru yn dechrau ymwneud â hyn hefyd trwy Bwrw Mlaen (2014)” (cyfweiliad 15).

Mae’n bosib bod y defnydd o ‘gynamserol’ uchod yn awgrymu nad oedd gallu neu ddyhead i ymwneud gyda’r gwyddorau ymddygiadol neu ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Awgrymir bod Bwrw Mlaen (Llywodraeth Cymru, 2014) yn dangos newid cyfeiriad, ac fel arwydd o ymwneud pellach Llywodraeth Cymru gyda’r gwyddorau ymddygiadol, mae adroddiad Evas et al. (2017) ar drosglwyddo’r Gymraeg a’i ddefnydd mewn teuluoedd yn gwneud defnydd o’r DdCY. Argymhella Evas et al. (2017: 137):

"fod mentrau Llywodraeth Cymru ym maes trosglwyddo'r Gymraeg rhwng y cenedlaethau yn cael eu seilio ar ddealltwriaeth o ymchwil ac ymarfer ym maes gwyddoniaeth a newid ymddygiadol. Yn benodol, dylai'r ddealltwriaeth hon gael ei llywio gan ymchwil sydd wedi cymhwyso modelau ar sail bwriad, megis Damcaniaeth Cynllunio Ymddygiad i drosglwyddo'r Gymraeg rhwng y cenedlaethau".

Mae'r DdCY wedi'i gymhwyso i amrywiaeth eang o ymddygiadau, ac mae cydnabyddiaeth bod newidynnau eraill y tu hwnt i newidynnau craidd y ddamcaniaeth hefyd yn rhagfynegi ymddygiad (Evas et al., 2017: 81). Mae ymatebion i'r gydnabyddiaeth hon yn amrywio o'i ystyried fel cyfiawnhad eglur i ddisodli'r DdCY (gweler Sniehotta et al., 2014), tra bod eraill yn pwysleisio perthnasedd cyffredinol y model a'r grym esboniadol sy'n deillio o hynny (Hagger, 2015). Y tu hwnt i ystyriaeth o'r DdCY, mae adroddiad Evas et al. (2017) yn ddadl eglur dros yr angen i ymwneud ag ymddygiad iaith trwy dynnu ar waith y gwyddorau ymddygiadol.

5.4 Arfau polisi

Diben yr adran hon yw trafod nodweddion ymddygiadol posib yr arfau neu dechnegau polisi sydd yn cael eu defnyddio gan Twf i hyrwyddo'r trosglwyddiad o'r Gymraeg. Gwneir hyn gan gadw mewn cof y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd wedi'i thrafod yn yr adran flaenorol, ac mae modd adnabod cysylltiadau rhwng dealltwriaethau penodol a'r defnydd o arfau polisi penodol. Gwelwn fod dau brif fodd o ymyrryd yn perthyn i'r ymyrraeth, sydd yn dilyn y ddau brif baradeim polisi ym maes newid ymddygiad mae Dolan (2013: 191) yn ei adnabod. Hynny yw, newid ymddygiad trwy achosi newid gwybyddol a newid ymddygiad trwy ddylanwadu ar y cyd-destun lleolir yr ymddygiad. I'r perwyl hwn, gwelwn fod ymdrechion i rannu negeseuon Twf yn perthyn i'r ymgais i achosi newid ymddygiad trwy newid gwybyddol, a bod addasiadau megis 'Amser

Twf yn ymgais i newid ymddygiad trwy ddylanwadu ar y cyd-destun lle lleolir yr ymddygiad. Yn ogystal, mae trafodaeth o'r defnydd o emosiwn fel dull o achosi newid ymddygiad ac i ddylanwadu ar y defnydd o'r Gymraeg yn y teulu. Yn gyffredinol, gellir dadlau, yn debyg i'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n perthyn i'r ymyrraeth, bod yr arfau polisi sy'n cael eu defnyddio dros gyfnod y cynllun wedi cynyddu mewn soffistigeiddrwydd, effeithiolrwydd, a'i gwerthfawrogiad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

5.4.1 Rhannu negeseuon Twf a marchnata cymdeithasol

Ystyrir ymwrthodiad ag arfau polisi gorchmynnol neu galed fel nodwedd o bolisi neu ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae cynllun Twf yn bodloni hyn; yn wir, mae'r cynllun yn ei gyfanrwydd yn arbennig o ymwybodol o sensitifrwydd y maes ymyrryd a'r angen i hyn gael ei adlewyrchu yn nhechnegau polisi a gweithrediad y cynllun. Mae lefel uchel o ymwybyddiaeth o'r angen i ymyrryd yn gymesur yn gyrru holl elfennau cynllun Twf (cyfweiliad 16; 19; 22). Arweinia'r ymwybyddiaeth hyn tuag at y defnydd o dechnegau ac arfau polisi meddal - sydd yn cyd-fynd gydag ymwrthodiad ag arfau polisi gorchmynnol neu galed. At y diben yma, gellir ystyried y defnydd o farchnata a darpariaeth o ddosbarthiadau rhieni a phlant yn arfau polisi meddal. Yn ogystal â'r arfau polisi sy'n cael eu defnyddio gan y cynllun, mai'r modd y gweithredir y cynllun hefyd yn adlewyrchu ymwybyddiaeth o sensitifrwydd y maes ymyrryd, gan gydnabod nad yw iaith yn "neutral issue" (Edwards a Newcombe, 2005a: 310). Ceir cydnabyddiaeth o lwyddiant Twf i'r perwyl hwn gan Edwards a Newcombe (2005a: 310) o allu'r ymyrraeth "to respond sensitively to concerns about overzealous promotion of the language". Mae hyn yn ystyriaeth sylfaenol wrth ystyried rhinweddau ymddygiadol yr ymyrraeth, gan fod ynghlwm a

thrafodaethau ynghylch tadolrwydd ymyraethau newid ymddygiad (gweler Sunstein, 2014).

Mae'r pwyslais ar arfau polisi meddal yn deillio o'r syniad gwreiddiol ar gyfer y cynllun, sef i "werthu manteision dwyieithrwydd" (cyfweiliad 20). Amlyga hyn y rôl allweddol y cafodd adran farchnata Bwrdd yr Iaith ar sefydlu cynllun Twf (cyfweiliad 14). Serch bod elfennau o'r cynllun wedi'u haddasu a newid dros gyfnod sylweddol y cynllun, roedd yr uchelgais i werthu manteision dwyieithrwydd yn parhau i fod yn ganolog i ddulliau a gweithrediad y cynllun. Awgryma'r dyfyniad sydd yn disgrifio "gwerthu manteision dwyieithrwydd ... [fel] prif arf y cynllun" (cyfweiliad 20) bod marchnata yn un o arfau allweddol y cynllun. Gwelwn fod cydnabyddiaeth sylweddol o bwysigrwydd marchnata fel un o arfau'r cynllun:

"Roedd adran farchnata gyda ni, gwerthu gwerth y Gymraeg i rieni oedd yn bwysig. Elfen bwysig o'r prosiect oedd y cynllun marchnata. Roedden ni'n gwario, roedd e werth £600,000, ac roedd £80,000 ar farchnata - roedd gwefan gyda Twf." (cyfweiliad 14)

Mae'r dyfyniad uchod yn amlygu'r cyllid sylweddol oedd yn ariannu'r cynllun. O gofio bod Twf yn cyflogi nifer uchel o staff (swyddogion maes a rheolwyr) a fyddai'n hawlio cyfran sylweddol o'r gyllideb, roedd yr hyn oedd yn cael ei wario ar farchnata yn sylweddol. Nodwyd mewn nifer o gyfweiliadau pa mor bwysig oedd yr ymgyrch farchnata yma i'r cynllun yn ei gyfanrwydd (cyfweiliad 14; 16). Yn ogystal, roedd y cyfweleion yn eiddgar i bwysleisio llwyddiannau gweithgarwch marchnata'r cynllun:

"Roedden ni'n cydweithio gydag S4C – roedd treilyr gyda ni i farchnata Twf oedd yn teithio o gwmpas" (cyfweiliad 16)

"Roedd cylchlythyr Twf yn cynnwys straeon go-iawn o brofiadau rhieni oedden ni'n eu casglu trwy swyddogion Twf.

Roedden ni hefyd yn defnyddio straeon gan enwogion – pobl fel Tanni Grey-Thompson a John Hartson” (cyfweliad 14)

“neud Twf yn fwy gweladwy ar y teledu. Naethon ni hysbysebion ar y teledu, mewn gemau rygbi” (cyfweliad 24)

Roedd y gweithgarwch marchnata hwn yn destun broliant sylweddol gan swyddogion y cynllun. Adleisia hyn dadl Edwards a Newcombe (2005a: 298) bod yr ymyrraeth wedi datblygu strategaeth farchnata oedd yn ateb gofynion yr ymyrraeth. Teimlwyd bod y gweithgaredd marchnata hwn wedi llwyddo i godi ymwybyddiaeth o gynllun Twf (cyfweliad 16). Roedd hyn yn deillio o adborth rhieni a thystiolaeth anecdotaidd gan swyddogion y cynllun oedd yn nodi bod rhieni newydd yn meddu ar ymwybyddiaeth o'r cynllun cyn dod i gysylltiad gyda'r swyddogion (cyfweliad 16; 19 22).

Law yn llaw gyda'r pwyslais ar farchnata, oedd y canfyddiad o'r angen i lunio brand amlwg i Twf. Cyflawnwyd hyn yn bennaf drwy ganolbwyntio ar frandio'r deunyddiau a'r adnoddau marchnata:

“sylw'r adeg yna i'r enw, brandio, logo, delwedd” (cyfweliad 19)

“Brandio lliwgar, deniadol, syml, uniongyrchol.” (cyfweliadau 14)

Roedd y brandio amlwg hyn yn cael ei ddefnyddio ar draws ymdrechion marchnata'r cynllun a'r deunyddiau cefnogol oedd yn cael eu defnyddio gan swyddogion maes (gweler ffigurau 8-12). Esboniwyd bod datblygu brand cryf a phroffesiynol yn cynnig lefel o hygredd i negeseuon y cynllun trwy'r deunyddiau, a bod hyn yn ei dro yn cynnig hygredd i swyddogion Twf (cyfweliad 14). Roedd y dewis i ddefnyddio cwmni marchnata proffesiynol i gyfrannu i'r gwaith hwn yn clymu i mewn gyda hyn, a nododd y cyfweleion bod ffrwyth hyn i'w weld yn safon y deunyddiau cysylltiedig.

Er enghraifft, fel rhan o'r cynllun roedd cylchlythyron yn cael eu cynhyrchu oedd yn cynnwys straeon a phroffiliau rhieni oedd wedi ymgymryd yn y cynllun (gweler ffigyrau 8-12). Roedd y straeon hyn yn personoli'r neges yr oedd Twf yn ei leisio, ac yn cael ei defnyddio fel rhan amlwg o'r ymgais i greu brand i Twf (cyfweliad 14). Roedd ymdrech eglur a phwrpasol i sicrhau bod y straeon hyn yn proffilio amrywiaeth o deuluoedd o ran natur y teulu, daearyddiaeth a'i sgiliau iaith (cyfweliad 22). Gellir ystyried bod elfen o berchnogaeth yn chwarae rhan yn yr elfen yma o'r cynllun hefyd, gyda rhieni yn cael y cyfle i anfon eu stori i mewn i'w gynnwys yn y cylchlythyr fel rhan o gystadleuaeth 'babi Twf y mis'. Hynny yw, roedd yn cynnig lefel arall o ymwneud i'r teulu, gyda chydabyddiaeth o'r fath yn cynyddu ymdeimlad rhieni o berchnogaeth ar ei ymwneud. Yn nhermau ymddygiadol mae'r teimlad o reolaeth neu berchnogaeth yn medru bod yn ffactor allweddol wrth ddylanwadu ar ymddygiad. Nid oedd gwerthfawrogiad eglur o hyn yn amlwg ymysg y cyfweleion, ond roedd dyhead i gael rhieni i ymwneud gyda'r cynllun ar nifer o lefelau yn amlwg - gyda'r ddealltwriaeth bod hyn yn gydnaws ag amcanion Twf.

Elfen bwysig o'r brandio oedd yr enw a'r slogan oedd yn cael ei gynnwys ar logo'r cynllun. Mae'r dyfyniadau isod, o gyfweliadau gydag unigolion oedd yn ymwneud â'r broses o safbwynt Bwrdd yr Iaith Gymraeg ac Iaith Cyf, yn cynnig esboniad o sut aethpwyd ati i ddewis y logo a'r slogan:

“Roedd peth anghydweld [rhwng Bwrdd yr Iaith ac Iaith Cyf] o ran yr enw. Roedd rhai yn hoffi'r syniad Twf a'r logo o ddwy law a deinameg ar ei fyny. Ond roedd angen tipyn o waith darbwyllo bod Twf yn enw da.” (cyfweliad 15)

“Y slogan oedd ‘Cymraeg o'r crud’ neu ‘Two Languages from day one’. Cymraeg o'r crud - i deuluoedd oedd a'r potensial i siarad Cymraeg, ac wedyn teuluoedd oedd ddim - dysgwch Gymraeg gyda'ch plentyn. Newidiodd hwnna, achos y neges

oedd ‘magu plant yn ddwyieithog’. Y teimlad oedd bod hwnna bach yn gymysglyd ac fe'i newidiwyd yn sgil hynny.” (cyfweiliad 16)

Mae'r ail ddyfyniad yn awgrymu bod peth o'r anghydweld hyn yn troi o gwmpas y slogan, gydag ‘dysgwch Gymraeg gyda'ch plentyn’ yn awgrymu amcan trawahanol i drosglwyddiad iaith neu i fagu plant yn ddwyieithog. Awgryma hyn bod tensiynau o fewn yr ymyrraeth oedd yn deillio o amrywiaeth ieithyddol y teuluoedd targed.

Mae'r pwyslais oedd yn cael ei roi ar bwysigrwydd marchnata gan y cyfweleion, y cyllid dosrannwyd i farchnata'r cynllun, a'r gweithgareddau marchnata a brandio sylweddol yn adlewyrchu nod y cynllun i “werthu manteision dwyieithrwydd” (cyfweiliad 14). Gwelwn fod y nod hyn yn amlwg yn y gweithgarwch brandio a marchnata, yn enwedig wrth esbonio penderfyniadau megis enw a slogan y cynllun. Mae'n debyg bod yr anghydweld am yr enw yn deillio o natur uniaith yr enw Twf. Roedd dadleuon tebyg am y slogan⁵. Mae'r slogan Saesneg yn adleisio prif neges y cynllun i werthu manteisio dwyieithrwydd. Yn ogystal, gellir dehongli'r diffyg cyfeiriad at y Gymraeg a'r defnydd o ‘languages’ yn ei le fel cysylltiad at y dadleuon cyffredinol am fanteision dwyieithrwydd ac yn ymdrech i symud y tu hwnt i ragdybiaethau negyddol sy'n perthyn yn uniongyrchol gyda'r Gymraeg. Mae hyn yn arddangos dealltwriaeth soffistigedig o'r boblogaeth oedd yn darged i'r cynllun.

Elfen unigol o'r cynllun sy'n ymgorffori'r uchelgais o rannu negeseuon am fanteision dwyieithrwydd a'r ffocws ar farchnata a brandio yw'r llyfryn ‘8

⁵ Gweler yr adran flaenorol am drafodaeth pellach o'r defnydd o'r slogan fel elfen o'r ymyrraeth.

rheswm' (gweler Ffigwr 7). Daeth i'r amlwg yn yr ymchwil bod pwyslais cryf ar werth y llyfryn fel un o arfau'r cynllun:

“Brandio lliwgar, deniadol, syml, uniongyrchol. Roedd y llyfryn bach yn ymgais i dorri trwy'r holl eiriau a chreu neges syml uniongyrchol bwerus.” (cyfweliad 26)

“Aeth lot o waith yng nghyfnod ffurfiannol y cynllun i lunio'r llyfryn. Rhan o'r ysbrydoliaeth oedd marchnata Innocent Smoothies ac roedd Twf yn tynnu ar arbenigedd Strata Matrix [cwmni cysylltiadau cyhoeddus dwyieithog] yn hynny o beth” (cyfweliad 16)

Eto, gwelwn yma'r pwysigrwydd oedd yn cael ei roi ar frandio'r cynllun i gynnig neges gyson ac amlwg i deuluoedd. Mae'r cyfeiriad i gwmni Innocent yn ddiddorol, gan awgrymu bod yr elfen yma o'r cynllun yn cael ei ymdrin ag o safbwynt brandio a marchnata yn hytrach na'r ymddygiad sy'n darged. Gosoda'r dyfyniad hwn uchelgais difrifol i'r llyfryn, sydd hefyd yn awgrym o'r gwerth roedd swyddogion maes Twf yn ei briodoli i'r llyfryn fel arf cynorthwyol. Roedd y llyfryn yn "arf allweddol" (cyfweliad 16) i swyddogion Twf, ac roedd eu hadborth o'r defnydd ohonno yn cael ei fwydo yn ôl i mewn i'w ddyluniad a chynnwys yr wyth rheswm. Yn ogystal â'r mewnbwn gan swyddogion Twf ac arbenigedd marchnata Strata Matrix, roedd cydweithio agos gyda'r Athro Colin Baker wrth adeiladu'r sail tystiolaeth i'r llyfryn 8 rheswm (cyfweliad 14).

Erbyn y cyfnod oedd yn arwain at ddiwedd y cynllun yn 2016, roedd y llyfryn yn cynnwys 8 rheswm neu fantais. Roedd hyn yn wedi cynyddu o 5 rheswm yn y llyfryn gwreiddiol i 6 rheswm yn ddiweddarach cyn diweddu gydag 8 rheswm. Mae'r 8 rheswm oedd yn cael eu defnyddio erbyn diwedd y cynllun yn darllen mwy fel crynhoad o neges Twf yn ei gyfanrwydd yn hytrach nag fel llyfryn oedd â'r pwrpas unigol o nodi manteision dwyieithrwydd/rhesymau i drosglwyddo'r iaith i'w plant. Dylanwadodd nifer o ffactorau ar y datblygiad hwn - o fewnbwn

swyddogion maes Twf i syniadau'r Bwrdd/Llywodraeth Cymru o sut ddylai'r cynllun weithredu. Mae'n ddiddorol bod y fath sylw yn cael ei roi i'r llyfryn - sydd o bosib yn dangos i ni fod y llyfryn yn cael ei weld fel ymgorfforiad o'r cynllun (yn enwedig yn erbyn iddo dyfu i gynnwys 8 rheswm). Cynigir bod hyn yn elfen bwysig i swyddogion y Bwrdd/Llywodraeth Cymru, oedd yn pwysleisio gwerth y rhesymau offerynnol megis cynyddu sgiliau a sicrhau cyfleoedd gwaith yn y dyfodol:

“Roedd rhai manteision yn negeseuon mwy effeithiol nag eraill. Yr un am sgil economaidd - mae rhieni eisiau'r gorau i'w plant nhw.” (cyfweliad 19)

“Mwy o siawns bod nhw'n gallu cael swydd yng Nghymru, dyna oedd y brif fantais.” (cyfweliad 23)

“Yn y dyddiau cynnar doedden ni ddim mor soffistigedig, ond mae'n sicr erbyn hyn bod swyddogion Twf yn targedu manteision gwahanol i bobl wahanol” (cyfweliad 16)

Ail-bwysleisir na fyddai dealltwriaeth ymddygiadol yn debygol o gytuno gyda'r dehongliad sydd i'w gael uchod. Mae dealltwriaeth ymddygiadol yn dueddol o bwysleisio ffactorau unionsyth/byrdymor i effeithio ar ymddygiad (Samson et al., 2015: 3), gan olygu bod rhesymau offerynnol a gaiff eu sylweddoli yn yr hirdymor yn annhebygol o fod mor effeithiol â rhesymau emosiynol neu gymdeithasol. Mae'r amrywiaeth o resymau sydd yn cael eu cynnig yn golygu bod amrywiaeth dda o resymau (gweler Ffigwr 7), a cheir tystiolaeth yn y dyfyniadau uchod bod swyddogion Twf yn teilwra'r pwyslais ar y rhesymau gwahanol ar sail eu rhyngweithiad gyda rhieni. Awgryma hyn lefel uchel o soffistigeiddrwydd gweithredu a dealltwriaeth ymddygiadol ymysg y swyddogion maes. Yn y llyfryn, mae'r rhesymau yn cydfynd gyda gair neu eiriau sydd yn crynhoi'r rheswm yn syml ac yn effeithiol. Amlyga'r llyfryn bwysigrwydd brandio a'r delweddu sy'n bwysig i gynllun Twf. Mae'r geiriau

hyn yn cydfynd gyda'r dyhead i'r llyfryn weithredu fel arf "bachog" oedd i "dorri trwy'r holl eiriau a chreu neges syml uniongyrchol bwerus" (cyfweliad 24).

Mae'r amrywiaeth o resymau yn debygol o apelio mewn ffyrdd gwahanol i amryw o rieni. Mae'n bwysig nodi ar y pwynt yma mai'r rhiant neu rieni sydd yn gwneud y dewis i drosglwyddo'r iaith i'w plant (yng nghyd-destun cynllun Twf, er mae'n bosib dychmygu deinameg wahanol wrth fod plant yn aeddfedu o fewn y gyfundrefn addysg Gymraeg). Gan gofio mai'r rhiant neu rieni sydd yn gwneud y dewis yna mae modd ail-ystyried y ffactorau sydd wedi'u cynnwys yn y llyfryn ac yn rhan o gynllun Twf. Mae'n debygol bod y penderfyniad i fagu eu plentyn yn y Gymraeg yn medru cael ei wneud ar sail ffactorau offerynnol yn hytrach na ffactorau sy'n ymwneud ag emosiwn neu hunaniaeth - yn enwedig y rhieni sydd yn ffurfio prif boblogaeth darged cynllun Twf. Gwelwn dystiolaeth bellach yn hwyrach wrth ystyried y cynllun cysylltiedig Tyfu gyda'r Gymraeg, ymhledefnyddir model gweithredu tebyg i Twf ond gyda phwyslais ar rieni sydd wedi dewis anfon eu plant i'r gyfundrefn addysg cyfrwng Gymraeg. Gyda rhieni fel yr actor allweddol yna mae'n bosib bod rhesymau offerynnol yn apelio i broses rhesymol o ymddygiad a bod gwerth cynnwys rhesymau o'r fath fel rhan o'r llyfryn. Ond nid yw'r cyfiawnhad yma yn cael ei gynnig gan y cynllun, ac ni welir ystyriaeth sy'n arwain ar hyd y trywydd yma. Yr hyn a geir yw dealltwriaeth ymhlyg ac organig o ymddygiad ymysg swyddogion maes Twf, ac roeddynt yn dadlau bod hi'n anodd priodoli effaith i reswm unigol neu i'r llyfryn (cyfweliad 14; 15; 24).

Mae'r argraff bod y rhesymau yn effeithiol yn deillio o'r rhyngweithiad rhwng swyddogion a rhieni newydd. Dylid nodi nad yw effeithiolrwydd canfyddedig y rhesymau yn y sgwrs yn gyfwerth ag y rhesymau hyn yn effeithio ar ymddygiad

neu ddewisiadau'r rhieni. Hynny yw, mae'n bosib bod y rhesymau offerynnol yn medru cael dylanwad cryf ar rieni fel rhan o'r rhyngweithiad, ond nid yw hyn yn golygu bod rhieni yn mynd i ffwrdd o'r rhyngweithiad ac yn trosglwyddo'r iaith ar sail hyn. Roedd peth ymwybyddiaeth ar hyd y trywydd hwn, gyda'r swyddogion maes Twf yn nodi bod deunyddiau megis y llyfryn yn cael eu defnyddio fel cynhorthwy i'w gwaith. Roedd y llyfryn yn cael ei weld fel cydran bwysig o ddeunyddiau'r cynllun ac yn rhan bwysig o frand, proffesiynoldeb a hygrededd academiaidd y cynllun; ond, prif bwrpas deunyddiau o'r fath i'r swyddogion maes oedd defnyddio'r deunyddiau i naill ai dechrau rhyngweithiad gyda rhieni neu i ymestyn y rhyngweithiad y tu hwnt i ymwneud wyneb-i-wyneb.

Un o'r deunyddiau sydd fwyaf dadlennol am resymeg ymyrraeth Twf yw'r daflen gwaith cartref (gweler Ffigwr 11). Mae'r daflen yn cynnig 6 "top tip" i rieni ar gyfer help â gwaith cartref. Mae'r 6 awgrym hyn yn ddadlennol o ran y gefnogaeth roedd swyddogion maes Twf yn ceisio cynnig i rieni ar lawr gwlad. Dengys bod y gwaith hwn yn wahanol i'r gwaith o ledi neges Twf trwy farchnata ac ati, ac yn rhan o'r newid yng ngwaith y swyddogion maes i "gefnogi dewisiadau rhieni o ran y defnydd o'r Gymraeg gyda'u plant" (cyfweiliad 22). Mae'r awgrymiadau yn pwysleisio nad oes rhaid i rieni fedru siarad Cymraeg i allu helpu, a heblaw am yr awgrym i brynu geiriadur gellid dadlau nad yw'r un o'r awgrymiadau yn ymwneud gydag iaith yn benodol. Yn hytrach, mae'r pwyslais ar sut mae'r rhiant yn rhyngweithio gyda'u plentyn, gan ddatgan yn eglur "eich agwedd sy'n bwysig, nid yr iaith yr ydych yn ei siarad" (gweler Ffigwr 11). Cynigia'r daflen gyngor gall fod o gymorth i rieni gyda helpu â gwaith cartref eu plant yn gyffredinol. Er enghraifft, pwysleisio bod gwaith cartref yn seiliedig ar waith dosbarth, awgrymu dylid gofyn i'r plentyn egluro'r

gwaith cyn dechrau, ac esbonio'r angen am agwedd gefnogol (gweler Ffigwr 11). Gellir dehongli'r daflen gwaith cartref fel ymateb i bryderon rhieni di-Gymraeg am helpu eu plant gyda gwaith cartref: mater a fyddai yn codi ymhen blynnyddoedd i ddod. Mae'r ymateb sy'n cael ei gynnig gan y daflen gwaith cartref yn ddadlennol o ran ei gynnwys ond hefyd o ran dull gweithredu swyddogion maes. Hynny yw, ymyrraeth ar sail ymgais i leddfu pryderon a sicrhau a chefnogi rhieni oedd prif fyrddwn gwaith y swyddogion maes. Amlyga hyn bod amryw nodweddion yn perthyn i'r ymddygiad targed tybiedig, gyda'r nodweddion hyn yn dueddol o amrywio ar sail sefyllfa ieithyddol y rhieni. Cynrychiola hyn ehangiad i'r hyn olygir gan drosglwyddiad iaith, gyda'r posibilrwydd o ystyried rôl rhieni nad ydynt yn medru'r Gymraeg yn creu cyddestun ffafriol i'w plant i ennill sgiliau iaith gan actorion heblaw'r rhieni.

Yn ogystal â bod yn arf i ddechrau sgwrs, roedd y deunyddiau a'r ymgyrch farchnata yn medru preimio rhieni gyda negeseuon Twf cyn iddynt ddod i gyfarfod gyda'r swyddogion maes. Trwy gyflwyno negeseuon Twf i rieni cyn iddynt ddod i gyswllt gyda swyddogion Twf roedd canfyddiad bod rhieni yn fwy agored a pharod i dderbyn y negeseuon yna yng nghyfnod ymyrryd allweddol y cynllun - hynny yw, mewn rhyngweithiad wyneb-i-wyneb gyda swyddog Twf. Rhan bwysig o'r broses hon oedd y cydweithio rhwng cynllun Twf a'r sector iechyd. Roedd rhesymau ymarferol am y cydweithrediad agos gyda'r sector iechyd o ran cael mynediad at rieni yn y cyfnod cyn-geni, ond hefyd o ran cyfleu i rieni bod y negeseuon am ddwyieithrwydd yn rhai oedd yn gyffredin ac yn dod iddynt o nifer o gyfeiriadau gwahanol (cyfweiliad 14; 16; 20; 24). Cyn dod i gyswllt gyda swyddog maes Twf, roedd disgwyl bod darpar-rhieni wedi dod i gyswllt gyda neges Twf trwy'r sector iechyd. Yn ddelfrydol roedd darpar-rhieni

i dderbyn cerdyn sgan oedd gyda brandio Twf arno, bib Twf fel rhan o'r pecyn genedigaeth, a'r llyfryn '8 Rheswm Da'. Roedd y cydweithio gyda'r sector iechyd yn galluogi neges Twf i ymledu heb i bobl ddod i gyffyrddiad a swyddogion Twf, ond roedd y ddibyniaeth ar y sector iechyd yn dod law yn llaw â phroblemau yn ogystal ag manteision:

“Er enghraifft, we ni'n creu DVDs i fydwragedd i roi i'r fam a bydde hynny'n ffordd o ddechrau'r sgwrs. Ar y dechrau roedden ni'n gobeithio gweithio trwy'r sector iechyd, fel bod nhw'n pasio'r negeseuon ymlaen i'r rhieni. Dyw hwnna ddim wedi gweithio. Beth ni'n gweld gyda'r sector iechyd yw os maen nhw'n credu yn y neges fe wnawn nhw basio fe mlaen be bynnag, ond os na, yna dydyn nhw ddim yn hapus i wneud. Mae e lawr i'r unigolion.” (cyfweliad 14)

Ategir y dyfyniad uchod gan adroddiad gwerthuso Jones a Morris (2003) parthed rôl y sector iechyd wrth rannu negeseuon Twf. Serch yr uchelgais i gydweithio gyda'r sector iechyd, a manteision amlwg o wneud hynny, mae'n amlwg bod cydweithio ar y cynllun gydag elfennau oedd y tu hwnt i reolaeth y cynllun yn medru effeithio ar weithredu'r cynllun. Yn ogystal â'r angen i ddefnyddio technegau neu arfau polisi sydd yn cyd-fynd gyda model neu ddealltwriaeth benodol o ymddygiad, mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn dueddol o bwysleisio'r defnydd o arfau polisi y gellid mesur eu heffaith. Os nad yw'r polisi yn cael gweithredu yn y modd sydd wedi'i gynllunio, neu fod gweithredu'r polisi “i lawr i'r unigolion” fel yn yr achos yma, yna mae'n gwneud mesur effaith a gwerthuso effeithiolrwydd yr ymyrraeth yn amhosibl. Gellir dehongli hyn fel problem sy'n dilyn ymlaen o'r methiant i ddiffinio'r ymddygiad targed yn benodol, ac o'r anallu i nodi model neu ddealltwriaeth o ymddygiad penodol i hysbysu gweithrediad yr ymyrraeth.

Cynigiodd un o'r cyfwelai ddadansoddiad amgen o ddull gweithredu'r cynllun:

“Rhannu gwybodaeth er mwyn eu hannog a galluogi nhw i wneud penderfyniadau a dewisiadau maes o law oedd y syniad... doedden ni ddim yn gweud i bobl beth i wneud. Beth oedden ni yn gwneud oedd rhannu gwybodaeth mewn ffordd weddol niwtral yn y gobaith y bydde ti'n plannu hedyn - ac roedd hyn yn rhywbeth oedden ni'n trafod lot. Hynny yw, lle mae rhywun yn son am rywbeth, yna mae rhywun arall yn rhannu'r un neges - bod negeseuon tebyg yn dod o gyfeiriadau gwahanol. Roedden ni'n ymwybodol mae 'drip drip' oedd e, ac yn gobeithio mae un drip ymhlith llawer oedd ein gwaith ni” (cyfweliad 16)

“Roedden ni'n targedu penderfyniad cyn geni. Roedden ni'n gwybod bod hyn ddim yn digwydd bob tro, ond er enghraifft y cwestiwn cyntaf bydde swyddog yn gofyn oedd ofyn ydych chi wedi ystyried pa iaith? Ond roedden ni'n targedu'r cyfnod beichiogrwydd felly pryd oedden nhw'n mynd i'r clinig am y tro cyntaf, a bydde nhw'n cael ffolder mamolaeth a'r fydwraig bydde'n rhoi hwnna a bydde gwybodaeth am Twf gyda hwnna. Roedd hyn yn bwysig y tro cyntaf bydde nhw'n mynd yna. A wedyn syniad o drip-feed, gyda'r cerdyn sgan, o nhw'n cal CD cyn bod y babi'n cael ei eni, o nhw'n cael sgwrs cyn bod y babi'n cael ei eni.” (cyfweliad 15)

Mae'r dadansoddiad hyn yn cynnig nifer o bwyntiau dadlennol, ond yn gyffredinol mae'n dangos bod peth anghysondeb rhwng gwneuthurwyr ac ymarferwyr polisi Twf. Mae'n bosib bod yr anghysondeb hwn yn deillio o'r shiftt "o ddarparu gwybodaeth a chodi ymwybyddiaeth yn unig i ddarparu cyngor a chefnogaeth uniongyrchol a phenodol i rieni sy'n awyddus i newid ymddygiad ieithyddol eu teuluoedd" (Ioan, 2014: 4). Noder nad yw ymyrryd ar sail “darparu gwybodaeth a chodi ymwybyddiaeth yn unig” (Ioan, 2014: 4) neu “rhannu gwybodaeth mewn ffordd weddol niwtral” (cyfweliad 20) mor gyfyngedig neu niwtral awgrymir gan fod y wybodaeth o blaid math neilltuol o ymddygiad.

Mae'r dadansoddiad hwn o'r shiftt yn null gweithredu Twf yn dadlau bod y cynllun yn targedu penderfyniad penodol i drosglwyddo'r iaith. Hynny yw, y math o benderfyniad strategol a fyddai'n medru gyrru ymddygiad yn yr hirdymor. Cyfeirir at ddealltwriaeth bendant o ymddygiad i gyfiawnhau targedu penderfyniad i drosglwyddo'r iaith. Mae cydnabyddiaeth nad oedd targedu'r

cyfnod cyn-geni bob amser yn arwain at benderfyniad, ond mae hyn wedyn yn arwain i mewn at ddealltwriaeth o'r ymyrraeth fel proses o "drip-feed" sy'n arwain at y rhyngweithiad gyda swyddog Twf (cyfweliad 16). Mae'r dehongliad hyn yn berthnasol i'r defnydd o fydwragedd yn cyflwyno deunyddiau Twf yn ogystal, gyda'r bydwagedd yn cael eu gweld fel actorion anieithyddol mewn cymhariaeth â swyddogion Twf (cyfweliad 14).

Dehonglir hyn fel ffordd arall o ddisgrifio'r broses o breimio ac i wneud "y sgwrs yn haws" (cyfweliad 16). Ond, mae'r dehongliad a geir yn y dyfyniad hwn yn cynnig gogwydd gwahanol a mwy pendant o swyddogaeth y cynllun. Hynny yw, mae datganiad clir yma o'r bwriad i dargedu penderfyniad, yn hytrach na gweithio i godi "gwerth y Gymraeg" neu i hysbysu rhieni o werth y Gymraeg (Baker, 2013). Mae'n bosib bod diffyg pendantrwydd o'r fath o ran y cyfwelai arall yn awgrym o'r sensitifrwydd o ran ymyrryd yn y maes hwn. Cynigia'r dyfyniad gyfle i drafod natur y rheolaeth dros ymyrraeth cynllun Twf trwy'r cyfeiriad at ymyrryd trwy "drip-feed" (cyfweliad 16). Mae cynllun Twf yn ymyrryd dros gyfnod sylweddol o amser, cyfnod sy'n ymestyn o fisoedd cyn-geni i'r cyfnod ôl-genedigaeth. Dengys bod yr ymyrraeth yn y cyfnod cyn-geni wedi'i gynllunio yn bendant, gyda nodau amser penodol i dderbyn deunyddiau ac ymyrraeth wyneb-i-wyneb. Trafododd nifer o'r cyfweleion bod hyn wedi'i gynllunio'n fwriadol fel ffordd o gyflwyno Twf i rieni dros gyfnod, ac i adeiladu yn raddol i'r "sgwrs" rhwng rhieni a'r swyddog Twf (cyfweliad 16). Arweinia hyn i ffwrdd o'r drafodaeth o ddeunyddiau a marchnata Twf a'r defnydd ohonynt fel arfau polisi'r ymyrraeth, i ystyriaeth o'r cysylltiad wyneb-i-wyneb rhwng swyddog Twf a rhieni.

5.4.2 Arwain at 'y sgwrs' a'r negesydd

Mae'r cynnydd graddol yma tuag at y "sgwrs" rhwng y rhieni a'r swyddog maes yn elfen o'r cynllun sydd wedi'i gynllunio a'i weithredu yn fwy eglur nag elfennau arall y cynllun. Hynny yw, dengys bod yr ymdrech brandio a marchnata ag amcanion eang a chyffredinol i gynyddu hygyddedd y cynllun a'r amcan annelwig o gynyddu gwerth y Gymraeg. Ar y llaw arall, mae swyddogion maes Twf yn mwynhau lefel uchel o annibyniaeth i weithredu'r cynllun yn ôl y galw yn eu hardaloedd lleol, mewn modd sydd wedi datblygu yn organig dros gyfnod sylweddol o amser. Hyd yma, mae sylw uniongyrchol i swyddogaeth y swyddogion maes wedi'i esgeuluso, gyda'r drafodaeth yn atodol i'r ystyriaeth o'r ymdrech farchnata a deunyddiau'r cynllun. Er y pwyslais rydym wedi'i weld eisoes ar rannu negeseuon am fanteision dwyieithrwydd, ac o farchnata, roedd cydnabyddiaeth bod angen i'r cynllun i ymyrryd yn ddwysach hefyd. Adeiladwyd system i mewn i'r cynllun i allu disgrifio'r lefel o ymyrraeth:

“Roedden ni'n arfer son am y gwahanol lefelau o ymyrraeth oedd angen - roedd tair lefel - aur, arian, efydd. Efydd oedd jysd cael y stwff marchnata. Arian oedd sgwrs gydag un person a'r marchnata. Ac wedyn yr un aur oedd bod nhw'n cael sgwrs gan y sector ieched, swyddog Twf a'r stwff marchnata.” (cyfweliad 16)

Mae'r system yma a gafodd ei ddylunio i ddisgrifio dwyster yr ymyrraeth yn dangos bod marchnata yn allweddol i weithrediad y cynllun. Hynny yw, y lefel sylfaenol o ymyrraeth yw ymyrraeth farchnata. Serch y gydnabyddiaeth hon, mae'r model syml yma hefyd yn amlygu'r pwysigrwydd oedd yn cael ei rhoi ar waith y swyddogion maes. Mae'r drafodaeth o ddeunyddiau Twf wedi amlygu rôl y swyddogion maes, ond pont yw'r deunyddiau hyn rhwng dwy arf ymyrryd y cynllun, sef marchnata a gwaith y swyddogion maes:

“Roedden ni'n gwybod bod marchnata ar ei hun ddim yn gweithio. Roedd rhaid i ti gael y sgwrs. Felly roedd popeth wedi'i gynhyrchu er mwyn gwneud y sgwrs yn haws i rieni. Codi gwerth y Gymraeg a gwneud yn haws i gynnal y sgwrs - dyna'r ddau beth.” (cyfweliad 22)

Mae hyn yn ddehongliad nad sy'n adlewyrchu dadansoddiad swyddogion Bwrdd yr Iaith/Llywodraeth Cymru (cyfweliad 15; 24; 25) a Baker o nod Twf o hysbysu rhieni o werth y Gymraeg (2013). Roedd hyn yn nodweddiadol o'r cyfweliadau gydag ymarferwyr, gyda phwyslais yn cael ei roi ar yr amser yr oedd y swyddog Twf yn treulio'n siarad wyneb-i-wyneb gyda rhieni. Mae'r cyfweliad hyn gydag un o ymarferwyr y cynllun yn dystiolaeth bellach o'r dehongliadau amrywiol o ymddygiad a dull ymyrryd yr ymyrraeth. Cynigia'r dyfyniad yma ddadl gref dros natur eilaidd y gwaith marchnata (gan gynnwys deunyddiau Twf) fel cefnogaeth i brif waith y cynllun sef y cyswllt rhwng swyddogion maes a rhieni neu ddarpar rieni. Mae unfrydiaeth clir am bwysigrwydd y swyddogion maes i weithrediad y cynllun:

“Y swyddogion maes yw'r brif ffordd o ledu neges Twf.” (cyfweliad 14)

“Y ffocws oedd sut allwn ni fel swyddogion maes ddylanwadu ar rieni.” (cyfweliad 26)

“Roedd dibyniaeth ar y swyddogion maes yn benderfyniad cafodd ei wneud ar gychwyn y cynllun.” (cyfweliad 16)

Mae dibyniaeth o'r fath ar actorion dynol yn anarferol ymysg ymyraethau polisi ymddygiadol. Y prif reswm am hyn yw'r anawsterau wrth reoli gweithredoedd actorion unigol a sicrhau bod ymyrraeth yr actorion unigol yn driw i fwriad yr ymyrraeth. Yn achos hwn, tybir bod hyn wedi'i gymhlethu gan ddryswch parthed y neges sy'n cael ei rannu. Hynny yw, y dryswch gwelwn yn y gwahaniaeth rhwng y sloganau neu gyda'r shift i gefnogi rhieni yn eu dewisiadau. Serch hyn, mae rôl y negesydd yn derbyn cryn sylw fel rhan o'r fframwaith MINDSPACE,

a gellid dehongli swyddogaeth swyddogion maes Twf fel negeswyr. Mae hyn yn enwedig o wir wrth ystyried swyddogion Twf fel y “prif ffordd o ledu neges Twf” (cyfweliad 14). Cynsail dehongliad MINDSPACE o rôl y negesydd fel arf polisi yw gwerthfawrogi ein bod yn “heavily influenced by who communicates information” (Dolan et al., 2010: 8). Mae ystyriaeth ofalus o rôl y swyddogion maes fel negeswyr yn tanlinellu eu swyddogaeth fel rhan o gynllun Twf. Enghraifft eglur o hyn yw’r gwaith cefnogol i adeiladu sail tystiolaeth ar gyfer y rhesymau/manteision dwyieithrwydd - gellir cysylltu hyn gyda’r mewnwelediad “[that] we are affected by the perceived authority of the messenger [...] there is evidence that people are more likely to act on information if experts deliver it” (Dolan et al., 2010: 19).

I’r perwyl hwn, gwelwn fod yr Athro Colin Baker yn cael ei amlygu yn neunyddiau Twf fel arbenigydd ar ddwyieithrwydd. Cyflwynir ef mewn modd agored a hygyrch er mwyn ffurfio cydran sydd yn cyfrannu at allu’r deunyddiau i apelio i gynulleidfa eang, neu i ymateb i bryderon penodol. Noder (o Ffigwr 13) bod manylion bychain megis teitl, llun, sefydliad a’r disgrifiad o’r Athro Colin Baker fel "arbenigwr byd eang ar ddwyieithrwydd" yn pwysleisio ei statws ac yn cynyddu’r awdurdod y gellir ei briodoli iddo a’i sylwadau. Yn ogystal, mae’r sylwadau yn cael eu cyflwyno mewn modd hygyrch, gyda chyflwyniadau byr a thrwy fformatio’r negeseuon ar ffurf cwestiwn ac ateb sydd yn cynnwys manylion pendant. Gellir dehongli hyn oll fel ymateb i’r mewnwelediad “[that] we are affected by the perceived authority of the messenger [...] there is evidence that people are more likely to act on information if experts deliver it” (Dolan et al., 2010: 19). Mae’n syndod felly nad oes trafodaeth o rôl Baker fel negesydd awdurdodedig, yn y defnydd o MINDSPACE i ddadansoddi Twf (Ioan, 2014: 3).

Mae'n bosib bod hyn yn deillio o natur post-hoc y dadansoddiad hwn, yn hytrach na gwneud defnydd o'r fframwaith MINDSPACE wrth lunio'r ymyrraeth. Er bod hyn yn gyfeiriad eglur at fframwaith polisi ymddygiadol, mae'r defnydd sy'n cael ei wneud ohonno yn ôl-hoc, ac mae'n bosib bod elfen o resymoli'r ymyrraeth yn yr achos hwn. Cefnogir hyn gan gasgliad Ioan "fod criw Twf eisoes wedi datblygu cynllun a oedd yn ddjarwybod iddyn nhw yn ateb llawer iawn o'r meini prawf gan y model MINDSPACE" (2014: 4).

PAM? Cwestiwn ac Ateb

Holwch ein harbenigwr

Yr Athro Colin Baker, Athro Addysg ym Mhrifysgol Bangor ac arbenigwr byd eang ar ddwyieithrwydd sy'n ateb eich cwestiynau

Cyngor ar anghenion arbennig...

C Beth os oes gan fy mhleintyn anghenion addysgol arbennig?

A Gall plant sydd ag anghenion addysgol gyflawni eu potensial gystal mewn addysg cyfrwng Cymraeg ag mewn unrhyw system arall. Does dim tystiolaeth o gwbl bod ddwyieithrwydd yn achosi problemau dysgu.

Sut ydw i'n perswadio fy mab i ateb yn y Gymraeg?

C Mae fy mab tair oed yn mynnu fy ateb yn Saesneg er fy mod i bob amser yn siarad Cymraeg gyda fe. Sut alla i newid hyn?

A Gallech geisio ei annog i ail adrodd y neges yn y Gymraeg trwy ddweud "Dweud wrtha i eto yn Gymraeg wnei di? Wnes i ddim deall yn iawn." Efallai y bydd yn mynnu parhau i siarad Saesneg ar y dechrau ond mae'n bwysig eich bod yn parhau i siarad Cymraeg yn unig. Dim ond i chi ddyfalbarhau a'i ganmol yn gyson am ei ymdrechion fe fydd yn siŵr o ddod yn y diwedd.

Negeseuon cymysg

C Rydw i'n siarad Cymraeg ac mae fy mhartner yn dysgu. Rydym wedi derbyn gwybodaeth ddryslyd am sut i ddefnyddio'r Gymraeg gartre'. Mae rhai yn dweud y byddwn yn drysu ein plentyn trwy siarad y ddwy iaith. Ydy hyn yn wir?

A Dyma gyfle gwych i'ch partner wella ei sgiliau iaith. Gall ymarfer ei Gymraeg gyda'r un fach a phan fydd yn yr ysgol bydd y ddau yn gallu dysgu Cymraeg gyda'i gilydd.

Plentyn dwyieithog

C Rydw i'n siarad Cymraeg ond nid yw fy ngwraig yn siarad yr iaith. Beth ddylwn wneud er mwyn sicrhau fod fy mhleintyn yn rhugl yn y ddwy iaith?

A Mae'n bwysig iawn eich bod yn siarad Cymraeg gyda'ch plentyn. Bydd hyn yn sicr o helpu datblygiad eich plentyn yn y ddwy iaith gan y bydd yn clywed Cymraeg gan Dad a Saesneg gan Mam. Caiff hyn ei alw'n strategaeth un person un iaith.

Pa iaith yn y tŷ?

C Pam bod angen i mi siarad Cymraeg gyda fy mabi bach a finnau'n gwybod y bydd hi'n mynd i ysgol Gymraeg?

A Gorau po gyntaf y bydd babi bach yn clywed iaith, felly os oes gennych gyfle i siarad Cymraeg gartre' dylech wneud hynny. Mae ymennydd eich merch fach yn barod i ddysgu ieithoedd, a bydd ei hymennydd ar ei fwyaf hyblyg a pharod i ddysgu pan fo hi'n ifanc. Yn 6 mis oed bydd yn arfer â'r ieithoedd mae hi'n eu clywed amlaf. Felly, os byddwch yn siarad Cymraeg gyda hi gartre' byddwch yn datblygu ei sgiliau dwyieithog o'r cychwyn cyntaf.

Ffigwr 13: 'Holwch eich arbenigwr'

Mae gwerth ychwanegol i'r ymdrech i broffesiynoli ac i frandio'r cynllun yn dod i'r amlwg wrth drafod rôl swyddogion Twf fel negeswyr. Trwy weithredu fel rhan o gynllun proffesiynol sydd â phroffil uchel, mae'n deg tybio bod lefel o hygyrdd yn cael ei briodoli i swyddogion Twf. Noda'r fframwaith MINDSPACE bod angen ystyried cysondeb negeseuon hefyd wrth ymdrin â rôl y negesydd fel arf o newid ymddygiad. Fel cydran o weithgaredd cynllun Twf, mae'n amlwg bod neges gyson yn cael ei gynnig ar draws deunyddiau marchnata a brandio Twf yr oedd hi'n bosib i swyddogion maes ei ategu. Yn ogystal, soniwyd yn y cyfweiliadau am yr hyfforddiant yr oedd swyddogion yn derbyn a'r dull o weithio mewn timoedd rhanbarthol a chenedlaethol - gyda chyfle i swyddogion maes rannu esiamplau o arfer da (cyfweiliad 19; 22). Arweiniodd y casgliad hwn o brofiad llawr gwlad at addasu a datblygu nifer o elfennau Twf dros gyfnod y cynllun, gan ddangos bod gweithdrefnau'r cynllun yn medru addasu. Noda'r fframwaith MINDSPACE bod ystyriaeth o "consensus across society" hefyd yn elfen bwysig wrth ystyried cysondeb y negeseuon (Dolan et al., 2010: 19). Hynny yw, a yw'r negeseuon sy'n cael eu rhannu yn canu cloch ai peidio? Soniodd swyddogion maes am eu profiadau o lefel amrywiol o barodrwydd i dderbyn a chytuno â negeseuon Twf ymysg y rhieni targed, gan eto nodi'r pwysigrwydd o sicrhau bod rhieni yn derbyn y negeseuon hyn o amrywiaeth o ffynonellau - yn ddelfrydol, cyfarfod â'r swyddog maes (cyfweiliad 19; 21; 22). Roedd ymwybyddiaeth o'r angen hyn i negeseuon Twf gael eu hadleisio o fewn cymdeithas: "roedden ni'n ymwybodol iawn bod rhaid i Twf, yn ddelfrydol, i weithio yn rhan o gontinwwm o adnoddau, cefnogaeth, cynlluniau, beth bynnag: i gynnal rhieni ar hyd y daith." (cyfweiliad 16). Eto, yn y dyfyniad

yma gwelwn ymestyniad o'r penderfyniad i drosglwyddo'r iaith gan iddo gael ei ddehongli fel taith.

Mewnwelediad allweddol sy'n hysbysu rôl y negesydd fel arf newid ymddygiad yw'r ffaith bod "demographic and behavioural similarities between the expert and the recipient can improve the effectiveness of the intervention" (Dolan et al., 2010: 19). Yn sgil hyn, mae'n ddiddorol nodi bod swyddogion maes Twf yn gweithio yn eu hardaloedd lleol mewn timau rhanbarthol. Yn ogystal, roedd y swyddogion Twf, bron heb eithriad, yn fenywaidd (cyfweiliad 14). Gan gofio bod y mwyafrif o gyfranogwyr y cynllun yn fenywod, yna mae awgrym bod tebygrwydd demograffig fel arfer yn ffactor yn rhyngweithiad rhieni-swyddogion maes. Dylid nodi nad oedd hyn yn fwriad eglur, ond yn hytrach yn ganlyniad i ffactorau arall - yn bennaf pwy oedd yn ymgeisio. Yn wir, roedd nifer o'r cyfweleion yn sôn am yr angen i gynnwys tadau ac i fanteisio ar waith swyddogion gwryw fel rhan o'r cynllun. I'r perwyl hwn, nodwyd bod ymdrechion i dargedu "clybiau rygbi, gemau chwaraeon, ac ati i dargedu tadau" (cyfweiliad 20). Mae'n werth nodi hefyd bod nifer o gyfranogwyr Twf yna wedi cael eu hapwyntio i swyddi fel swyddogion maes. Yn amlwg, mae gan swyddogion sydd wedi gwneud y trawsnewidiad hwn ffynnon o brofiadau personol (llwyddiannus) i rannu gyda chyfranogwyr wrth rannu neges graidd Twf. Ond, roedd nifer o'r cyfweleion yn nodi bod swyddogion maes Twf nad oedd a straeon personol o'r fath hefyd yn meddu ar sgiliau aruthrol i rannu'r neges mewn modd sensitif ac effeithiol gyda rhieni (cyfweiliad 14; 19; 21).

Ond, nid swyddogion maes yw'r unig negeswyr sydd yn cael eu defnyddio fel rhan o gynllun Twf, mae gweithgareddau megis y sesiynau Twf a sesiynau tyllino babi yn manteisio ar effaith cyfoedion (gweler Darnton, 2008a: 23) i ddylanwadu

ar ymddygiad. Deillia hyn yn wreiddiol o'r anhawster i gyfyngu gweithgareddau Twf i'r boblogaeth darged. Hynny yw, wrth gyflwyno'r cynllun i rieni nid oedd modd gwneud hyn i'r boblogaeth darged yn unig - yn hytrach, roedd rhaid cyflwyno criw o rieni gan ddisgwyl iddynt ddethol eu hunain. Yn gynnar iawn sylweddolodd y swyddogion maes bod rhieni oedd eisoes wedi gwneud y penderfyniad i drosglwyddo'r Gymraeg i'w plant yn ymwneud gyda'r cynllun. Nodwyd bod teimlad o amharodrwydd i droi pobl i ffwrdd ymysg y swyddogion ar y cychwyn (cyfweliad 19), ond wrth i'r cynllun fynd rhagddi sylweddolwyd bod y rhieni hyn yn gweithredu fel negeswyr amgen. Roedd hyn yn enwedig o wir o fewn cyd-destun grŵp lle fyddai un neu ddau riant oedd yn hyderus yn y Gymraeg a'r penderfyniad i drosglwyddo yn medru dylanwadu ar weddill y grŵp yn ddiymdrech fel un o'u cyfoedion (cyfweliad 19; 21). Awgryma hyn fod posibilrwydd i'r grwpiau hyn gynnwys mwyafrif o rieni oedd yn defnyddio'r Gymraeg fel prif iaith eu teuluoedd. Gall fod oblygiadau i hyn parthed y llwyddiant i *newid* ymddygiad ieithyddol teuluoedd, ond mae'n bosib bod rhieni o'r fath oedd yn ymgymryd yng ngweithgareddau Twf yn cadarnhau neu'n cryfhau eu defnydd o'r iaith, ac o bosib yn ei ehangu i sefyllfaoedd cymdeithasol y tu hwnt i'r teulu neu'r cartref. Yn y cyd-destun hwn, tybir bod hyn yn arwain at atgyfnerthu neu gynnal ymddygiad, yn hytrach na'i newid. Gwelwn fod gwerthfawrogiad o effaith y cyfoedion hyn hefyd wedi ymestyn i elfennau arall o'r cynllun. Enghraifft glir o hyn yw'r cystadlaethau 'Babi Twf y mis' a chynnwys proffiliau teuluoedd o fewn y cylchlythyron.

5.4.3 Y defnydd o emosiwn a sefydlu'r arfer o ddefnyddio'r Gymraeg

Arweinia hyn at ystyriaeth o rôl emosiwn yn arfwaith cynllun Twf. Mae emosiwn yn amlwg yn perthyn i'r rhyngweithiad rhwng swyddog Twf a rhiant wrth drafod

y dewis i drosglwyddo'r iaith ai peidio, ac yn sicr wrth i swyddogion rannu profiadau personol. Fel datblygiad o'r sesiynau 'Amser Twf' llwyddiannus cyflwynwyd sesiynau 'Tymino Babi'. Y rhesymeg wreiddiol dros gyflwyno'r sesiynau hyn oedd ychwanegu at y sesiynau 'Amser Twf' a chynyddu'r cyfle i swyddogion maes Twf i ymwneud â rhieni mewn cyd-destun grŵp (Iaith Cyf, 2013: 13). Wrth redeg y sesiynau nododd nifer o'r swyddogion maes bod y sesiynau hyn yn medru bod yn arbennig o bersonol ac emosiynol:

“Roedd y cysylltiad emosiynol - yn enwedig trwy'r sesiynau tymino rhieni a babis - maen nhw'n gallu fod yn bwerus iawn. Ti'n clywed y Gymraeg a defnyddio'r Gymraeg ac ar yr un pryd ti'n cael perthynas agos ac emosiynol iawn gyda'r babi.” (cyfweiliad 14)

Wrth ddod i sylweddoli potensial y sesiynau tymino i newid ymddygiad rhieni trwy'r cyswllt emosiynol, roedd hefyd pwysigrwydd cynyddol i'r sesiynau hyn fel un o brif weithgareddau Twf. Roedd y sesiynau yn cael eu cynnig yn rhad ac am ddim, gan brofi'n hynod o boblogaidd a llwyddiannus. Awgryma hyn lefel uchel o soffistigeiddrwydd o ran y defnydd o'r ddealltwriaeth ymhlyg o ymddygiad a geir fel rhan o'r cynllun, ond mae angen cofio bod hyn yn ddealltwriaeth wnaeth ddatblygu dros gyfnod y prosiect a bod y gweithrediad o'r arfau polisi ymddygiadol hyn ddim yn targedu ymddygiad penodol diolch i'r methiant i ddiffinio'r ymyrraeth yn ymddygiadol.

Mae'r ystod o weithgareddau ac arfau polisi oedd yn cael ei ddefnyddio gan yr ymyrraeth yn dystiolaeth bod y cynllun yn gweithredu ar lefel ddwysach na rhannu gwybodaeth yn unig yn ystod blynyddoedd olaf yr ymyrraeth (Iaith Cyf, 2013). Deillia hyn o'r anallu i ddiffinio'r ymyrraeth yn ymddygiadol, ond ochr arall y geiniog yw bod y diffyg model pendant o ymddygiad a dull gweithredu oedd yn seiliedig ar hynny wedi galluogi'r prosiect i ddatblygu yn organig ar sail

profiadau'r swyddogion maes a syniadau newydd yn treiddio i'r maes. Daeth y tensiwn hwn rhwng rhannu'r neges ag ymyrraeth ddwysach i'r amlwg wrth drafod adnewyddu'r contract ar gyfer y cynllun:

“Bydd hi'n ddiddorol i weld beth sy'n dod allan o'r cylch nesaf yma, achos does dim rheidrwydd bod y contractwr yn defnyddio swyddogion maes fel y prif fodd o ledu'r neges. Yr hanfod yw'r gwerthuso sefyllfa ieithyddol yr ardal ac yna addasu'r ymyrraeth yn ol hyn.” (cyfweliad 15)

Amlyga hyn nad yw'r Llywodraeth yn ystyried bod rhaid i'r ymyrraeth ddibynnu ar swyddogion maes, ond nid oedd awgrym o'r hyn gall ddisodli rôl y swyddogion maes (os bod angen). Gall hyn amlygu dealltwriaethau anghyson o'r cynllun ymysg yr ymarferwyr a'r gwneuthurwyr polisi.

5.5 Ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso

Yn yr adran yma, mae trafodaeth o ddulliau gwerthuso Twf ac o'r modd mae'r ymyrraeth yn cael ei weithredu yn gydnaws gyda'r hyn fwriedir neu oedd wedi'i gynllunio. Gwelwn fod gweithrediad yr ymyrraeth gan contractwr yn cael effaith ar y broses o werthuso effaith yr ymyrraeth, ynghyd ag effeithio ar gysondeb gweithredu'r ymyrraeth. Mynegir hyn yn eglur gan anghysondebau rhwng rheolwyr yr ymyrraeth (Bwrdd yr Iaith Gymraeg a Llywodraeth Cymru) a'r contractwr neu'r ymarferwyr oedd yn gweithredu'r ymyrraeth ar lawr gwlad. Mae cyfran sylweddol o'r adran hon yn cynnig sylw i'r anhawster o fesur effaith yr ymyrraeth gan ei fod yn dibynnu i'r fath raddau ar y swyddogion Twf fel prif arf polisi'r ymyrraeth. Mae'r ddibyniaeth ar swyddogion Twf i weithredu'r ymyrraeth yn ei wneud yn gymhleth i fesur effaith mewn modd sy'n gweddu ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ond tybir y gall yr amrywiaeth amserol a daearyddol fod yn nodweddion sy'n amlygu elfen arbrofol. Gwelwyd bod rhyddid sylweddol i swyddogion Twf i weithredu'r ymyrraeth yn gryfder i'r

ymyrraeth, ond bod dibynnu ar y swyddogion Twf i achosi newid ymddygiad yn eu cysylltiadau rhyngbersonol yn achosi anawsterau i fesur effaith y cysylltiadau hyn. Yn hytrach, gwelwn fod tuedd i fesur gweithrediad yr ymyrraeth (er enghraifft, trwy fesur y nifer o gysylltiadau) yn hytrach na fesur effaith y cysylltiadau hyn. Yn olaf, mae trafodaeth o'r anhawster o fesur effaith ymyrraeth unigol mewn maes sydd ag ystod helaeth o ffactorau posib yn medru effeithio ar gyfraddau trosglwyddiad iaith. Yn fras, mae'r adran yn amlygu pa mor anodd yw hi i fesur ymyrraeth sy'n anelu i newid ymddygiad rhyngbersonol ei natur a bod tuedd i fesur gweithgarwch yr ymyrraeth yn lle.

5.5.1 Gweithredu trwy contractwr a chydweithio â phartneriaid

Yn deillio o'r anghysondebau parthed y ddealltwriaeth o ymddygiad a sut oedd hyn yn cysylltu gyda'r arfau polisi oedd yn cael eu defnyddio, mae'n gam rhesymegol i ddisgwyl nad yw'r cynllun yn cael ei weithredu mewn modd ffyddlon. Gwelwn anghysondeb yn y ddealltwriaeth o hanfodion y cynllun ar draws y gwaith ymchwil cysyllteidig (Baker, 2013; Irvine et al., 2008; Morris a Jones, 2007a; 2007b; 2009), ymysg gwneuthurwyr a rheolwyr y cynllun ac yng ngwaith ymarferwyr y cynllun. Yn ymarferol, nid yw anghysondeb o'r fath yn syndod gan fod y cynllun wedi cael ei contractio allan gan Lywodraeth Cymru, sydd yn rhoi elfen o ryddid i'r contractwr i weithredu fel y dymunant. Disgwylir y byddai rhyddid o'r fath yn cael ei gyfiawnhau gan yr angen i fewnbynnu profiadau lawr gwlad neu i ddefnyddio arbenigedd y contractiwr penodol i mewn i weithrediad y cynllun, ac roedd peth tystiolaeth o hyn yn cael ei fynegi yn nyheadau'r cyfweleion. Ond, roedd yna densiwn rhwng cydnabod gwerth mewnbyn a phrofiad y contractwr a'r swyddogion maes a blaenoriaethau polisi a gwleidyddol y Llywodraeth. Gwelwyd nifer o achosion, gan gynnwys

tensiynau hanesyddol o oes rheolaeth Bwrdd yr Iaith dros y cynllun, yn dod i'r amlwg wrth drafod amryw o elfennau'r cynllun. Enghraifft o hyn oedd o gwmpas y gwaith brandio a marchnata ar ddechrau'r cynllun:

“Roedd Iaith [cyf] yn ganolog i'r broses brandio. Ond roedd hi'n broses o gydweithio gyda'r Bwrdd a'r cyfan yn mynnu sêl bendith y Bwrdd.” (cyfweliad 18)

Dangosa'r dyfyniad hwn bod ansicrwydd o ran rôl Bwrdd yr Iaith a'r contractwr, Iaith Cyf. Serch yr ansicrwydd ac anghysondeb hyn oedd ar ddechrau'r cynllun, daeth mwy i'r amlwg dros gyfnod y cynllun. Elfen amlwg yr oedd ansicrwydd o'i gylch yn erbyn diwedd y cynllun oedd rôl y swyddogion maes:

“Roedd y ddibyniaeth ar swyddogion maes yn benderfyniad cafodd ei wneud deuddeg o flynyddoedd yn ôl bellach. Erbyn hyn mae modd ystyried y prosiect a gweld bod dim angen, o reidrwydd, swyddogion i rannu rhai o'r negeseuon. Mae'n bosib taw ar-lein y maen nhw'n [rhieni] derbyn eu gwybodaeth a bod angen i brosiect fel Twf i dreiddio mwy i'r dull yna o ddylanwadu. Ond mae modd defnyddio sawl dull gwahanol i rannu'r negeseuon... bydd hi'n ddiddorol i weld beth sy'n dod allan o'r cylch nesaf yma, achos does dim rheidrwydd bod y contractwr yn defnyddio swyddogion maes fel y prif fodd o ledu'r neges.” (cyfweliad 15)

Dengys o'r dyfyniad uchod bod y Llywodraeth yn barod i newid y cynllun, a bod defnyddio contractwyr i reoli'r cynllun yn galluogi i'r cynllun ddatblygu gydag amser. Atgyfnertha hyn nad yw Twf yn defnyddio dull arbrol o bolisi, ond yn hytrach bod parodrwydd i addasu a gweithdrefnau i alluogi hyn yn rhan sylfaenol o'r cynllun. Yn ogystal, gwelwn dros gyfnod y cynllun bod ymyraethau cysylltiedig wedi deillio o waith Twf. Un ymyrraeth gysylltiedig oedd y cynllun peilot, Tyfu, sydd yn cael ei drafod yn yr is-adran nesaf.

Elfen arall oedd wedi'i reoli gan y Bwrdd ar gychwyn y cynllun oedd pennu bod y cynllun yn cydweithio gyda'r sector iechyd (cyfweliad 15; 16), yn benodol gyda bydwagedd ac ymwelwyr iechyd (cyfweliadau 15; 16; Jones a Morris,

2003). Lleisiwyd pryderon am gydweithio gyda'r ddau broffesiwn fel rhan o'r cynllun. Roedd cydnabyddiaeth nad oedd modd rheoli'r neges yn llym, nac ychwaith i sicrhau bod y neges yn cael ei rannu yn gyson gyda gweddill y cynllun. Awgryma Jones a Morris (2004: 4) bod sail i'r pryderon hyn. Esboniwyd y pryder am yr angen hwn i gydweithio:

“Roedd hi'n anodd iawn buddsoddi holl ymdrechion a gobeithion Twf i ddau broffesiwn cryf - bydwagedd ac ymwelwyr iechyd - oedd yn amlwg yn meddu ar agenda proffesiynol gwahanol. Daethpwyd i'r farn bod e'n realistig i ni ddisgwyl cydweithio da gydag ymwelwyr iechyd, ond nad oedd hyn o reidrwydd yn dal yn wir am berthynas Twf â bydwagedd.”

Mae'r pryder hyn ynghylch amharu ar waith ddau broffesiwn o fewn y sector iechyd (sydd yn amlwg â hunaniaeth a gweithdrefnau cryf) wedi arwain at ymdrech fwriadol i ddatblygu'r berthynas gyda'r proffesiynau. Mae'r dyfyniad uchod yn dangos bod perthynas wedi datblygu rhwng ymwelwyr â'r cynllun, ond nad oedd hyn yn wir am fydwragedd.

“Roedd Twf yn rhywbeth hollol newydd iddyn nhw [y sector iechyd]. Ymdrechwyd i weithio ar lefel strategol - targedu'r uwch-reolwyr ayyb. a sicrhau bod gwybodaeth am Twf yn dod yn rhan o sylfaen gwybodaeth y ddau broffesiwn [ymwelwyr iechyd a bydwagedd] yn naturiol.”

I'r perwyl hyn, roedd ymdrechion i gynnwys Twf fel rhan o waith sylfaenol ymwelwyr iechyd a bydwagedd trwy gynnwys elfennau o'r cynllun fel rhan o hyfforddiant yn y sector iechyd (cyfweiliad 14; 15; 24). Ond, nodwyd bod yr ymdrech i gydweithio yn dueddol o ddibynnu ar barodrwydd bydwagedd neu ymwelwyr iechyd unigol i dderbyn neges Twf ac yna i fod yn awyddus i rannu'r neges. Yn amlwg, mae hyn yn ei wneud yn anodd, os nad amhosib, i weithredu'r cynllun mewn modd systematig ac i gael rheolaeth gyfannol o weithrediad y cynllun. Yn ogystal, nododd nifer o'r cyfweleion bod anawsterau wrth

gydweithio a phartneriaid eraill hefyd. Enghraifft o hyn oedd ar ddechrau'r cynllun tra bod swyddogion maes yn ceisio recriwtio teuluoedd targed trwy grwpiau oedd eisoes wedi'u sefydlu megis Cylch Ti a Fi (cyfweliad 19). Gellir disgwyl bod llai o reolaeth dros ymyrraeth bolisi os oes dibyniaeth ar actorion eraill i weithredu elfennau o'r cynllun, ac mae'n amlwg gydag elfennau o hyn mewn perthynas â Twf bod budd sylweddol o gydweithio - yn enwedig mewn perthynas â'r sector iechyd.

Ar y llaw arall, mae contractio'r cynllun hefyd yn golygu bod y gwneuthurwyr polisi yn colli elfen o reolaeth. Er hyn, gwelwn fod nifer o fanteision i'r hyblygrwydd canlynol ar lawr gwlad. Mae'r hyblygrwydd yma nid yn unig yn berthnasol i waith y contractwr fel rheolwr y cynllun, ond hefyd i rôl adborth swyddogion maes Twf yn addasu a datblygu'r ymyrraeth, gan arwain at ei ddisgrifio yn ymyrraeth "arloesol" gan rheiny oedd yn gysylltiedig â'r ymyrraeth (cyfweliad 20). Mae'r modd gweithredir y cynllun yn golygu bod nifer o elfennau'r cynllun wedi eu haddasu dros gyfnod y cynllun, a bod elfennau newydd wedi'u cyflwyno fel yr angen (cyfweliadau 14; 15; 16; 22). Deillia hyn i raddau helaeth o'r ffaith "[nad] oedd Twf yn gweithio'n systematig - roedd swyddogion gwahanol yn gwneud gweithgareddau a digwyddiadau gwahanol mewn gwahanol ardaloedd" (cyfweliad 22). Ystyrir hyn yn un o brif gryfderau'r cynllun (cyfweliad 14; 16; 22). Heb y rhyddid cymharol i weithredu yn eu hardaloedd lleol, ni fyddai swyddogion maes Twf yn medru gwneud cyfraniad o'r fath i ddatblygiad y cynllun. Mae'r defnydd o adborth i addasu a datblygu cynllun yn un o nodweddion dadlennol ymyrraeth bolisi ymddygiadol, yn enwedig mewn cyd-destun arbrofol. Tra nad oedd hyn yn gyd-destun arbrofol, mae'r hyblygrwydd gweithredu oedd yn nodwedd o'r cynllun (diolch i'r

ddibyniaeth ar swyddogion maes) yn golygu bod adborth o'r ymarferwyr polisi yn cael ei fwydo yn ol i'r cynllun. Roedd hyn yn digwydd yn llorweddol rhwng swyddogion maes yn rhannu profiadau ac arfer dda, ac ar lefel fertigol trwy reolwyr y cynllun (cyfweiliad 19; 22). Er nad oedd hyn yn digwydd o fewn cyddestunau arbrol, gyda'r defnydd o hapbrofion, mae fframweithiau ymddygiadol yn pwysleisio'r angen i wneud defnydd o arbenigedd ac adborth ymarferwyr polisi (Haynes et al., 2011: 20; Darnton a Horne, 2013). Noder bod hyn yn brawf o lwyddiant o'r modd gweithredu yr ymyrraeth, ond nad yw'n gyfystyr â'r ymyrraeth yn achosi'r effaith ymddygiadol â ddymunir.

5.5.2 Tyfu gyda'r Gymraeg a mesur dilyniant fel dull o fesur effaith

Roedd nifer o elfennau Tyfu yn wahanol i Twf, megis targedu teuluoedd oedd â phlant oedran ysgol, gweithio y tu hwnt i'r sector iechyd a phwyslais ar gefnogi dewis rhieni i anfon eu plant i addysg cyfrwng Gymraeg (cyfweiliad 15; 22). Gwelwn yn hyn o beth bod ymestyniad o amcan gwreiddiol yr ymyrraeth, i ffwrdd o drosglwyddiad iaith yn unig. Roedd hyn yn seiliedig ar y dybiaeth, ddaeth allan o waith Twf, bod angen cefnogi rhieni yn y dewis i drosglwyddo'r iaith cymaint ag yr oedd angen i rannu negeseuon Twf gyda hwy. Roedd Tyfu yn cynnig cefnogaeth i rieni a theuluoedd dwyieithog oedd eisoes wedi gwneud y dewis i roi eu plant trwy'r system addysg Gymraeg. Canfyddiad dadlennol cafwyd gan un o'r cyfweleion oedd bod siaradwyr yn cael eu colli ar bob cam o'u bywyd:

“Ni'n colli pobl ar bob cam o'r daith. Dyna le mae cael y llif [trosglwyddiad rhwng ymyrraethau] yn bwysig. Mae'r mentrau yna ar bob rhan o'r daith - yn cefnogi'r Gymraeg yn gyffredinol. Ond mae Twf yn cefnogi un grŵp, mae'r mudiad yn cefnogi grŵp arall, addysg yn cefnogi grŵp arall. Mae'r Urdd yn dod mewn ar ryw bwynt.” (cyfweiliad 17)

Gellid dehongli'r cynllun peilot Tyfu fel ffordd o sicrhau mwy o ddilyniant rhwng ymyrraethau gwahanol, ac fel ffordd o gadarnhau'r dewis i drosglwyddo'r iaith trwy'r gyfundrefn addysg. Adleisia hyn y canfyddiad o'r cyfnodau hyn fel mudes ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015). Cynigia hyn potensial i fesur effaith ymyrraeth trosglwyddo iaith trwy'r niferoedd sydd mewn addysg cyfrwng Cymraeg, gan dderbyn bod nifer o ffactorau eraill yn medru effeithio ar hyn. Cafwyd awgrym bod ffocws cynyddol ar hyn o gyfeiriad y Llywodraeth (cyfweliad 22).

5.5.3 Mesur effaith

Mae'r prif anhawster parthed mesur effaith Twf yn deillio o natur ryngbersonol yr ymyrraeth a'r pwyslais oedd yn cael ei roi ar swyddogion Twf i weithredu'r ymyrraeth. Nid oedd modd cynllunio'n fanwl a rheoli'n llym prif arf y cynllun o ryngweithiad rhwng swyddogion Twf a rhieni, er ni chafwyd tystiolaeth o ymgais benodol i gyflawni hyn. Yn hytrach, gwelwyd bod rheolwyr a swyddogion Twf yn cyfeirio at dargedau meintiol yr oeddynt yn derbyn gan y Llywodraeth, gan nodi bod gweithdrefnau'r ymyrraeth yn ymateb i'r gofynion hyn. Mae rhyngweithiad o'r fath yn ddibynnol ar ystod eang o ffactorau gall effeithio ar gwrs y rhyngweithiad. Mae modd hyfforddi swyddogion maes, sicrhau eu bod yn ennill profiad ac yn rhannu arferion da, eu harfogi gyda deunyddiau'r cynllun a'i gefnogi gydag ymgyrch farchnata ond mae llwyddiant y rhyngweithiad yn ddibynnol ar barodrwydd y rhiant i ymgymryd yn fuddiol yn y rhyngweithiad. Mae hyn yn amlwg yn gysylltiedig gyda natur gymdeithasol yr ymddygiad oedd yn darged i'r cynllun, ac mi fyddai'n deg dadlau bod angen mireinio ar hyn i fodloni nodweddion ymyrraeth bolisi ymddygiadol.

Un o'r prif anghysondebau ar ddechrau'r cynllun, ond sydd eisoes wedi'i dderbyn diolch i ystyriaethau ymarferoldeb, yw'r anhawsterau wrth dargedu teuluoedd cymysg eu hiaith yn unig. Serch mai dyma oedd bwriad gwreiddiol y cynllun; "roedd y swyddogion yn ei chael hi'n anodd dod ar draws teuluoedd cymysg yn unig - roeddynt yn dod ar draws teuluoedd mwy a llai Cymraeg eu hiaith o fewn y sesiynau. Problem ymarferol oedd hyn go iawn." (cyfweliad 19). Roedd hyblygrwydd swyddogion maes i weithredu, ac roedd gwerthfawrogiad o hyn ar draws y cynllun, yn golygu bod presenoldeb teuluoedd Cymraeg eu hiaith wedi'i drawsnewid o fod yn enghraifft o gam-dargedu i fod yn arf canfyddedig i newid ymddygiad eraill wrth weithredu'r sesiynau Twf.

Mae Twf wedi derbyn sylw rhyngwladol, gan ddenu sylw eraill sydd am hybu cyfraddau trosglwyddo iaith yn y teulu (Edwards a Newcombe, 2008). I raddau, mae hyn yn adlewyrchiad o'r gobeithion buddsoddwyd yn y cynllun:

"Roedd Bwrdd yr Iaith yn buddsoddi'n ariannol yn y cynllun, ond yn buddsoddi gobeithion yn y cynllun hefyd" (cyfweliad 24)

Deillia'r diddordeb hyn yn y cynllun o'r pwyslais yr oedd Fishman yn ei roi ar drosglwyddiad iaith yn yr uned deuluol (1991). Roedd y diddordeb a sylw sylweddol i ymyrraeth megis Twf yn brawf o'r diffyg ymyraethau oedd yn targedu trosglwyddo iaith o fewn y teulu ac yn ymateb i orddibyniaeth a drwgdybiaeth o rôl y gyfundrefn addysg fel cyfrwng i greu siaradwyr newydd.

Gall y gobeithion a'r sylw hyn i'r cynllun fod yn un o'r ffactorau sydd wedi arwain i'r talp sylweddol o waith sydd wedi ceisio mesur effaith Twf:

"Roedd lot o bwysau o'r Llywodraeth ac ar draws y byd i ddangos bod Twf yn gweithio. Roedd gymaint o ddiddordeb. Roedd sawl astudiaeth wedi bod yn edrych ar brosesau Twf, ac yn gweud bod y prosiect yn gweithio'n dda. Ond roedden ni

angen astudiaeth i edrych a yw'r prosiect yn gwneud gwahaniaeth.” (cyfweliad 20)

Roedd pwyslais ar fesur effaith i'w weld ymysg y contractiwr a'r Llywodraeth. Ond, roedd swyddogion Twf yn dueddol o bwysleisio'r prosesau mesur effaith (e.e. nifer o gysylltiadau) tra bod cryn rwystredigaeth ymysg swyddogion Llywodraeth Cymru nad oedd modd mesur effaith Twf yn fwy effeithiol (cyfweliad 17; 18). Roedd hyn yn destun syndod, gan fod swyddogion Twf yn pwysleisio bod y gweithdrefnau mesur effaith yn ymateb yn uniongyrchol i ofynion Llywodraeth Cymru.

O ganlyniad i'r angen yma i ddatblygu gweithdrefnau mesur effaith mae Twf wedi bod yn destun i gryn dipyn o ymchwil allanol ac o fonitro cyrhaeddiad mewnol. Mae'r bennod hon eisoes wedi cyffwrdd â'r sylw academiaidd allanol sydd wedi'i rhoi i'r cynllun (Baker, 2013; Edwards a Newcombe, 2008; Thomas, 2013). Yn yr un modd, mae Twf wedi bod yn destun i nifer o ymchwiliadau cysylltiedig, gan gynnwys gwaith Morris a Jones (2007) ac ymchwil sylweddol Irvine et al., (2008). Mae gwaith Morris a Jones yn defnyddio dull ymchwil hydredol i fesur effaith Twf gyda theuluoedd penodol dros gyfnod o amser. Dewiswyd deuddeg teulu i gyfranogi i'r ymchwil mewn tair ardal wahanol. Yn yr ardaloedd a ddewiswyd, roedd y Gymraeg yn parhau fel iaith gymunedol, ond o dan fygythiad o batrymau mudo (Gruffudd, 2002 yn Morris a Jones, 2007: 54). Yn ogystal, roedd amrywiaeth eang ym mholisiâu addysg y tair ardal, gyda chymfundrefn cyfrwng Cymraeg a dwyieithog mewn lle yng Ngwynedd a Sir Gaerfyrddin mewn cyferbyniad a diffyg darpariaeth cyfrwng Cymraeg Sir Ddinbych (Morris a Jones, 2007: 54). Disgrifia Morris a Jones y fethodoleg ymchwil fel “a broadly ethnographic, ‘mixed strategy (Douglas, 1976) approach”

(2007: 54). Cynhaliwyd cyfweiliadau gyda'r teuluoedd ac fel rhan o'r broses hyn arsylwyd ar ryngweithiad teuluoedd, ac iaith y rhyngweithiad yn arbennig.

Mae defnyddio methodoleg ymchwil o'r fath yn estron i ddealltwriaethau ymddygiadol o werthuso polisi. O safbwynt ymddygiadol mae'n hawdd diystyru methodoleg o'r fath gan nad yw'n cyrraedd safon aur hapbrofion (Sunstein, 2014: 11). Byddai beirniadaeth ymddygiadol yn dadlau bod y nifer o gyfranogwyr yn rhy isel i gynnig data dibynadwy a bod methiant i reoli am nifer o ffactorau arwyddocaol. Er enghraifft, er tegwch am drefniadau teuluol nid oedd y cyfweiliadau o reidrwydd yn cael eu cynnal dan yr un amgylchiadau: "families were varied as to whether the father and the mother were interviewed together or separately" (Morris a Jones, 2007: 54). Gellir disgwyl bod yr amgylchiadau amrywiol hyn wedi effeithio ar y cyfweiliadau, a bod yr amgylchiadau amrywiol hyn yn sicr wedi effeithio ar yr arsylwi o ryngweithio teuluol, er enghraifft, os mai'r tad oedd y siaradwr Cymraeg mewn teulu cymysg ond yn absennol. Roedd ail elfen i'r ymchwil, gyda theuluoedd yn cadw "photo-diary" i gofnodi gweithgareddau dyddiol y plentyn dros gyfnod o wythnos (Morris a Jones, 2007: 55). Roedd cyfweiliad dilynol yn cael ei gynnal ar ddiwedd y cyfnod hwn. Tuedda ymagwedd ymddygiadol i osgoi data sydd yn hunan-adroddedig, ond mae'n bosib bod yr elfen ffotograffiaeth wedi arwain at gasglu data mwy dibynadwy na petai hyn heb ei gynnwys fel elfen o'r broses. Yn ychwanegol i hyn, mae'n debyg bod data diddorol wedi'i ganfod o drafod y dyddiadur yn y cyfweiliad. Noda Morris a Jones bod yr ymchwil wedi dod i'r casgliad bod chwech o'r deuddeg teulu "in the study are engaged in practices which are providing contexts for the Welsh-language socialization of their young children" (2007: 55). Dylid nodi bod Morris a Jones yn trafod cymdeithasoli iaith o fewn y teulu fel y prif gysyniad

dan sylw, yn hytrach nag y penderfyniad i drosglwyddo iaith. Yn yr un modd, serch i'r ymchwil drafod y ffactorau sy'n berthnasol i gymdeithasoli iaith (2007: 55-67) nid yw'r ymchwil yn ymgais i fesur effaith Twf. Yn hytrach, roedd yr ymchwil wedi'i gynllunio "to inform the Welsh Assembly Government's policy of promoting 'family language transfer' and, specifically, *Twf*, its Transmission Within Families project" (2007: 53).

Mae ymchwil Morris a Jones yn amlygu ehangrwydd y ffactorau sy'n effeithio ar ymarferion iaith o fewn yr uned deuluol, sydd yn cyfrannu at "y broblem fwyaf gyda Twf", sef ein bod "ni ddim yn gallu gweud pa un peth sydd yn newid ymddygiad yn yr achos yma. Mae'r dylanwadau mor eang." (cyfweiliad 16). Nododd nifer o gyfweleion eraill yr amrywiaeth o ffactorau oedd yn dylanwadu ar drosglwyddiad iaith yn y teulu. Nododd nifer o'r ymarferwyr gyfranogodd i'r ymchwil bod y rhesymau yr oeddynt yn ymwybodol ohonynt yn cynnwys ffactorau oedd yn bersonol i'r rhiant a ffactorau allanol. Mewn nifer o achosion, nid oedd y rhesymau hyn o reidrwydd yn eglur fel ffactorau ieithyddol (cyfweiliadau 19; 22; 26). Mae ystod posib y ffactorau yn ei wneud yn amhosib ynysu effaith Twf mewn modd sy'n gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ffactor ychwanegol sydd yn cyflyru hyn yw nad oes modd gwarantu bod bob teulu yn derbyn yr un ymyrraeth – naill ai oherwydd y ddibyniaeth ar gydweithio gyda'r sector iechyd neu oherwydd newidiadau naturiol yn ymwneud swyddogion a rhieni newydd.

Y darn sylweddol o ymchwil allanol cafodd ei gynnal oedd yn astudio Twf oedd adroddiad *Twf ac Ymlaen* Irvine et al., (2008). Comisiynwyd yr ymchwil i "ddarparu gwerthusiad o effaith cynllun Twf a nodi ffyrdd o fynd â'r cynllun yn ei flaen" (Irvine et al., 2008: 3). Esboniwyd y cyfiawnhad dros yr ymchwil:

“Roedd sawl astudiaeth wedi bod yn edrych ar brosesau Twf, ac roedd y rhain yn dod i'r casgliad bod y prosiect yn gweithio'n dda. Ond roedd angen astudiaeth i ymchwilio i effaith y prosiect - a yw'r prosiect yn gwneud gwahaniaeth?” (cyfweliad 15)

Eto, mae'r dyfyniad uchod yn pwysleisio bod yr ymyrraeth yn cael ei weinyddu a'i weithredu mewn modd effeithiol, ond nad yw hyn gyfystyr â chael effaith ar yr ymddygiad targed. Roedd yr ymchwil yn cynnwys pedair prif astudiaeth, sef:

“cyfweliadau strwythuredig dros y ffôn gyda rhieni oedd yn disgwyl babi; cyfweliadau wyneb yn wyneb gyda rhieni newydd; cyfweliadau grwpiau ffocws gyda bydwagedd ac ymwelwyr iechyd a dadansoddiad ethnograffig o weithgareddau Twf” (Irvine et al., 2008: 3).

Rhennir yr adroddiad i dair rhan sy'n ystyried dylanwadu'r cartref, rhyngwyneb y cartref/cymuned a dylanwadau cymunedol yn eu tro. Cysylltir ystyriaeth o effaith Twf gyda'r tair cydran hyn. Casgliad cyffredinol yr ymchwil oedd bod angen i Twf i “gymryd rhan mewn mwy o weithgareddau cymunedol” (Irvine et al., 2008: 4). Dengys o'r cyfweliadau bod nifer yn amheus o werth yr ymchwil, a bod y casgliadau o ran sut i addasu'r cynllun braidd yn annelwig (cyfweliadau 14; 15; 16). Ar wahân i'r feirniadaeth ymddygiadol amlwg o fethodoleg yr ymchwil, mae'r adroddiad eto yn pwysleisio'r anhawsterau sy'n gysylltiedig â cheisio adnabod effaith cynllun megis Twf sydd yn gweithredu mewn amgylchedd lle mae cymaint o ddylanwadau a ffactorau posib yn medru effeithio ar yr ymddygiad sy'n darged.

Yn ogystal ag ymchwil allanol sydd yn berthnasol i gynllun Twf, roedd nifer o astudiaethau mewnol yn cael eu cynnal ac roedd yn dilyn y patrwm o ran rheoli ymyrraethau o'r fath gan gynhyrchu adroddiadau, adrodd ar dargedau, ac ati. Esboniwyd gweithdrefnau rheoli'r cynllun yn y cyfweliadau:

“Roedd cyfarfodydd bob deufis rhwng y Llywodraeth a'r contractiwr, a chyfarfod cydweithio tair gwaith y flwyddyn.

Roedd cynllun gwaith wedi'i osod - cytuno - gyda'r contractiwr bob blwyddyn. Byddai'r Llywodraeth yn gosod targedau - targedau meintiol - a fyddai'n cael eu hadrodd yn fisol a'i drafod yn y cyfarfodydd hyn. Hynny yw, targedu hyn a hyn o rieni, hyn a hyn o sesiynau, ac ati. Ond roedd y cyfarfodydd hyn hefyd yn gyfle i drafod astudiaethau achos penodol.” (cyfweliad 14)

Amlyga'r dyfyniad hyn un ffordd gadarn o fesur gweithgaredd y cynllun sef i fesur y nifer o gysylltiadau rhwng rhieni a swyddogion Twf a'r nifer o ddigwyddiadau, stondinau, ac ati oedd yn cael eu trefnu fel rhan o waith y cynllun (gweler Iaith Cyf, 2013; Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2008b; 2011; 2012). Nid yw hyn gyfwerth a mesur effaith y cynllun, ond mae'n cynnig darlun o ehangder a gweithgareddau'r cynllun mewn ardaloedd penodol. Hynny yw, mesur yr ymyrraeth yw hyn nid mesur effaith yr ymyrraeth. Noda'r dyfyniad hyn bod pwyslais hefyd yn cael ei roi ar astudiaethau achos penodol, esboniwyd hyn gan gyfwelai arall fel ymgais i “esbonio'r ‘daith’ yr oedd rhieni yn mynd arni” (cyfweliad 15). Eto, nid yw dull ethnograffeg o'r fath yn debyg o gael ei gydnabod gan ymagwedd ymddygiadol, nac ydyw ychwaith yn ymgais i fesur effaith y cynllun o reidrwydd. Hynny yw, gall ymchwil i ‘daith’ rhieni wrth ddewis i drosglwyddo'r iaith fod yn ddadlennol o ran yr ymddygiad sy'n darged; ond, gall fod o ddiddordeb atodol yn unig i unrhyw gasgliadau am effaith y cynllun. Roedd y cynllun yn gwneud defnydd eang o holiaduron i werthuso gweithgareddau'r cynllun, ond roedd ymwybyddiaeth eang nad oedd hyn yn ffordd “hollol ddibynadwy o werthuso'r ymyrraeth” (cyfweliad 24).

Posibilrwydd arall i fesur effaith yr ymyrraeth oedd defnyddio ffigyrau trosglwyddo iaith oedd yn deillio i ddata'r cyfrifiad. Defnyddir data'r cyfrifiad er mwyn cyfrifo cyfraddau trosglwyddo'r iaith (Jones, 2013), ond mae'r defnydd o ddata cyfrifiad yn medru fod yn gyfyngedig (gweler Baker, 2011: 37-38). Yn ogystal, mai'r gwyddorau ymddygiadol yn codi cwestiynau am y defnydd o

ddulliau gwerthuso, gan gynnwys y cyfrifiad, fel ffordd o fesur newid ymddygiad. Er enghraifft, mae Haynes et al. (2012: 23) yn nodi "[that] using self-reported measures of behaviour change, while easy to measure, can be a poor index of actual behaviour change. Due to 'social desirability' biases, people may be motivated to over-report". Er gwaethaf hyn, gwelwn fod canfyddiad cyffredinol ymysg swyddogion oedd yn gysylltiedig â'r prosiect ac eraill, bod defnydd o ddata'r cyfrifiad yn fodd cadarn o fesur effaith yr ymyrraeth. Mynegwyd hyn yn yr adroddiad gwerthuso cyntaf o Twf gan Jones a Morris (2003: 5): "yn wir, credir bod angen rhedeg y cynllun am o leiaf 10 mlynedd gan ddefnyddio ystadegau cyfrifiadau 2001 a 2011 fel cyd-destun i fesur ei effaith". Noder bod Jones a Morris (2003: 5) ond yn darbwylllo'r defnydd o ystadegau'r cyfrifiad fel modd o gynnig cyd-destun i werthusiadau o'r ymyrraeth. Pwysleisia anhawsterau a chyfyngiadau o'r fath ei fod yn haws gwerthuso gweithgarwch yr ymyrraeth nag yr ydyw i fesur effaith ymddygiadol yr ymyrraeth. Atega adroddiad gwerthuso Edwards a Newcombe (2003: 26):

"Nid yw'n ymarferol mesur yn uniongyrchol y graddau y mae'r cynllun yn cyflawni ei drydydd nod strategol: newid patrymau iaith y grŵp targed, sef teuluoedd cymysg eu hiaith, er mwyn cynyddu nifer y plant sy'n siarad Cymraeg yn y cartref. Mae amrywiaeth eang o ffactorau yn dylanwadu ar benderfyniadau ynglŷn â dewis iaith ac mae'n amhosibl ynysu dylanwad Twf. Fodd bynnag, nid oes prinder tystiolaeth anecdotaidd i ddangos bod Twf yn gwneud cyfaniad gwerthfawr nid yn unig i'r nod hwn, ond hefyd i'r nod ehangach o helpu pob teulu i wneud dewis hyddysg, waeth beth fo'u cefndir ieithyddol."

Noda Evas et al. (2017: 42) mae risg o werthuso ymyrraeth yn y modd sydd wedi'i ddisgrifio yn yr adran hon yw "bod y prosiect yn cael ei werthuso o safbwynt 'gwneud pethau'n iawn, yn hytrach na gwneud y pethau iawn' (Bennis 1989)". Arweinia hyn i Evas et al. (2017; 42) i'r casgliad na "ddylid diystyru anhawster sefydlu dolen achosol rhwng ymyrraeth benodol megis Twf, a'i chanlyniadau",

lle "diffinnir canlyniadau o'r fath yn gyffredinol yn y llenyddiaeth fel newid a ddymunir mewn poblogaeth darged". Mae Evas et al. (2017:42) ac Edwards a Newcombe (2003: 26) yn cynnig dadl gymharol, gydag Edwards a Newcombe (2003: 26) yn cynnig dadl fwy pendant ei fod yn "amhosibl ynysu dylanwad Twf". Mae hyn yn adeiladu ar yr "amrywiaeth eang o ffactorau" sy'n "dylanwadu ar benderfyniadau ynglŷn â dewis iaith" (Edwards a Newcombe, 2003: 26), sy'n awgrymu bod iaith yn ymddygiad annatod cymhleth neu anodd ei ddylanwadu yn defnyddio polisi cyhoeddus. Cynigia Hawe et al. (2004) safbwynt amgen i hyn, gan ddadlau bod modd defnyddio hapbrofion i fesur effaith ymyraethau cymhleth, fel dadleuir bod Twf. Noda Hawe et al. (2004: 1561) yr angen i edrych y tu hwnt i elfennau syml ac i ymgymryd â chymlethdod er mwyn i weithdrefnau fesur effaith fedru ymateb i gyd-destun lleol neu gymhleth. Disgrifia Hawe et al. (2004) hyn fel "a radical departure from the way large scale interventions are typically conceptualised", sy'n awgrymu'r naid gysyniadol sydd ei angen gan ymyraethau tebyg i Twf. Trafodir hyn ymhellach mewn perthynas â'r drydedd astudiaeth achos (gweler 7.5.1).

5.6 Casgliad

Mae'r drafodaeth o Twf ar sail y tair thema wedi amlygu bod yna ystod o elfennau sy'n gyson â nodweddion ymagwedd ymddygiadol yn perthyn i'r ymyrraeth. Mae'r elfennau hyn yn dueddol o fod yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol ymhlyg. Hynny yw, nid yw'r elfennau hyn wedi datblygu mewn ymateb i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Nid yw hyn yn destun syndod, gan fod yr ymyrraeth wedi'i sefydlu cyn i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi ymddangos yng nghylchoedd polisi cyhoeddus y DG. Er gwaethaf hyn, gwelwn fod defnydd yn cael ei wneud o fframwaith polisi ymddygiadol, MINDSPACE.

Daeth y defnydd o MINDSPACE wrth i'r ymyrraeth ddod i aeddfedrwydd, ac mae'n bosib bod hyn yn dystiolaeth o'r arbenigedd a'r hyder cysylltiedig yr oedd ymarferwyr a rheolwyr yr ymyrraeth yn eu meddu diolch i aeddfedrwydd yr ymyrraeth. Mae'r defnydd o MINDSPACE yn arddangos ymwybyddiaeth o ymagwedd ymddygiadol o bolisi, ac yn brawf o'r brwdfrydedd oedd yn rhan o'r ymyrraeth i ddefnyddio ymagwedd ymddygiadol. Y tu hwnt i'r defnydd amgen o fframwaith MINDSPACE, mae modd dosrannu'r elfennau sydd yn groes i ymagwedd ymddygiadol i bolisi i elfennau y mae modd eu cymhwyso i'r ymagwedd ymddygiadol o bolisi, ac i elfennau sydd yn herio'r posibilrwydd o ymgymhwyso elfennau o ymagwedd ymddygiadol i ymyrraethau o'r fath.

Yn gyntaf, mae'r elfennau a ystyrir bod modd eu cymhwyso i ymagwedd ymddygiadol o bolisi yn dueddol o fod yn gyson gyda'r ymagwedd ymddygiadol ond sydd wedi'u llunio heb gyfeiriad i, neu arweiniad, ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, yr elfennau sydd yn ymhlyg sy'n arddangos ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I'r perwyl hwn, mae modd cyfeirio at y ddealltwriaeth soffistigedig o ymddygiad a ddatblygwyd trwy weithrediad swyddogion maes o'r ymyrraeth, a'r defnydd o arfau polisi ar sail hyn. Mynegir y rhain yn bennaf gan y symudiad i ffwrdd o rannu negeseuon Twf fel arf pennaf yr ymyrraeth tuag at hybu rhieni yn eu dewisiadau iaith a'u defnydd o'r Gymraeg yn gyffredinol. Canlyniad y symudiad hwn oedd y defnydd o arfau polisi soffistigedig ar sail rôl allweddol y swyddogion maes a'r pwyslais ar gyswllt ymarferol gyda rhieni. Enghraifft oedd yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol

Yn ail, gwelwyd y shift hon yn y defnydd o ddeunyddiau Twf. Hynny yw, gwelwyd shift i bwysleisio cynorthwyo dewisiadau iaith rhieni yn hytrach nag ymdrech i newid dewisiadau ac ymddygiad rhieni. Mae modd gwneud

cymariaethau rhwng y deunyddiau hyn, a'r defnydd ohonynt, gydag mantra "make it easy" y fframwaith EAST a'r BIT (Service et al., 2014: 3). Mae'r deunyddiau hyn yn dangos dealltwriaeth o'r ffactorau sydd yn dylanwadu ar benderfyniadau rhieni parthed trosglwyddo'r iaith, gyda shift tuag at ymateb i bryderon unionsyth rhieni a'u cefnogi yn eu dewis i drosglwyddo'r iaith. Mae'r ddealltwriaeth hon yn gydnaws â mewnwleidiadau'r gwyddorau ymddygiadol (Samson et al., 2015: 3), a thybir y gallai ymwneud mwy bwriadol gyda'r llenyddiaeth newid ymddygiad hysbysu'r elfennau hyn o ymyrraeth o'r fath. Er enghraifft, roedd tipyn o sylw yn parhau i gael ei roi i fanteision dwyieithrwydd byddai ond yn cael eu sylweddoli yn yr hirdymor. Awgryma hyn bod modd mynd ati i adnabod ffactorau penodol oedd yn effeithio ar yr ymddygiad targed, a bod modd ynysu'r effeithiau hyn gyda'r posibilrwydd o adeiladu gweithdrefnau mesur effaith cadarn ar sail hyn.

Ar y llaw arall, roedd modd adnabod elfennau sydd yn herio'r posibilrwydd o ymgymhwyso elfennau o ymagwedd ymddygiadol i ymyrraethau o'r fath. Ar y cyfan, roedd yr elfennau hyn yn deillio o natur ryngpersonol a chymdeithasol yr ymddygiad a'r dull o weithredu. Ymgorfforir yr elfennau hyn gan anhawsterau parthed mesur effaith a gwerthuso effaith ymyrraeth o'r fath. Roedd yr anhawsterau hyn yn anorfod gan ystyried y cyd-destun i'r ymyrraeth. Mae ystod eang o ffactorau yn dylanwadu ar ddewisiadau iaith unigolion, ac yng nghydestun y teulu mae'r ffactorau hyn yn dylanwadu ar ystod o actorion mewn cyd-destun all newid gydag amser. Canlyniad hyn yw ei wneud yn anodd iawn i ynysu effaith unigol megis Twf, ac roedd cydnabyddiaeth o hyn yn rhan o'r ymyrraeth. Gwelwyd yn ogystal bod cydnabyddiaeth o'r anhawster parthed mesur effaith yr ymyrraeth yn bodoli y tu hwnt i ystyriaethau ymagwedd ymddygiadol berthnasol.

Yn gyffredinol, mae modd dehongli'r anhawsterau hyn fel dadl dros ddulliau amgen o werthuso, megis yr hyn sydd yn cael ei gynnig gan yr adroddiad *Designing and Evaluating Behaviour Change Interventions* (SGSR, 2015). Hynny yw, i gydnabod nad oes o reidrwydd modd defnyddio hapbrofion neu ddulliau ystadegol cymharol i fesur effaith yr ymyrraeth ac, yn hytrach, bod modd dylunio dull gwerthuso amgen sy'n addas at ddibenion yr ymyrraeth.

Yn ogystal, mae cwestiynau diddorol o elfennau o weithrediad yr ymyrraeth yn ehangu ar y defnydd ei fwriedir o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Roedd y defnydd, honedig (Ioan, 2014: 3) ac adnabyddedig, o negeswyr fel rhan o'r ymyrraeth yn ehangu ar yr hyn yr oedd Dolan et al (2010) yn rhagweld fel y defnydd o'r negesydd fel arf polisi ymddygiadol. Nid oedd swyddogion Twf wedi'u cyfyngu i rôl negesydd fel y'i canfyddir gan Dolan et al. (2010), er roedd elfen o'u gwaith yn canolbwyntio ar rannu negeseuon ac yn berthnasol i'r fframwaith MINDSPACE. Yr hyn sydd yn ehangu ar swyddogaeth y negesydd yn y fframwaith MINDSPACE yw defnydd yr ymyrraeth o swyddogion Twf fel negeswyr trwy eu hymarfer ac ymwneud gyda rhieni. Roedd yr ymwneud hyn yn rhan allweddol o rannu'r negeseuon, ond yn fwy arwyddocaol roedd yn gyfle i newid ymddygiad ieithyddol trwy greu cyfleoedd ac amgylchedd i ddefnyddio'r iaith. Er hyn, nid oedd tystiolaeth bod y sesiynau hyn yn llwyddo i newid ymddygiad, nac ychwaith yn llwyddo i newid yr ymddygiad targed sef trosglwyddiad iaith. Amlygodd elfennau megis sesiynau Amser Twf effaith posib y gymysgedd o negeswyr gwahanol yn ogystal. Mae'r defnydd hwn o'r 'negesydd' yn sicr yn mynd y tu hwnt i fwriad Dolan et al. (2010), ac yn enghraifft o'r posibilrwydd o ddefnydd dwysach o arfau polisi ymddygiadol.

Yn olaf, mae'r astudiaeth achos yma wedi amlygu'r gwahaniaethau rhwng y defnydd ymhlyg ac eglur o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, neu fewnwelediadau ymddygiadol, mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Er gwaethaf y cyfeiriad at fodel cydnabyddedig o ymddygiad (y DdCY), nid oedd hyn yn dynodi defnydd cydnaws neu gyflawn o'r ddealltwriaeth o ymddygiad cysylltiedig. Nid yw'r cyfeiriad at fodel cydnabyddedig o ymddygiad a geir yn yr ymyrraeth yn gyfystyr ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn wir, gwelwyd bod y defnydd oedd yn cael ei wneud o'r DdCY yn annigonol, ac nad oedd y defnydd yn gydran o ymagwedd ymddygiadol i bolisi ehangach. Er gwaethaf hyn, mae'r defnydd ôl-hoc o'r fframwaith MINDSPACE yn awgrymu'r posibilrwydd o ddefnyddio ymagwedd ymddygiadol i bolisi i ffurfioli elfennau 'ymddygiadol' o'r ymyrraeth, neu i fynegi'r ddealltwriaeth ymddygiadol mewn modd ellir ei gydnabod gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

6. Astudiaeth Achos 2: Prosiect Cefnogi Arferion Iaith

6.1 Cyflwyniad

Mae cydnabyddiaeth gynyddol o ddiffyg defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg (gweler Hodges, 2009). Yn aml, mae'r drafodaeth gyhoeddus ynglŷn â hyn yn cyfeirio at y diffyg defnydd 'y tu allan i'r ystafell ddosbarth', ac mae'n debyg bod y diffyg i'w weld o gylch yr ysgol hefyd. Mae cydnabyddiaeth o'r her wedi ysgogi sylw academiaidd, er enghraifft (Price, 2013), ac wedi arwain at nifer o wleidyddion yn arwain y drafodaeth gyhoeddus ar y pwnc. Mae'r Prif Weinidog, Carwyn Jones, wedi amlygu'r her diolch i'w stori bersonol am ei rwystredigaeth gyda defnydd iaith ei blant (BBC Cymru Fyw, 2012). Disgrifiwyd annog disgyblion i siarad Cymraeg y tu allan i'r dosbarth yn her sydd "wedi bod yn dalcen caled erioed" (BBC Cymru Fyw, 2016b). Roedd consensws ymysg yr athrawon a gyfwelwyd bod hyn yn her benodol oedd yn cyfyngu ar allu ysgolion i gynhyrchu siaradwyr o'r iaith (cyfweiliad 6; 7; 8; 9). Yn amlwg, gyda'r ddibyniaeth gynyddol ar y gyfundrefn addysg fel cyfrwng caffael iaith, mae diffyg defnydd o'r Gymraeg y tu hwnt i'r ystafell ddosbarth yn cynnig her sylfaenol i bolisi iaith y Llywodraeth. O safbwynt ymddygiadol, mae'r defnydd o ddisgyblion hŷn i ddylanwadu ar newid ymddygiad disgyblion iau yn amlygu defnydd cynnil o ddau baradeim polisi newid ymddygiad. Hynny yw, gwelwn ymgais i newid ymddygiad iaith disgyblion hŷn trwy broses adlewyrchol ac ymdrechgar o ymddygiad. Ar y llaw arall, mae ymgais i newid ymddygiad y disgyblion iau heb iddynt, o reidrwydd, sylweddoli. Yn ogystal ag elfennau eraill, megis pwyslais ar fanylion bychain a'r dymuniad i ddisgyblion hŷn y prosiect gymryd perchnogaeth am y gweithgareddau, mae hyn yn astudiaeth achos gall gynnig mewnwelediadau parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Ymyrraeth ddiweddar sydd wedi ceisio ymateb i'r her yw'r *Prosiect Cefnogi Arferion Iaith* (o hyn ymlaen, PCAI). Yr ysbrydoliaeth ar gyfer y prosiect oedd "rhoi'r cyfrifoldeb o annog defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn nwylo'r bobl ifanc eu hunain" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2011: 45). Er mwyn ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, neu ymarfer sydd yn gydnaws ag ymarfer ymddygiadol i bolisi mewn perthynas â PCAI bydd y bennod yn canolbwyntio ar weithrediad yr ymyrraeth dros y cyfnod 2013-2015. Mae gosod y cyfyngiad hwn yn hwyluso'r drafodaeth o'r ymyrraeth sydd wedi esblygu'n sylweddol ers ei sefydlu, yn enwedig gan fod elfennau sylweddol o ymchwil yn gysylltiedig gyda'r ymyrraeth ynghynt. Er bod y bennod yn canolbwyntio ar y cyfnod 2013-2015, mae ystyriaeth o esblygiad yr ymyrraeth yn medru cynnig ystyriaethau ategol, yn enwedig wrth drafod sut mae elfennau amrywiol o'r ymyrraeth, megis yr elfen gwaith dwys, wedi datblygu.

Yn gyntaf, bydd y bennod hon yn amlinellu'r ymyrraeth, gan ganolbwyntio ar y cyfnod 2013-2015. Bydd hyn yn gosod sylfaen go gyfer mynd ati i ddadansoddi'r ymyrraeth gan ddefnyddio'r fframwaith archwiliadol ar sail y tair thema o ddealltwriaeth o ymddygiad, arfau polisi a ffyddlondeb gweithredu. Gwelwn fod y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r prosiect yn deillio o reddf a phrofiad y rheiny sydd ynghlwm â'r ymyrraeth - a bod cydnabyddiaeth eang o'r angen i fynd ati i weithredu i ysgogi defnydd o'r iaith yn anffurfiol ymysg pobl ifanc. Nid yw'r ddealltwriaeth o ymddygiad wedi'i hysbysu yn eglur gan waith o'r gwyddorau ymddygiadol, ond nid yw hyn yn cyfyngu ar soffistigeiddrwydd a manylder y ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn siapia'r prosiect. Amlygir hyn wrth drafod y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n seiliedig ar arferion neu adlewyrchu sy'n berthnasol i dargedu disgyblion iau a hŷn o fewn yr ysgol. Er

gwaethaf y ddealltwriaeth amlwg hon, gwelwn fod methiant i fanteisio ar y gwaith ymchwil a ymgwymerwyd ag ef fel rhan o waith dwys y prosiect ac i ddiffinio'r ymddygiad targed yn eglur. Mae hyn yn effeithio ar y math o arfau polisi a ddefnyddiwyd gan y prosiect, sydd yn bennaf yn dibynnu ar yr ymbweriad o ddisgyblion hŷn i ddylanwadu ar ymddygiad iaith disgyblion iau. Gwneir hyn trwy gynnal rhaglen o weithgareddau fel rhan o'r prosiectau ysgol, neu trwy gydweithio â phartneriaid cymunedol fel rhan o'r prosiectau cymunedol. Gwelwn fod y defnydd o weithgareddau o'r fath, o dan arweiniad y disgyblion hŷn, yn ei wneud yn anodd iawn i reoli'r prosiect. Er yr anhawster i reoli'r prosiect gwelwn fod defnydd arloesol o arfau polisi sydd â nodweddion ymddygiadol yn greiddiol i weithrediad y prosiect ac, yn enwedig, yr ymbweriad o ddisgyblion hŷn.

Gwelwn fod tensiwn sylfaenol rhwng y dymuniad i reoli elfennau manwl a bychain o'r prosiect â'r rhyddid sylweddol a roddir i ddisgyblion hŷn i gynnal gweithgareddau PCAI. Mae'r rhyddid hwn yn ei gwneud yn anodd gweithredu'r prosiect yn ffyddlon. Cynigia hyn cyd-destun ymarferol dadlennol i ystyried pwyslais ymagwedd ymddygiadol i bolisi o bwysigrwydd manylion bychain a'u heffaith posib ar ymddygiad. Yn sgil hyn, gwelwn heriau penodol wrth werthuso'r ymyrraeth. Mae'r tensiwn hwn yn amlygu'r elfennau sydd yn ymddangos yn gyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, a'r elfennau hynny nad ydynt yn nodweddiadol o ymagwedd o'r fath. Ar yr un llaw, awgryma'r penderfyniad i "rhoi'r cyfrifoldeb o annog defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn nwylo'r bobl ifanc eu hunain" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2011: 45) uchelgais sy'n gymharol ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ar y llaw arall, mae'r cyfyngiadau o weithio ar raddfa fychain, ac wrth dargedu ymddygiad iaith, yn

cadarnhau'r rhwystredigaethau o ran sicrhau ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso. O safbwynt polisi a chynllunio iaith, mae amrywiaeth PCAI sydd yn gweithredu ar raddfa fychain i'w glodfori gan ei fod yn galluogi'r ymyrraeth i adlewyrchu'r amgylchiadau lleol, lefel-ysgol.

6.2 Amlinelliad

Mae pwyslais sylweddol ar ddiffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc. Roedd cydnabyddiaeth o'r her yn amlwg o'r gefnogaeth barhaus gan yr ysgolion oedd yn rhan o'r cynllun (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3; cyfweiliad 4; 5; 9; 10). Yn gyson, roedd mwy o ysgolion yn ymgeisio i fod yn rhan o'r prosiect nag yr oedd modd i'w derbyn (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3; Trywydd, 2015a: 3). Er enghraifft, yn 2013 derbyniwyd 40 o geisiadau wrth ysgolion i ymgymryd â'r prosiect ac ehangwyd y nifer o ysgolion yn yr ymyrraeth o 25 i 30 mewn ymateb i hyn (Trywydd, 2014a: 3). Cafwyd ymholiadau cyson gan ysgolion cynradd ac uwchradd am PCAI (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3), ac mae poblogrwydd cynyddol y Siarter Iaith Gymraeg (Cyngor Gwynedd, 2016) ac o brosiectau unigol yn brawf o ysfa ysgolion cynradd ac uwchradd i ymateb i ddiffyg defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg. Roedd hefyd diddordeb cynyddol yn y prosiect o du gwledydd eraill sy'n wynebu'r un her (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3). Er enghraifft, mae cydnabyddiaeth o'r her hyn yn Iwerddon o ganlyniad i waith ymchwil gan Ó Riagáin et al. (2009).

Sefydlwyd PCAI mewn ymateb i'r her o ddiffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc. Mae PCAI wedi bodoli ar sawl ffurf amrywiol ers 2006. Cychwynnodd y prosiect i “archwilio sefyllfa defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg o gylch yr ysgol ac o ganfod y modd gorau o gefnogi ymdrechion i sbarduno cynnydd” (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3). Canlyniad

yr ymchwil hyn oedd sefydlu prosiect peilot mewn ysgolion uwchradd yn y De-orllewin i gynnal gweithgareddau amrywiol ac arloesol fyddai'n sbarduno defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3). Yn dilyn y prosiect peilot, esblygodd y prosiect dros y tair blynedd i 2010. Yn ystod 2009-2011 datblygwyd dwy elfen i'r prosiect: parhawyd i gynnal gweithgareddau a drefnir gan ddisgyblion i hybu defnydd iaith disgyblion eraill, ac ychwanegwyd i hyn drwy gynnal gwaith dwysach mewn tair ysgol yn y de-orllewin. Diben y gwaith dwys oedd ymchwilio i'r dulliau eraill ac ehangach o ddylanwadu ar ddefnydd iaith disgyblion o fewn cylch yr ysgol (Trywydd, 2011). Yn 2012, aethpwyd ati i benodi contractwr allanol, Trywydd⁶, i redeg PCAI am y cyfnod 2013-2015.

Gweithredwyd y prosiect mewn cydweithrediad agos â'r Urdd a'r Mentrau Iaith dros y cyfnod 2013-2015. Roedd y prosiect yn cael ei redeg ar sail y flwyddyn academiaidd mewn ysgolion uwchradd ar draws Cymru. Derbyniodd dros 50 o ysgolion uwchradd Cymraeg a dwyieithog wahoddiad i gyfranogi i'r prosiect yn ystod y flwyddyn academiaidd ganlynol (Trywydd, 2014a; 2015a). Yn y flwyddyn 2013-2014 roedd 30 o ysgolion yn rhan o'r prosiect a 24 o ysgolion yn 2014-2015 (Trywydd, 2014a; 2015a)⁷. Nodwyd y meini prawf i ymgymryd yn y prosiect yn y gwahoddiad i wneud cais. Y prif faen prawf oedd bod yna gnewyllyn o ddisgyblion ym mlwyddyn 12 sy'n rhugl yn y Gymraeg ac oedd yn awyddus i ddylanwadu'n gadarnhaol ar ddefnydd iaith anffurfiol o'r Gymraeg ymysg eu cyd-ddisgyblion. Roedd ysgolion lle nad oedd chweched dosbarth yn

⁶ Cwmni cynllunio iaith yw Trywydd, gweler: <http://www.trywydd.co.uk/cy/about-us/>

⁷ Gweler adroddiadau blynyddol PCAI i weld pa ysgolion oedd yn cyfranogi i'r prosiect (Trywydd, 2014a; 2015a).

medru ymgasglu criw o ddisgyblion blwyddyn 10 neu 11 i arwain y prosiect. Roedd hefyd gofyn bod athro brwd a fyddai'n gweithio fel cyswllt dibynadwy rhwng Trywydd â'r disgyblion dros gyfnod y prosiect. Roedd meini prawf offerynnol megis, yr angen i ryddhau disgyblion am ddau ddiwrnod ynghlwm â'r prosiect, adnoddau i'r disgyblion i baratoi cyfweiliad fideo a system gyllid i ganiatáu'r gwariant i ddigwydd cyn hawlio'r arian yn ôl.

Roedd disgwyl i'r ysgolion oedd wedi cyflwyno cais llwyddiannus fynychu diwrnod hyfforddiant oedd yn cael ei gynnal mewn lleoliadau rhanbarthol bob mis Medi. Roedd y criw o ddisgyblion a'r athro cyswllt yn mynychu'r diwrnod hyfforddiant. Yn ystod y diwrnod, roedd cyflwyniadau gan Trywydd a'r Urdd ar PCAI, roedd y disgyblion yn derbyn arweiniad ar sut i lunio cais am yr arian ac roedd yr ysgolion yn cael eu cyflwyno i'r partneriaid cymunedol (Trywydd, 2014a; 2015a). Yn 2014-2015 gwahoddwyd siaradwyr gwadd i'r diwrnodau hyfforddiant, gan ofyn iddynt "siarad am sut mae'r Gymraeg wedi bod yn fuddiol iddynt yn y byd gwaith" (Trywydd, 2015a: 4). Noda'r adroddiad bod y siaradwyr gwadd wedi ychwanegu at naws y dydd (Trywydd, 2015a: 4), gyda'r diwrnodau hyfforddiant yn cael eu disgrifio fel diwrnodau "llawn bwrlwm a brwdfrydedd" yn 2013-2014 ac yn 2014-2015 (Trywydd, 2014a; 2015a). Ategwyd y pwyslais hwn o sicrhau bod y diwrnod hyfforddiant yn hwylus yn y cyfweiliadau, gyda nifer o'r cyfweleion yn pwysleisio bod hyn yn flaenoriaeth i'r diwrnod (cyfweiliad 1; 2; 3; 4). Roedd y sesiynau wedi'u cynllunio'n fanwl er mwyn sicrhau bod y disgyblion yn cael cyflwyniad egnïol i'r prosiect, ac esboniwyd bod y diwrnodau hyfforddiant wedi'u dylunio er mwyn hybu cymdeithasu rhwng disgyblion o ysgolion gwahanol (cyfweiliad 1; 2).

Yn dilyn y diwrnod hyfforddiant, roedd gan y criwiau o ddisgyblion bythefnos i baratoi clip fideo yn amlinellu eu syniad prosiect ar gyfer y flwyddyn honno. Cynigiwyd canllawiau i'r disgyblion ar gyfer baratoi'r clip fideo:

- “1. Pwy fydd eich cynulleidfa darged a pham?
2. Prosiectau newydd i'ch ysgol neu o leiaf prosiectau sy'n cynnig elfen newydd i rywbeth sy'n bodoli eisoes.
3. Cynllunio ar gyfer gweithgaredd cyson yn hytrach na ddigwyddiad unwaith yn unig
4. Sut fydd eich prosiect yn annog eich cyd-ddisgyblion i siarad mwy o Gymraeg yn yr ysgol nawr ac yn y dyfodol?
5. Sut byddwch chi'n asesu llwyddiant eich gweithgaredd/prosiect? Ee holiaduron Camau Defnydd Iaith, cofnodi sylwadau gan ddisgyblion etc.”

(Trywydd, 2014a: 5)⁸

Hysbyswyd ysgolion y byddai cyllideb i ariannu eu prosiectau PCAI: oddeutu £400 yn 2013-2014 (Trywydd, 2014a: 5), a hyd at £500 yn 2014-2015 (Trywydd, 2015a: 5). Roedd gweithgareddau'r prosiect yna yn cael eu rhoi ar waith yn yr ysgolion yn ystod y cyfnod rhwng Tachwedd a Mawrth o'r flwyddyn ysgol honno. Roedd swyddogion lleol yr Urdd a'r Mentrau Iaith yn cynorthwyo'r disgyblion i roi'r prosiectau PCAI yn ystod y cyfnod (Trywydd, 2015a: 5; cyfweliad 3; 12). Roedd 'Holiadur Hanner Ffordd PCAI' yn cael ei anfon i'r ysgolion oedd yn rhan o'r prosiect, oedd i'w llenwi yn erbyn y Nadolig. Roedd hyn yn galluogi Trywydd i sicrhau bod ysgolion yn cadw at eu hamserlen, yn adrodd yn ôl ar eu cynnydd ac yn medru adnabod unrhyw bryderon yn gynnar (Trywydd, 2015a: 5).

⁸ Yn 2014-2015 ychwanegwyd canllaw: “Cynaliadwyedd eich prosiect. Sut fyddwch chi'n sicrhau bod egwyddorion y prosiect yn cael eu trosglwyddo i flwyddyn 12 y dyfodol?” (Trywydd, 2015a: 5). Mae hyn yn debygol o fod oherwydd bod y prosiect yn dod i ddiwedd ei gylch ariannu yn 2015.

Roedd pwyslais yn cael ei roi ar arweiniad y disgyblion wrth benderfynu ar y gweithgareddau PCAI yn yr ysgolion, ac wrth redeg y gweithgareddau (cyfweiliad 1; 2; 4; 5). Nid oedd hyn yn cael ei reoli'n llym gan Trywydd, yn bennaf o achos ymarferoldeb (cyfweiliad 1; 2; 4; 5). Nodwyd ei fod yn bur amlwg ym mha ysgolion yr oedd y disgyblion yn cymryd yr arweiniad yn hytrach na bod yr athro cyswllt yn cymryd yr awenau (cyfweiliad 1; 2; 5; 10). Roedd hyn yn amlwg yn llwyddiant cymharol y gweithgareddau PCAI, ac yn natur y gweithgareddau PCAI yn yr ysgol benodol (cyfweiliad 1; 2; 5; 10). Dyma grynodeb cyfansawdd o'r amrywiol weithgareddau a gynhaliwyd fel rhan o'r prosiectau ysgol PCAI dros y ddwy flynedd 2013-2015:

- Creu a datblygu gorsafoedd radio ysgol (gan gynnwys datblygu rhai gorsafoedd oedd eisoes yn bodoli).
- Gweithdai radio gyda Stiwdiobox
- Clybiau wythnosol ar ôl ysgol/amser cinio wedi eu brandio yn benodol i flynyddoedd iau'r ysgol (yn amrywio o ran natur o glybiau coginio i bêl-droed, ysgrifennu creadigol, cwis, helpa drysor, gemau potes, bingo, siocled a siarad, creu DVDs hyrwyddo'r Gymraeg)
- Gweithdai amrywiol – e.e. celf, cerdd, chwaraeon, drama, rapio bît bocsio
- Cwsg mawr – noson o weithgareddau bywiog ar ôl ysgol lle cafodd disgyblion gyfle i aros yn yr ysgol dros nos
- Creu lolfa fach i flwyddyn 7 ymlacio mewn awyrgylch Gymraeg
- Hyfforddiant sgiliau pêl-droed
- Creu a pherfformio drama
- Gweithgareddau adeiladu tîm
- Creu murlun
- Creu posteri 'dywediadau Cymraeg'
- Gweithgareddau pontio i flwyddyn 6

- Creu CD o ganeuon Cymraeg cyfoes
- Digwyddiadau penodol megis Disgo Santes Dwynwen, Eisteddfodau, taith i weld gem ryngwladol, gigs, cyrsiau preswyl, dathliad diwrnod T. Llew Jones a thaith i fowlio deg
- Athrawon a disgyblion yn cyfnewid rôl am y diwrnod – ‘swot swop’ ar thema hybu Cymreictod

(addaswyd o Trywydd, 2014a: 5; 2015a: 5).

Amlyga’r rhestr uchod yr amrywiaeth anhygoel o weithgareddau cafodd eu trefnu fel rhan o PCAI yn yr ysgolion oedd yn rhan o’r prosiect. Mae amrywiaeth eang yn natur y gweithgareddau hefyd. Hynny yw, mae rhai o’r digwyddiadau yn amlwg yn gydnaws â’r canllawiau oedd yn cael eu rhoi i’r criwiau o ddisgyblion, ond mae rhai o’r gweithgareddau yn hytrach yn ddigwyddiadau unigol. Pwysleisia’r rhestr hyn bod yr ymyrraeth yn gweithio trwy greu cyfleoedd ychwanegol i ddefnyddio’r Gymraeg yn anffurfiol, neu’n gymdeithasol. Tybir, felly, bod yr ymyrraeth yn newid defnydd iaith disgyblion trwy’r gweithgareddau hyn; hynny yw, bod eu defnydd iaith ehangach yn newid yn sgil eu defnydd o’r Gymraeg yng ngweithgareddau’r ymyrraeth.

Yn ogystal â’r arian oedd ar gael i hybu gweithgareddau o fewn yr ysgol, roedd arian ychwanegol wedi’i glustnodi i ysgolion oedd yn dymuno gweithredu prosiect fydd “yn ymestyn defnydd cymdeithasol o’r Gymraeg y tu allan i furiau’r ysgol (Trywydd, 2015a: 8). Yn 2013-2014 cafodd cyllideb o £6,000 ei ddosrannu rhwng 10 o ysgolion mewn chwe ardal i gynnal elfen gymunedol o PCAI (Trywydd, 2013: 8); yn 2014-2015 dosrannwyd cyfanswm o £17,500 rhwng 13 o ysgolion mewn 12 o ardaloedd (Trywydd, 2015a: 8). Roedd cyfle i bob ysgol wneud cais am yr arian ychwanegol ar ôl y diwrnodau hyfforddiant er mwyn gweithredu’r elfen gymunedol hyn. Roedd modd i’r ymestyniad hyn i

PCAI o fewn yr ysgol fod yn rhan o brosiect oedd eisoes wedi'i sefydlu, yn gyfraniad i weithgarwch sefydliad cymunedol neu'n brosiect newydd (Trywydd, 2015a: 8). Y prif nod i hyn oedd bod y disgyblion hŷn yn cymryd rhan mewn “gweithgarwch nas profwyd o’r blaen a bod y cyfan yn fodd i sbarduno defnydd helaethach o’r iaith yn gymdeithasol, ac yn fodd o weld gwerth economaidd i’r Gymraeg” (Trywydd, 2015a: 8). Roedd y prosiectau cymunedol yn cael eu gweithredu mewn cydweithrediad gyda phartner cymunedol. Cafwyd cydweithio rhwng ysgolion a chanolfannau Cymraeg, yr Eisteddfod Genedlaethol a’r Mentrau Iaith fel rhan o elfen gymunedol PCAI (Trywydd, 2015a: 8). Gwelir amrywiaeth gyfoethog yn y math o weithgareddau oedd yn rhan o’r elfen gymunedol i PCAI, gyda threfnu gigs mewn canolfannau Cymraeg/cymunedol lleol yn brosiect poblogaidd (Trywydd, 2015a: 8-12). Roedd achosion o danwariant mewn perthynas â’r prosiectau cymunedol a chafodd y gyllideb ychwanegol ei ddosrannu i hybu gweithgareddau mewn ysgolion eraill oedd yn rhan o PCAI yn 2014-2015 (Trywydd, 2015a: 14-15). Roedd yr elfen gymunedol yn 2014-2015 yn ehangiad sylweddol ar yr hyn a welwyd yn y flwyddyn flaenorol, gyda £11,500 ychwanegol yn cael ei ddosrannu ac mae’n bosib bod hyn wedi cyfrannu at y tanwariant. Nodwyd yn dilyn y flwyddyn 2013-2014 bod diffyg amser i’r ysgolion i roi sylw teg i’r gweithgareddau cymunedol ynghyd â’r gweithgareddau ysgol ar yr un pryd (Trywydd, 2014a: 12). Bu hefyd trafodaeth o’r angen i Trywydd, ar y cyd â swyddogion lleol yr Urdd a’r Mentrau Iaith, gytuno prosiectau cymunedol gyda’r disgyblion i’w cynorthwyo i gynnal y gweithgareddau cymunedol (Trywydd, 2014: 12).

Fel rhan o’r elfen gymunedol i PCAI am y cyfnod 2013-2015, roedd Trywydd wedi cynnal sesiynau hyfforddi Seicoleg Iaith i weithwyr ieuenctid cymunedol.

Nod y sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith oedd arfogi partneriaid cymunedol y prosiect PCAI i “ddylanwadu a chynorthwyo’r bobl ifanc sy’n cymryd rhan yn y cynllun i ddatblygu eu sgiliau agwedd tuag at y Gymraeg” (Trywydd, 2015a: 16). Yn ogystal â’r partneriaid cymunedol, ymestynnwyd gwahoddiad i staff yr Urdd a’r Mentrau Iaith oedd yn gysylltiedig â gweithredu PCAI. Mynychwyd y sesiynau gan 36 o bartneriaid cymunedol yn 2013-2014 (Trywydd, 2014a: 14), a 26 o bartneriaid cymunedol yn 2014-2015 (Trywydd, 2015a: 18). Trefnwyd y sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith⁹ ar sail y themâu isod:

- **Nod y sesiwn: sut i wneud y mwyaf o’r cyfle i weithio gyda phobl ifanc i newid arferion iaith**

Erbyn diwedd y sesiwn, bydd y swyddogion wedi dysgu am bwysigrwydd sefydlu’r arfer o greu cyfleoedd newydd, datblygu cyfleoedd llafar a phwysigrwydd cynllunio sesiynau. Byddwn yn rhannu syniadau am ddulliau ymarferol, cyflwyno Canllaw Cynllunio ac yna byddwn yn gofyn i chi osod her i’ch hunan.

- **Defnydd ffurfiol ac anffurfiol o’r Gymraeg**

Cyfle i archwilio defnydd anffurfiol disgyblion o’r Gymraeg. Sut mae cynyddu’r cyfleoedd? Trafodaeth ar y sefyllfa bresennol + rôl swyddogion ieuenctid i greu cyfleoedd newydd. Sôn am enghreifftiau o sefyllfaoedd negyddol a chadarnhaol.

- **Cyfleoedd llafar – sefydlu’r arfer**

⁹ Mae’n bosib bod y defnydd o’r term seicoleg yn enw’r sesiynau hyn yn gamarweiniol. Yn hytrach na 'seicoleg' fel y cyfriw, dehonglir y sesiynau hyn fel addasiad o sesiynau ymwybyddiaeth iaith sy’n seiliedig ar y cysyniad o "onestrwydd ieithyddol" neu'r "cylch cefnogi defnydd iaith" (Trywydd, 2011: 29, 33-37).

Rheoli cyfnodau o amser o fewn sesiynau

Gwneud y gorau o bresenoldeb cyd-weithwyr, gwirfoddolwyr, rhieni ayyb

Cyflwyno'r cysyniad o 10% yr awr (cyfleoedd euraidd). Rhannu cyfres o weithgareddau llafar.

- **Cynllunio a'i bwysigrwydd ym maes gwaith ieuenctid cyfrwng Cymraeg**

Cyflwyno'r canllaw cynllunio a'r 4 conglfaen

- 1) Cyffro – parhau i sefydlu clybiau a chreu cynllun i ehangu yn barhaus
- 2) Cefndir - gwaith cartref, adnabod y gynulleidfa
- 3) Cymreictod a'r Gymraeg – cymdeithasoli iaith/diwylliant Cymraeg
- 4) Cyfranogi – cyfleoedd llafar, amser euraidd

Rhestr wirio, proses arfarnu, gwaddol

- **Creu cynllun gweithredu personol**

Angen i swyddogion roi'r canllaw cynllunio ar waith felly gofyn iddynt feddwl am her lle gallant ddefnyddio'r canllaw.

(Trywydd, 2015a: 16-17)

Datblygodd y sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith allan o'r gwaith dwys a gwblhawyd fel rhan o PCAI yn 2009-2011. Mewn perthynas â gwaith dwys PCAI, roedd sesiynau seicoleg iaith yn ymateb i brinder y cyfleoedd ym myd addysg i ddisgyblion a staff i “drafod y ffaith ein bod yn wlad ddwyieithog a'r modd y mae hyn yn effeithio arnom ni fel unigolion” (Trywydd, 2011: 33). Nod y sesiynau seicoleg iaith oedd cynnig awyrgylch newydd oedd yn caniatáu

disgyblion ac athrawon i ystyried yn ddwys eu perthynas gyda'u hieithoedd (Trywydd, 2011: 34). Cyflawnir hyn drwy sesiynau oedd yn cynnig cyfleoedd heb fygythiad, lle'r oedd defnydd anffurfiol a llac o'r Gymraeg yn cael ei annog (Trywydd, 2011: 34). Roedd y sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith a ddarparwyd gan Trywydd fel rhan o PCAI yn 2013-2015 yn addasiad ar y sesiynau cynhaliwyd fel rhan o waith dwys PCAI yn 2009-2011. Y prif wahaniaeth oedd bod y sesiynau yn cynnig hyfforddiant i bartneriaid cymunedol i fedru cynnal gweithgareddau sy'n gydnaws ag egwyddorion 'seicoleg iaith'. Nod y sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith oedd arfogi partneriaid cymunedol i fod yn "gwbl hyderus i ysgogi trafodaeth â phobl ifanc o wahanol oedrannau ynghylch eu perthynas â'r Gymraeg" (Trywydd, 2015a: 18).

Roedd Trywydd yn gwerthuso gweithrediad prosiectau ysgol a chymunedol PCAI, ynghyd ag gwerthuso effaith yr hyfforddiant seicoleg iaith. Gwerthuswyd yr hyfforddiant seicoleg iaith drwy ddefnyddio holiadur safonol. Yn ogystal, mae'n werth nodi bod y sesiynau hyn wedi eu rhedeg yn ystod dwy flynedd y prosiect ac felly roedd cyfle i'r partneriaid fynychu mwy nag un sesiwn os oeddynt yn dymuno derbyn yr hyfforddiant mwy nag unwaith. Mesurwyd effaith y prosiectau cymunedol cysylltiedig trwy fesur y nifer o bobl ifanc oedd yn rhan o'r prosiect a'r nifer o brosiectau cymunedol sefydlwyd. O ran gwerthuso'r prosiectau ysgol, nodwyd eisoes bod 'Holiadur Hanner Ffordd PCAI' yn cael ei anfon i'r ysgolion cyn y Nadolig. Dull arall oedd yn cael ei ddefnyddio i werthuso gweithrediad PCAI oedd yr arian oedd yn cael ei ddosrannu i'r ysgolion: nodwyd bod gwirio'r gwariant yn ffordd o ysgogi gweithrediad effeithiol y cynllun ac o'i werthuso (cyfweliad 4; 5). Yn unol â'r pwyslais ar arweiniad y disgyblion sy'n ganolog i'r ymyrraeth, un o'r dulliau o werthuso prosiectau ysgol PCAI oedd

trwy ‘Diwrnod Gwerthuso PCAI’ oedd yn cael ei gynnal ar ddiwedd cyfnod y prosiect (Trywydd, 2015a: 6). Yn ystod y diwrnod, roedd pob ysgol yn rhoi cyflwyniad 10 munud o hyd ar eu prosiect ysgol PCAI. Roedd nifer o’r cyflwyniadau yn gwneud defnydd helaeth o glipiau fideo o ganlyniad i’w profiad o ymgeisio am y prosiect ar ddechrau’r flwyddyn. Y prif ddull o fesur effaith PCAI oedd trwy’r Camau Defnydd Iaith. Datblygwyd y Camau Defnydd Iaith yn 2007 ar y cyd ag athrawon cyswllt y prosiect a swyddogion Bwrdd yr Iaith Gymraeg (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 7). Defnyddiwyd holiaduron Camau Defnydd Iaith i fesur defnydd iaith disgyblion iau a hŷn ar ddechrau ac ar ddiwedd y cyfnod PCAI o fewn yr ysgol:

Fy Nefnydd Iaith....

Enw: _____ Dosbarth: _____

Pa un o'r disgrifiadau hyn sy'n disgrifio'ch defnydd iaith chi YN YR YSGOL orau?

Cam 1	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth a thu allan i'r dosbarth gydag athrawon a disgyblion. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa a dwi'n ceisio annog disgyblion eraill i siarad Cymraeg.
Cam 2	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth a thu allan i'r dosbarth gydag athrawon a disgyblion. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa.
Cam 3	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth gydag athrawon a disgyblion a thu allan i'r dosbarth gydag ambell griw o ffrindiau. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa ffurfiol a nifer o sefyllfaoedd anffurfiol.
Cam 4	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth gydag athrawon a disgyblion a thu allan i'r dosbarth gyda grwpiau o ddisgyblion sy'n dechrau'r sgwrs yn Gymraeg. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa ffurfiol a rhai sefyllfaoedd anffurfiol.
Cam 5	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth gydag athrawon a disgyblion a thu allan i'r dosbarth gydag ambell ddisgybl. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa ffurfiol ac ambell sefyllfa anffurfiol.
Cam 6	Dwi'n siarad Cymraeg yn y dosbarth gydag athrawon a disgyblion, ac yn siarad Saesneg y tu allan i'r dosbarth. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg ym mhob sefyllfa ffurfiol.
Cam 7	Dwi'n siarad Cymraeg drwy'r amser gydag athrawon ac ar adegau gyda disgyblion tu fewn i'r dosbarth, ac yn siarad Saesneg y tu allan i'r dosbarth. Dwi'n gweld pwrpas i'r Gymraeg mewn ambell sefyllfa ffurfiol.
Cam 8	Dwi'n siarad Saesneg gyda disgyblion tu fewn a thu allan i'r dosbarth ac yn siarad Cymraeg gydag athrawon bob amser. Dwi ddim yn gweld pwrpas i'r Gymraeg mewn nifer o sefyllfaoedd.

Cam 9	Dwi'n siarad Saesneg gyda disgyblion tu fewn a thu allan i'r dosbarth ac yn siarad Cymraeg gydag athrawon ar adegau. Dwi ddim yn gweld pwrpas i'r Gymraeg mewn nifer fawr o sefyllfaoedd.
Cam 10	Dwi'n siarad Saesneg gyda phawb - athrawon a disgyblion, y tu fewn a thu allan i'r dosbarth. Dwi ddim yn gweld pwrpas i'r Gymraeg o gwbl.

Ar ba gam y byddech chi'n hoffi bod? _____

Nodwch 3 pheth y gallwch chi eu gwneud er mwyn ceisio symud i'r cam hwnnw:

1. _____
2. _____
3. _____

Nodwch 3 pheth y gallai'r ysgol eu gwneud er mwyn ceisio'ch helpu chi i gyrraedd y cam hwnnw:

1. _____
2. _____
3. _____

Ffigwr 14: Holiadur Camau Defnydd Iaith (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: Atodiad 1)

Gwerthuswyd llwyddiant y prosiect i ddylanwadu ar ddisgyblion trwy'r ganran oedd yn dangos cynnydd yn eu defnydd o'r Gymraeg (yn unol â'r Camau Defnydd Iaith) (Trywydd, 2015a: 20). Roedd tystiolaeth anecdotaidd yn awgrymu bod y prosiect yn cael gymaint, os nad mwy, o effaith ar ddefnydd iaith y disgyblion hŷn (cyfweiliad 4; 5; 10; 11; 13).

Terfyn gwaith Trywydd o dan y contract ar gyfer 2013-2015 oedd i "lunio 'twlcit' ar gyfer grwpiau cymunedol/ieuenctid i fedru cynnal prosiect PCAI yn seiliedig ar enghreifftiau o arfer da" (Trywydd 2015a: 25). I bob pwrpas, mae'r Twlcit yn crynhoi'r holl brofiadau o weithredu PCAI gydag arbenigedd Trywydd ac yn ganllaw ar gyfer rhedeg gweithgareddau sy'n debyg i weithgareddau PCAI. Cynigia'r Twlcit gyngor ymarferol ar sut i roi prosiectau llwyddiannus ar waith a sut i fynd ati i gynllunio yn bwrpasol ar eu cyfer (Trywydd, 2015a: 25). Mae'r cyngor ymarferol hyn yn ymestyn i gynnig canllawiau o sut i sefydlu arferion iaith mewn gweithgareddau newydd (Trywydd, 2015b: 13-14), a sut i newid arferion iaith mewn gweithgareddau sydd eisoes wedi'u sefydlu (Trywydd, 2015b: 15-16). Mae'r Twlcit yn cynnig cyngor ar sut i reoli'r gweithgareddau er mwyn cynyddu'r defnydd llafar o'r Gymraeg (Trywydd, 2015b: 18). Elfen ddadlennol o'r Twlcit yw'r canllaw ar fesur effaith gweithgareddau, gydag ystod o ddulliau amrywiol yn cael eu harddel (Trywydd, 2015b: 28-29). Mae'r canllaw ar fesur effaith yn pwysleisio'r angen i fod yn ymwybodol o beth yn union sydd yn cael ei fesur, ac yn torri perthynas pobl ifanc â'r Gymraeg i nodweddion megis defnydd, hyder, gallu, arferion, agwedd ac ymwybyddiaeth (Trywydd, 2015b: 28). Gwelir pwyslais ar briodoli'r dull mesur effaith i'r nodwedd benodol sydd yn cael ei werthuso, ac mae pwyslais ar ddulliau mesur effaith amgen. Enghraifft o hyn yw'r defnydd o "Bwth Fideo" neu o "Wal Graffiti" i alluogi pobl ifanc i

siarad neu ysgrifennu am eu “profiadau ac am eu defnydd iaith” (Trywydd, 2015b: 28-29). Mae’r dulliau mwy arloesol hyn o fesur effaith yn cael eu hamlinellu ar y cyd a dulliau mwy cyfarwydd megis arsylwi, grwpiau ffocws a defnyddio’r Camau Defnydd Iaith.

6.3 Dealltwriaeth o ymddygiad

Nid oes cyfeiriad at fodel eglur o ymddygiad mewn perthynas â PCAI. Serch hyn gwelwn fod dealltwriaeth sylweddol a soffistigedig o ymddygiad iaith i’w ganfod mewn perthynas â’r prosiect. Yn bennaf, mae'r ddealltwriaeth hon yn amlwg yn y gwahaniaethu rhwng defnydd iaith disgyblion iau a hŷn. Yn aml, mynegir y ddealltwriaeth hon trwy ddisgrifiad o gyfnodau bywgraffiadol y disgyblion, gyda'r trosiant o ysgol gynradd a'r broses o sefydlu ffrindiau newydd a throsiant i'r chweched a chyfnod o adlewyrchu ar fywyd ysgol a thu hwnt yn cael eu hadnabod fel prosesau o ymddygiad. Yn ogystal, mae gwerthfawrogiad o'r ymddygiad dan sylw, sef y defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg, o fewn ei gyd-destun, ac effaith y cyd-destun hwn ar yr ymddygiad.

6.3.1 Cyd-destun yr ysgol

Ysbrydoliaeth PCAI yw’r gydnabyddiaeth eang o ddiffyg defnydd cymdeithasol o’r Gymraeg gan bobl ifanc. Amlyga’r gydnabyddiaeth hyn un o’r prif elfennau o'r ddealltwriaeth o ymddygiad iaith a geir mewn perthynas â PCAI, sef i ddeall effaith y cyd-destun ar ddefnydd cymdeithasol pobl ifanc o’r Gymraeg. Amlinellwyd effaith dybiedig yr ysgol a’r gyfundrefn addysg ar ymddygiad iaith pobl ifanc gan un o’r cyfwelai:

“Mae rhywbeth gormesol am addysg ac ysgol. Mae confensiynau a rheolau yn rhan o fywyd ysgol, ac mae rhaid cydymffurfio gyda’r confensiynau hynny. Ac ymhlyg yn y confensiynau hynny mae defnydd iaith. Mae hon yn ysgol

Gymraeg, o ran y natur a'r ddysg drwyddi draw - os chi ddim yn cydymffurfio chi'n gwrthryfela." (cyfweliad 2)

Hysbyswyd nifer o elfennau'r prosiect gan y ddealltwriaeth hon o effaith cyd-destun yr ysgol ar ymddygiad iaith pobl ifanc. Cysylltodd y cyfwelai effaith yr ysgol ar ymddygiad iaith gyda'r penderfyniad i ymbweru disgyblion hŷn fel un o arfau canolog PCAI (cyfweliad 2). Gwelwn fod elfennau eraill yn cysylltu gyda'r ddealltwriaeth hon hefyd, gan gynnwys y pwyslais oedd yn cael ei roi ar dynnu'r disgyblion hŷn allan o'r ysgol ar gyfer y diwrnodau hyfforddiant a gwerthuso (cyfweliad 5; 10), y sesiynau seicoleg iaith (cyfweliadau 1; 2; Trywydd, 2011: 33-35) a'r penderfyniad i redeg prosiectau cymunedol yn y cyfnod 2013-2015 (cyfweliad 4; 5). Cysylltir hyn gyda'r sylw a'r gydnabyddiaeth eang o ddiffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan bobl ifanc fel her ddifrifol. I'r perwyl hyn, mae'r drafodaeth yn dueddol o droi o amgylch gwneud y defnydd o'r Gymraeg yn 'cwl', neu i gynyddu'r cyfleoedd cymdeithasol i ddefnyddio'r Gymraeg sydd ar gael i bobl ifanc.

Yn ogystal â'r gydnabyddiaeth o amrywiaeth ymddygiad iaith ar sail cyd-destun lleol, roedd ymchwil rhagarweiniol PCAI yn adnabod "differing attitudes and varying patterns of language use in pupils from urban and rural areas: (Price, 2013: 256). Mae'n deg tybio bod y gydnabyddiaeth o'r her i gael pobl ifanc i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol ac o batrymau daearyddol amrywiol yn rhan o'r ddealltwriaeth gyffredin o sefyllfa'r iaith yng Nghymru. Gwelwn fod hyn yn effeithio ar elfennau eraill o'r prosiect, er enghraifft - mae son am gydweithio gyda'r Mentrau Iaith yn yr ardaloedd trefol a'r clybiau ffermwyr ifanc yn yr ardaloedd gwledig .

Mae'r ystyriaeth o gyd-destun fel ffactor arwyddocaol sy'n dylanwadu ar ymddygiad iaith yn cael ei atgyfnerthu gan Gibbons sydd yn defnyddio'r termau "playground language" a "classroom language" i ddisgrifio gwahaniaethau yn yr iaith sydd yn gysylltiedig gyda'r gofodau hyn (yn Price, 2013: 254). Noda Price yr angen i wahaniaethu rhwng gallu iaith y dosbarth a'r maes chwarae fel cyfiawnhad dros ymyrryd i ddatblygu gallu iaith anffurfiol i gynyddu defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg (2013: 254). Awgryma hyn bod ffactorau y tu hwnt i natur "gormesol" y gyfundrefn addysg neu agweddau anffafriol o'r Gymraeg yn effeithio ar ddefnydd iaith pobl ifanc. Dadleua Price fod yr angen i ymyrryd yn fwy difrifol mewn perthynas â phobl ifanc sydd ddim yn cael y cyfle i ddatblygu elfennau cymdeithasol o'u Cymraeg y tu allan i'r ysgol, ac yn gosod y cyfrifoldeb i ymyrryd ym mhau'r ysgol (2013: 254). Mae hyn yn creu cysylltiad eglur rhwng y cyfrwng caffael iaith a'r defnydd dilynol o'r iaith.

Gwelwn gydnabyddiaeth o'r gwahaniaeth rhwng gallu iaith y dosbarth a'r maes chwarae mewn agweddau o'r prosiect. Nododd rhai o'r cyfweleion straeon o brofiad personol oedd yn amlygu'r gwahaniaeth rhwng iaith y dosbarth a'r iaith feunyddiol:

"Roedd un disgybl yn medru trafod ei waith Ffiseg TGAU yn y Gymraeg yn rhugl, unwaith i fi ofyn iddo ei farn ar gêm [bêl-droed] Abertawe ar y penwythnos roedd yn ei chael hi'n anodd parhau â'r sgwrs yn y Gymraeg" (cyfweliad 9)

Roedd hanesion o'r fath yn nodweddiadol o brofiadau'r cyfweleion, yn enwedig mewn perthynas ag ysgolion oedd wedi'i lleoli mewn ardaloedd lle nad oedd y Gymraeg yn mwynhau statws cymdeithasol cryf. Gall y profiadau hyn hysbysu'r pwyslais a welir ar y defnydd o iaith anffurfiol a llac yn y sesiynau seicoleg iaith oedd yn rhan o waith dwys PCAI (Trywydd, 2011: 34). Nodwyd yn y

cyfweiliadau bod y sesiynau seicoleg iaith yn fwriadol yn manteisio ar awyrgylch anffurfiol (cyfweiliad 1; 2). Yn ychwanegol i hyn, nodwyd bod y staff oedd yn gyfrifol am gynnal y sesiynau seicoleg iaith yn meddu ar allu arbennig i greu cysylltiad personol ac i'w defnyddio wrth redeg y sesiynau (cyfweiliad 4; 5; Trywydd, 2011:34). Mae'n debyg felly bod dealltwriaeth lefel ficro soffistigedig gan y sawl oedd yn gyfrifol am gynllunio a darparu'r sesiynau seicoleg iaith.

Disgrifiwyd y sesiynau seicoleg iaith fel cyfle i dynnu'r drafodaeth am y Gymraeg "o fyd cicio yn erbyn y tresi i fyd rhesymeg ac ystyriaeth" (Trywydd, 2011: 34). Gwelwn bwyslais ar elfennau rhesymol o ymddygiad yn amlwg yn y disgrifiad o swyddogaeth y sesiynau seicoleg iaith. Roedd y sesiynau yn "creu awyrgylch newydd mewn ysgol sy'n caniatáu disgybl ac athro i ystyried yn ddwys ei berthynas â'i ddwy (neu ragor) o ieithoedd" (Trywydd, 2011: 34). Diben hyn oedd i "greu empathi o'r newydd ynghylch ein cyfrifoldeb ni oll at ieithoedd Cymru" (Trywydd, 2011: 34). Mae hyn yn mynd yn groes i raddau i'r rhesymeg tu ôl i gynyddu defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg trwy greu cyfleoedd lle mae defnydd o'r Gymraeg wedi'i osod fel arfer di-gwestiwn. Hynny yw, mae'r 'ystyriaeth ddwys' a 'chreu ymdeimlad o gyfrifoldeb' yn cysylltu'n amlwg gyda nodweddion rhesymol o ymddygiad, tra bod hybu defnydd anffurfiol o'r Gymraeg a defnyddio arferion iaith fel ffordd o newid ymddygiad iaith yn clymu'n amlwg gyda nodweddion awtomatig ymddygiad (gweler Kahneman, 2011: 20-21). Mae'r sesiynau seicoleg iaith yn gweithredu ar sail ôl-fyfyrio hunan-adlewyrchol ar ymddygiad iaith, sydd yn clymu'n amlwg gyda'r system adlewyrchol o ymddygiad (Kahneman, 2003: 451).

Amlyga hyn y gwahaniaeth yn ymddygiad iaith disgyblion hŷn mewn cymhariaeth â'r disgyblion iau. Ar sail y gwaith ymchwil rhagarweiniol ar

ddechrau'r prosiect, daethpwyd i'r casgliad "that language patterns were established during the final two years (Y5-6) of primary school, but were then rooted soon after arriving at secondary school" (Price, 2013: 256). Cefnogwyd y casgliad hwn gan y cyfweleion i raddau helaeth. Nododd nifer o athrawon eu bod yn targedu wythnosau cyntaf disgyblion blwyddyn 7 i geisio sefydlu arferion iaith gadarnhaol (cyfweiliad 6; 7; 9). Enghraifft o hyn oedd trefnu triapiau preswyl i Wersyll yr Urdd yn Llangrannog, Glan-llyn neu Gaerdydd yn ystod wythnosau cyntaf y tymor (cyfweiliad 6; 9). Ar y llaw arall, roedd yr ymchwil rhagarweiniol hefyd yn dadlau bod y "process of transferring to a new period in their educational career path as an opportunity to reconsider some of their ideas and presumptions regarding the language, and consequently, change their language practices" (Price, 2013: 257). Gwelwn esboniad grymus o'r casgliadau hyn yng ngwaith Pujolar a Puigdevall ar *mudes* ieithyddol (2015). Hynny yw, y cyfnodau bywgraffiadol penodol lle mae pobl yn dueddol o wneud newidiadau i'w ffordd o fyw (Pujolar a Puigdevall, 2015). Mae defnyddio'r cysyniad o *mudes* ieithyddol yn medru cyfrannu i'r dehongliad o waith Price (2013). Mae cymhariaeth o'r cyfnod o ddechrau ysgol uwchradd a symud i'r chweched dosbarth yn awgrymu bod nodweddion amrywiol i'r ymddygiad ieithyddol yn y cyfnodau hyn. Gwelwn bwyslais ar arferion yn cael eu trosglwyddo o'r cyfnod cynt ym mlwyddyn 7, tra bod y disgyblion hŷn yn gweld symud i'r chweched dosbarth fel cyfle i adlewyrchu ar eu hagweddau ac arferion iaith (Price, 2013: 256). Gwelwn ddylanwad y ddealltwriaeth hon ar weithrediad y prosiect o'r cychwyn cyntaf, gyda'r pwyslais ar arfogi'r disgyblion hŷn i ddylanwadu ar ymddygiad iaith y disgyblion iau (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3).

Gwelir bod dealltwriaeth gynnil a phwrpasol o ymddygiad ymhlyg yng ngweithrediad PCAI, ac fe amlygwyd y ddealltwriaeth hon gan y cyfweleion (cyfweliad 1; 2; 4; 5; 10). Deillia'r ddealltwriaeth hon yn bennaf o'r profiad o weithio ym maes ieuenctid. Ar gyfer y cyfnod 2013-2015 mae'r cydweithrediad gyda mudiad ieuenctid yr Urdd yn dystiolaeth o'r penderfyniad i fanteisio ar arbenigedd o weithio gyda phobl ifanc. Nodwyd bod "profiad o weithio gyda phobl ifanc arweiniodd at ddefnyddio'r disgyblion hŷn fel arweinwyr" i ddylanwadu ar ymddygiad iaith y disgyblion iau, a bod "ymbweru pobl ifanc" yn ddull pwysig i faes ieuenctid (cyfweliad 5). Roedd cyfraniad amlwg i'r gwaith ymchwil rhagarweiniol i fabwysiadu'r dull ymyrryd hyn hefyd, gyda'r gobaith o'r cychwyn cyntaf y byddai ymgymryd yn y prosiect yn dylanwadu ar ymddygiad iaith disgyblion hŷn yn ogystal â disgyblion iau (Price, 2013: 257; cyfweliad 5; 10). Roedd hyn yn elfen bwysig o'r prosiect, ac mae hyn yn cael ei gydnabod gan y mesurau effaith sydd yn nodi targedau o ran newid ymddygiad iaith y disgyblion hŷn (Trywydd, 2015a: 20-22).

6.3.2 Diffinio'n ymddygiadol a dealltwriaeth gyson o ymddygiad

Mae ymyrraeth PCAI yn y cyfnod 2013-2015 yn seiliedig ar ddealltwriaeth o ymddygiad sydd yn deillio o ddwy ffynhonnell: yn gyntaf, mae dealltwriaeth o'r ymddygiad i'w ganfod yn arbenigedd staff Trywydd a'r partneriaid oedd yn gyfrifol am weithredu'r ymyrraeth; yn ail, mae gwaith ymchwil ar gychwyn PCAI yn 2006-2007 a phrofiadau cynt o weithredu'r ymyrraeth yn hysbysu'r ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn sail i weithredu PCAI yn y cyfnod 2013-2015. Gwelwn fod y ddealltwriaeth o ymddygiad wedi datblygu o ddechrau'r prosiect i ddiwedd yr ymyrraeth yn 2015. Ar gychwyn y prosiect, nodwyd effaith arwyddocaol diffyg hyder ieithyddol ar ddefnydd iaith pobl ifanc (Bwrdd yr Iaith

Gymraeg, 2010: 3). Cynsail hyn oedd *Arolwg Defnydd Iaith 2004* (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2006). Pwysleisia Price ddylanwad hyder fel ffactor sy'n dylanwadu ar ymddygiad iaith pobl ifanc. Gwelir o'r Twlcit (Trywydd, 2015b) bod hyder yn parhau yn nodwedd o ymddygiad iaith sydd yn cael ei gydnabod fel ffactor yn newisiadau iaith pobl ifanc. Yn ogystal â hyder, mae'r Twlcit yn nodi nodweddion o ymddygiad iaith megis defnydd, gallu, arferion, agwedd ac ymwybyddiaeth (Trywydd, 2015b: 28). Awgryma hyn bod y ddealltwriaeth o ymddygiad iaith wedi datblygu dros oes y prosiect. Hynny yw, wrth gyfeirio at nodweddion megis arferion ac agweddau mae'r Twlcit yn arddangos dealltwriaeth o ymddygiad sydd yn fwy soffistigedig na'r amcan gwreiddiol o ymdrin â defnydd iaith fel y brif nodwedd. Yn hytrach, mae'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd i'w weld yn cynnig sylw i ystod o nodweddion o ymddygiad iaith gall gael effaith ar ddefnydd iaith. Amlyga hyn bod yr ymyrraeth wedi'i sefydlu er mwyn ymateb i broblem, ac ymateb i'r broblem (sef y diffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc) yw sail yr ymyrraeth yn hytrach na fod yr ymyrraeth wedi'i adeiladu'n fwriadol ar sail ymddygiad targed a dealltwriaeth o ymddygiad pendant o'r cychwyn cyntaf. Arweinia hyn at ddatblygiad dealltwriaeth o ymddygiad fel rhan o waith yr ymyrraeth.

Nid oes dealltwriaeth gyson o ymddygiad yn sail i PCAI. Mae'r ddealltwriaeth o ymddygiad yn amrywio yn amserol, yn ôl yr actor polisi ac ar sail yr elfen o'r ymyrraeth sy'n cael ei drafod. Gwelwn esblygiad yn y ddealltwriaeth o ymddygiad o gychwyn y prosiect yn 2006 gyda'r pwyslais ar hyder yn deillio o'r ymchwil rhagarweiniol i'r ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn gysylltiedig gyda'r gwaith dwys a gweithrediad y prosiect dros y cyfnod 2013-2015. Yn ymddygiadol, mae'n bosib dadlau bod y pwyslais cynnar ar hyder yn cael ei

wneud mewn cyferbyniad gyda'r ddealltwriaeth o amrywiaeth ofodol a chyddestunol defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg. Hynny yw, mae'r ddealltwriaeth o ymddygiad yn drysu nodweddion system 1 o ymddygiad gyda system 2 o ymddygiad (Kahneman, 2003: 451). Yn ogystal mae gorbwyslais yn cael ei roi ar hyder fel ffactor, tra bod mewnwelediadau ymddygiadol yn dueddol o bwysleisio sgil dewis neu arfer o ddewis (sydd yn aml yn cael ei ddrysu gyda hyder) (Kahneman, 2011: 239-240). Gall y gorbwyslais hyn ar hyder fel ffactor ymddygiadol ddeillio o briodoli dewis iaith i unigolion yn hytrach na dehongli dewisiadau defnydd iaith fel arferion neu ymddygiad awtomatig, neu fel ymddygiad rhyngbersonol neu gymdeithasol (Coulmas, 2013: 12). Mae cyboli'r ffactorau cyferbyniol hyn yn bradychu'r ddibyniaeth ar ddealltwriaeth leyg o ymddygiad iaith. Mae'n hawdd deall sut bod dibyniaeth o'r fath wedi effeithio ar ymyrraeth bolisi megis PCAI, gan fod cydnabyddiaeth a sylw mor eang i ddiffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg gan bobl ifanc (BBC Cymru Fyw, 2012; 2016b).

I raddau helaeth, mae'r cyboliad o ffactorau ymddygiadol cyferbyniol yn ganlyniad i'r amrywiaeth o ffynonellau y mae dealltwriaeth o ymddygiad y prosiect yn deillio. Gwelwn ddylanwadau o feysydd academiaidd amrywiol ac o waith ymarferol ar ddealltwriaeth y prosiect o ymddygiad. Mae gwahaniaethu ieithyddol rhwng iaith y dosbarth a'r maes chwarae (Price, 2013: 254) yn deillio o feysydd addysg a seicoleg addysg. Ar y llaw arall, mae dylanwad cymdeithaseg iaith yn treiddio trwy'r prosiect yn y ddealltwriaeth o ddefnydd iaith gymdeithasol a'r angen i ehangu'r defnydd o'r Gymraeg y tu hwnt i bau'r ysgol. Amlyga dylanwad cymdeithaseg iaith elfennau cymharol sydd yn deillio o ddylanwad ymarferol polisi a chynllunio iaith. Yr enghraifft gorau o hyn yw'r

ddealltwriaeth leyg sydd wedi datblygu yn y maes o bwysleisio hyder siaradwyr fel y ffactor sylfaenol i esbonio defnydd iaith. Mae'n bosib bod y dylanwad mwyaf soffistigedig ar ddealltwriaeth o ymddygiad PCAI yn deillio o waith ymarferol ym maes ieuenctid. Mae cydnabyddiaeth eang o ddylanwad gwaith ymarferol ym maes ieuenctid ar PCAI (cyfweiliad 4). Gwelwn y ddealltwriaeth o ymddygiad o faes ieuenctid yn bennaf yn y defnydd o arfau polisi - yn enwedig yn y defnydd o ymbweru ddisgyblion hŷn i ddylanwadu ar ddefnydd iaith disgyblion iau. Er gwaethaf yr ymgais gyfyngedig i ddiffinio'r ymyrraeth yn nhermau ymddygiadol, nid yw'r ymgais hyn wedi'i hysbysu gan y ddealltwriaeth o ymddygiad o faes ieuenctid. Mae hyn yn syndod, gan fod yr ymyrraeth wedi'i ysbrydoli gan y ddealltwriaeth o faes ieuenctid bod diffyg defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc. Amlyga hyn y diffygion y prosiect i ddiffinio'r ymyrraeth yn nhermau ymddygiadol, ac i fanteisio'n llawn ar y ddealltwriaeth gynhenid i ymddygiad oedd yn gysail i'r ymyrraeth.

Mae'r diffyg cysondeb a geir o'r ddealltwriaeth ymddygiadol wedi datblygu am nad yw'r prosiect wedi'i ddiffinio'n ymddygiadol (Michie et al., 2014: 32). Gwelwn fod elfennau o'r ymyrraeth sydd yn bodloni'r amodau byddai Michie et al. (2014: 32) yn nodi fel nodweddion diffinio ymddygiadol. Er enghraifft, mae dealltwriaeth gynnil o'r boblogaeth darged yn bodoli: i dargedu disgyblion iau ym mlwyddyn 7. Yn ogystal, mae'r ddealltwriaeth o ymddygiad y disgyblion iau yn wahanol i'r ddealltwriaeth o ymddygiad disgyblion hŷn. Gwelwn fod y ddealltwriaeth o ymddygiad disgyblion hŷn yn enwedig o soffistigedig, gan dynnu'n ddjarwybod ar elfennau o *mudes* ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015) a chydabod bod modd dylanwadu ar broses adlewyrchol o ymddygiad y disgyblion hŷn (cyfweiliad 10). Ar y llaw arall, nid yw'r ymddygiad sy'n darged

wedi'i ddiffinio'n ddigon eglur. Eto, mae'n debyg bod hyn yn deillio o'r gydnabyddiaeth eang o ddiffyg defnydd cymdeithasol pobl ifanc o'r Gymraeg fel ysbrydoliaeth ar gyfer y prosiect (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3). Gyda her mor amlwg a chydabyddedig fel ysbrydoliaeth i'r ymyrraeth, mae'n esgeuluso'r angen i ddatblygu diffiniad manylach o'r ymddygiad sy'n darged. O ganlyniad, mae dealltwriaeth mai defnydd cymdeithasol, neu y tu allan i'r ystafell ddosbarth, o'r Gymraeg sy'n darged ond nid oes ymdrech i'w ddiffinio'n fanylach.

Amlyga hyn dir ffrwythlon ar gyfer mabwysiadu ymagwedd ymddygiadol i bolisi, achos mae'r ddealltwriaeth ymhlyg o'r ymddygiad (defnydd iaith gymdeithasol) yn amlwg. Gwelwn werthfawrogiad bod defnydd iaith yn amrywio ar sail yr actorion dan sylw. Dyma sydd wrth wraidd y pwyslais i ddefnyddio disgyblion hŷn fel elfen ganolog i'r prosiect, a'r ymdrech i dynnu mudiadau ieuenctid a phartneriaid cymunedol i mewn i'r prosiect. Ar lefel fanylach eto, gwelwn fod y ddealltwriaeth o effaith yr actorion ar y defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn ymestyn i elfennau ymarferol o'r prosiect. Yr enghraifft gorau o hyn yw'r diwrnodau hyfforddiant, lle'r oedd penderfyniad bwriadol i dynnu'r athrawon allan o'r ystafell gyda'r disgyblion am gyfnodau penodol o amser (cyfweliad 4):

"Roedd rhaid rhannu'r athrawon o'r disgyblion - dyna pam cynhaliwyd y diwrnodau hyfforddiant tu allan i'r ysgolion. Roedd cymryd y disgyblion allan o'r ysgol yn allweddol iddyn nhw i ddechrau meddwl am syniadau newydd a chyffrous y tu hwnt i ddylanwad yr athro cyswllt. Roedd e hefyd yn golygu bod y disgyblion mewn ystafell oedd yn llawn o'u cyfoedion a phobl oedd gyda'r arbenigedd o ran gwaith ieuenctid ac ati."

Er mwyn bodloni'r amodau o ddiffinio'r ymddygiad sy'n darged (Michie et al., 2014: 32), dylid manylu ar bwy yw'r actorion ac ym mha gyd-destunau y mae'r prosiect yn ceisio dylanwadu ar eu defnydd iaith gymdeithasol. Yn achos y

diwrnodau hyfforddiant, gwelwn fod hyn yn bresennol, ond nid oedd y fath fanylder yn perthyn wrth nodi'r ymddygiad oedd yn darged.

6.3.3 Sefydlu arferion iaith

Gwelwn fod dealltwriaeth ymddygiadol soffistigedig mewn perthynas â dealltwriaeth o arferion iaith (Trywydd, 2015b: 13-16). Fel rhan o'r Twlcit mai canllawiau manwl ar sut i sefydlu arferion iaith fel rhan o weithgaredd newydd (Trywydd, 2015b: 13-14), a sut i newid arferion iaith mewn gweithgareddau sydd eisoes wedi'u sefydlu (Trywydd, 2015b: 15-16). Trwy wahaniaethu rhwng sefydlu arferion mewn gweithgaredd newydd a newid arferion sydd eisoes wedi'u sefydlu, mae'r ddealltwriaeth o arferion sy'n hysbysu'r Twlcit yn bodloni'r meini prawf sylfaenol wrth ymdrin ag arferion. Hynny yw, mae'n haws sefydlu arferion na'u newid ar ôl i arfer cael ei sefydlu. Mae'r Twlcit yn cynnig canllawiau ymarferol ac enghreifftiau sydd yn cynnig arweiniad ar sut i sefydlu arferion iaith a sut i addasu arferion iaith sydd eisoes wedi'u sefydlu (Trywydd, 2015b: 13-16). Mae'r canllawiau hyn yn pwysleisio rôl yr actor sy'n ymyrryd wrth lywio arferion iaith â'r cyfrifoldeb sylweddol sy'n gysylltiedig â hyn e.e. i adnabod gallu ieithyddol y gynulleidfa (Trywydd, 2015b: 15). Awgryma hyn bod lefel uchel o arbenigedd yn perthyn i'r sawl sydd yn ymyrryd yn defnyddio dulliau o'r fath. Yn ieithyddol, gwelwn bwyslais ar ddefnydd iaith anffurfiol ac ar "annog a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn hytrach na beirniadu a chywiro iaith" (Trywydd, 2015b: 15). Amlyga hyn destun dadl a dryswch sylweddol i'r rhai sydd yn gweithio i ddylanwadu ar ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc, sef, sut i ymateb i'r defnydd o Saesneg (cyfweiliad 2; 3; 6). Roedd y cyfweiliadau gydag athrawon yn cynnig tri safbwynt amrywiol ar y pwynt yma. Yn gyntaf, roedd rhai athrawon yn pwysleisio eu bod ond yn

defnyddio: "dulliau cadarnhaol i gael y plant i siarad Cymraeg - hyd yn oed y plant mwyaf ystyfnig, byddaf yn defnyddio'r pethau syml yna fel bore da ac ati i geisio sefydlu'r Gymraeg fel yr iaith arferol" (cyfweliad 9); gyda rhai athrawon yn nodi eu bod yn "defnyddio'r Gymraeg dim ots beth oedd iaith [ymateb] y disgybl" (cyfweliad 6). Yn ail, roedd athrawon yn cydnabod bod y synnwyr cyffredin yn nodi bod angen defnyddio dulliau cadarnhaol ac i lynu at ddefnyddio'r Gymraeg, ond yn cyfaddef nad oeddynt bob amser yn gwneud (cyfweliad 8; 9). Yn aml, roedd yr athrawon yn nodi difaterwch y disgyblion, defnydd iaith athrawon eraill neu bolisi disgyblu'r ysgol fel rhwystrau i weithredu 'dulliau cadarnhaol'. Yn olaf, roedd cnewyllyn bychain o athrawon yn arddel yr angen i fod yn gadarn gyda disgyblion, ac i herio disgyblion nad oeddynt yn defnyddio'r Gymraeg ac yn nodi llwyddiant y dull hwn (cyfweliad 6). Er bod hyn yn mynd yn erbyn y 'synnwyr cyffredin' a'r pwyslais ar "annog a hwyluso" (Trywydd, 2015b: 15) y defnydd o'r Gymraeg, roedd gwaith PCAI a'r Cylch Cefnogi Defnydd Iaith yn nodi bod angen gosod "ffiniau clir i ddisgyblion" parthed defnydd iaith (Trywydd, 2011: 27). Yn yr achos hwn, mae'n bosib bod y ddeuoliaeth rhwng dulliau cadarnhaol/gorchmynnol ddim yn gwneud cyfiawnder â'r soffistigeiddrwydd sydd yn perthyn i'r dulliau amrywiol dan sylw. Nododd gwaith dwys PCAI yn ogystal bod "cysondeb gan bob aelod o staff" (Trywydd, 2011: 27) yn allweddol i lwyddiant yr ymyrraeth - sydd yn adleisio profiadau'r ddwy garfan olaf o athrawon a nodwyd eisoes.

Roedd y gwaith dwys (Trywydd, 2011) yn sefyll ar wahân i waith canolog y prosiect oedd yn seiliedig ar ymbweru disgyblion hŷn i ddylanwadu ar ddefnydd iaith gymdeithasol disgyblion iau. Yn hytrach, roedd y gwaith dwys yn seiliedig ar raddfa ysgol-gyfan. Amlyga hyn ddealltwriaeth ymddygiadol oedd yn wahanol

i'r ddealltwriaeth oedd ynghlwm â phrif waith y prosiect. Serch hyn, gwelwn fod y ddealltwriaeth hon yn hysbysu elfennau o brif waith y prosiect, a bod hyn yn enwedig o wir erbyn y cyfnod 2013-2015. Mae hyn yn debygol oherwydd bod cwmni Trywydd, a oedd yn gyfrifol am y gwaith dwys, wrthi yn rheoli PCAI am y cyfnod 2013-2015. I ategu hyn, gwelwn fod nifer o staff Trywydd yn meddu ar ddealltwriaeth ymddygiadol arbenigol, yn enwedig mewn perthynas â'i gwaith ynghlwm â'r sesiynau seicoleg iaith. Mae'n bosib dilyn datblygiad y ddealltwriaeth hon yn y gwaith dwys cynhaliwyd rhwng 2009-2011. Roedd ymagwedd ysgol-gyfan yn galluogi'r prosiect i fynd ati i ymdrin ag effaith actorion gwahanol o fewn yr ysgol ar ymddygiad iaith y disgyblion. Gwelwyd elfennau o'r ddealltwriaeth hon yn treiddio i'r prosiect ar ei ffurf yn y cyfnod 2013-2015, yn bennaf mewn perthynas â'r ymdriniaeth o rôl athrawon a'r defnydd o fudiadau ieuenctid i gefnogi gwaith y prosiect. Ond, mae elfennau sylweddol o'r gwaith dwys sydd heb hysbysu gweithrediad hwyrach PCAI (cyfweliad 4; 5). Gwelir hyn yn fwyaf amlwg yn y cysyniad o 'onestrwydd ieithyddol' (Trywydd, 2011: 29), ond sydd hefyd yn cysylltu ag elfennau arall o wreiddio a gweithredu gwaith dwys PCAI mewn ysgolion (Trywydd, 2011: 25-38). Enghraifft ymarferol o hyn yw'r diffyg gwerthfawrogiad o effaith actorion ysgol nad ydynt yn athrawon ar ddefnydd iaith pobl ifanc. Yn ganolog i'r gwaith dwys, a'r ymagwedd ysgol gyfan, oedd dylanwad staff atodol megis cogyddion, staff gweinyddol a glanhawyr ar naws ieithyddol yr ysgol (Trywydd, 2011).

6.4 Arfau polisi

Yr ysbrydoliaeth i PCAI oedd "rhoi'r cyfrifoldeb o annog defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg yn nwylo'r bobl ifanc eu hunain" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2011: 45). Nid yw'n syndod bod ymbweru disgyblion hŷn i ddylanwadu ar ddefnydd

iaith disgyblion iau yn gonglfaen i ddull ymyrryd PCAI felly. Mae'r adran yma yn cynnig trafodaeth o'r defnydd o'r ymbweriad hyn fel arf polisi, gan ystyried ei rinweddau ymddygiadol. Y prif fodd o alluogi dylanwad disgyblion hŷn ar ddisgyblion iau yw trwy'r defnydd o weithgareddau, sydd yn ddelfrydol yn gyson ac o ddiddordeb i ddisgyblion. Nid yw'n eglur sut yr oedd y gweithgareddau hyn yn newid ymddygiad y disgyblion iau y tu hwnt i'r gweithgareddau. Ynghyd â rhyddid y disgyblion hŷn i drefnu digwyddiadau fel y mynnent, roedd y ddolen gyswllt rhwng defnydd iaith yn y gweithgareddau PCAI ac yn ehangach yn aneglur. Mae modd dehongli'r ymwberiad o ddisgyblion hŷn i gael y dylanwad hwn fel ymestyniad o'r arf polisi, y negesydd o'r fframwaith MINDSPACE (Dolan et al., 2010: 19). Mae'r ymestyniad hyn yn gysylltiedig gyda'r newid ymddygiad yn y disgyblion hŷn, a'r defnydd dwys o'r disgyblion hŷn fel negeswyr. Hynny yw, nid yn unig i gyfathrebu gwybodaeth ond i sefydlu arferion iaith ac i newid ymddygiad trwy ymarfer, a hynny drwy gyfrwng y gweithgareddau a drefnir ganddynt fel rhan o'r prosiect PCAI. I raddau helaeth, mae'r defnydd o arfau polisi sydd yn cael eu trafod yn yr adran yma yn gyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, er nad oes cyfeiriad eglur o gwbl at y llenyddiaeth newid ymddygiad. Yn hytrach, gwelwn fod arbenigedd a dulliau gweithredu o faes ieuenctid ac addysg yn cael dylanwad, a bod hyn wedi'i ategu gan ddealltwriaeth o faes iaith.

6.4.1 Ymbweru disgyblion hŷn

Seilir PCAI ar y defnydd o brosiectau “led by older pupils, to arrange activities and structured opportunities to influence and support greater use of Welsh amongst younger pupils” (Price, 2013: 255). Mobileiddio effaith cyfoedion yw'r arf polisi y gwneir y defnydd mwyaf ohono fel rhan o brosiect PCAI. Mobileiddir

effaith cyfoedion trwy'r gweithgareddau sy'n cael eu trefnu fel rhan o'r prosiectau ysgol a phrosiectau cymunedol. Gweithreda'r gweithgareddau fel y cerbyd sydd yn galluogi disgyblion iau i ddod i gyffyrddiad â disgyblion hŷn, gyda'r disgyblion hŷn yn gyrru rhyngweithiad y disgyblion iau. Trwy hyn, gwelwn fod effaith cyfoedion yn medru dylanwadu ar ymddygiad y disgyblion iau tra bod y disgyblion hŷn yn cynnig arweiniad. Nodwyd mai achosi'r cyffyrddiad hyn, gyda'r Gymraeg yn gyfrwng, oedd y prif gymhellant y tu ôl i seilio'r prosiect ar gynnal rhaglen o weithgareddau oedd wedi'i arwain gan y disgyblion (cyfweiliad 5; 10).

Ar y cyfan, gwelwn fod y gweithgareddau yn mobileiddio'r effaith cyfoedion ac yn defnyddio ymarfer i gynyddu hyder disgyblion iau wrth ddefnyddio'r iaith. Mae Twlcit PCAI yn nodi sut i sefydlu a newid arferion mewn gweithgareddau, ac yn cynghori y dylid gwneud hyn drwy "Amser Euraidd" (Trywydd, 2015b: 18). Amser Euraidd yw'r term mae Trywydd yn ei ddefnyddio i ddisgrifio "cyfnodau penodol o fewn sesiwn lle mae modd i swyddog neu athro reoli defnydd iaith am gyfnod ac annog defnydd anffurfiol o'r Gymraeg" (2015b: 18). Pwysleisir bod y defnydd o Amser Euraidd yn gyfle i "gymysgu grwpiau a chreu sefyllfaoedd newydd er mwyn annog rhagor o ddefnydd anffurfiol o'r Gymraeg" (Trywydd, 2015b: 18). Mae hyn yn gydnabyddiaeth nad oedd modd dylanwadu'n uniongyrchol ar ddefnydd iaith disgyblion trwy gydol gweithgaredd, ond yn hytrach mae'r Twlcit yn amlinellu sut i lunio gweithgaredd sydd yn cyfuno'r defnydd o egwyddorion cadarn o ran y defnydd o'r Gymraeg gydag Amser Euraidd i hybu'r defnydd o'r Gymraeg. Yn yr un modd, y bwriad o redeg rhaglen gyson o weithgareddau yw bod modd normaleiddio'r defnydd anffurfiol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc, a bod hyn yn treiddio i'w harferion iaith y tu hwnt

i'r gweithgareddau (cyfweiliad 5; 10; 13). Cafeat i hyn yw bod y gweithgareddau hyn yn rhai newydd, ac felly y tu hwnt i fywyd beunyddiol 'normal' y disgyblion. Hynny yw, nid oedd y gweithgareddau yma yn debygol newid y sefyllfa ieithyddol yng ngweddill mywyd ysgol y disgyblion. Nid oedd esboniad o sut oedd yr arferion iaith hyn yn trosglwyddo o'r gweithgareddau i ymddygiad ehangach. Nodwyd nad oedd y disgyblion iau o reidrwydd yn ymwybodol o bwrpas y gweithgareddau (cyfweiliad 3; 4; 10), a bod hyn yn cyfrannu at y gweithgareddau yn arwain at ddefnydd iaith yn ehangach. Mewn rhai achosion tybir bod natur y gweithgaredd yn bradychu pwrpas y gweithgaredd, er enghraifft, roedd drwgdybiaeth ymysg swyddogion PCAI mewn achos penodol mai'r athro cyswllt oedd wrth wraidd sefydlu clwb gramadeg amser cinio (cyfweiliad 4). Yn fwy cyffredinol, dadleuodd swyddogion Trywydd ei fod yn "hawdd adnabod pa brosiectau yr oedd athrawon gyda gormod o ddylanwad - fel arfer, roedd y prosiectau hyn â diffyg gwreiddioldeb ac roedd diffyg cynnwrf ac ymwneud y disgyblion yn amlwg" (cyfweiliad 4). Mewn gweithgareddau o'r fath, roedd y Gymraeg yn dueddol o fod yn ystyriaeth eilaidd, yn gyfrwng yn unig, i'r gweithgaredd. Yn ogystal, roedd rôl yr athro cyswllt yn y gweithgareddau yn medru cyfleu i ddisgyblion iau bod yna bwrpas 'cudd' i'r gweithgareddau. Dangosydd amlwg yn yr achos hwn oedd presenoldeb yr athro yn y gweithgareddau. Yn y cyfweiliadau, honnodd rhai athrawon nad oedd y disgyblion iau yn sylweddoli ar bresenoldeb yr athro oedd yn "esgus edrych ar e-byst" wrth arsylwi ar y gweithgaredd yn anffurfiol (cyfweiliad 8). Mae un esiampl enwog o athro oedd yn symud ceiniogau o un boced i'r llall fel dull o fesur y defnydd o'r Gymraeg a'r Saesneg (cyfweiliad 5).

6.4.2 Prosiectau cymunedol

Yn ogystal â'r gweithgareddau o fewn yr ysgol, datblygodd cydnabyddiaeth o fewn y prosiect bod angen creu cyfleoedd i bobl ifanc siarad Cymraeg y tu allan i'r ysgol. Er gwaethaf gwaith PCAI o fewn yr ysgol nodwyd bod peryg i'r Gymraeg fod yn "iaith addysg yn unig" heb elfen i'r prosiect oedd yn gweithredu y tu hwnt i'r ysgol (Trywydd, 2015b: 1; cyfweiliad 5; 10; 13). Tra bod y gweithgareddau ysgol yn dueddol o fod yn gymharol debyg o ran y rhaglen o weithgareddau a'r uchelgais, roedd y prosiectau cymunedol yn amrywio'n enfawr (Trywydd, 2015a: 8-12). Amlyga enghreifftiau prosiectau cymunedol PCAI ym Methesda, i ddylunio ap oedd yn ddyddiadur o weithgareddau cymunedol cyfrwng Cymraeg, a Llanelli, oedd yn brosiect i drefnu gigs, yr amrywiaeth hyn (Trywydd, 2015a: 9-11). Yn ogystal, mae'r enghreifftiau hyn yn amlygu'r gwahaniaeth rhwng y ffurf gyffredinol, sef clybiau amser cinio, yr oedd prosiectau ysgol yn dueddol i'w dilyn, a'r rhyddid cymharol oedd i brosiectau cymunedol i weithredu fel yr oedd y cyd-destun lleol yn ei bennu. Pwysleisia hyn nad oedd y prosiectau oedd i'w canfod yn rhai llwyddiannus (cyfweiliad 4; 5) o reidrwydd yn brosiectau oedd yn dilyn y canllawiau yn fwyaf agos. Mae'r prosiectau cymunedol yn Llanelli ac ym Methesda yn enghreifftiau o hyn.

Yn Llanelli, ysbrydolodd ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol ddisgyblion Ysgol Gyfun y Strade i "ddatblygu cyfres o gigs er mwyn darparu cyfleoedd i bobl ifanc yr ardal barhau i fwynhau cerddoriaeth Gymraeg o'r safon uchaf" (Trywydd, 2015a: 9). Un o elfennau mwyaf llwyddiannus y prosiect oedd datblygiad perthynas rhwng y criw o ddisgyblion hŷn PCAI yn yr ysgol gyda Choleg Sir Gâr (cyfweiliad 2). Roedd y cyfle hwn i sefydlu cysylltiadau newydd gyda chyfoedion ar sail gweithgareddau PCAI yn gyfle euraidd i'r disgyblion hŷn

ffurfio perthynas trwy'r Gymraeg (cyfweiliad 2). Nodwyd bod y gigs yn llwyddiant ymarferol hefyd, gyda pherthynas gyda chanolfan Gymraeg Y Lle yn datblygu o ganlyniad a thrwy godi tâl mynediad i'r gigs roedd modd sicrhau cynaliadwyedd hir dymor (Trywydd, 2015a: 9). Nododd nifer o'r cyfweleion dystiolaeth anecdotaidd bod nifer o'r disgyblion hŷn wedi mynychu Maes B yr Eisteddfod Genedlaethol am y tro cyntaf o ganlyniad, a bod y perthynasau newydd oedd wedi'u ffurfio wedi trawsnewid defnydd anffurfiol o'r iaith ymysg y disgyblion dan sylw (cyfweiliad 3; 4; 11). Nodwyd bod y trawsnewidiad yma yn cyd-fynd gyda thrawsnewidiad o ran agweddau'r disgyblion dan sylw, gan awgrymu bod y prosiect wedi manteisio i'r eithaf ar barodrwydd disgyblion hŷn i newid eu hymddygiad yn y cyfnod newydd wrth ddechrau yn y chweched dosbarth (Price, 2013: 257).

Roedd prosiect cymunedol PCAI ym Methesda yn unigryw i raddau helaeth. Nododd nifer o swyddogion canolog PCAI ei dryswch ynghylch dymuniad Ysgol Dyffryn Ogwen i fod yn rhan o'r cynllun (cyfweiliad 4; 11). Roedd cynnal y prosiect mewn ardal lle ystyrir bod y Gymraeg yn parhau fel iaith gymunedol gryf a bod cysylltiadau â gweithgarwch cymunedol cryf trwy'r Gymraeg eisoes yn bodoli yn ei wneud yn ardal unigryw ymysg ardaloedd arall PCAI (cyfweiliad 12). Roedd cynnal gweithgareddau PCAI mewn ardal o'r fath yn amlwg yn wahanol i swyddogaeth wreiddiol y prosiect yn ardal y De-orllewin a'r Deddwyrain (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010). Cynigiwyd bod rhesymeg amgen y tu ôl i ddymuniad Ysgol Dyffryn Ogwen i fod yn rhan o'r prosiect, gan iddynt ystyried bod angen cryfhau'r cysylltiadau Cymraeg eu hiaith oedd eisoes yn bodoli yn hytrach na bod y defnydd anffurfiol o'r Gymraeg ymysg pobl ifanc yn lleihau (cyfweiliad 7). Craidd prosiect PCAI Ysgol Dyffryn Ogwen oedd creu Ap

i ddod “â digwyddiadau cyfrwng Cymraeg Bethesda ynghyd” (Trywydd, 2015a: 11). Y bwriad tu ôl i hyn oedd “bod digon o gyfleoedd i gymdeithasu trwy gyfrwng y Gymraeg yn yr ardal ond bod angen marchnata’r digwyddiadau yn well er mwyn sicrhau cefnogaeth a chynnal y Gymraeg yn lleol” (Trywydd, 2015a: 11). Yn ddigon eironig, mae’n bosib mai dyma’r prosiect oedd yn cydweddu orau gyda’r hyn awgrymir gan enw’r ymyrraeth – i *gefnogi arferion* iaith yn hytrach nag i’w *newid*.

6.4.3 Yr actorion: *negeswyr a chyfoedion*

Roedd gweithrediad prosiectau ysgol a chymunedol PCAI yn ddibynnol ar y criw o ddisgyblion hŷn oedd yn arwain y prosiect yn yr ysgol honno. Roedd y penderfyniad i ddefnyddio disgyblion hŷn yn seiliedig ar y ddealltwriaeth o’r effaith yr oedd yn bosib iddynt gael ar ddisgyblion iau’r ysgol (cyfweiliad 5; 10; Price, 2013: 263-264). Ond roedd y penderfyniad i ddefnyddio disgyblion hŷn hefyd yn seiliedig ar y ddealltwriaeth bod ymddygiad iaith y disgyblion hŷn yn dra gwahanol i’r disgyblion iau (Price, 2013: 257; cyfweiliad 5; 10). Roedd yr ymchwil rhagarweiniol yn awgrymu bod disgyblion hŷn yn dechrau ar gyfnod newydd o newid ar ôl cychwyn yn y chweched dosbarth, ac y byddai ymbweru disgyblion hŷn yn medru newid eu hymddygiad iaith hwy yn ogystal. Nodwyd gan rhai o’r cyfweleion bod hyn o bosib yn ysgogiad cryfach i’r prosiect na’r dymuniad i newid ymddygiad iaith pobl ifanc (cyfweiliad 4; 5; 9). Roedd dadl o’r fath yn dueddol o nodi bod PCAI yn ymyrryd yn fwy dwys yn nefnydd iaith y disgyblion hŷn, a bod y newid hwn yn digwydd ar sail prosesau ymddygiadol adlewyrchol a bwriadol. Gyda’r sylw hyn i ddefnydd iaith y disgyblion hŷn yn datblygu yn sgil yr ymchwil rhagarweiniol, gwelwn bod modd i amcanion a

phwyslais yr ymyrraeth i newid dros amser. Hynny yw, gwelwyd fod yr ymyrraeth yn gweithio mewn modd gwahanol i'r hyn a fwriedir yn wreiddiol.

Nid oedd y ddealltwriaeth o effaith actorion amrywiol wedi'i gyfyngu i'r mobileiddiad o effaith y disgyblion hŷn ar ryngweithiad y disgyblion iau. Gwelwyd hefyd bod cryn gydnabyddiaeth o rôl yr athro yn hyn oll. Ar wahân i'r diwrnodau hyfforddiant a gwerthuso, nid oes cyfeiriad sylweddol i rôl yr athro fel rhan o weithrediad PCAI. Amlygwyd yn y cyfweiliadau bod yr athrawon cyswllt yn medru cael effaith sylweddol ar weithrediad ac effaith PCAI o fewn yr ysgol (cyfweiliad 5; 12). Nodwyd dymuniad nad oedd yr athrawon cyswllt yn cymryd rhan weithgar yn trefnu neu'n cynnal y gweithgareddau PCAI, a'u bod yn hytrach yn gadael y gwaith i'r disgyblion hŷn (cyfweiliad 3; 4). Yn hytrach, rôl yr athro cyswllt oedd gweithredu fel pwynt cyswllt ar gyfer y disgyblion a'r swyddogion canolog, ac roedd rôl amlwg iddynt wrth sefydlu'r prosiect o ran dewis y disgyblion a dod a'r ysgol yn rhan o'r prosiect. Yn groes i'r hyn oedd swyddogion canolog y prosiect yn dymuno byddai'n digwydd, nododd nifer o athrawon eu bod yn chwarae amrywiaeth o rolau mewn perthynas â gweithgareddau PCAI. Nid oedd y rôl hon o reidrwydd yn effeithio ar lwyddiant y prosiect. Yr enghraifft orau o rôl sylweddol i'r athro cyswllt yw Ysgol Dyffryn Ogwen a'r prosiect i lunio aPesda lle'r oedd gwaith a chyfrifoldeb sylweddol ar yr athro cyswllt i weithredu'r prosiect. Ar y llaw arall, gwelwyd bod rhai athrawon yn chwarae rôl oedd, o bosib, yn cael effaith negyddol ar weithrediad PCAI yn eu hysgol. Nododd nifer o athrawon eu bod yn cymryd rhan yn y gweithgareddau, neu'n bresennol yn yr ystafell wrth fod y gweithgaredd yn cael ei gynnal. Ymateb nodweddiadol athrawon oedd yn cyfaddef eu bod yn monitro defnydd iaith y disgyblion hŷn ac iau yn y gweithgareddau oedd:

“Roeddwn i yn yr ystafell adeg y gweithgareddau, fel arfer yn esgus marcio neu ar y cyfrifiadur, ond roeddwn yn talu sylw i’r iaith - yr iaith oedd yn cael ei ddefnyddio - i weld os oedd y disgyblion yn defnyddio’r Gymraeg” (cyfweliad 6)

Wrth drafod effaith athrawon, nododd swyddogion canolog y prosiect eu cred bod athrawon oedd yn chwarae rôl o’r fath yn debygol o gael effaith negyddol ar weithrediad y prosiect diolch i’w presenoldeb yn unig (cyfweliad 2; 4). Roedd gwerthfawrogiad o effaith actorion eraill hefyd yn siapio’r prosiect. Gwelwyd hyn yn y modd y defnyddiwyd siaradwyr gwadd yn ystod y diwrnodau hyfforddiant (Trywydd 2015a: 4). Roedd elfen o hyn yn gyrru’r prosiectau cymunedol a’r penderfyniad i gydweithio gyda’r Urdd a phartneriaid cymunedol eraill, megis y mentrau i weithredu’r prosiect. Roedd gwerthfawrogiad bod swyddogion yr Urdd yn medru cynnig arweiniad ac ymyrryd ym mhrosiectau’r disgyblion heb gael effaith negyddol y tybir bod athrawon neu swyddogion canolog y prosiect yn ei gael. Hynny yw, roedd canfyddiad bod swyddogion yr Urdd yn actorion mwy anffurfiol o gymharu ag athrawon. Cafwyd cydnabyddiaeth o arbenigedd actorion megis swyddogion yr Urdd a’r Mentrau o weithio gyda phobl ifanc ac roedd hyn hefyd yn cyfrannu i’r dymuniad i’w defnyddio fel rhan o PCAI.

Yn gysylltiedig gyda rôl ac effaith amrywiol yr actorion hyn, mae’n werth nodi’r amrywiaeth ddaearyddol oedd yn effeithio ar gyd-destun yr ymyrraeth yn yr ysgolion gwahanol. Adnabuwyd tuedd i’r athrawon mewn ardaloedd ymhle mae’r Gymraeg yn iaith gymunedol gryfach, neu yn gryf yn draddodiadol, i fod yn fwy hyderus parthed annog a hyrwyddo’r defnydd o’r Gymraeg o fewn eu hysgolion. Roedd hyn yn ymestyn i effaith ddjarwybod actorion eraill, megis y “gyrrwr bws neu staff y gegin” oedd yn “yn bobl allweddol yn amgylchedd ehangach yr ysgol”. Ar y llaw arall, nododd rhai athrawon bod tuedd i gyn-

ddisgyblion ddychwelyd i'w ysgol, neu i ysgolion cyfagos, fel athrawon, gan arwain atynt yn cynnal patrymau agwedd a defnydd iaith i'r genhedlaeth nesaf o ddisgyblion ar sail eu profiadau bywgraffiadol hwy o'r Gymraeg (cyfweliad 8). Mae hyn yn drafodaeth sy'n ategu i ddylanwad athrawon yn fwy cyffredinol, ond mae modd ystyried ffactorau daearyddol y tu hwnt i'r actorion yn ogystal. I'r perwyl hyn, yr enghraifft amlycaf yw'r cysylltiad rhwng prosiect cymunedol "Maes B Bach" Ysgol Bro Myrddin "gyda dyfodiad yr Eisteddfod Genedlaethol i Sir Gâr yn ystod haf 2014" (Trywydd, 2014a: 10). Amlyga hyn y posibilrwydd o adeiladu ar effaith gynnal yr Eisteddfod Genedlaethol mewn ardal, gan ategu i'r drafodaeth uchod parthed prosiect Ysgol Gyfun y Strade i drefnu gigs.

Er nad oedd rheoli effaith athrawon yn rhan allweddol o'r prosiectau ysgol a chymunedol, gwelwn fod gwerthfawrogiad ac ymgais i newid ymddygiad athrawon yn allweddol i weithrediad PCAI trwy'r gwaith dwys. Roedd y gwaith dwys yn gweithredu ar sail ymagwedd ysgol-gyfan, yn hytrach na thrwy gynnal a hybu gweithgareddau ysgol neu gymunedol fel oedd yn gyffredin i weddill PCAI. Roedd yr ymagwedd ysgol-gyfan hyn yn seiliedig ar ymdrech ymwybodol i fynd ati i newid ymddygiad ieithyddol o fewn yr ysgol. Amlinellir hyn gan yr esboniad o'r egwyddor o Onestrwydd Ieithyddol oedd yn ganolog i'r gwaith dwys:

"Hyd a lled y cysyniad o onestrwydd ieithyddol yw sicrhau bod athrawon, disgyblion a phawb sy'n ymwneud â bywyd yr ysgol yn cyd-drafod yr her o fod yn ysgol gyfun Gymraeg neu ddwyieithog mewn Cymru ddwyieithog. Yn hyn o beth, wrth chwalu'r ddelwedd i'r disgyblion nad yw athrawon yn ymwybodol o sut beth yw bod yn ddisgybl mewn ysgol Gymraeg, mae'r gyfundrefn hon hefyd yn cynnig cyfle i bawb yn yr ysgol symud ymlaen gyda'i gilydd gan arwain at ddealltwriaeth gan bawb o ddisgwyliadau ieithyddol yr ysgol" (Trywydd, 2011: 29)

Trwy gydol yr adroddiad ar y gwaith dwys (Trywydd, 2011), mae cyfeiriadau at y defnydd o ymdrechion bwriadol, adlewyrchu rhesymol a'r angen am fwy o wybodaeth ynghylch agweddau a defnydd iaith. Pwysleisia hyn y defnydd o broses ymwybodol o newid ymddygiad, gan fod y nodweddion cyfeiriwyd yn yr adroddiad (Trywydd, 2011) oll yn nodweddion eu cysylltir gyda phroses adlewyrchol neu ymwybodol o ymddygiad. Elfen ymarferol allweddol o'r gwaith dwys sydd yn ymgorfforiad o'r ymagwedd hyn yw'r sesiynau seicoleg iaith (cyfweliad 1; 2). Nodwyd mai swyddogaeth y sesiynau seicoleg iaith oedd creu "empathi o'r newydd ynghylch ein cyfrifoldeb ni oll at ieithoedd Cymru" (Trywydd, 2011: 34). Roedd y sesiynau seicoleg iaith yn gwneud hyn trwy:

"creu awyrgylch newydd mewn ysgol sy'n caniatáu disgybl ac athro i ystyried yn ddwys ei berthynas â'i ddwy (neu ragor o ieithoedd)"

"creu cyfleoedd heb fygythiad (yn aml mae'r sesiynau'n annog defnydd anffurfiol a llac o'r Gymraeg) i ddisgybl ystyried ei defnydd iaith yn y dyfodol ynghyd ag ystyried y ffactorau sy'n golygu nad yw'n dewis siarad Cymraeg"

"caniatáu cyd-destun i fedru trafod gorffennol, presennol a dyfodol ieithyddol pawb fel unigolion" (Trywydd, 2011: 34)

Os nad yw'r pwyslais ar ddefnyddio proses ymwybodol o newid ymddygiad yn ddigon amlwg o'r uchod, disgrifiad arall o swyddogaeth y sesiynau seicoleg iaith oedd eu bod yn "tynnu'r Gymraeg o fyd cicio yn erbyn y tresi i fyd rhesymeg ac ystyriaeth" (Trywydd, 2011: 34).

6.4.4 Dau baradeim o ymyrryd ac effaith hunaniaeth

Gellir rhannu'r arfau polisi sydd yn cael eu defnyddio fel rhan o PCAI i arfau sydd yn ysgogi newid trwy broses ymddygiad awtomatig a phroses ymddygiad adlewyrchol. Mae hyn yn cyfateb i'r ddau baradeim polisi sydd wedi datblygu yn sgil dylanwad y gwyddorau ymddygiadol ar bolisi (Dolan, 2013: 191). Mae'r

paradeim cyntaf yn seiliedig ar fodel o ymyrryd sydd yn anelu at achosi newid gwybyddol ac, o ganlyniad, newid ymddygiad (Dolan, 2013: 191). Gwelwn fod elfennau o ymyrraeth PCAI yn dilyn y model yma o ymyrryd: y brif esiampl yw'r effaith ar ymbweriad y disgyblion hŷn a'r defnydd o sesiynau seicoleg iaith fel rhan o'r gwaith dwys. Yn y ddau achos, gwelwn fod dealltwriaeth benodol o ymddygiad ac agweddau iaith y boblogaeth darged a bod hyn yn hysbysu'r dull o ymyrryd. Mae'r ail baradeim yn seiliedig ar fodel o ymyrryd sydd yn newid y cyd-destun neu'r amgylchedd i'r ymddygiad er mwyn achosi newid ymddygiadol. Tuedda model o ymyrryd ar sail yr ail baradeim i dargedu newid ymddygiad trwy'r system awtomatig o ymddygiad. Gwelwn fod y defnydd o weithgareddau sydd yn cynnig cyfleoedd strwythuredig i ddefnyddio'r Gymraeg yn enghraifft o hyn. Hynny yw, maent yn gyfleoedd strwythuredig yn yr ystyr bod y disgyblion hŷn yn cynnal y gweithgareddau wrth geisio gyrru'r dewisiadau iaith yn ystod y gweithgaredd. Y bwriad yw bod y cyfleoedd hyn i ddefnyddio'r Gymraeg sydd wedi'u cynllunio fel gofod ieithyddol cyfrwng Cymraeg (yn ddarwybod i'r disgyblion iau) yn newid eu defnydd iaith yn ystod y gweithgaredd, ond bod yr effaith hyn hefyd yn gorlifo i beuoedd arall (cyfweiliad 5). Mae'r cyfuniad o'r ddau baradeim o ymyrryd hyn o fewn PCAI yn dangos arloesedd sydd yn deillio o'r ddealltwriaeth gynhenid o ymddygiad sydd yn gysylltiedig gyda'r prosiect. Er, roedd yr arloesi hyn yn ganlyniad i resymoli'r ymyrraeth yn dilyn ymchwil rhagarweiniol (Price, 2013) wnaeth amlygu'r effaith ar ddisgyblion hŷn. Nid yw'r defnydd hyn yn cael ei wneud gyda chyfeiriad at waith y gwyddorau ymddygiadol, ond maent yn dangos nodweddion o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gall y cyfuniad o fodelau ymyrryd o fewn un

ymyrraeth hefyd gynnig mewnwelediadau arwyddocaol i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Adleisiwyd y nodweddion ymddygiadol hyn ar lefel fanwl wrth weithredu'r prosiect, yn ogystal ag ar y lefel uwch sydd wedi'i drafod uchod. Hynny yw, gwelwn y model o ymyrryd yn cael ei wireddu mewn modd sy'n gydnaws â'r nodweddion ymddygiadol sydd wedi'u hawgrymu eisoes. Yr enghraifft orau o hyn yw'r ddealltwriaeth soffistigedig o arferion y gwelwn yn hysbysu'r broses o gynllunio'r gweithgareddau. Yn Twlcit PCAI mae'r canllawiau ar ddefnyddio arferion i achosi newid ymddygiad iaith yn amlygu dealltwriaeth ymddygiadol sylweddol (Trywydd, 2015b: 13-16). Serch hyn, nid yw'r ddealltwriaeth yma wedi'i hysbysu gan fewnwelediadau o'r gwyddorau ymddygiadol. Cafwyd tystiolaeth bellach bod y ddealltwriaeth o arferion yn deillio o arbenigedd swyddogion y prosiect o weithio ym maes polisi a chynllunio iaith a trwy'r gwaith dwys a gynhaliwyd (cyfweiliad 3; 10). Amlygir y ddealltwriaeth o arferion trwy amlinellu canllawiau ar gyfer sefydlu arferion iaith mewn gweithgaredd newydd (Trywydd, 2015b: 13-14) ac mewn gweithgaredd sydd eisoes wedi'i sefydlu (Trywydd, 2015b: 15-16). Mae'r rhaniad hyn, a'r gwahaniaethu cynnil rhyngddynt yn arddangos dealltwriaeth gref o nodweddion arferion a sut i fynd ati i ddylanwadu arnynt.

Er gwaethaf y ddealltwriaeth a rhesymeg amlwg sydd yn hysbysu'r dewis a'r defnydd o'r arfau polisi hyn mae elfennau arwyddocaol sydd yn profi'n broblematig. Mae PCAI yn seiliedig ar y defnydd o weithgareddau i newid defnydd iaith pobl ifanc y tu hwnt i'r defnydd o'r Gymraeg sy'n gysylltiedig gyda'u bywydau academiaidd. Gwelwn fod pryder am effaith defnyddio gweithgareddau i newid ymddygiad yn ehangach yn ymhlyg yn y cyngor y dylai

prosiectau PCAI esgor ar raglen gyson a hirdymor o weithgareddau (cyfweiliad 4; 12). Nid oedd y pryder hwn yn ymestyn i ymdriniaeth gydag effeithiolrwydd y gweithgareddau hyn i newid ymddygiad iaith pobl ifanc y tu hwnt i'r gweithgaredd. Hynny yw, mae modd cynllunio'r gweithgareddau ac i greu cyfleoedd strwythuredig i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithgareddau trwy'r disgyblion hŷn fel arwyr iaith a'r defnydd o gysyniadau megis yr Amser Euraid, ond nid oes sicrwydd bod defnydd iaith yn y gweithgareddau yn treiddio y tu hwnt i'r gweithgareddau. I glymu hyn gyda'r ddealltwriaeth o osod neu addasu arferion iaith, gwelwn fod dealltwriaeth o'r broblem hon yn ymhlyg yn y defnydd o arferion iaith fel ffordd o newid ymddygiad yn y gweithgareddau gan fod y gweithgareddau yn cael eu gweld fel ffordd o sefydlu perthnasau gyda'r Gymraeg yn gyfrwng i'r berthynas honno. Yn yr un modd, nodwyd bod sefydlu cysylltiadau newydd cyfrwng Cymraeg ymysg y disgyblion hŷn yn y diwrnodau hyfforddiant (cyfweiliad 3) ac ymysg criwiau o ysgolion gwahanol fel yn enghraifft prosiect cymunedol Llanelli (Trywydd, 2015a: 9). Nid yw'n eglur mai dyma yw'r dull gweithredu sydd yn cyfiawnhau defnyddio'r gweithgareddau i newid ymddygiad iaith pobl ifanc. Gellir dadlau bod y gweithgareddau wedi'u cydio gan y drafodaeth gyhoeddus am y Gymraeg o'r angen i ' greu cyfleoedd' i ddefnyddio'r iaith (Baker, 2011: 51), gyda'r canlyniad nad yw'r defnydd o hyn fel arf polisi wedi'i ystyried mewn termau ymddygiadol.

Gwelwn fod elfennau eraill o'r gweithgareddau nad ydynt yn arddangos yr un nodweddion ymddygiadol ag y mae'r defnydd o arferion a'r targedu ar sail ymbweru a chreu cyfleoedd strwythuredig. Tensiwn sydd yn amlygu hyn yw'r ffocws ar y nifer o'r gweithgareddau ar hybu Cymreictod yn hytrach na hybu defnydd o'r Gymraeg. Gwelwn o'r gweithgareddau oedd yn cael eu trefnu fel

rhan o'r prosiectau ysgol PCAI bod cysylltiadau amlwg rhwng Cymreictod a'r gweithgareddau. Er enghraifft, gweithgareddau oedd yn seiliedig ar ddathlu Diwrnod Santes Dwynwen, Dydd Gŵyl Dewi, ac ati (cyfweiliad 11; Trywydd, 2015a: 5). Nodwyd y tensiwn hwn gan swyddogion canolog y prosiect, gyda'r awgrym bod hyn

“yn broblem, achos yn y pendraw ni'n son am wneud yr iaith yn agored i bawb ac i normaleiddio'r iaith yn rhan o fywydau bob dydd pobl ifanc. Ar y llaw arall, os mae'r gweithgareddau hyn sydd i fod i gynyddu defnydd pobl ifanc o'r iaith yn gysylltiedig gyda Chymreictod (a dreigiau ym mhob man) yna ni'n cwmpo yn ôl i ddibynnu ar hunaniaeth y disgyblion - does dim sicrwydd bod hwnna'n ffordd o *gynyddu'r* defnydd o'r Gymraeg” (cyfweiliad 4)

Noda Price fod y tensiwn hwn wedi'i amlygu yn ystod y gwaith dwys a bod cryn drafodaeth ynghylch y gwahaniaeth rhwng “promoting Welshness and the feeling of belonging to the Welsh community, and promoting the practical use of the Welsh language” (2013: 265). Awgryma'r defnydd o hunaniaeth Gymreig i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ym mywydau beunyddiol pobl ifanc dealltwriaeth o ymddygiad na chafodd ei amlygu yn unrhyw elfen o'r cynllun. Amlyga hyn fethiant i gynllunio'n fwriadol y defnydd o'r arfau polisi, ond mae'n bosib dadlau bod hyn yn ganlyniad anorfod i'r ymbwriad o ddisgyblion hyn i gynnal y gweithgareddau. Gan fod trafodaeth o'r gwahaniaeth rhwng hybu Cymreictod a hybu'r defnydd o'r Gymraeg wedi hysbysu'r gwaith dwys (Price, 2013: 265), mae'n syndod nad oes ymwybyddiaeth o'r tensiwn wedi hysbysu gweithrediad PCAI am y cyfnod 2013-2015.

6.5 Ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso

Mae'r adran olaf yn trafod yr anghysondeb sydd rhwng cynllunio manwl o fanylion bychain yr ymyrraeth sydd mewn cyferbyniad gyda'r rhyddid i'r

disgyblion hŷn i fynd ati i lunio rhaglen o weithgareddau. Mae'r rhyddid hwn yn angenrheidiol i'r ymyrraeth, ac mae'n bosib bod hyn yn arwain at gynllunio manwl o elfennau y mae modd eu rheoli'n ganolog. Elfen sydd yn destun poendod wrth geisio rheoli'r ymyrraeth yw rôl yr athro cyswllt, fel arfer mewn achosion ymhle mae'r athro cyswllt yn chwarae rôl flaengar neu yn tarfu'n ddjarwybod ar effeithiolrwydd y gweithgareddau. Gwelwn fod y defnydd o gyllideb yn galluogi swyddogion Trywydd i reoli'r ymyrraeth, ac mae'n gweithredu fel hwb i'r criwiau o ddisgyblion hŷn i fynd ati i gynnal y gweithgareddau PCAI, er nad ydynt o reidrwydd angen y cyllid i'w cynnal. Yn olaf, mae'r adran yn trafod y dulliau o fesur effaith sy'n cael eu defnyddio gan yr ymyrraeth, gan ystyried y defnydd o ddull mesur effaith hunanadroddedig pwrpasol gan yr ymyrraeth. Nid oes cyfeiriad eglur i'r defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn dod i'r amlwg yn nhrafodaeth yr adran hon. Yn hytrach, yr hyn a welwn yw dealltwriaeth gynhenid gryf yn deillio o weithredu'r ymyrraeth, o'r gyfundrefn addysg ac o faes ieuenctid.

6.5.1 Cynllunio manwl mewn cyferbyniad a rhyddid creadigol disgyblion hŷn

Un o'r nodweddion mwyaf trawiadol am PCAI yw'r cyferbyniad rhwng y lefel o reolaeth fanwl o elfennau amrywiol yr ymyrraeth. Roedd rheolaeth fanwl o rai elfennau o'r ymyrraeth, yn enwedig o gwmpas y diwrnodau hyfforddiant a gwerthuso. Dyma un o'r cyfnodau prin ymhle'r oedd swyddogion PCAI yn dod i gysylltiad gyda'r disgyblion hŷn a'r athrawon cyswllt, ac roedd teimlad bod angen manteisio ar hyn (cyfweliad 2; 4; 12). Gwelwyd eisoes sut mae elfennau amrywiol o'r diwrnodau wedi'u cynllunio yn fanwl er mwyn cael effaith penodol, megis cynllunio nad oedd athrawon yn bresennol ar gyfer ambell sesiwn

yn ystod y dydd (cyfweiliad 4). Ar y llaw arall, mae'r prosiect cyfan yn ddibynnol ar absenoldeb rheolaeth ganolog, ac i raddau helaeth roedd y rhyddid i weithredu'r prosiect fel yr oedd y disgyblion hŷn yn dymuno yn cael ei annog fel rhan o'r cynllun. Nid oedd swyddogion canolog PCAI yn pennu gweithgareddau PCAI i'r ysgolion, er roeddynt yn cynnig arweiniad. Ond roedd yr arweiniad hwn i lafurio yn erbyn dylanwad negyddol yr oedd yn bosib i athrawon nad oedd yn ildio arweiniad y prosiect i'r disgyblion hŷn (cyfweiliad 3; 4). Gwelwn felly bod yr amrywiaeth hyn yn ganlyniad anochel i'r penderfyniad bwriadus i ymbweru disgyblion hŷn ysgolion ac i dynnu ar arbenigedd partneriaid cymunedol fel elfennau allweddol o weithrediad y prosiect.

Roedd manteision amlwg i'r rhyddid sylweddol ddatganolwyd i ddisgyblion hŷn i weithredu'r prosiect. Yn gyntaf, roedd yr ymbweru ac arweiniad yn ffactorau pwysig i newid eu hymddygiad iaith hwy. Ond, canlyniad arall o'r rhyddid sylweddol hyn oedd bod y prosiect yn medru ymateb i'r amgylchiadau canfyddiadau ar lefel ysgol neu leol ficro. Tybir bod dealltwriaeth gynnwl o'r sefyllfa ieithyddol ac o brofiad pobl ifanc o'r Gymraeg gan y disgyblion hŷn, ac roedd ymgais eglur i ddatgloi hyn fel bod modd i'r arbenigedd lleig hyn hysbysu'r prosiect. Y rhwystredigaeth oedd yn deillio o hyn oedd nad oedd modd rheoli'r gweithgareddau a sicrhau eu bod yn bodloni'r meini prawf safonol a bennwyd gan y prosiect heb amharu ar yr ymbweriad y disgyblion hŷn. Dangoswyd eisoes bod rhai o'r prosiectau mwyaf llwyddiannus ac arloesol yn gweithredu y tu hwnt i'r disgwyliad i gynnal gweithgareddau cyson dros gyfnod hir o amser oedd yn adeiladu ar y cysyniad o Amser Euraidd. Dylid nodi bod cyffro ac arloesedd hefyd yn cael eu hybu fel rhan o'r prosiect (Trywydd, 2015b: 10), a bod teimlad bod tuedd i ailadrodd gweithgareddau yn amharu ar lwyddiant

y prosiect erbyn diwedd y cyfnod 2013-2015 (cyfweliad 5; 13). I raddau helaeth felly, roedd yr elfennau creiddiol o'r prosiect nad oeddynt yn cael eu rheoli'n fanwl yn ganlyniad i benderfyniad bwriadus ac eglur i'r perwyl yna.

Ar y llaw arall, gwelwn fod elfennau o'r cynllun nad oeddynt yn gweithredu yn ffyddlon i fwriad PCAI: elfennau nad oedd anogaeth iddynt i weithredu y tu hwnt i ddisgwyliadau'r prosiect. Yr elfen amlycaf yn hyn oll oedd rôl anhydrin posib yr athrawon cyswllt. Pwysleisiwyd yn y cyfweliadau mai'r athro cyswllt oedd yr actor allweddol yng ngweithrediad y prosiect (cyfweliad 4; 5; 10; 12). Amlygwyd yn yr *Adroddiad Gorolwg 2007-2010* o PCAI "ambell enghraifft o ddiffyg perchnogaeth gan ddisgyblion ac adnabuwyd mewnbwn ac arweiniad cryfach gan yr athrawon fel rhesymau dros hyn" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 7). Ar y llaw arall, "lle'r oedd mewnbwn yr athrawon ar ei fwyaf llwyddiannus a dylanwadol, roeddent yn gweithredu fel hwyluswyr i'r gweithgareddau heb fod yn llywio na chyfyngu syniadau'r disgyblion yn ormodol" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 6). Pwysleisia'r profiad hwn o weithredu PCAI dros y cyfnod 2007-2010 bod yr athro cyswllt yn chwarae rôl allweddol yn llwyddiant yr ymyrraeth. Nid oedd hyn o ganlyniad i fwriad i danseilio'r prosiect fel arfer, yn hytrach roedd yn deillio o'r gwasgedd ar athrawon o fewn y gyfundrefn addysg, o'r tu allan i'r gyfundrefn addysg ac o nodweddion unigol yr athrawon cyswllt. Nododd athrawon yn 2010 "bod y prosiect yn faich gwaith ychwanegol iddynt" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 7) ac amlygwyd parhad hyn i'r cyfnod 2013-2015 (cyfweliad 6; 7; 8; 9). Gwelwn felly'r gwasgedd yr oedd yn bosib i weithrediad y prosiect o fewn y gyfundrefn addysg ei gael ar lwyddiant PCAI. Roedd hyn yn gysylltiedig gyda'r gwasgedd ar athrawon ysgolion Cymraeg a

dwyeithog o'r tu allan hefyd, gwasgedd sydd wedi'i amlygu gan y sylw cynyddol i amharodrwydd pobl ifanc i ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol.

O ran nodweddion unigol yr athro cyswllt, ffactor a oedd yn dueddol o gael dylanwad oedd pwnc dysgu'r athro dan sylw (cyfweiliad 4; 10). Ym mlynnyddoedd cyntaf y prosiect, gwelwyd bod y mwyafrif helaeth o'r athrawon cyswllt yn dysgu Cymraeg fel eu pwnc (cyfweiliad 4; 10). Nodwyd bod tuedd i hyn fod o ganlyniad i benderfyniad gan brifathrawon i'w ystyried fel rhan o waith athrawon Cymraeg (cyfweiliad 10). Nid oedd y cysylltiad hwn rhwng y pwnc a'r defnydd anffurfiol o'r Gymraeg o reidrwydd o fudd i'r prosiect. Gwelwyd dylanwad athrawon yn enwedig wrth ddewis y criw o ddisgyblion hŷn oedd yn arwain y prosiect ar y cychwyn cyntaf ac wrth ddewis a chynnal y gweithgareddau. Roedd y meini prawf ar gyfer bod yn rhan o PCAI yn nodi bod angen i'r ysgol feddu ar "gnewyllyn o ddisgyblion ym mlwyddyn 12 sy'n rhugl yn y Gymraeg ac sy'n awyddus i ddylanwadu'n gadarnhaol ar ddefnydd anffurfiol o'r Gymraeg ymysg eu cyd-ddisgyblion" (Trywydd, 2014b). Roedd hyn yn cadarnhau rôl allweddol yr athro cyswllt wrth ddewis y criw o ddisgyblion oedd bod yn rhan o'r prosiect. Y duedd oedd i'r athrawon oedd yn dysgu Cymraeg fel eu pwnc i ddewis y criw o ddisgyblion oedd yn dilyn lefel A Cymraeg (cyfweiliad 4; 10; 12). Gwelwn yn hyn, y gwasgedd oedd ar athrawon ac o ganlyniad y penderfyniad hawdd o ddewis criw o ddisgyblion hygyrch oedd yn amlwg yn cyrraedd meini prawf y prosiect. Serch hyn, roedd ymwybyddiaeth ymysg swyddogion canolog PCAI bod angen amrywiaeth o ddisgyblion i arwain y prosiect: amrywiaeth y byddai'n medru dylanwadu'n effeithiol ar ddefnydd iaith y disgyblion iau (cyfweiliad 1; 2; 4). Nodwyd bod hyn yn elfen o'r prosiect oedd wedi esblygu yn erbyn y cyfnod 2013-2015, gydag mwy o athrawon oedd yn dysgu pynciau megis chwaraeon yn

gyfrifol am y prosiect (cyfweliad 4). Yn ogystal, gwelwyd amrywiaeth ehangach o ddisgyblion hŷn yn cyfrannu i'r prosiect. Yn anorfod yn rhan o'r drafodaeth parthed y math o ddisgyblion oedd yn cyfrannu, cafwyd cyfeiriad o ddenu disgyblion "cŵl" i fod yn rhan o'r prosiect (cyfweliad 1; 5; 8; 13). Roedd cydnabyddiaeth bod hyn yn ystyriaeth, ond mewn nifer o achosion roedd pwyslais ar sicrhau bod amrywiaeth o ddisgyblion hŷn yn cyfranogi. Roedd hyn fel arfer yn cysylltu gyda'r dybiaeth y byddai hyn yn ei wneud yn haws i'r disgyblion iau uniaethu gyda'r disgyblion hŷn. Hynny yw, bod y disgyblion hŷn "fel y disgyblion iau – yn dod o'r un ardal neu ysgol gynradd, yn cael eu hadnabod fel rhywun sy'n frwd dros yr iaith neu beidio" (cyfweliad 2). I'r perwyl hyn, gwelir bod tuedd i bwysleisio brwdfrydedd wrth ddethol y disgyblion hŷn yn hytrach na rhuglder.

Roedd rôl athrawon mewn perthynas â'r gweithgareddau hefyd yn cynnig heriau o ran sicrhau bod y prosiect yn cael ei weithredu'n gydnaws â'r hyn gynlluniwyd. Mae hyn yn adeiladu ar rôl athrawon wrth ddewis disgyblion i arwain y gweithgareddau, ac yn gysylltiedig â phwnc dysgu'r athro cyswllt. Cafwyd enghreifftiau lle'r oedd uchelgais y prosiect yn gweithredu fel amcan eilaidd i flaenoriaeth yr athro i weithredu'r prosiect mewn modd oedd yn ategu i'w gwaith. Er enghraifft, cafwyd ymgais i gynnal clwb amser cinio ar iaith a gramadeg fel rhan o weithgaredd PCAI o fewn un ysgol (cyfweliad 4). Cyfaddefodd yr athrawon a gyfwelwyd eu bod yn chwarae rôl yn y gweithgareddau, ond bod hyn o ganlyniad i'r gwasgedd oedd arnynt i sicrhau bod y prosiect yn effeithiol ac yn llwyddiannus (cyfweliad 6; 7; 8; 9). Noda Price (2013: 265) bod peth aneglurder "between promoting Welshness and the feeling of belonging to the Welsh community, and promoting the practical use of the

Welsh language". Roedd hyn yn bryder a fynegwyd gan swyddogion canolog y prosiect (2; 4), ac yn rhwystredigaeth a nodwyd gan rhai o'r athrawon cyswllt (cyfweliad 7; 9). Y gweithgareddau oedd yn cael eu trefnu oedd y dangosydd amlycaf o'r aneglurder hyn, gan amlygu'r dryswch rhwng hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg a'r ymdeimlad o Gymreictod (Trywydd, 2014a: 5; 2015a: 5).

6.5.2 Goruchwyllo'r ymyrraeth a swyddogaeth cyllid fel dull rheoli

Elfen o'r cynllun oedd yn cynnig lefel o reolaeth i PCAI oedd y cyllid oedd yn dod ynghlwm â cheisiadau llwyddiannus i gynnal y gweithgareddau. Nid oedd gwerthfawrogiad o werth cyllid fel dull rheoli i'w weld yn amlwg o fewn gweithrediad yr ymyrraeth, ond fe wnaeth ambell gyfwelai fyfyrrio ar hyn. Roedd ymwybyddiaeth uwch ymysg yr athrawon a gyfwelwyd bod gwario'r gyllideb â swyddogaeth effeithiol wrth hybu gweithrediad y prosiect, yn enwedig mewn perthynas â'r teimlad i ddefnyddio'r gyllideb cyn diwedd cyfnod y prosiect:

"Roedd yr arian yn rhan bwysig o wneud y cais yn y lle cyntaf, hynny yw, y gyllideb oedd yn ysgogi'r prifathro i ofyn i fi i wneud y cais yn y lle cyntaf, roedd gwario'r arian yn bwysig wedyn" (cyfweliad 8)

"Doedd y prosiect [clwb amser cinio] ddim yn gofyn am lawer o gyllideb, ond roedd angen ei wario yn erbyn diwedd y prosiect - yn enwedig gyda'r hinsawdd ariannol fel y mae hi ar hyn o bryd. Felly [i ddefnyddio'r gyllideb] cyn diwedd y prosiect es i allan i brynu melysion i'r plant, fi ddim yn siŵr os mai dyna oedd pwrpas yr arian ond odd e'n boblogaidd gyda'r plant ac yn dangos [i reolwyr y prosiect] bod ni yn defnyddio'r arian oedd ar gael" (cyfweliad 6)

Nodwyd yn y cyfweliadau gydag athrawon (cyfweliad 6; 9) a swyddogion PCAI (2; 4; 11) nad oedd y cyllid o reidrwydd yn angenrheidiol i gynnal y gweithgareddau. Gwelwn hyn yn yr adroddiadau ar gyfer y cyfnod 2013-2015 (Trywydd, 2014a; 2015a). Ar gyfer y flwyddyn 2014-2015, nodwyd bod nifer o ysgolion heb wario eu cyllideb yn llawn, gan arwain at danwariant sylweddol

(Trywydd, 2015a: 14). Cynigiwyd ail gyfle i ysgolion, gyda £600 ychwanegol yr un yn cael ei ddosbarthu i ddeg ysgol (Trywydd, 2015a: 14). Daeth hyn ar ben tanwariant ysgolion yn y flwyddyn 2013-2014 (Trywydd, 2015a: 13). Mewn ymateb i danwariant y flwyddyn flaenorol, penderfynwyd ar gyfer 2014-2015 i gynnig cyfle i sefydliadau addysg bellach i ymgeisio “gan fod heriau tebyg o ran y Gymraeg yn rhan o fywyd Coleg” (Trywydd, 2015a: 13). Ar y llaw arall, gan ddod yn sgil tanwariant y flwyddyn flaenorol gellir dehongli hyn fel ymdrech i wirio hyn ar gyfer y flwyddyn flaenorol. Ariannwyd dau brosiect mewn colegau o ganlyniad i hyn. Pwysleisia hyn nad oedd cynnal y gweithgareddau o reidrwydd yn ddibynnol ar y cyllid, ond mae’n bwysig nodi effaith y cyllid i ddenu ysgolion i fod yn rhan o’r cynllun ac effaith rheoli cyllid fel dull o reoli’r prosiect. I’r perwyl hyn, roedd yr athrawon yn nodi bod y gyllideb yn gymorth i ysgogi’r disgyblion i fuddsoddi a pharhau i gynnal gweithgareddau PCAI (cyfweliad 6; 7; 8; 9). Gellir ystyried bod yr angen i ddefnyddio’r cyllid yn cyflawni swyddogaeth debyg i’r Holiadur Hanner Ffordd “o sicrhau eu [y disgyblion hŷn] bod yn cadw at yr amserlen [ac] yn rhoi gwybod i ni am eu cynnydd hyd yma” (Trywydd, 2015a: 5).

6.5.3 Mesur effaith

Er gwaethaf swyddogaeth fwriadol yr Holiadur Hanner Ffordd ac anfwriadol y cyllid wrth reoli’r ymyrraeth, y prif ddull o fesur effaith a goruchwyllo PCAI oedd y defnydd o’r holiaduron Camau Defnydd Iaith. Hynny yw, bod y disgyblion yn hunan-adrodd ar eu defnydd iaith trwy lenwi’r holiadur. Diben yr holiaduron Camau Defnydd Iaith oedd galluogi’r prosiect i fesur ei effaith ym mhob ysgol trwy ddefnyddio’r lefelau disgrifio defnydd ac agwedd iaith oedd yn ffurfio’r Camau Defnydd Iaith. Defnyddiwyd y Camau Defnydd Iaith i fesur

effaith PCAI ar ddefnydd disgyblion iau a hyn oedd yn cymryd rhan yn y prosiect. Roedd targedau perfformiad yna yn seiliedig ar y Camau defnydd iaith, gydag effaith yn cael ei fesur trwy'r cynnydd o ddechrau i ddiwedd yr ymyrraeth. Gosodwyd targedau gwahanol i'r disgyblion hŷn a'r disgyblion iau. Anelwyd at gael 80% o ddisgyblion hŷn oedd ynghlwm â'r prosiect i ddangos cynnydd yn eu defnydd o'r Gymraeg yn unol â'r Camau Defnydd Iaith (2015a: 20). Mesurwyd effaith y prosiect ar ddisgyblion iau yn erbyn targed o gynyddu defnydd ac agweddau'r disgyblion, yn unol â'r Camau Defnydd Iaith (2015a: 21).

Mesurwyd effaith y gweithgareddau cymunedol trwy ddefnyddio dulliau meintiol syml: hynny yw, drwy anelu at gael 50 o bobl ifanc i sefydlu 10 prosiect cymunedol newydd ble mae'r Gymraeg yn ganolog i'r gweithgareddau (Trywydd, 2015a: 22). Nid yw'n eglur sut bod modd penderfynu os oedd y Gymraeg yn ganolog i'r gweithgareddau cymunedol, ond mae natur y gweithgareddau yn awgrymu eu bod yn gydnaws gyda'r defnydd o'r Gymraeg (Trywydd, 2015a: 8-10). Nodwyd yn y cyfweiliadau bod adborth yn cael ei gynnig gan y partneriaid cymunedol, a bod swyddogion PCAI yn ymwybodol o natur y prosiectau cymunedol (cyfweiliad 4; 12; 13). Yn ogystal, roedd Trywydd yn darparu sesiynau hyfforddiant seicoleg iaith i'r partneriaid i'w harfogi wrth hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithgareddau (Trywydd, 2015a: 16). Mesurwyd effaith y sesiynau seicoleg iaith ar sail niferoedd a holiadur i'r sawl oedd wedi derbyn yr hyfforddiant (Trywydd, 2015a: 18). Y disgrifydd oedd bod yr unigolion o sefydliadau cymunedol yn "gwbl hyderus i ysgogi trafodaeth â phobl ifanc o wahanol oeddrannau ynghylch eu perthynas â'r Gymraeg" (Trywydd, 2015a: 18). Roedd yr holiadur hefyd yn gofyn i'r sawl wnaeth dderbyn yr hyfforddiant eu barn am lwyddiannau'r hyfforddiant (Trywydd,

2015a: 18). Yn rhan o linell amser y prosiect, roedd Diwrnod Gwerthuso i'r ysgolion oedd yn rhan o'r cynllun (Trywydd, 2015a: 6). Yn ystod y Diwrnod Gwerthuso roedd y criwiau o ddisgyblion hŷn yn rhoi cyflwyniad ar eu prosiect ysgol (Trywydd, 2015a: 6). Roedd canllawiau o'r hyn ddylid ei gynnwys yn y cyflwyniad yn cynnwys gwybodaeth gyffredinol am weithgareddau'r prosiect; unrhyw lwyddiannau neu fethiannau; canlyniadau'r holiaduron Camau Defnydd Iaith; ac unrhyw dystiolaeth arall o'r gweithgareddau ar sail fideos, lluniau, dyfyniadau oedd yn dangos cynnydd yn nefnydd ac agwedd y disgyblion iau o'r Gymraeg (Trywydd, 2015a: 6).

Wrth ystyried i ba raddau bod ffyddlondeb gweithredu a dulliau gwerthuso PCAI yn arddangos nodweddion o ymagwedd ymddygiadol, yr hyn sydd yn sefyll allan yw'r rhyddid sylweddol sydd yn cael ei ddatganoli i'r disgyblion hŷn i weithredu'r prosiect. Roedd hyn yn ganlyniad i benderfyniad bwriadol ar ran llunwyr yr ymyrraeth, a bod bwriad eglur yn cefnogi'r penderfyniad hyn sydd yn clymu i mewn â'r ddealltwriaeth â'r arfau polisi defnyddiwyd gan yr ymyrraeth. Hynny yw, mae'r rhyddid sylweddol i weithredu'r prosiect yn deillio o gydnabyddiaeth o natur adlewyrchol ymddygiad iaith disgyblion hŷn ac i'w hymbweru trwy PCAI ar sail y ddealltwriaeth hon. Yn arferol, ni fyddai'n bosib ystyried bod ymyrraeth sydd ag elfen mor sylweddol o ryddid gweithredu yn gydran allweddol ohoni yn medru bodloni disgwyliadau ymagwedd ymddygiad i bolisi. Prif waith yr ymyrraeth yw cynnal gweithgareddau, a gyda'r cyfrifoldeb a rheolaeth dros hyn wedi'i ddatganoli i'r disgyblion hŷn, mae'n anodd gweld sut bod modd i sicrhau gweithrediad prosiect mewn modd sy'n hollol ffyddlon i amcanion a dealltwriaeth llunwyr yr ymyrraeth.

Serch hyn, gwelwn fod dealltwriaeth gynnil o'r hyn sydd yn bosib ei reoli, ac sydd yn cael ei reoli er mwyn cael dylanwad ar weithrediad gweddill y prosiect sydd o dan reolaeth y disgyblion hŷn. Er enghraifft, gwelwn fod rheolaeth fanwl ar waith yn ystod y Diwrnod Hyfforddiant/Gwerthuso. Dyma oedd un o'r cyfleoedd prin i swyddogion canolog PCAI i ddylanwadu ar weddill yr ymyrraeth, ac mae ôl cynllunio bwriadus ar y diwrnodau hyn. Esiampl sydd yn amlygu manylder y cynllunio a'r ddealltwriaeth ymddygiadol oedd yn cefnogi hyn yw'r rheolaeth o'r cyswllt rhwng y disgyblion hŷn ymysg ei gilydd a gydag actorion arall yn ystod y diwrnod. Rheolwyd rhyngweithiad y disgyblion â'r athrawon i sicrhau bod y disgyblion yn cael amser y tu hwnt i ddylanwad bwriadol neu anfwriadol yr athro ar y diwrnod (cyfweiliad 3; 4). Yn ogystal, roedd gobaith byddai disgyblion o ysgolion amrywiol yn cymysgu ac yn ffurfio cysylltiadau newydd ar sail y cyfle oedd yn cael ei gynnig yn sgil mynychu'r diwrnod (cyfweiliad 5). Roedd cyflwyno siaradwr gwadd a'r partneriaid cymunedol hefyd wedi'i gynllunio'n ofalus i gael yr effaith dymuniedig ar y disgyblion (Trywydd, 2015a: 5; cyfweiliad 4).

Mae'r defnydd o ddulliau gwerthuso yn amlygu'r anhawster wrth fesur defnydd iaith, ac yn enwedig wrth ynysu effeithiau amrywiol ar ymddygiad iaith. Gellir tybio bod cynnal gweithgareddau gyda nod cyffredin ar draws nifer o ysgolion dros gyfnod o flynyddoedd yn cynnig cyfle euraidd i ddatblygu dealltwriaeth o'r ffactorau sydd yn effeithio ar ymddygiad iaith mewn sefyllfaoedd o'r fath. I'r gwrthwyneb, nododd nifer o'r cyfweleion bod cryn benbleth ynghylch y nodweddion oedd yn dynodi ymyrraeth effeithiol. Hynny yw, roedd yn bosib gweld gweithgareddau tebyg, megis clybiau amser cinio, mewn nifer o ysgolion ar draws sawl cyfnod o'r prosiect, lle nad oedd ffactor neu nodwedd amlwg yn

dynodi llwyddiant neu fethiant cymharol y gweithgareddau. Gwelwn fod dealltwriaeth o bwysigrwydd “cyffro” yn hysbysu’r gwaith a’r ddealltwriaeth oedd yn gysylltiedig gyda’r gwaith dwys (Trywydd, 2011), ond nid oedd hyn yn esbonio’r ffactorau oedd yn effeithio ar lwyddiant neu fethiant ymyrraeth PCAI mewn ysgol. Yn ogystal, mae’r ymdrech i fesur effaith PCAI yn gorfod gweithio yn erbyn yr anawsterau o fesur ymddygiad iaith sydd, eto, yn yr achos hwn yn amhendant, hyblyg ac yn agored i ddylanwad ystod eang o ffactorau.

Gwelwn her ychwanegol i fesur effaith mewn perthynas â’r gwaith dwys o fewn ysgol a’r prosiectau cymunedol, ac mae hyn wedi’i adlewyrchu yn y dulliau gwerthuso oedd yn cael eu defnyddio mewn perthynas â rhain. Hynny yw, mesur effaith ar sail niferoedd a holiaduron gwerthuso cyffredinol yn unig gan amlaf. Trwy’r Camau Defnydd Iaith mae ymgais mwy pwrpasol i fesur effaith y prosiectau ysgol, ond mae hyn hefyd wedi’i effeithio gan y cyfyngiadau byddai ymagwedd ymddygiadol yn ei gysylltu gyda’r defnydd o holiaduron. Y ddadl hawdd o gyfeiriad ymagwedd ymddygiadol yw nad ydy holiaduron yn ddibynadwy ar raddfa o’r fath a bod data hunan-adroddedig ac adlewyrchol yn arddangos tueddiadau penodol. Ynghlwm â hyn yw’r effaith placebo, hynny yw, mae disgwyl i weld y cynnydd a ddymunir yn y data sy’n cael ei gasglu gan ddefnydd holiaduron o’r fath diolch i ganfyddiad y cyfranogwyr o ddisgwyliadau’r prosiect. Nid yw gwreiddioldeb y Camau Defnydd Iaith yn lliniaru’r gwendidau hyn. Ni chafwyd esboniad oedd yn rhesymoli defnyddio’r holiadur Camau Defnydd Iaith, wrth barhau i ddylanwadu ar ddefnydd iaith disgyblion iau yn ddjarwybod iddynt.

Yn amlwg, nid oes yr un o’r dulliau mesur effaith yn bodloni disgwyliad safonol ymagwedd ymddygiadol o’r defnydd o hapbrofion (Haynes et al., 2012). Mae’n

bosib bod cyfle i ddefnyddio hapbrofion diolch i natur y prosiect yn gweithredu cynllun cymharol ar draws nifer o ysgolion. Serch hyn, mae heriau amlwg o ran casglu a mesur data ac o ran y niferoedd o ysgolion sydd yn rhan o'r ymyrraeth. Yr her greiddiol i ddefnyddio hapbrofion yw'r anghydfod rhwng yr amrywiaeth yn y gweithgareddau sydd yn deillio o ddatganoli'r cyfrifoldeb am gynnal y gweithgareddau ac angen hapbrofion am ymyrraeth safonol. Gwelwn yn yr achos yma her ddeuol i'r defnydd o hapbrofion mewn perthynas â pholisi a chynllunio iaith yn deillio o natur ymddygiad iaith ac o'r arfau polisi sydd yn cael eu defnyddio.

Yn ogystal i'r dulliau mesur effaith a gwerthuso sydd wedi'u trafod eisoes, gwelwn fod greddf ac arbenigedd y swyddogion polisi yn chwarae rôl allweddol yn natblygiad y prosiect. Yn hytrach na medru tynnu ar ddata a dulliau dibynadwy megis yr hyn fyddai'n deillio o'r defnydd o hapbrofion, mae'r esblygiad yn natur y prosiect yn deillio o natur wleidyddol yr ymddygiad targed a "trwy broses o arfarnu a chynnig ar gyfer gweithredu pellach, sy'n cynnwys holl rhanddeiliad y prosiect" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2010: 3). Galluogodd cyfnod hir y prosiect a'r amrywiaeth o weithgareddau oedd yn cael eu cynnal fel rhan o'r prosiect i arfer da ddatblygu mewn perthynas â gweithrediad yr ymyrraeth (cyfweliad 5; 10). Roedd greddf ac arbenigedd y swyddogion polisi yn rhan allweddol o esblygiad y prosiect trwy'r broses o arfarnu a chynnig argymhellion pellach - gwelwn fod nifer o'r un swyddogion yn gyfrifol am PCAI yn ei gyfnod ym Mwrdd yr Iaith Gymraeg ac yn y Llywodraeth (cyfweliad 5). Mae'r ymagwedd hyn i esblygiad y prosiect yn groes i uchelgais Twlcit PCAI o gynllunio "bwriadus er mwyn hybu, cynyddu a chefnogi defnydd pobl ifanc o'r Gymraeg a gweld gwir newid" (Trywydd, 2015b: 9). Yn wir, gwelir beirniadaeth

dawedog o ymdrechion i hyrwyddo'r Gymraeg sydd “wedi dibynnu ar fympwy, arferion da a phrofiad unigolion yn hytrach na chynllunio bwriadus” (Trywydd, 2015b” 9). Yn hyn, gwelwn arddeliad o'r angen i ddatblygu'r ymyrraeth ar sail ymagwedd fyddai'n fwy cyfarwydd i ymagwedd ymddygiadol i bolisi na'r ddibyniaeth flaenorol ar reddf a rhannu arfer dda.

6.6 Casgliad

Ar ôl defnyddio'r fframwaith archwiliadol i ddadansoddi ymyrraeth PCAI yn ôl y tair thema, mae'n rhaid ystyried yr ymyrraeth yn gyfannol. Diben y casgliad hwn yw tynnu ynghyd elfennau o'r tair thema ac ystyried y cysylltiadau rhwng yr elfennau gwahanol. Tybir, gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi y byddai llinynnau pendant yn cysylltu'r themâu hyn a bod mecanwaith eglur i weithrediad a gwerthusiad yr ymyrraeth er mwyn bwydo'n ôl i lunio'r prosiect. Gwelwn fod elfen o hyn trwy'r prosiect, mewn perthynas ag elfennau penodol. Er enghraifft, mae'r ddealltwriaeth o effaith symud o'r ysgol gynradd i'r ysgol uwchradd ar ddisgyblion iau yn arwain at dargedu eu defnydd iaith mewn cyfnod newydd ac ymhle gall disgyblion sefydlu ffrindiau newydd. Yn ogystal, mae enghreifftiau o'r fath yn dibynnu i raddau sylweddol ar reddf a phrofiad y swyddogion dan sylw. Nid oes mecanwaith pendant i glymu'r elfennau hyn at ei gilydd yn gyfannol mewn modd bwriadol. Pwysleisir hyn gan effaith diwedd Bwrdd yr Iaith Gymraeg, yr anallu i weithredu'n sylweddol ar y gwaith dwys (Trywydd, 2011) a'r penderfyniad i gontractio Trywydd i weithredu'r ymyrraeth. Hynny yw, roedd yr ymyrraeth yn newid, neu yn methu newid, oherwydd ffactorau y tu hwnt i weithrediad yr ymyrraeth. Yr hyn sydd i'w weld yn eglur yn hyn oll yw natur wleidyddol maes polisi a chynllunio iaith – trwy'r sylw eang i'r ‘broblem’ dan sylw a rôl yr amryw sefydliadau yn yr ymyrraeth. Mae cysylltiad eglur i'w wneud

yn yr achos yma rhwng y gydnabyddiaeth gynyddol o'r angen i weithredu mewn ymateb i ddiffyg defnydd o'r iaith ymysg pobl ifanc, a'r her sylfaenol mae hyn yn cynnig i'r gyfundrefn addysg ac i bolisi iaith Llywodraeth Cymru.

Serch yr anallu i ymwneud yn gyfannol ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, mae awgrymiadau o dir ffrwythlon i ymgymhwysiad o ymagwedd ymddygiadol i'r ymyrraeth. Gwelwn fod elfennau unigol yn arddangos yn ymhlyg nodweddion ymddygiadol eisoes, gan gynnwys y targedu bwriadol o ddisgyblion iau a hŷn gydag arfau a dulliau polisi amrywiol a'r ddealltwriaeth soffistigedig o arferion oedd yn hysbysu'r sesiynau seicoleg iaith. Ni fyddai cymhwyso ymagwedd ymddygiadol i elfennau o'r fath yn waith anodd, gyda'r eithriad o sicrhau ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso'r ymyrraeth. Mae'r heriau amlwg yn gysylltiedig gyda natur yr ymddygiad dan sylw, a'r amgylchiadau i'r ymddygiad. Hynny yw, bod iaith yn ymddygiad cymdeithasol a deinamig a bod angen targedu defnydd iaith fel ategiad i waith pau arall (y gyfundrefn addysg a'r gymuned yn yr achos yma). Mae gweithio ar raddfa ysgol yn galluogi'r prosiect i ymateb i ofynion ac amgylchiadau lefel ficro sydd yn allweddol o safbwynt polisi a chynllunio iaith, ond nid yw'n cynnig ei hun i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Nid yw'n bosib rhagweld sut byddai'n bosib sicrhau ffyddlondeb a diwydrwydd gweithredu mewn perthynas ag ymyrraeth megis PCAI, ond gellir datblygu ar y gweithdrefnau mesur effaith a gwerthuso. Gan fod PCAI yn cael ei gynnal mewn nifer o ysgolion gellid bod yn fwy systematig wrth gymharu'r ymyrraeth mewn ysgolion amrywiol a defnyddio hyn i ynysu ffactorau sydd yn cyd-fynd gyda nodweddion o lwyddiant. Ynghyd â hyn mae angen sicrhau bod yr elfen yma o arbrofi, sydd yn eilaidd i'r cyfrifoldeb a roddir ar ddisgyblion hŷn i gynnal gweithgareddau PCAI, yn hysbysu gweithrediad a datblygiad yr ymyrraeth.

7. Astudiaeth Achos 3: Dewis darpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg

7.1 Cyflwyniad

Mae'r astudiaeth achos yma yn ystyried y defnydd o system gofrestru ddiofyn i gofrestru myfyrwyr addysg uwch Cymraeg eu hiaith yn ddiofyn ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog. Cefndir dadlennol i'r astudiaeth achos yma yw'r pryder am "attrition rates: namely the reduction in the proportion of people who learn through the medium of Welsh as they progress through the sequential stages of the education system in Wales" (Davies a Trystan, 2012: 149). Amlyga hyn y cysylltiad gyda *mudes* ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015), ac mae modd tybio bod dewisiadau addysg uwch yn enghraifft o ddewisiadau fydd yn gyrru defnydd iaith dros gyfnod myfyriwr yn y brifysgol a thu hwnt. Mae'r ymyrraeth dan sylw yn arwyddocaol oherwydd y defnydd o ddewis rhagosodedig i lunio system gofrestru ddiofyn wrth gofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth addysg uwch. Mae'r defnydd hyn o arf polisi enwog (Service, 2014: 9) o'r gwyddorau ymddygiadol yn gwneud hyn yn astudiaeth achos gwerthfawr i'r traethawd hwn.

Gwelwn fod y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth yn medru cael ei ddehongli trwy werthfawrogiad o nodweddion a gweithred y myfyriwr fel actor, ac o bensaerniaeth dewis o'r system gofrestru. Yn gysylltiedig gyda'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n canolbwyntio ar nodweddion y myfyriwr fel actor gwelwn fod effaith ffactorau megis agweddau at astudio trwy gyfrwng y Gymraeg a chysondeb o ran ymarfer yn gyrru dyheadau a dewisiadau addysg uwch. Hwylusir y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n cael ei gysylltu gyda'r bensaerniaeth dewis dan sylw gan y cyd-destun ffisegol caiff ei gynrychioli gan

y ddesg gofrestru. Yn sgil hyn, gwelwn fod ffactorau megis y Saesneg fel dewis rhagosodedig yn gyrru'r penderfyniad i wyrddroi'r rhagosodiad a bod hyn wedi'i hysbysu gan y bwriad o wneud y Gymraeg yn ddewis awtomatig yn hytrach nag yn ddewis bwriadol.

Mewn perthynas â'r defnydd o arfau polisi, mae ystyriaeth o'r defnydd o ddewis rhagosodedig fel rhan o system gofrestru ddiodyn. Dyma yw un o'r prif ysgogiadau dros ddewis yr astudiaeth achos yma, gan fod addasu'r dewis rhagosodedig yn arf polisi ymddygiadol enwog (Service et al., 2014: 9). Gwelwn fod y ddealltwriaeth o'r arf polisi yn arddangos nodweddion o'r defnydd o ddewis rhagosodedig fel arf polisi ymddygiadol. Gwelwn hyn yn enwedig wrth ystyried yr ysgogiad a'r ddealltwriaeth o ymddygiad dros ei ddefnyddio ac yn yr ymrwymiad eglur i ryddid dewis sy'n cael ei fynegi fel egwyddor ac yn ymarferol fel cydran o'r system gofrestru awtomatig. Ond, nid oes cyfeiriad eglur i'r gwyddorau ymddygiadol yn hysbysu'r defnydd hyn. Amlygir hyn gan y defnydd gwyrddroedig o'r dewis rhagosodedig fel arf i ddarbwylllo myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn sgil y sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru.

Amlyga'r defnydd gwyrddroedig hyn yr anawsterau o ddefnyddio dull gwerthuso hapbrofion i fesur effaith yr ymyrraeth. Mae hyn yn destun siom o ystyried bod yr ymddygiad yn cynnig ei hun i werthusiad o'r fath (gan ei fod yn ymddygiad sydd wedi'i nodweddu gan ddewis cadarn), a bod yr ymddygiad targed yn destun i ymyrraeth gan arf polisi sy'n cael ei gydnabod gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Byddai'r defnydd o hapbrofion yn yr achos hwn wedi cynnig trafodaeth ddadlennol parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Er gwaethaf hyn, mae ystyriaeth o'r diffyg defnydd o hapbrofion yn cynnig mewnwelediadau yn ei hun, ac nid yw'n

syndod gan ystyried nad yw'r ymyrraeth wedi'i hysbysu'n eglur gan y llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Gwelwn fod yr ymyrraeth yn ddibynnol ar ddata meintiol syml ac adborth swyddogion cangen y CCC a staff academiaidd sydd ynghlwm â'r broses gofrestru wrth werthuso'r ymyrraeth. Mae'r cyd-destun sefydliadol yn cyfyngu ar allu'r CCC i gyflwyno'r ymyrraeth fel unrhyw beth heblaw fel enghraifft o arfer da. Yn sgil hyn, ac yn absenoldeb canllawiau manwl ar weithredu'r arfer da, gwelwn fod amrywiaeth yn y defnydd o system gofrestru ddiofyn ar draws, ac o fewn, sefydliadau addysg uwch Cymru. Yn ogystal, mae dadl bod y defnydd gwyrddroedig o ddewis rhagosodedig yn ei wneud yn anodd rheoli'r ymyrraeth ac i werthuso'i effaith, diolch i'r amrywiaeth anorfod yn y rhyngweithiad rhyngbersonol rhwng y myfyriwr a'r tiwtor cofrestru.

7.2 Amlinelliad

Diben yr adran yma yw amlinellu nodweddion y defnydd o system gofrestru ddiofyn sy'n cael ei arddel gan y CCC, gan feithrin gwerthfawrogiad o hyn mewn perthynas â gweithgarwch arall y CCC o ran datblygu a hyrwyddo'r ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg a dwyieithog yng Nghymru. I'r perwyl hyn, y cam cyntaf yw amlinellu'n fras cefndir a chenhadaeth y CCC. Esbonia hyn y gwaith sylfaenol mae'r CCC yn ei wneud o ran cynyddu'r ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Cysylltir hyn gyda chyfeiriad i'r cyd-destun addysg uwch sy'n gyrru gwaith hyrwyddo'r CCC o ran cynyddu'r niferoedd sy'n astudio o leiaf cyfran o'u cwrs drwy gyfrwng y Gymraeg. Gyda'r sylfaen hyn, mae'n bosib gwerthfawrogi swyddogaeth cyflwyniad o'r arfer da o ddefnyddio system gofrestru ddiofyn wrth gofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Mae ystyriaeth o'r system gofrestru ddiofyn yn amlygu nad oes modd ystyried hyn ar wahân i ymdrechion ehangach y CCC i

hyrwyddo'r ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg a dwyieithog. Gwelwn hyn trwy'r pwyslais a roddir ar frandio a marchnata'r CCC, ac yn enwedig wrth ystyried perthnasedd rhaglen ysgoloriaethau'r CCC. Yn ogystal ag amlinellu'r ymyrraeth, amlyga'r adran yma'r cyd-destun, a'r cyfyngiadau, sefydliadol i weithredu system gofrestru ddiofyn, a'r berthynas rhwng yr ymyrraeth gydag ymdrechion ehangach y CCC o ran hyrwyddo a datblygu'r ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg a dwyieithog.

Sefydlwyd y CCC yn dilyn ymrwymiad Plaid Cymru a'r blaid Lafur fel rhan o Lywodraeth glymblaid Cymru'n Un (2007: 22). Cenhadaeth y CCC yw i "ehangu'r cyfleoedd sydd ar gael i fyfyrwyr astudio drwy gyfrwng y Gymraeg ac yn ddwyieithog ym mhrifysgolion Cymru" (2014c: 2). Nid yw'r CCC yn endid daearyddol, ac nid yw'r corff dyfarnu graddau ynddo'i hun ond yn hytrach mae'n "gweithio gydag a thrwy'r sefydliadau addysg uwch presennol yng Nghymru" (Williams, 2009: 6). Mae'r CCC yn ymgymryd ag ystod helaeth o weithgareddau i'r perwyl hyn, gan gynnwys:

"noddi swyddi academiaidd, noddi prosiectau, cynllunio darpariaeth academiaidd gan gynnwys noddi swyddi academiaidd, noddi prosiectau, cynllunio darpariaeth academiaidd gan gynnwys cydlynu darpariaeth gydweithredol, gweithgareddau hyrwyddo a marchnata ynghyd â chefnogi canghennau'r Coleg a chyflogaeth swyddogion cangen" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2)

Mae'n bosib adnabod tair prif ffordd y mae'r CCC yn gweithredu er mwyn cynyddu'r nifer o fyfyrwyr sy'n astudio o leiaf cyfran o'u gradd trwy gyfrwng y Gymraeg. Yn gyntaf, mae'r CCC yn buddsoddi er mwyn datblygu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg. Gwelwn, er enghraifft, bod y CCC yn gwneud buddsoddiad sylweddol mewn swyddi academiaidd sydd wedi'i gynllunio er mwyn cynyddu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg. Noda adroddiad blynyddol diweddaraf y CCC

(2016: 8), bod 115 o swyddi academiaidd wedi'u noddi mewn prifysgolion ar draws Cymru trwy Gynllun Staffio Academiaidd y CCC. Cadarnheir effaith hyn ar y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg gan ystadegau Llywodraeth Cymru sy'n dangos bod cynnydd sylweddol yn y nifer o staff academiaidd sy'n gallu addysgu, ac sy'n addysgu, trwy gyfrwng y Gymraeg ers y flwyddyn academiaidd 2008/2009 (Lines, 2016: 15). Trwy gynyddu'r ddarpariaeth mae modd cynyddu'r nifer o fyfyrwyr, yn enwedig wrth ddatblygu darpariaeth mewn meysydd lle nad oes traddodiad academiaidd yn y Gymraeg (cyfweiliad 29; 30). Er enghraifft, mae meysydd megis seicoleg, peirianeg, mathemateg a gofal iechyd yn cael eu nodi fel meysydd y mae'r CCC wedi buddsoddi ynddynt i'r perwyl hyn (cyfweiliad 29; 30; Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 12-13). Y rhesymeg y tu ôl i hyn oedd darparu ar gyfer y "latent demand for Welsh-medium provision in specific subjects and locations" (Davies a Trystan, 2012: 147).

Yn ail, bod modd cynyddu'r nifer o fyfyrwyr sy'n astudio o leiaf cyfran o'u gradd trwy gyfrwng y Gymraeg trwy farchnata addysg uwch cyfrwng Cymraeg i ddisgyblion ysgolion uwchradd. Gwelwn enghraifft o hyn yn adroddiad un o lysgenhadon y CCC, Erin Jones, sy'n nodi fod "bod yn llysgennad yn gyfle gwyh i bwysleisio gwerth addysg uwch cyfrwng Cymraeg a chynorthwyo disgyblion i wneud y dewis cywir" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 19). Mae hyn yn rhan o waith y CCC sef cynyddu'r dilyniant i addysg uwch cyfrwng Cymraeg trwy gydweithio ag ysgolion i godi ymwybyddiaeth "disgyblion blwyddyn 9, 10 ac 11, ynghyd â'u hathrawon a'u rhieni, o'r cyfleoedd a'r buddsydd ar gael iddynt o barhau â'u haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 19). I'r perwyl hyn, mae pwyslais yn cael ei roi ar y budd ariannol unionsyth sydd yn deillio o gynllun ysgoloriaethau'r CCC (2016:

14). Diben hyn yw cynyddu'r nifer o fyfyrwyr sy'n cael mynediad i addysg uwch yn y dyfodol, myfyrwyr a fyddai'n debygol o wneud y dewis i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg.

Yn drydedd, mae'r Coleg yn medru cynyddu'r niferoedd o fyfyrwyr cyfredol sy'n astudio o leiaf cyfran o'u cwrs trwy gyfrwng y Gymraeg. Dyma'r myfyrwyr sy'n cael eu targedu gan gyflwyniad system o gofrestru ddiofyn ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg. Yn y flwyddyn academiaidd 2014/2015 roedd 9,740 o fyfyrwyr oedd yn siaradwyr Cymraeg rhugl yn astudio mewn sefydliad addysg uwch yng Nghymru (Lines, 2016: 18). Yn yr un flwyddyn, roedd 6,355 o fyfyrwyr addysg uwch yn derbyn rhywfaint o'u haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg (Lines, 2016: 1). Mae'r ffigwr yma yn cynnwys 4,040 o fyfyrwyr amser llawn oedd yn derbyn o leiaf rhywfaint o'u haddysg trwy'r Gymraeg (Lines, 2016: 1). Mae darbwyllo'r garfan yma o fyfyrwyr sy'n rhugl yn y Gymraeg ac sydd eisoes yn y system addysg uwch yn cynnig ffordd o gynyddu'r niferoedd sy'n astudio o leiaf cyfran o'u cwrs trwy'r Gymraeg. Hynny yw, yn fras mae "10,000 o fyfyrwyr sy'n rhugl yn y Gymraeg ac mae oddeutu hanner ohonynt yn astudio rhywfaint drwy gyfrwng y Gymraeg ar hyn o bryd" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2). Mae'n bosib adnabod dwy brif fodd o gynyddu'r niferoedd sy'n astudio o leiaf cyfran o'u cwrs trwy'r Gymraeg, sef rhaglen ysgoloriaethau'r CCC (2016: 14) a'r defnydd o system gofrestru ddiofyn (CCC, 2014c). Awgryma hyn bod y CCC yn symud i ffwrdd o ehangu'r ddarpariaeth, tuag at hyrwyddo'r ddarpariaeth sydd ar gael eisoes.

Mae'r CCC yn cynnig rhaglen sylweddol o ysgoloriaethau i fyfyrwyr sy'n astudio cyfran o'u gradd trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae dau fath o ysgoloriaeth yn cael eu cynnig, sef Prif Ysgoloriaeth o £3,000 a'r Ysgoloriaeth Cymhelliant o

£1,500 (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 14). I fod yn gymwys ar gyfer y Brif Ysgoloriaeth mae angen i fyfyrwyr i astudio o leiaf 66% o'u cwrs trwy gyfrwng y Gymraeg, gyda'r Ysgoloriaeth Cymhelliant mae angen i fyfyrwyr i astudio o leiaf 33% o'u cwrs trwy gyfrwng y Gymraeg (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 14). Yn ogystal â swyddogaeth yr ysgoloriaethau o "hyrwyddo a datblygu ysgolheictod [...] drwy gyfrwng y Gymraeg trwy ddenu'r graddedigion disgleiriaf a mwyaf brwdfrydig" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 14), mae'r gydnabyddiaeth o fewn y CCC bod yr ysgoloriaethau "yn medru effeithio ar benderfyniadau astudio myfyrwyr" (cyfweiliad 29). Beirniadaeth posib o gynllun ysgoloriaethau'r CCC yw bod y Prif Ysgoloriaethau "yn targedu myfyrwyr byddai wedi astudio trwy gyfrwng y Gymraeg beth bynnag" (cyfweiliad 29). Hysbysa hyn "bwyslais cynyddol ar yr Ysgoloriaethau Cymhelliant ar draul y Prif Ysgoloriaethau" (cyfweiliad 29), yn ôl un o uwchswyddogion y CCC. Cryfhawyd y berthynas rhwng y defnydd o system gofrestru ddiofyn â'r defnydd o'r Ysgoloriaethau Cymhelliant fel arfau i newid dewisiadau astudio gan ychwanegu cylch arall i broses o geisio am yr ysgoloriaethau a fyddai'n cau yn yr Hydref (cyfweiliad 30; Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2015b). Hynny yw, byddai'r Ysgoloriaeth Cymhelliant yna yn medru cyfrannu at yr ymdrech i ddarbwylo myfyrwyr i astudio cyfran o'u gradd trwy gyfrwng y Gymraeg ar ôl iddynt gyrraedd y brifysgol:

"Bydd ail cohort o ddeiliaid Ysgoloriaeth Cymhelliant yn cael eu hadnabod ym mis Hydref. Dylai hyn dargedu'r myfyrwyr hynny sydd heb dderbyn ysgoloriaeth eisoes ac sydd, am ba bynnag rheswm, heb benderfynu'n bendant ar eu dewisiadau astudio. Mae'r system gofrestru ddiofyn gyda'r potensial i 'ddal' lawer mwy o fyfyrwyr gall astudio trwy gyfrwng y Gymraeg, ac mae adborth staff academiaidd sydd wrthi'n cofrestru myfyrwyr yn yr Hydref yn gweld yr ail gyfnod hyn ar gyfer yr Ysgoloriaethau Cymhelliant fel ffordd o ddarbwylo'r myfyrwyr

hynny sydd wedi'u dal gan y system gofrestru ddiofyn"
(cyfweiliad 37)

Gwelwn yn y dyfyniad uchod ddadl gref dros ystyried y defnydd o'r arfer da o system gofrestru ddiofyn mewn perthynas ag ymdrechion ehangach y CCC i hyrwyddo addysg uwch cyfrwng Cymraeg. Ynghyd â'r gwerthfawrogiad o genhadaeth a gwaith y CCC i ehangu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg o fewn addysg uwch, gwelwn fod hyn yn sylfaen gadarn er mwyn mynd rhagddi i drafod i ba raddau bod y defnydd o system gofrestru ddiofyn, sy'n cael ei arddel trwy ymlediad y CCC o'r ymyrraeth fel arfer da, yn arddangos nodweddion o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Pwrpas cyflwyno system gofrestru ddiofyn ar gyfer darpariaeth cyfrwng Cymraeg a dwyieithog oedd sicrhau cynnydd yn y cyfanswm o fyfyrwyr sy'n astudio rhywfaint o'u cwrs trwy gyfrwng y Gymraeg. Yr hyn a olygir gan system gofrestru ddiofyn yw bod dewis yn cael ei fynegi gan y system, ar ran yr unigolyn. Fel arfer, mae hyn yn ymwneud gyda newid y dewis rhagosodedig. Yn yr achos yma, gwelwn, yn y system gofrestru cynt, bod y Saesneg yn ddewis rhagosodedig. Trwy gyflwyno'r system o gofrestru ddiofyn dan sylw, byddai'r dewis rhagosodedig (i fyfyrwyr oedd yn medru'r Gymraeg) i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg neu yn ddwyieithog¹⁰.

Penderfynwyd cyflwyno'r ymyrraeth ar lefel sefydliadol gan fod tystiolaeth yn dangos "bod y prosesau a weithredir mewn sefydliadau ac adrannau academiaidd

¹⁰ Pwynt cysylltiedig i hyn yw cyfrwng iaith rhyngwebau eraill prifysgolion. Er enghraifft, mae prifysgolion yn gynyddol ddibynnol ar gyflenwyr allanol i wireddu amrywiaeth o swyddogaethau – fel arfer mewn perthynas a datblygiadau technolegol. I'r perwyl hyn, mae'n bosib cynnig sylw i'r ffaith nad oes rhyngweb Cymraeg i raglenni megis *Turnitin*, sy'n borth i fyfyrwyr gyflwyno gwaith cwrs, ac o ganlyniad yn bwynt cyswllt cyson iddynt gyda'u prifysgol. Am drafodaeth pellach o effaith technoleg ar y Gymraeg ac o safbwynt economeg ymddygiadol, gweler Evas (2014) a Evas a Cunliffe (2016). Adleisia'r pryder am effaith dechnoleg ar y Gymraeg thema ehangach o fewn y lenyddiaeth ar bolisi a chynllunio iaith, gweler Grenoble a Whaley (2006: 9, 190-192).

unigol o ran annog myfyrwyr i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog yn effeithio'n sylweddol ar niferoedd y myfyrwyr sy'n dewis gwneud hynny" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2). Hysbysir hyn gan gydnabyddiaeth bod rhai adrannau academiaidd eisoes wedi mabwysiadu ac yn gweithredu polisi disgrifir yn "rhagweithiol o ran annog myfyrwyr i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2). Ymhelaethir ar hyn, gan nodi bod yr enghreifftiau rhagweithiol hyn yn "adnabod y myfyrwyr sy'n medru'r Gymraeg cyn iddynt gyrraedd y brifysgol a'u neilltuo ar gyfer modiwlau cyfrwng Cymraeg, grwpiau seminar cyfrwng Cymraeg, ynghyd â phennu tiwtor personol ar eu cyfer sy'n medru'r Gymraeg, ac ati" (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2).

Roedd yr enghreifftiau unigol hyn o bolisi rhagweithiol yn cyferbynnu gyda'r drefn cofrestru yn y mwyafrif o achosion, a bod myfyrwyr oedd yn medru'r Gymraeg yn cael eu gosod yn y lle cyntaf mewn grwpiau cyfrwng Saesneg (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014: 2). Hynny yw, gosodir y Saesneg fel y rhagosodiad. Noder cylchlythyr y CCC wnaeth gyflwyno system gofrestru ddiofyn fel arfer da bod hyn yn golygu bod yn rhaid i fyfyrwyr "wneud dewis bwriadol i newid i'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg" yn sgil hyn (2014c: 2). Hynny yw, bod y dewis i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn digwydd, yn y mwyafrif o achosion, er gwaethaf systemau cofrestru adrannau academiaidd unigol a phrifysgolion. Cafwyd trafodaeth am hyn, ac am gyflwyno arfer da ar sail y trefniadau rhagweithiol a welir mewn rhai adrannau academiaidd unigol, ym Mwrdd Academiaidd ac ym Mwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg dros y cyfnod ym 2014 (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014a; 2014b; 2014ch; 2014d; 2014dd). Ffrwyth hyn oedd dosbarthu cylchlythyr gan y CCC i gydlynwyr darpariaeth

cyfrwng Cymraeg a phenaethiaid sefydliadau addysg uwch Cymru (2014c). Mae'r cylchlythyr yn nodi bod y CCC yn "gofyn yn ffurfiol i'r sefydliadau adolygu eu trefniadau ar gyfer cofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg a dwyieithog", ac yn nodi gweithdrefn gofrestru sy'n cyfateb ag arfer da (2014c: 3).

Amlyga cyflwyno'r ymyrraeth drwy gylchlythyr o'r fath berthynas y CCC gyda'r sefydliadau addysg uwch - hynny yw, nodi arfer da yn unig a gofyn i sefydliadau i adolygu eu trefniadau y mae'r CCC yn ei wneud - nid cynnig cyfarwyddyd pendant i brifysgolion. Gwelwn dystiolaeth bellach am y berthynas yma yn yr ymdrech i ddarbwylllo prifysgolion o werth system gofrestru sy'n dilyn yr arfer da mae'r CCC yn ei hyrwyddo (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Noda'r cylchlythyr bod myfyrwyr sy'n derbyn y gefnogaeth briodol i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn dewis gwneud hynny (2014c: 3). Pwysleisir bod mabwysiadu arfer da o'r fath yn medru gwneud cyfraniad arwyddocaol tuag at gyrraedd targedau'r sector o ran cynyddu'r nifer o fyfyrwyr sy'n astudio o leiaf cyfran o'u cwrs trwy gyfrwng y Gymraeg (2014c: 3). Nodwedd arall i'r berthynas rhwng y CCC â'r sefydliadau addysg uwch yw bod y Coleg yn mynnu bod gweithio tuag at gynyddu'r niferoedd sy'n astudio o leiaf rhan o'u gradd trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog yn gyfrifoldeb ar y sector gyfan (2014c: 2). Gellir ymestyn yr ystyriaeth sefydliadol hon y tu hwnt i'r CCC a'r sefydliadau i ystyriaeth o rôl adrannau academiaidd unigol, cofrestrfeydd canolog prifysgolion ac unigolion dylanwadol o fewn prifysgolion. Hynny yw, gwelwn fod arferion a systemau cofrestru yn amrywio ar draws adrannau academiaidd unigol o fewn prifysgol a bod modd priodoli hyn mewn rhai achosion i rôl a dylanwad unigolion.

Nid yw'r cylchlythyr yn cynnig cynllun manwl ar gyfer gweithredu'r arfer da (gweler isod), a ni ddarparwyd "glasbrint" ar wahân i brifysgolion oedd yn cynnig canllawiau ar sut i roi system o gofrestru ddiofyn ar waith (cyfweiliad 29). Yr hyn gaiff ei gynnig yn y cylchlythyr yw canllawiau bras ar weithredu'r arfer da (2014c: 3):

Gweithredu'r arfer da

13. Mae Bwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg Cymraeg Cenedlaethol wedi ystyried y dystiolaeth sydd ar gael, ac yn argymhell felly i bob prifysgol fabwysiadu'r arfer da a ganlyn:

- a) sefydlu gweithdrefn addas er mwyn adnabod sgiliau iaith myfyrwyr mewn da bryd cyn iddynt gyrraedd y brifysgol er mwyn eu categoreiddio yn ôl eu gallu a chynnig cefnogaeth addas, ynghyd â'u targedu ar ddechrau eu tymor cyntaf yn y brifysgol;
- b) mabwysiadu polisi cyson ar draws pob adran ac ysgol academiaidd er mwyn gosod pob myfyriwr dwyieithog mewn grŵp tiwtorial gydag aelod o staff sy'n medru'r Gymraeg a'r Saesneg;
- c) cofrestru myfyrwyr Cymraeg eu hiaith yn awtomatig ac yn ddieithriad i astudio fersiynau dwyieithog modiwlau'r adran/ysgol academiaidd;
- ch) caniatáu i fyfyrwyr, os nad ydynt yn awyddus i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg, i drosglwyddo i ddarpariaeth cyfrwng Saesneg yn unol â phrosesau arferol y sefydliad o ran newid cyfrwng modiwl.

Ffigwr 15: 'Gweithredu'r arfer da' (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3)

Yn ogystal â hyn, mae cofnodion Bwrdd Cyfarwyddwyr y CCC yn nodi y dylid "cadw'r pwysau ar brifysgolion i sefydlu a chynnal trefniadau addas ar gyfer cofrestru myfyrwyr gan gofio profiad y myfyriwr a lledu arfer da" (2014dd: 7). Amlyga hyn nad yw arfer da yn cael ei rannu'n unig drwy gylchlythyron y CCC, a bod modd i brifysgolion i ymwneud gyda'r mater hyn eu hunain. Yn ogystal, mae hyn yn tynnu sylw at ddylanwad unigolion yn y broses o ddosrannu'r arfer da hyn. Hynny yw, gwelwn fod nifer o'r unigolion oedd yn mynychu Bwrdd Academiaidd a Bwrdd Cyfarwyddwyr y CCC hefyd yn gyfrifol am, neu mewn sefyllfa i bwyso ar eu sefydliadau i weithredu arfer da o'r fath.

Mae cofnodion Bwrdd Academiaidd a Bwrdd Cyfarwyddwyr y CCC yn amlygu nad oedd yr arfer da wedi'i fabwysiadu yn ei gyfanrwydd ym mhob sefydliad (2014d; 2014dd; 2015). Amlyga hyn yr anhawster o weithredu yn y sector, yn enwedig mewn perthynas â gweithgaredd y CCC - hynny yw, lle mae diddordebau unigolion, adrannau academiaidd unigol a phrifysgolion yn gwrthdaro. Nodwyd yn y cyfweiliadau cryn rwystredigaeth o ran anallu neu amharodrwydd rhai adrannau academiaidd neu sefydliadau i weithredu'r arfer da, er enghraifft nododd un o'r cyfweleion oedd yn gyfrifol am weithdrefnau cofrestru o fewn prifysgol:

“Y pryder oedd bod myfyrwyr yn mynd i deimlo bod eu dewis nhw yn cael ei danseilio, bod eu penderfyniad nhw yn cael ei danseilio. Ond mae hyn heb ddirnad y ffaith bod pawb yn astudio'n Saesneg heblaw eu bod nhw'n optio i mewn i'r Gymraeg – hynny yw roedd y dewis yn cael ei wneud iddyn nhw ynghynt. Ac wrth gwrs, roedd pob rhyddid i fyfyrwyr i optio allan hefyd. Hynny yw, diffyg amgyffred oedd e mewn gwirionedd a diffyg i feddwl y peth trwyddo. O fy mhrofiad yn y maes - mae unrhyw newid yn gallu achosi pryder – mae pobl – ac yn enwedig rheolwyr - yn ei hanfod yn medru bod yn geidwadol a ddim yn hoff o newid.” (cyfweiliad 28)

Amlyga'r dyfyniad uchod yr anhawsterau gafwyd wrth gyflwyno'r ymyrraeth trwy'r sefydliadau addysg uwch. O ganlyniad, nid oedd y defnydd arfaethedig o system gofrestru ddiofyn sydd wedi'i leoli'n amserol yn y cyfnod y mae myfyriwr wrthi'n cofrestru ar ddarpariaeth addysg uwch, neu wrth y ddesg gofrestru, yn dod i'r amlwg ym mhob sefydliad.

Nodwyd eisoes bod marchnata addysg a darpariaeth cyfrwng Cymraeg i ddarpar fyfyrwyr yn un ffordd y gall y CCC gynyddu'r niferoedd sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Gwelwn gysylltiad eglur rhwng y gwaith hwn a'r defnydd o'r system gofrestru ddiofyn, ond hefyd gydag agweddau arall o weithgareddau'r CCC. Ymdrecha'r gwaith marchnata hwn i osod sylfeini cadarn i ddarpar

fyfyrwyr i symud ymlaen i addysg uwch cyfrwng Cymraeg, ac ar gyfer “dal” myfyrwyr trwy’r defnydd o system gofrestru ddiofyn (cyfweliad 37). Gwelwn hyn fel rhan o’r gwaith marchnata sy’n targedu myfyrwyr cyn iddyn nhw ddechrau yn y brifysgol. Mae ymwybyddiaeth gref o’r angen i farchnata’r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg fel rhan o strategaeth y CCC. Elfennau allweddol o hyn yw cynllun llysgenhadon y CCC a’r gwaith marchnata “sy’n troi o gwmpas chwilotydd cyrsiau’r Coleg a phrosbectws y Coleg i israddedigion [...] mae hyn yn cysylltu’r marchnata yn uniongyrchol gyda’r ddarpariaeth” (cyfweliad 35). Er y cysylltiad uniongyrchol hwn rhwng y marchnata a’r ddarpariaeth, roedd cydnabyddiaeth ei fod yn “anodd dros ben i’r Coleg i fynd ati i farchnata cynlluniau gradd benodol - gan gofio natur perthynas y Coleg gyda’r prifysgolion” (cyfweliad 29). Cyfranna hyn at ymgais i farchnata’r ‘syniad’ o astudio trwy gyfrwng y Gymraeg ar lefel addysg uwch:

“marchnata’r arlwy, y manteision o astudio trwy’r Gymraeg: y bywyd cymdeithasol, y sgiliau cyflogadwyedd, y manteision economaidd yn y brifysgol a’r cyfleoedd am gymorth ariannol sylweddol sydd ar gael i gefnogi astudio trwy’r Gymraeg” (cyfweliad 35)

Yn hyn o beth gwelwn fod y marchnata hyn yn ymgeisio at gyfrannu at greu parodrwydd a dyhead ymhlith darpar fyfyrwyr i ddilyn darpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg. Mae’r cyfeiriad i fanteision economaidd yn amlygu dau bwynt gwahanol sydd angen eu trafod mewn perthynas â dewisiadau astudio myfyrwyr. Yn gyntaf, gwelwn ymgais i farchnata manteision economaidd addysg cyfrwng Cymraeg i fyfyrwyr a darpar fyfyrwyr. Mae hyn yn nodweddiadol i ymdrechion i farchnata’r Gymraeg yn gyffredinol (gweler er enghraifft y drafodaeth am farchnata Twf; Mac Giolla Chríost, 2007). Mae hyn yn clymu gyda gwaith arall y CCC o ran hyrwyddo sgiliau a llwybrau cyflogadwyedd drwy

fentrau megis y Dystysgrif Sgiliau Iaith thrwy drefnu lleoliadau profiad gwaith i fyfyrwyr (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 11).

7.3 Dealltwriaeth o ymddygiad

Nid yw'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth yn seiliedig ar gyfeiriad neu ddefnydd o fodel neu ddealltwriaeth ymddygiadol. Er gwaethaf hyn, gwelwn fod dealltwriaeth o ymddygiad yn hysbysu'r ymyrraeth - dealltwriaeth sy'n seiliedig ar ymchwil i ddyheadau a dewisiadau myfyrwyr ac sydd wedi'u hategu gan brofiad sylweddol o weithio o fewn y sector addysg uwch. Gwelwn fod cyfuniad o'r profiad o weithio ar y lefel o reoli darpariaeth ac ar lefel ymarferol wrth gofrestru myfyrwyr yn cyfrannu at y ddealltwriaeth hon. Mynegir y ddealltwriaeth o ymddygiad trwy ddau bwyslais gwahanol. Mae'r ddealltwriaeth o nodweddion myfyrwyr fel actorion yn gynnwl, gyda'r ddealltwriaeth yn eu canfod fel actorion rhesymol ar un llaw, wrth gydnabod enghreifftiau o'u hymddygiad sy'n afresymol. Yn gyntaf, gwelwn fod dealltwriaeth o ddewisiadau astudio addysg uwch myfyrwyr yn seiliedig ar y ddealltwriaeth o nodweddion y myfyriwr fel actor. Hynny yw, gwelwn bwyslais ar ddyheadau myfyrwyr a'u hagweddau tuag at astudio ar lefel addysg uwch trwy gyfrwng y Gymraeg. Gwelwn fod y ddealltwriaeth hon o ymddygiad a dewisiadau myfyrwyr yn ymhlyg yng ngwaith ehangach y CCC, ynghyd ag yn hysbysu'r ymyrraeth dan sylw. Nid oes dealltwriaeth o ymddygiad eglur yn benodol yn hysbysu'r ymyrraeth dan sylw. O ganlyniad, mae angen ystyried cenhadaeth ehangach y CCC a'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n hysbysu'r gwaith y CCC yn ei gyfanrwydd. I'r perwyl hyn, bydd yr adran yma yn trafod y nodweddion ymddygiadol sy'n ymhlyg yn elfennau o waith y CCC. Er enghraifft, y penderfyniad i dargedu disgyblion blwyddyn 9 a'r penderfyniad i flaenoriaethu

Ysgoloriaeth Cymhelliant dros Brif Ysgoloriaethau'r CCC ac i gyflwyno ail gyfnod ceisiadau am yr ysgoloriaethau.

7.3.1 Y myfyriwr fel actor adlewyrchol

Mae dealltwriaeth o ymddygiad sy'n pwysleisio mai nodweddion y myfyriwr fel actor sy'n gyrru dewisiadau cyfrwng iaith astudio addysg uwch myfyrwyr. Cysylltir y ddealltwriaeth hon â gwaith ymchwil gafodd ei gomisiynu gan y Ganolfan Addysg Uwch Cyfrwng Cymraeg yn 2007. Comisiynwyd cwmni Ymglynghoriaeth Wavehill i ymgymryd â'r ymchwil oedd yn "astudiaeth ansoddol gyda myfyrwyr Addysg Bellach dwyieithog o bob cwr o Gymru ar y ffactorau sy'n dylanwadu neu a oedd wedi dylanwadu ar eu dewis o Brifysgol a chwrs" (Davies, 2009). Noda Davies a Trystan bod yr ymchwil (Davies, 2009) yn cynnig "several insights into the motivations and perceptions of young people when exercising their choice [of higher education]" (2012: 153). Roedd y dyheadau a chanfyddiadau hyn yn canolbwyntio ar ffactorau anieithyddol megis lleoliad y sefydliad addysg uwch ac enw da'r cwrs neu'r sefydliad dan sylw (Davies a Trystan, 2012: 153). Nodwyd mai 3 disgybl o'r 111 o gyfranogwyr wnaeth nodi ffactorau cyfrwng iaith astudio fel ffactor gall effeithio ar eu dewis (Davies a Trystan, 2012: 153).

Nodwyd nad oedd hyn yn dangos bod myfyrwyr heb ystyried ffactorau ieithyddol "in fact, participants had clear and well-developed views and positions on Welsh-medium study" (Davies a Trystan, 2012: 154). Mae Davies a Trystan yn mynd ymhellach, gan ddatgan bod y data yn amlygu "sophisticated and strategically negotiated positions in relation to the question of language, study and the labour market" (2012: 154). Daeth Davies a Trystan i'r casgliad hyn ar sail dadansoddiad o'r data ansoddol oedd yn amlygu'r farchnad lafur "[as] one of the

key discursive sites of affirmation, debate and resistance in relation to Welsh-medium and bilingual H[igher]E[ducation] study” (2012: 154). Agweddau a blaenoriaethau cyflogwyr oedd y ddadl oedd yn cael ei gynnig gan ddisgyblion i gefnogi ei safbwynt am y farchnad lafur a’r iaith (Davies a Trystan, 2012: 154). Er gwaethaf safbwyntiau soffistigedig a strategol y disgyblion, noda Davies a Trystan mae prin oedd y nifer o ddisgyblion wnaeth grybwyll y Gymraeg fel ffactor gall astudio ar ddewisiadau astudio tan i’r hwylusydd gyflwyno’r pwnc (2012: 154).

Mae hyn yn gosod y llwyfan ar gyfer canfyddiad o ymddygiad darpar fyfyrwyr yn nhermau ymddygiad bwriadol a rhesymegol. Ynghyd â’r dystiolaeth hyn o feddwl strategol wrth benderfynu ar gyfrwng iaith astudio addysg uwch mewn cytgordd â strategaeth mynediad i’r farchnad lafur, gwelwn dystiolaeth bellach mewn nodweddion eraill adnabuwyd megis dilyniant rhwng iaith astudio lefel A a’r cwrs yn y brifysgol (Davies a Trystan, 2012: 157). Eto, mae modd dehongli hyn fel nodwedd o ymddygiad rhesymegol ac adlewyrchol sy’n gyrru’r ymddygiad dan sylw. Gwelwn ddylanwad y dehongliad yma o ymddygiad darpar-myfyrwyr a myfyrwyr yng nghenhadaeth y CCC. Er enghraifft, mae’r CCC wedi cynnal prosiect peilot i godi “ymwybyddiaeth disgyblion blwyddyn 9, 10 ac 11, ynghyd â’u hathrawon a’u rhieni, o’r cyfleoedd a’r budd sydd ar gael iddynt o barhau â’u haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg” (Coleg Cymraeg, 2016: 19). Diben hyn oedd ymateb i’r canfyddiad bod:

“disgyblion yn dechrau penderfynu ar yr hyn y maent yn dymuno ei wneud ar ôl yr ysgol ym mhell cyn y chweched - roedd penderfyniadau astudio TGAU yn effeithio ar ddewisiadau Lefel A, ac ar eu dilyniant i addysg uwch. Gwelwyd hyn gyda chyfrwng yr iaith astudio yn benodol” (cyfweliad 36)

Gwelwn felly bod y CCC yn gweithredu i raddau helaeth ar sail y canfyddiad bod darpar-myfyrwyr yn actorion rhesymegol. Hynny yw, achos bod canfyddiad bod dyheadau darpar fyfyrwyr yn gyson gydag amser, a'r dybiaeth gysylltiedig bod dolen gyswllt eglur rhwng dyheadau, dewisiadau ac ymddygiad darpar fyfyrwyr (Moogan et al., 1999). Mae hyn yn gyson gyda "the dominant discourse that Higher Education choice is a consumer choice [...] largely viewed as a rational, decontextualised process" (Haywood a Scullion, 2017: 1). Yn yr achos hwn gwelwn fod canfyddiad o ddarpar-myfyrwyr fel actorion rhesymegol wedi'i fynegi gan ddyheadau cyson yn achosi dilyniant rhwng dewisiadau astudio ar lefelau gwahanol. Er nad yw'r achos hyn yn perthyn yn uniongyrchol i'r ymyrraeth dan sylw, gwelwn fod perthynas agos a bod y ddealltwriaeth hon yn arwain i'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd wedi cyfrannu i'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r defnydd o system gofrestru ddiofyn. Tybir bod y ddealltwriaeth hon wedi treiddio i waith y CCC trwy ddilyniant neu waddol sefydliadol o'r Ganolfan Addysg Uwch Cyfrwng Cymraeg. Gwelwn hefyd rôl unigolion yn hyn o beth, er enghraifft mae'r Dr Dafydd Trystan yn gofrestrydd i'r CCC ac wedi cyhoeddi (Davies a Trystan, 2012) ar sail yr ymchwil i'r Ganolfan Addysg Uwch Cyfrwng Cymraeg (Davies, 2009).

7.3.2 Y myfyriwr fel actor afresymol

Gwelwn fod ffactorau sy'n cwmpo y tu hwnt i gylch cyfyng yr hyn ystyrir fel nodweddion o ymddygiad adlewyrchol hefyd yn effeithio ar nodweddion unigolion fel actorion. Mynegwyd hyn mewn perthynas â dwy nodwedd o ymddygiad myfyrwyr. Yn gyntaf cyfeirir at hunaniaeth ieithyddol a chenedlaetholdeb diwylliannol y darpar fyfyrwyr (Davies, 2009; Davies a Trystan, 2012). Mae crybwyll hunaniaeth yn ymestyn y ddealltwriaeth o

ymddygiad y tu hwnt i'r hyn ystyrir fel ymddygiad adlewyrchol yn ôl y gwyddorau ymddygiadol (gweler, er enghraifft Dolan et al., 2010: 14). Er gwaethaf hyn, mae modd canfod nodweddion tebyg. Yn bennaf, gellir dadlau bod yr ymchwil (Davies, 2009) yn crybwyll bod hunaniaeth yn ffactor sy'n cyfrannu at gysondeb dyheadau myfyrwyr o ran cyfrwng iaith astudio. Yn ail, noder tuedd i ddewisiadau myfyrwyr ddilyn y "path of least resistance" (cyfweiliad 27), sy'n awgrymu aliniad gyda'r hyn mae Thaler a Sunstein yn ei ddisgrifio fel "mindless choosing" (2008: 35), neu broses awtomatig o ymddygiad. Amlyga hyn bod y ddealltwriaeth o nodweddion myfyrwyr fel actorion yn gynnwl, gyda'r ddealltwriaeth yn eu canfod fel actorion rhesymol ar un llaw, wrth gydnabod enghreifftiau o'u hymddygiad sy'n afresymol. Ceir mynegiad ymhlyg o'r ddealltwriaeth hon yn y cyfuniad o ymyraethau'r CCC sy'n hyrwyddo'r dewis i astudio ar lefel addysg uwch trwy gyfrwng y Gymraeg. Hynny yw, gwelwn fod y rhaglen ysgoloriaethau a'r ymdrechion marchnata yn tueddu i gydfynd â nodweddion rhesymol o ymddygiad, tra bod dilyn y "path of least resistance" (cyfweiliad 27) yn adlais pendant o system awtomatig o ymddygiad.

Yn gyntaf ystyrir hunaniaeth ieithyddol a chenedlaetholdeb diwylliannol y darpar fyfyrwyr fel nodwedd o'r ymddygiad (Davies a Trystan, 2012: 158). Roedd y nodwedd yma yn gwahaniaethu rhwng darpar fyfyrwyr gwahanol, gyda'r Gymraeg yn cael ei nodi fel ffactor cadarnhaol a negyddol o ran dewisiadau darpar-myfyrwyr (Davies a Trystan, 2012: 158-159). Mae hyn yn cysylltu gyda'r ymchwil gwreiddiol sy'n tynnu sylw at bedwar is-grŵp barn mewn perthynas ag astudio drwy gyfrwng y Gymraeg yn y brifysgol (Davies, 2009: 4). Ar gontinwwm, mae'r pedwar is-grŵp barn yn rhannu fel y ganlyn: "hyderus ac ymrwymedig", "gofalus ond cefnogol", "petrus" a "dim diddordeb/dilornus"

(Davies, 2009: 108-109). Cyfeiriwyd at y ddealltwriaeth o nodweddion amrywiol darpar-fyfyrwyr trwy gyfeiriad at y grwpiau hyn, neu trwy gyfeiriad at gategoreiddio myfyrwyr (cyfweiliad 29; 30). Daeth y cyfeiriadau hyn mewn perthynas uniongyrchol a'r rhesymeg dros fabwysiadu system o gofrestru ddiofyn:

“Deallir bod yr ymyrraeth cofrestru ddiofyn yn targedu'r grŵp 2 [gofalus ond cefnogol], a'r grŵp 3 [petrus] i raddau llai. Yn aml, gwelwyd bod y grŵp cyntaf [hyderus ac ymrwymedig] yn dueddol o wneud dewis bwriadol i astudio trwy'r Gymraeg ac felly doedd dim angen i ddylunio'r ymyrraeth ar eu sail hwy yn benodol. Yn hytrach, trwy dargedu'r grwpiau 2 a 3 yr oedd cyfle i ennill tir - ac ymhle mae cofrestru ddiofyn wedi'i weithredu ni'n gweld bod hyn yn gywir” (cyfweiliad 30)

Gwelwn o'r dyfyniad bod categoreiddio'r myfyrwyr i'r grwpiau hyn ar sail eu dyhead neu barodrwydd i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn hysbysu'r rhesymeg y tu ôl i'r ymyrraeth ac yn cael ei ddefnyddio wrth ei werthuso hefyd. Cafwyd tystiolaeth bellach bod yr is-grwpiau barn hyn yn chwarae rôl arwyddocaol wrth hysbysu'r ddealltwriaeth o ymddygiad dan sylw wrth drafod yr angen i sicrhau bod cefnogaeth ddigonol yn cael ei ddarparu i'r myfyrwyr byddai'n “betrusgar am astudio trwy gyfrwng y Gymraeg ond yn fodlon rhoi cychwyn arni wrth fod yn ymwybodol o'r manteision a'r gefnogaeth ychwanegol oedd ar gael wrth astudio trwy gyfrwng y Gymraeg” (cyfweiliad 28).

Yn ail, gwelwn ganfyddiad bod myfyrwyr yn ymgymryd â “mindless choosing” (Thaler a Sunstein 2008: 35) mewn perthynas â'u dewisiadau astudio addysg uwch. Yn ystod yr ymchwil, cafwyd cyfeiriad cyson at enghreifftiau o ymddygiad myfyrwyr yn arddangos tuedd gref i ddilyn y “path of least resistance” (cyfweiliad 27). Cynigiwyd enghreifftiau ymarferol o hyn:

“myfyrwyr Cymraeg eu hiaith wedi’u cofrestru ar fersiwn Saesneg o’r modiwl yna’n darganfod bod seminarau cyfrwng Cymraeg ar y modiwl ac yn mynychu’r rhain - roeddynt i bob pwrpas yn dilyn y fersiwn dwyieithog o’r modiwl. Ond petai’r tiwtor yn gofyn iddynt i newid y cofrestriad i’r fersiwn dwyieithog o’r modiwl yr ymateb tebyg oedd bod hi’n ormod o waith i lenwi’r ffurflen - proses oedd yn golygu cyfarfod gyda’r tiwtor personol” (cyfweliad 27);

neu:

“myfyrwyr [Cymraeg eu hiaith] ar fodiwl Saesneg yn gofyn i gael gwneud yr arholiad yn y Gymraeg. Er mwyn gwneud hyn roedd yn rhaid iddyn nhw lenwi ffurflen a’i ddychwelyd i’r adran, prin iawn oedd y myfyrwyr oedd yn gwneud hyn – roedd yn waith ychwanegol iddyn nhw” (cyfweliad 33).

Mae hyn yn clymu gyda’r ddealltwriaeth o ymddygiad myfyrwyr oedd yn pwysleisio bod myfyrwyr yn dewis peidio astudio trwy gyfrwng y Gymraeg oherwydd byddai’n golygu “penderfyniad bwriadol i astudio trwy’r Gymraeg, lle’r oedd y dewis i astudio trwy’r Saesneg yn un oedd ynghlwm yn awtomatig gyda’r dewisiadau astudio” (cyfweliad 30). Noda Thaler a Sunstein bod achosion o ddewis difeddwl yn cynnig eu hun i ymyrraeth ymddygiadol trwy newid y dewis rhagosodedig (2008: 35). Er bod y ddealltwriaeth hon yn hysbysu’r ymyrraeth, a bod yr ymyrraeth yn seiliedig ar y defnydd o ddewis rhagosodedig fel arf polisi, nid oedd y cysylltiad hwn yn cael ei wneud trwy gyfeiriad i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Nid oedd awgrym o ffynhonnell y defnydd o gofrestru ddiofyn i newid y rhagosodiad, ond mae’n bosib bod dealltwriaeth leyg wedi datblygu diolch i system cofrestru i roi organau ar gyfer trawsblannu yng Nghymru.

7.3.1 Pensaernïaeth dewis y ddesg gofrestru

Mae’r ddesg gofrestru yn cynnig pensaernïaeth dewis ffisegol sydd yn hwyluso’r ddealltwriaeth o ymddygiad a dewisiadau myfyrwyr wrth gofrestru. Hynny yw,

y bensaernïaeth dewis hon yw'r cyd-destun i ddewisiadau astudio myfyrwyr. Yn y man hwn, gwelwn nodweddion y myfyrwyr fel actorion yn dod i gyswllt gyda'r modd y mae dewisiadau astudio wedi'u fframio, ac effaith hyn ar ddewisiadau'r myfyrwyr. Gwelwn fod cysylltiad rhwng y ddealltwriaeth o ymddygiad afresymol myfyriwr yn cael ei fynegi yn nhermau eglur mewn perthynas â phensaernïaeth dewis y ddesg gofrestru. Yn ogystal, mae gwerthfawrogiad o nodweddion y myfyriwr fel actor yn parhau i'r cyd-destun penodol o'r ddesg gofrestru ond gwelwn fod pwyslais ar effaith natur y system gofrestru a'r bensaernïaeth dewis. Hynny yw, mae lleoliad penodol y dewis sydd ynghlwm â'r ymddygiad dan sylw wedi galluogi dealltwriaeth o ymddygiad i ddatblygu sy'n pwysleisio arwyddocâd ffactorau amgylcheddol ar draul gweithred y myfyriwr fel actor. Y ffactor amgylcheddol sy'n cael ei bwysleisio yn yr achos hwn yw'r Saesneg fel dewis rhagosodedig. Gwelwyd eisoes bod modd dehongli'r Saesneg fel dewis rhagosodedig mewn dwy ffordd.

Ar un llaw, mae'r Saesneg yn cael ei weld fel dewis rhagosodedig, neu naturiol, diolch i'r disgwrs o amgylch astudio trwy gyfrwng y Gymraeg ar lefel addysg uwch. Ond, ar y llaw arall, gyda'r ddesg gofrestru yn gweithredu fel trosiad ar gyfer y system gofrestru mae wedi hwyluso datblygiad dealltwriaeth o'r ymddygiad dan sylw sy'n pwysleisio nodweddion o'r broses gofrestru. Gwelwn yn hyn bod dealltwriaeth bod y Saesneg yn ddewis rhagosodedig *de facto* ar gyfer y systemau cofrestru oedd yn bodoli cyn gweithredu'r arfer da dan sylw (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c). Mae'r ddealltwriaeth hon o'r broses gofrestru yn amlwg wedi'i hysbysu gan arbenigedd a phrofiad o weithio yn y sector addysg uwch, ac wedi chwarae rôl allweddol yn natblygiad yr ymyrraeth:

“Mae gwaith [y Coleg Cymraeg Cenedlaethol] yn cael ei hysbysu yn sylweddol gan y swyddogion cangen a'r staff academiaidd sy'n ymwneud â'r Coleg mewn amryw o ffyrdd. Yn yr achos hwn, roedd modd [i'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol] tynnu ar brofiad sylweddol y staff hynny oedd ynghlwm gyda'r broses gofrestru yn eu sefydliadau” (cyfweiliad 30)

Er gwaethaf hyn, gwelwn nad oes cydnabyddiaeth eglur o'r berthynas glos yma rhwng nodweddion y system gofrestru ac ymddygiad neu ddewisiadau astudio myfyrwyr. Mae awgrym o hyn yn cael ei weld wrth gyfeirio at y “dewis bwriadol” yr oedd angen i fyfyrwyr ei wneud i astudio trwy'r Gymraeg (cyfweiliadau 29; 30; Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 2).

Amlyga'r diffyg hyn yr anghynganedd sydd wrth wraidd y ddealltwriaeth ymddygiadol sy'n sail i'r ymyrraeth. Ar y naill law, mae gwaith y CCC yn seiliedig ar ddeall ymddygiad darpar fyfyrwyr fel actorion sy'n gweithredu'n rhesymol trwy wneud dewisiadau addysg uwch ar sail ddyheadau cyson. Ar y llaw arall, mae dealltwriaeth o'r Saesneg fel dewis rhagosodedig yn pontio rhwng y disgwrs ehangach sydd ag effaith ar lywio dyheadau darpar fyfyrwyr a dealltwriaeth o ymddygiad myfyrwyr o fewn y system gofrestru sy'n arddangos nodweddion o ddewis difeddwl (Thaler a Sunstein, 2008). Yn nhermau ymddygiadol, disgwylir bod y defnydd o ddewis rhagosodedig fel arf polisi yn cysylltu gyda dealltwriaeth o ymddygiad sy'n seiliedig ar natur awtomatig yr actor dan sylw (Thaler a Sunstein, 2008: 35). Tra bod y ddealltwriaeth hon yn bodoli mewn perthynas uniongyrchol gyda'r system gofrestru, mae'n bodoli mewn gwrthwynebiad â'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n canfod darpar fyfyrwyr fel actorion rhesymol.

Ymddangosa'r anghynganedd hyn yn hollol eglur wrth ystyried y dealltwriaethau cyferbyniol o ran pryd mae darpar fyfyrwyr yn gwneud eu

dewisiadau addysg uwch. Yn hyn o beth, mae angen gwerthfawrogiad cyffredinol bod posibilrwydd i ddyheadau a dewisiadau darpar fyfyrwyr i newid dros amser. Awgryma ymchwil Davies (2009) bod myfyrwyr addysg bellach eisoes yn meddu ar safbwyntiau eglur a chynnil mewn perthynas â'u dyheadau o ran astudio ar lefel addysg uwch. Noda Davies a Trystan bod hyn yn cael ei amlygu gan y “sophisticated and strategically negotiated positions in relation to the question of language [and] study” (2012: 154). Mae hyn yn cyd-fynd gydag ymchwil blaenorol i ymddygiad dewis darpar fyfyrwyr sy'n awgrymu bod myfyrwyr yn defnyddio strategaethau dewis rhesymegol wrth wneud dewisiadau addysg uwch (Moogan et al., 1999). Atgyfnerthir hyn gan adlewyrchiad Davies a Trystan ar effaith dyhead am ddilyniant a pharhad ar ddewisiadau astudio myfyrwyr:

“put simply, if a student was studying a subject at A-level in one or another language, arguments were often generated for progression in that medium. Consistency of progression itself then functioned ostensibly as a validating argument for Welsh- or English-medium HE study” (2012: 157).

Awgryma'r dyfyniad bod modd cwestiynu os yw hyn yn broses ymddygiadol ôl-hoc. Hynny yw, rhesymoliad ôl-hoc o ymddygiad blaenorol yn gyrru dewisiadau i'r dyfodol. Mae Davies a Trystan (2012: 157) yn awgrymu hyn drwy nodi bod dewisiadau astudio lefel A yn cynhyrchu dadleuon rhesymol sy'n dilysu dewisiadau astudio addysg uwch. Yn yr achos yma, gall cyfrwng iaith astudio TGAU yrru (yn ddiarwybod i'r disgybl ar y pryd) dewisiadau cyfrwng iaith astudio Lefel A, ac o ganlyniad dewisiadau o ran astudio addysg uwch. Mae hyn yn herio'r disgwrs goruchafol “that Higher education choice is a consumer choice [...] as a rational, decontextualised process” (Haywood a Scullion, 2017). Yr hyn a welwn yn yr achos yma yw bod anghydfod rhwng yr hyn mae ymchwil megis

Moogan et al. (1999) a Davies a Trystan (2012) yn ei weld fel proses ymddygiadol rhesymol darpar fyfyrwyr wrth benderfynu ar astudio ar lefel addysg uwch, ac adborth swyddogion cangen a thiworiaid cofrestru sy'n chwarae rôl dyngedfennol yn hysbysu'r datblygiad o'r ymyrraeth dan sylw. Gwelwn nad yw'r anghydfod yma wedi'i ddatrys a'i resymoli yng ngweithgaredd y CCC. Ar yr un llaw, targedir penderfyniad cynnar (a rhesymol) trwy hyrwyddo astudio trwy gyfrwng y Gymraeg i ddisgyblion blwyddyn 9 (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 19). Ar y llaw arall, mae cyflwyno system o gofrestru ddiofyn yn seiliedig ar y dybiaeth nad yw myfyrwyr wedi gwneud penderfyniadau cadarn, os o gwbl; a'u bod eu hymddygiad yn arddangos nodweddion afresymol. Yn amlwg, nid yw hyn yn ddehongliad cywir o ymddygiad pob myfyriwr ac mae'r drafodaeth o nodweddion rhesymol ac afresymol dewisiadau addysg uwch wedi amlygu amrywiaeth o ffactorau gall fod yn ddylanwadol. Gall y ffactorau yma amrywio mewn perthynas â myfyrwyr unigol, ac ar sail y cyd-destun i'r penderfyniad. Yn hyn o beth, nid oes disgwyl i'r defnydd o ragosodiad fel arf newid ymddygiad i ddylanwadu ar ddewisiadau pob myfyriwr.

7.4 Arfau polisi

Y prif ysgogiad ar gyfer yr astudiaeth achos yma yw'r arddeliad o system gofrestru ddiofyn er mwyn newid y dewis rhagosodedig cyfrwng iaith astudio darpariaeth addysg uwch. Yn naturiol felly, mae'r adran yma yn canolbwyntio ar y defnydd o system gofrestru ddiofyn fel arf polisi. Gwelwn fod y ddealltwriaeth sy'n hysbysu'r defnydd o system gofrestru ddiofyn yn rhesymegol, a bod newid y rhagosodiad yn cynnig ei hun i raddau helaeth i'r ddealltwriaeth o'r ymddygiad sy'n gwreiddio'r ymyrraeth. Cafat i hyn yw bod elfennau o'r defnydd o system

gofrestru ddiofyn yn ymestyn y tu hwnt i'r defnydd a ddisgwylir fel rhan o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Cyffyrddwyd ar hyn yn yr adran flaenorol, gan ddadlau bod gwerthfawrogiad o'r system gofrestru ddiofyn fel arf i ddarbwylllo myfyrwyr yn ystod y sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru yn cynnig mewnwelediad i'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i waith y CCC yn yr achos hwn. Mae'r defnydd hyn o system gofrestru ddiofyn yn mynnu sylw pellach yn yr adran hon. Yn gyntaf, bydd sylw i'r penderfyniad a'r cyfiawnhad dros ddewis defnyddio system o gofrestru ddiofyn. Dilynir hyn gan ddadansoddiad o nodweddion ymddygiadol y modd y lluniwyd y system gofrestru ddiofyn. Yn olaf, bydd ystyriaeth o'r defnydd amgen sy'n cael ei wneud o'r system gofrestru ddiofyn fel arf i ddarbwylllo myfyrwyr.

7.4.1 Cofrestru ddiofyn

Y brif ddadl dros fabwysiadu'r arfer da a gaiff ei amlinellu gan y CCC yw bod “sefydliadau addysg uwch eisoes yn gweithredu polisi o ddewis cyfrwng iaith astudio myfyrwyr yn awtomatig” (2014c: 3). Er gwaethaf absenoldeb polisi cyson ar gyfer cofrestru myfyrwyr ar draws, ac o fewn, prifysgolion, cynigir dadl bwerus bod grym y Saesneg fel iaith yn arwain at ddynodi'r Saesneg fel y cyfrwng iaith rhagosodedig. Mae'r ddadl yma yn ymestyn o ddadleuon cyffredinol am y sector addysg uwch yn ei gyfanrwydd i achosion o ddiffyg presenoldeb staff sydd ag ymwybyddiaeth o'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg wrth y ddesg gofrestru. Gwelwn yn hyn o beth y brif ysgogiad dros fabwysiadu system o gofrestru ddiofyn fel arfer da, sef i newid yr iaith rhagosodedig. Er bod hyn yn newid technegol i weithdrefnau cofrestru, y bwriad yw bod hyn yn gweithio yn erbyn statws y Saesneg fel y dewis gyfrwng iaith astudio rhagosodedig - er bod y statws hwn yn deillio o ffactorau ehangach na

nodweddion y system gofrestru'n unig. I'r perwyl hyn, mae modd deall cenhadaeth y CCC yn ei gyfanrwydd fel ymgais i filwra yn erbyn gorfolaeth y Saesneg fel iaith addysg uwch. Ystyrir yr arddeliad o arfer da o system gofrestru ddiofyn fel cydran o'r genhadaeth hyn: cydran sy'n eglur ac yn ymarferol.

Gwelwn felly bod y penderfyniad i fabwysiadu'r arfer da o system gofrestru ddiofyn yn seiliedig ar ddealltwriaeth soffistigedig o'r system oedd ohoni, a bod modd gwyrddroi'r rhagosodiad at ddibenion cenhadaeth y CCC. Ysgogwyd hyn gan ddealltwriaeth o ymddygiad myfyrwyr oedd yn deillio o adborth a chydlyniaeth swyddogion cangen y CCC a staff academaidd. Y mewnwelediad i ymddygiad myfyrwyr o ran arferion cofrestru oedd yn cael ei adrodd yn ôl trwy Fwrdd Academaidd y CCC (2014a: 3-4) oedd yr angen i “waredu rhwystrau i fyfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg” (cyfweliad 36). Mynegwyd dadl debyg bod rhaid gwneud “y dewis i astudio trwy'r Gymraeg mor hawdd ag sy'n bosib” (cyfweliad 27). Yn yr achos yma, gwelwn fod y penderfyniad i arddel system o gofrestru ddiofyn yn seiliedig ar ddealltwriaeth o'r sefyllfa oedd yn bodoli ac yn seiliedig ar ddealltwriaeth gynnil o'r ymddygiad oedd yn darged. Awgryma hyn bod dealltwriaeth ymddygiadol amgylchaid yn gyrru'r broses o benderfynu mabwysiadu system o gofrestru ddiofyn. Ystyrir y penderfyniad hwn yn amlygu ymagwedd ymddygiadol amgylchaid oherwydd roedd yn deillio o ddealltwriaeth gynhenid yn y maes hwn - dealltwriaeth oedd yn digwydd bod yn cyd-fynd ag ymagwedd ymddygiadol. Er enghraifft, mae'r dyhead i waredu rhwystrau ac i wneud yr ymddygiad sy'n ddymunol mor hawdd ag sy'n bosib yn alinio'n gyda'r ymagwedd ymddygiadol sy'n sail i'r fframwaith *EAST* (Service et al., 2014). Nid oes tystiolaeth bod y penderfyniad i fabwysiadu system o gofrestru ddiofyn wedi'u hysbysu gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi eglur

(cyfweiliad 29; 30; 31; 32; Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014a; 2014b; 2014ch; 2014d; 2014dd; 2015a).

Mae hyn yn destun syndod, gan fod “some of the most famous policy examples from the behavioural economics literature relate to changing the default option” (Service et al., 2014: 9). Dadleua Service et al., bod “potential to consider how the options presented are currently configured, and whether the *de facto* default is in the public’s or individual’s interests” (2014: 11). Amlyga hyn bod y broses o benderfynu arddel system o gofrestru ddiofyn fel yr arfer da yn arddangos nodweddion o ymagwedd ymddygiadol. Mae hyn yn enwedig o arwyddocaol wrth ystyried sut mae’r opsiynau cofrestru yn cael eu mynegi i fyfyrwyr ac wrth ystyried y rhagosodiad *de facto* yn hytrach na’r rhagosodiad technegol. Ond, a oes modd beirniadu'r penderfyniad i fabwysiadu system o gofrestru ddiofyn o safbwynt ymddygiadol? Gan dderbyn y ddadl bod angen ymyrryd i gynyddu’r nifer o fyfyrwyr oedd yn cofrestru ar ddarpariaeth addysg uwch cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog, bydd ymagwedd ymddygiadol yn medru awgrymu dau brif arf polisi i addasu’r system gofrestru. Un o’r arfau polisi hyn yw’r defnydd o system gofrestru ddiofyn i newid y dewis rhagosodedig. Yr opsiwn arall byddai i hyrwyddo dewis gweithredol.

Mae’r ddadl yma rhwng y defnydd o ddewis rhagosodol neu ddewis gweithredol yn bwnc llosg o fewn y gwyddorau ymddygiadol (Sunstein, 2017). Noda Sunstein y dylai swyddogion polisi ffafrio’r defnydd o ddewis gweithredol mewn achosion lle nad yw gwybodaeth y pensaer dewis yn gyflawn ac mae’r bensaernïaeth dewis yn gyfarwydd i’r actor (2017: 32). I gymryd yr ail ddadl yn gyntaf, gwelwn nad yw hyn yn bensaernïaeth dewis sy’n gyfarwydd i’r actor. Hynny yw, nid yw myfyrwyr yn gwneud dewisiadau cofrestru yn aml, ac yn y

cyd-destun lle mae'r system o gofrestru ddiofyn yn tueddu i dargedu glas-fyfyrwyr yna nid ydynt wedi'u cynefino i systemau'r brifysgol nac ychwaith yn gyfarwydd â dewis a chofrestru modiwlau. Awgryma hyn nad y defnydd o ddewis gweithredol fel yr arf polisi ymddygiadol dros y defnydd o ddewis rhagosodedig fyddai'r penderfyniad priodol yn yr achos hwn. Yn hanesyddol cefnogir y ddadl yma gan wybodaeth anghyflawn y pensaer dewis. Hynny yw, mewn nifer o achosion nid oedd gallu iaith glas-fyfyrwyr yn hysbys tan iddynt gwblhau'r broses o gofrestru (cyfweiliad 27; 28; 36; 37). Mae ymateb i'r diffyg gwybodaeth hyn yn elfen allweddol o'r arddeliad o system gofrestru ddiofyn fel arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Noda Sunstein y dylai swyddogion polisi ffafrio'r defnydd o "default rules to active choosing when the context is confusing and unfamiliar" (2017: 32). Gan gofio nad yw glas-fyfyrwyr yn gyfarwydd gyda dewis darpariaeth addysg uwch nac ychwaith yn gyfarwydd â'r system gofrestru berthnasol, gwelwn felly bod mabwysiadu'r system o gofrestru ddiofyn fel arfer da yn bodloni'r meini prawf ar gyfer ei ddefnyddio yn lle defnyddio dewis gweithredol fel yr arf polisi.

7.4.2 Hanfodion system gofrestru ddiofyn

Er nad oes glasbrint o sut i weithredu'r arfer da (cyfweiliad 29) wedi'u ddarparu i sefydliadau addysg uwch, mae cylchlythyr y CCC yn nodi pwyntiau sylfaenol ar sut y dylid gweithredu'r arfer da o system gofrestru ddiofyn (2014c: 3). O'r canllaw, adnabyddir tair agwedd arwyddocaol ar gyfer gweithredu'r arfer da yn llwyddiannus: adnabod sgiliau iaith myfyrwyr, mabwysiadu polisi cyson o gofrestru myfyrwyr Cymraeg eu hiaith yn awtomatig ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog, a chaniatáu myfyrwyr i drosglwyddo i ddarpariaeth cyfrwng Saesneg os nad ydynt yn awyddus i astudio drwy gyfrwng y Gymraeg

(Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Ar sail y tair agwedd hyn, mae modd mynd ati i ystyried i ba raddau bod hanfodion y dyluniad o'r system gofrestru ddiofyn sy'n ffurfio'r arfer da yn arddangos nodweddion o ymagwedd ymddygiadol o bolisi. Diben yr isadran yma yw ystyried y tair elfen yma yn eu tro.

Yn gyntaf, mae'r system o gofrestru ddiofyn yn hollol ddibynnol ar y gallu i “sefydlu gweithdrefn addas er mwyn adnabod sgiliau iaith myfyrwyr mewn da bryd” (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Noder bod hyn yn allweddol er mwyn eu categoraiddio yn ôl eu gallu ieithyddol, i gynllunio a chynnig cefnogaeth addas, ac i'w targedu ar ddechrau eu tymor cyntaf yn y brifysgol (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Mae gwerth amlwg ac arwyddocaol i weithdrefn o'r fath, yn enwedig gan fod cofrestru ar ddarpariaeth graidd yn dueddol o ddigwydd cyn i'r tymor ddechrau (cyfweiliadau). Mewn perthynas â thargedu myfyrwyr, gwelwn fod adnabod gallu ieithyddol myfyrwyr cyn iddynt gyrraedd y brifysgol hefyd yn bwysig er mwyn gosod glas-fyfyrwyr gyda thiwtoriaid cofrestru Cymraeg eu hiaith, i'w targedu gyda gweithgareddau croeso cyfrwng Cymraeg ac wrth arwain at sicrhau bod myfyrwyr yn manteisio ar ysgoloriaethau'r CCC. Gwelwn gysylltiad rhwng y targedu bwriadol hyn o siaradwyr Cymraeg, diolch i'r weithdrefn casglu gwybodaeth, gyda'r ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn seiliedig ar bensaernïaeth y ddesg gofrestru ac wythnos y glas.

Yn ogystal â'r gwerth ymarferol sylfaenol i weithdrefn adnabod sgiliau iaith myfyrwyr, mae hefyd yn cyfrannu at y cyfiawnhad dros ddefnyddio rhagosodiad fel arf polisi. Noda Sunstein bod personoli dewis rhagosodedig yn lleihau'r “costs of uniform defaults and to reduce the need for active choosing” (Sunstein, 2017:

32). Hynny yw, mae adnabod sgiliau iaith darpar-fyfyrwyr yn galluogi eu targedu gyda'r dewis rhagosodedig i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Mynegwyd newid y rhagosodiad i fyfyrwyr oedd yn medru'r Gymraeg fel un o'r prif ddadleuon oedd yn cyfiawnhau'r defnydd o system gofrestru ddiofyn:

“Y bwriad oedd creu ‘level playing field’. Mae'r system gofrestru ddiofyn, trwy adnabod sgiliau iaith myfyrwyr, yn golygu bod myfyrwyr Saesneg eu hiaith yn parhau i gael eu cofrestru'n awtomatig ar ddarpariaeth cyfrwng Saesneg tra bod myfyrwyr Cymraeg eu hiaith yn cael eu cofrestru ar ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg” (cyfweiliad)

Cynigia hyn ddadl ymarferol sy'n cefnogi arddeliad Sunstein o “personalized default rules” (2017) fel cyfiawnhad arall dros ddefnyddio dewis rhagosodedig yn hytrach na dewis gweithredol fel yr arf polisi ymddygiadol. Yn ogystal, mae'r dyfyniad uchod yn arddangos cysylltiad eglur rhwng y cyfiawnhad ar gyfer defnyddio system gofrestru ddiofyn a hanfodion ymarferol y system. Awgryma hyn bod ymwybyddiaeth gref o'r ymddygiad a chyd-destun targed, a bod hyn wedi hysbysu llunio'r ymyrraeth. Elfennad yw mor gadarnhaol mewn perthynas â'r weithdrefn o adnabod sgiliau iaith myfyrwyr yw bod hyn yn seiliedig ar hunan adrodd (gweler Haynes et al., 2012: 23). Tuedda'r weithdrefn ofyn i fyfyrwyr nodi os ydynt yn rhugl yn y Gymraeg neu yn medru'r iaith i ryw raddau wrth iddynt gofrestru ar gyfer cyfrif prifysgol (cyfweiliadau). Roedd cydnabyddiaeth nad oedd y system hon yn adnabod gallu myfyrwyr yn hollol ddibynadwy, gyda swyddogion cangen yn nodi enghreifftiau o fyfyrwyr oedd yn rhugl yn y Gymraeg nad oeddynt wedi nodi hynny am ba bynnag rheswm (cyfweiliadau).

Mae modd ystyried y ddwy agwedd arall gyda'i gilydd gan fod caniatáu myfyrwyr i drosglwyddo i ddarpariaeth cyfrwng Saesneg pe dymunant yn atodiad angenrheidiol i'r defnydd o ddewis rhagosodedig trwy gofrestru ddiofyn.

Y ddadl allweddol yn y fan hyn yw bod yr arfer da yn nodi bod angen sicrhau rhyddid myfyrwyr i drosglwyddo i'r ddarpariaeth cyfrwng Saesneg os nad ydynt yn dymuno dilyn y dewis rhagosodedig i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c: 3). Mae hyn yn sicrhau bod rhyddid dewis yn cael ei gynnal mewn perthynas â'r defnydd o ddewis rhagosodedig. Nodwyd yn y cyfweiliadau bod hyn yn elfen allweddol o ddefnyddio'r system gofrestru ddiofyn, ac na fyddai defnyddio'r dewis rhagosodedig yn dderbyniol heb y gydran hon yn sicrhau rhyddid dewis myfyrwyr:

“Y pryder oedd bod myfyrwyr yn mynd i deimlo bod eu dewis nhw yn cael ei danseilio, bod eu penderfyniad nhw yn cael ei danseilio. Hynny yw, bod y Gymraeg yn cael ei orfodi arnyn nhw. Yr hyn sydd angen cofio yw bod y Saesneg yn ddewis awtomatig o dan y system fel yr oedd hi [cyn i sefydliad addysg uwch i fabwysiadu arfer da'r CCC]. Roedd rhyddid i'r myfyrwyr i optio allan yn allweddol i sicrhau nad oedd dewis myfyrwyr yn cael eu tanseilio, bod y Gymraeg ddim yn cael ei orfodi” (cyfweiliad)

Amlyga'r dyfyniad uchod ymrwymiad i ryddid dewis oedd yn nodweddiadol o'r ymyrraeth. Yn yr ystyr yma, mae'n hawdd dadlau bod yr arddel system o gofrestru ddiofyn yn bodloni meini prawf moesol ymagwedd ymddygiadol i barchu'r rhyddid i ddewis. Dadleua Thaler a Sunstein y dylai lladmeryddion tadolrwydd Ryddfrydol osod y rhagosodiad ar sail yr hyn fyddai unigolyn adlewyrchol a rhesymegol yn ei ddymuno go-iawn, ac sy'n gydnaws gyda lles yr unigolyn (2008: 13). Yn ymarferol mae'r canlyniadau o weithredu'r system o gofrestru ddiofyn yn dangos bod newid y dewis rhagosodedig wedi arwain at gynyddu'r nifer sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg, gyda nifer bychain o fyfyrwyr yn optio-allan (cyfweiliadau). Hynny yw, mae'n deg tybio nad yw'r dewis rhagosodedig yn mynd yn groes i ddyheadau myfyrwyr ac yn hytrach ei fod yn targedu'r ffrithiant o newid o ddarpariaeth cyfrwng Saesneg i astudio trwy

gyfrwng y Gymraeg; ffrithiant oedd yn amlwg mewn sefyllfaoedd lle'r oedd myfyrwyr yn dilyn y "path of least resistance" (cyfweiliad 27). I'r perwyl hyn, gwelwn fod newid y dewis rhagosodedig yn gwaredu'r rhwystrau bychain (o lenwi ffurflen newid cofrestriad, er enghraifft) ac yn newid ymddygiad myfyrwyr. Priodolir hyn i'r effaith tuedd *status quo* (Kahneman et al., 1991). Gwelwn fod y defnydd o'r arf polisi yn clymu gyda'r ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn hysbysu'r ymyrraeth, a bod y defnydd o ddewis rhagosodedig oedd yn gwrthdroi'r duedd yn briodol yn yr achos hwn, ac wedi'u weithredu mewn modd oedd yn sicrhau rhyddid dewis trwy'r cyfle i optio allan.

7.4.3 Y tiwtor cofrestru a darbwyllo

Y tu hwnt i'r system o gofrestru sy'n cael ei nodi yng nghylchlythyr arfer da'r CCC (2014c), gwelwn fod y defnydd o'r system gofrestru ddiofyn yn cael ei ddeall mewn termau tra gwahanol. Gwelwn fod y defnydd hwn yn cysylltu gyda'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n pwysleisio'r angen i ddarbwylllo myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg - y ddealltwriaeth oedd ynghynt yn gysylltiedig gyda'r dewis i astudio trwy'r Gymraeg fel dewis bwriadol. O ganlyniad, mae'r defnydd o'r system gofrestru ddiofyn yn yr ystyr hyn yn fwy dwys na'r disgwyl. Mae'n fwy dwys yn nhermau gwireddu'r ymyrraeth; hynny yw, tybir iddo fod yn ffactor sy'n medru newid deinameg y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr (cyfweiliadau). Roedd peth anghytuno yn safbwyntiau'r cyfweleion ar y pwynt yma. Roedd rhai o'r cyfweleion yn nodi bod cofrestru di-ofyn yn gwneud y Gymraeg yn ddewis rhagosodedig, ac felly yn gosod y dewis i astudio trwy'r Saesneg fel y dewis bwriadol. Teimlwyd bod hyn yn golygu bod y system gofrestru ddiofyn yn newid deinameg y sgwrs ac yn "cynnig arf arall i'r tiwtor cofrestru" (cyfweiliad). Ar y llaw arall, nodwyd bod achosion ymhle'r oedd

myfyrwyr yn cwestiynu'r cofrestriad di-ofyn ac mae'r dull o ymateb i hyn oedd pwysleisio'r manteision o astudio trwy gyfrwng y Gymraeg (cyfweiliadau). Gall hyn fod yn ddadlennol o ran ymddygiad myfyrwyr, gydag effaith y system gofrestru ddiofyn yn newid dewisiadau myfyrwyr nad oeddynt yn meddu ar ddyheadau cryf; tra bod myfyrwyr oedd â dyheadau pendant yn medru osgoi'r dewis rhagosodedig yn ddidrafferth.

Amlyga hyn swyddogaeth ddwysach i'r defnydd o system gofrestru ddiofyn. Er bod y defnydd o system gofrestru ddiofyn yn medru newid dewisiadau mewn rhai achosion sy'n ymddangos yn briodol o safbwynt ymagwedd ymddygiadol, mae'r defnydd o system gofrestru ddiofyn i newid deinameg y sgwrs yn dystiolaeth o ymyrryd yn fwy dwys. Hynny yw, mae'r defnydd yn cael ei ddeall yn nhermau "darbwyllo myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg" yn hytrach nag yn nhermau "gwaredu rhwystrau i fyfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg" (cyfweiliad), a "gwneud y dewis i astudio trwy'r Gymraeg mor hawdd ag sy'n bosibl" (cyfweiliad). Ystyrir y system gofrestru ddiofyn fel "ffordd o greu cyfle i'r tiwtoriaid cofrestru i berswadio myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg" (cyfweiliad). Mae hyn yn swyddogaeth ddwysach i'r ymyrraeth gan ei fod yn targedu newid gwybyddol yn hytrach na newid ymddygiad. Os mae goresgyn ffrithiant i alinio dyheadau a lles myfyrwyr gyda'u hymddygiad oedd diben gwreiddiol cofrestru di-ofyn, mae trafod y posibilrwydd o ddarbwylllo myfyrwyr yn elfen ddwysach o'r ymyrraeth na fwriadwyd yn wreiddiol. Mae'r defnydd hyn o'r system gofrestru ddiofyn i newid deinameg y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr sy'n cofrestru yn mynd y tu hwnt i'r rhesymeg dros gyflwyno'r system gofrestru ddiofyn sy'n cael ei nodi yn arfer da'r CCC (2014c).

Mae hyn yn codi cwestiynau o ran diwydrwydd a ffyddlondeb gweithredu'r ymyrraeth bydd angen eu hystyried yn yr adran olynol.

Gyda'r defnydd hyn a wneir o'r system gofrestru ddiofyn yn ymestyn y tu hwnt i'r hyn noder yn yr arfer da, mae'n codi'r cyfle o ystyried gwaith ehangach y CCC sy'n berthnasol i hyrwyddo'r dewis i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Nid oes lle i ystyried holl weithgarwch a chenhadaeth y CCC yn yr achos hwn, ond mae rhai elfennau allweddol sy'n cysylltu'n uniongyrchol gyda'r sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr. Y brif elfen yn hyn o beth yw'r defnydd o ysgoloriaethau'r CCC fel arf polisi newid ymddygiad, mewn cytgord gyda'r system gofrestru ddiofyn:

“Yr adborth oddi wrth swyddogion cangen a staff academiaidd sydd wrthi'n cofrestru myfyrwyr yn yr hydref yw eu bod nhw'n gweld hyn [cofrestru di-ofyn] fel ffordd o ddarbwylllo myfyrwyr wrth gofrestru, ac mae'r ail gylch o ysgoloriaethau yn Hydref yn ffordd arall o'u darbwylllo – ‘os wyt yn parhau'r gyda'r cofrestriad fel hyn yna mae'n bosib i ti dderbyn ysgoloriaeth cymhelliant’ – sy'n swm sylweddol, £500” (cyfweliad).

Mae hyn yn clymu i mewn gyda phenderfyniad y CCC i gyflwyno ail gohort o'r ysgoloriaethau yn yr Hydref (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2015b), ac i bwysleisio Ysgoloriaethau Cymhelliant ar draul y Prif Ysgoloriaethau (cyfweliadau). Deallir y defnydd hwn o'r ysgoloriaethau fel ffactor ychwanegol (i'r system gofrestru ddiofyn) sy'n medru cael ei ddefnyddio yn y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr (cyfweliadau). Cyflwyno'r dyfyniad hwn swyddogaethau ymyrryd ymddygiadol y tu hwnt i'r defnydd o system gofrestru fel ffordd o newid y rhagosodiad yn unig (er ein bod eisoes wedi ymestyn y rhagosodiad i'r sgwrs) trwy grybwyll y defnydd o gymhelliant ariannol fel ffactor. Yn ddjarwybod, yr hyn a welwn yn yr achos hwn yw swyddogaethau sy'n targedu ymddygiad awtomatig (dewis rhagosodedig) ac adlewyrchol

(cymhelliant ariannol). Ynghyd â'r defnydd dwysach o'r ymyrraeth i newid deinameg y sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru, mae hyn yn estyniad pellach i'r ymyrraeth daclus a chynnil sydd wedi'i amlinellu yn arfer da'r CCC (2014c).

Mae angen cwestiynu a yw'r ymyrryd hyn, sy'n ddwysach trwy anelu at achosi newid gwybyddol a thrwy'r defnydd o gymhellion ariannol sylweddol, yn bradychu'r ymrwymiad i ryddid dewis y myfyriwr - ymrwymiad sydd o bwys i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r gydnabyddiaeth o ddefnydd y system o gofrestru ddiofyn i newid y sgwrs, a rhyngweithiad y system o gofrestru ddiofyn gyda'r rhaglen ysgoloriaethau yn arwain at ystyried yr egwyddor o ryddid dewis yn ehangach, yn enwedig gan fod y system gofrestru ddiofyn yn dylanwadu ar ddyluniad y rhaglen ysgoloriaethau. Gyda'r swyddogaeth ymyrryd sy'n targedu newid gwybyddol, ac yn edrych i "ddarbwylllo" (cyfweliadau) ac i "berswadio" (cyfweliadau) myfyrwyr - a yw'r ymyrraeth yn or-dadol ar draul yr egwyddorion Rhyddfrydol pwysleisir fel gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi (Thaler a Sunstein, 2003). Gan ein bod yn cwestiynu'r ymrwymiad hyn i ryddid dewis mewn perthynas ag elfennau o genhadaeth y CCC sydd y tu hwnt i'r defnydd o system gofrestru ei amlinellir yn yr arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c) mae modd ystyried y rhain fel rhan o'r ddadl foesol hyn. Mae modd mantoli ymyrraeth ar sail nid yn unig ei swyddogaeth gweithredu ond hefyd yn nhermau lles (Thaler a Sunstein, 2008). Nid yw cyfiawnhad o ymyrraeth yn nhermau lles yn debygol o ddarbwylllo "the most ardent libertarians [... that] are concerned about liberty and free choice rather than about welfare" (Thaler a Sunstein, 2008: 242). Ond mae'r defnydd o ddewis rhagosodedig eisoes wedi goresgyn y ddadl rhyddid dewis absoliwt "ardent libertarians" (Thaler a Sunstein, 2008: 242). Yr hyn sydd angen ei ystyried felly yw a ydy'r golled gymharol o

ryddid dewis trwy ymyrryd yn ddwysach yn medru cael ei fantoli gan ystyriaeth o les cymharol y myfyriwr?

Gwelwn fod y CCC yn gweithredu'n sylweddol, fel rhan o'i genhadaeth ehangach, i sicrhau bod modd dirnad y lles sy'n deillio o astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Gellir rhannu'r rhain i ymdrechion i bwysleisio lles addysgol a lles economaidd. Mae'r lles addysgol yn gysylltiedig gydag ehangu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg, y tuedd i astudio mewn grwpiau llai trwy gyfrwng y Gymraeg a'r gefnogaeth ychwanegol sy'n cael ei gynnig i fyfyrwyr sy'n astudio trwy'r Gymraeg (cyfweiliadau). Roedd y gefnogaeth hon yn cael ei "amlygu gan diwtoriaid cofrestru, hynny yw os bod y myfyriwr yn ansicr am unrhyw reswm yna roedd yn hollbwysig eu bod yn ymwybodol o'r gefnogaeth ychwanegol oedd ar gael iddynt" (cyfweiliad). Fel rhan o hyn pwysleisir y sgiliau cyflogadwyedd o astudio trwy gyfrwng y Gymraeg, sgiliau oedd yn cael eu ffurfioli trwy'r Dystysgrif Sgiliau Iaith. Yn hyn o beth, gwelwn bwyslais ar les economaidd - gyda'r CCC yn gweithio i sicrhau bod dros 300 o gyflogwyr yn cydnabod y Dystysgrif Sgiliau Iaith (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 11). Mae'r Dystysgrif Sgiliau Iaith yn cynnig cydnabyddiaeth fwy eglur o sgiliau iaith myfyrwyr, sgiliau byddent yn debygol o ddatblygu fel rhan o'u cwrs gradd. Gwelwn yng ngwaith y CCC i sicrhau bod cyflogwyr yn cydnabod y dystysgrif ymgais benodol i gynyddu gwerth sgiliau yn yr iaith Gymraeg.

Elfen amlwg sy'n cyfrannu at les economaidd myfyrwyr yw'r ysgoloriaethau. Gwelwn fod cyfraniad yn yr achos hwn i sefyllfa ariannol y myfyrwyr trwy'r ysgoloriaeth ei hun, ond bod lles economaidd ehangach i'r ysgoloriaeth hefyd. Nid oedd hyn yn ganlyniad atodol yn unig, gyda'r CCC yn sicrhau cyfnodau profiad gwaith i dros 150 o fyfyrwyr yn flynyddol (Coleg Cymraeg Cenedlaethol,

2016: 11). Dengys bod hyn oll yn cyfrannu at ganlyniadau'r Fframwaith Addysgu Rhagorol sy'n amlygu bod myfyrwyr cyrsiau Cymraeg yn dueddol o gael swyddi gwell ar ôl graddio (Golwg 360, 2017). Mae'n bosib cwestiynu'r honiadau hyn, yn enwedig gan fod y data yn ddibynnol ar gyrsiau gradd penodol a chysiau galwedigaethol (gweler Lines, 2016). Er nad yw'r elfennau hyn yn cael eu nodi fel ffactorau all effeithio ar y fantolen costau a buddiannau wrth ystyried lles myfyrwyr, gwelwn fod cysylltiad eglur i genhadaeth y CCC yn cysylltu'r defnydd o system gofrestru ddiofyn a'r elfennau ehangach hyn.

7.5 Ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso

Awgryma nodweddion yr ymddygiad sy'n darged a'r arf polisi o ddewis rhagosodedig y dylai hyn fod yn ymyrraeth sy'n cynnig ei hun i gael ei weithredu a'i werthuso mewn modd sy'n gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwelwn yn yr adran yma bod ystod o ffactorau yn golygu nad dyma fel y mae hi. Mae hyn yn cyfrannu at ddadl sy'n amlygu'r anawsterau o ran ystyried y defnydd o hapbrofion i werthuso'r ymyrraeth. Daw'r ddadl yma er gwaethaf y dybiaeth gychwynnol y byddai'r defnydd o arf polisi ymddygiadol (dewis rhagosodedig) yn cynnig ei hun i weithdrefn gwerthuso o'r fath. Yn dilyn hyn, cynigir dadl bod cyfyngiadau sylweddol yn deillio o'r cyd-destun polisi a sefydliadol i'r ymyrraeth - cyd-destun sy'n golygu bod yr ymyrraeth ond wedi'i gyflwyno fel enghraifft o arfer da yn hytrach nag fel ymyrraeth gynnil. Arweinia hyn at ddadl bod modd rhagweld cyd-destun o'r fath yn gyffredin mewn sawl cyd-destun wrth ystyried polisi a chynllunio iaith, a bod angen gwerthfawrogiad o hyn i hysbysu ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

7.5.1 Gwerthuso yn erbyn targedau'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol

Mae'r gweithdrefnau gwerthuso sydd mewn lle ar gyfer yr ymyrraeth yn ymateb i'r prif ddangosyddion effaith ar gyfer gwaith y CCC. Hynny yw, y prif ddangosydd sy'n cael ei gyfeirio ato yw'r nifer o fyfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Gwelwn gyfeiriad cyson at y cynnydd yn y nifer hwn yn adroddiadau'r Coleg (er enghraifft, Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016: 9). Roedd y cynnydd yn y nifer o fyfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn destun broliant, ac yn cael ei ddefnyddio fel dangosydd o lwyddiant y CCC yn gyffredinol:

“Mae'r nifer o fyfyrwyr [sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg] yn cynyddu. Ni ar drothwy 5,000 o fyfyrwyr yn astudio trwy gyfrwng y Gymraeg¹¹. Cynnydd o dros 1,000 o fyfyrwyr yn astudio trwy gyfrwng y Gymraeg – mae'r tuedd ar ei fyny, a hynny'n ddiolch i waith y Coleg [Cymraeg Cenedlaethol] i raddau helaeth.” (cyfweiliad)

Pwysleisir hefyd bod modd priodoli'r cynnydd hyn i “feysydd lle mae darpariaeth newydd yn cael ei gynnig, ond hefyd i bynciau mwy traddodiadol lle'r oedd darpariaeth cyfrwng Cymraeg eisoes” (cyfweiliad). Mae'n amlwg felly nad yw'n bosib dibynnu'n unig ar y data hwn i werthuso cyfundrefn system gofrestru ddiofyn y CCC, gan fod ffactorau megis y twf yn lefel y ddarpariaeth hefyd yn cael effaith ar y niferoedd dan sylw. Roedd ymwybyddiaeth o hyn ymysg rheiny oedd yn gyfrifol am yr ymyrraeth, ar lefel prifysgol ac yn y CCC (cyfweiliadau). Er gwaethaf hyn, roedd yn amlwg bod y defnydd o system gofrestru ddiofyn yn cael ei ystyried yn llwyddiant ar sail y profiad o'i weithredu (cyfweiliadau; Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014d, 2014dd, 2015a).

¹¹ Noder mae cyfeiriad i'r flwyddyn academiaidd 2013-2014 yw hyn.

Gwelwn fod dibyniaeth sylweddol ar adborth swyddogion cangen a staff academiaidd, nid yn unig wrth werthuso'r ymyrraeth ond hefyd wrth lunio'r ymyrraeth yn y lle cyntaf. Yn ogystal, tybir bod hyn yn ymestyn i ystyried addasu'r arfer da ar sail profiad o'i ddefnyddio. Gwelwn fod gweithdrefnau'r CCC yn seiliedig i raddau helaeth ar fewnbwn, adborth a chydlyniaeth gyda'r sefydliadau addysg uwch trwy swyddogion cangen y CCC a thrwy staff academiaidd cysylltiol. Mae hyn yn dod i'r amlwg wrth ystyried yr ymyrraeth dan sylw wrth ddilyn trywydd datblygiad y system o gofrestru ddiofyn trwy Fwrdd Academiaidd a Bwrdd Cyfarwyddwyr y CCC (2014a, 2014b, 2014d, 2014dd, 2014ch, 2015a, 2015b). Gwelwn fod yr unigolion sy'n ffurfio aelodaeth y strwythurau yma yn cyflawni swyddi pwysig o fewn eu sefydliadau eu hunain: swyddogaethau sy'n cynnwys bod yn gyfrifol am weithredu ar yr arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c) oddi wrth y CCC. Gwelwn mewn perthynas â'r ymyrraeth yma bod adborth o'r unigolion yma wedi cael dylanwad arwyddocaol:

“Penderfynwyd cyflwyno'r ail ddyddiad [ar gyfer ceisiadau ysgoloriaethau] ar sail tystiolaeth oedd yn dod o ganfyddiad swyddogion cangen a thiworiaid cofrestru” (cyfweiliad 30).

Gwelwn fod dibyniaeth sylweddol ar y ffynhonnell hon o wybodaeth wrth weithredu a gwerthuso effaith yr ymyrraeth:

“Doedd dim glasbrint i'r prifysgolion o ran sut y dylen nhw weithredu system o gofrestru ddiofyn [...] Trwy swyddogion cangen y bydden ni'n derbyn diweddariadau, roedd eu hadborth hwy yn gyrru'r broses - a'u profiadau hwy wnaeth gychwyn hyn i raddau helaeth” (cyfweiliad 29).

Gwelwyd eisoes, yn yr adran sy'n ystyried y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth, bod arbenigedd a phrofiad y swyddogion cangen a staff cofrestru yn fanwl ac yn soffistigedig. Ond, nid yw dibynnu ar adborth o'r fath yn esgeuluso ystyriaeth o'r defnydd o hapbrofion i fesur effaith yr ymyrraeth.

Mae hyn yn arbennig o wir o ystyried nodweddion yr ymddygiad a natur y dewis, sy'n ymddangos fel eu bod yn cynnig eu hunain i fesur effaith trwy'r defnydd o hapbrofion. Hynny yw, mae natur y dewis yn achos yr ymyrraeth yma yn wahanol i'r hyn rydym wedi'i weld eisoes yn y traethawd hwn. Mae gwneud dewisiadau modiwlau yn golygu bod y dewis wedi'i nodweddu gan ddewis deuol pendant a mesuradwy: nid yw'n ddewis ddefnydd iaith mewn cyd-destun rhyngbersonol hyblyg, sydd yn anodd ei fesur.

Yn ogystal, mae nodweddion yr ymyrraeth yn cynnig ei hun i'r defnydd o hapbrofion, neu dulliau tebyg, i fesur effaith y defnydd o gofrestru ddiofyn. Mae'r dull ymyrryd o ddewis rhagosodedig trwy system gofrestru ddiofyn yn cydweddu gyda'r defnydd o hapbrofion i fesur effaith (gweler Service et al., 2014; Bazerman et al., 2015). Mae defnydd o'r arfpolisi hyn yn ôl arfer da'r CCC (2014c) yn golygu bod yr ymyrraeth yn gynnil ac yn fesuradwy. Gellid ystyried bod gwahaniaethau o ran gweithredu'r system ar draws sefydliadau addysg uwch amrywiol hefyd yn ddarwybod yn cynnig amgylchiadau arbrol diarwybod. Trwy gyfuno'r defnydd o hapbrofion a dulliau amgenach, gall fod posibilrwydd ynysu ac adnabod ffactorau sy'n effeithio ar ddewisiadau myfyrwyr o ran cyfrwng iaith astudio addysg uwch. Yn fras, gellir ystyried bod nodweddion yr ymddygiad a'r ymyrraeth yn cynnig eu hunain at y defnydd posib o hapbrofion i werthuso'r ymyrraeth. Diolch i nifer o ffactorau o ran y cyd-destun a'r gweithrediad, mae hyn wedi'i gymhlethu.

Yn gyntaf, gwelwyd yn yr adran flaenorol bod y defnydd o'r system gofrestru ddiofyn yn ymestyn y tu hwnt i'r hyn dybiwyd gan yr arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c) a bod hyn yn cyffwrdd ag elfennau eraill o waith y CCC nad oes modd eu dirnad mor hawdd. Hynny yw, trwy'r defnydd bwriadol o

gofrestru ddiofyn i newid deinameg y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr, a'r defnydd atodol o ysgoloriaethau'r CCC i newid dewisiadau myfyrwyr yn sgil y system gofrestru ddiofyn. Mae'r ymestyniad hyn o ddefnydd y system gofrestru ddiofyn yn ei wneud yn anodd, os nad amhosib, i ynysu effaith y dewis rhagosodedig mewn perthynas â phensaernïaeth dewis y broses gofrestru a phensaernïaeth dewis ehangach y ddesg gofrestru a'r sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru. Mae'r ymestyniad i ddefnyddio'r system gofrestru ddiofyn yn y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr yn golygu nad yw hi'n bosib cadw nodweddion yr ymyrraeth yn gyson, sy'n broblematig o ran eu gwerthuso. Hynny yw, nodweddion sy'n deillio o'r rhyngweithiad ac sy'n amrywio ar y lefel mwyaf sylfaenol diolch i nodweddion yr unigolion (Coulmas, 2013: 9-14). Elfen atodol i hyn yw nad ydy pob myfyriwr yn derbyn yr un ymyrraeth. Nid yw bob myfyriwr yn derbyn yr un ymyrraeth oherwydd hyblygrwydd ac amrywiaeth y rhyngweithiad rhyngddynt a'r tiwtor cofrestru. Hyd yn oed o gadw'r tiwtor cofrestru yn gyson, byddai disgwyl i nodweddion o'r sgysiau hyn i amrywio (Coulmas, 2013: 9-14). Yn amlwg, byddai tiwtor cofrestru effeithiol neu brofiadol yn medru teilwra'r ymyrraeth i'r myfyriwr unigol ar sail gwybodaeth baratoadol cafodd ei gasglu, neu ar sail adborth neu ymagwedd y myfyriwr fel rhan o'r sgwrs.

Gellir adnabod anghysondebau nid yn unig ar lefel unigol yr ymyrraeth ond hefyd ar draws adrannau academiaidd a sefydliadau addysg uwch. Mae gweithrediad anghyson o'r arfer da ar draws, ac o fewn, sefydliadau addysg uwch Cymru yn golygu nad oes modd cymharu effaith yr ymyrraeth yn ddibynadwy ar draws sefydliadau. Ceir trafodaeth o hyn wrth ystyried yr effaith, ac anghenraid y cyddestun sefydliadol, o gyflwyno'r ymyrraeth hyn fel arddeliad o arfer da wrth

drafod ffyddlondeb a diwydrwydd gweithredu'r ymyrraeth. Wrth ystyried y posibilrwydd o ddefnyddio hapbrofion i werthuso'r ymyrraeth, mae'r anghysondeb yn golygu na fyddai modd sefydlu grŵp rheolaeth, cadw'r ffactorau'n gyson ac addasu ffactorau ynysedig neu unigol (Haynes et al., 2012: 24-26). Nid yw'n bosib defnyddio'r data meintiol hanesyddol o ran y nifer o gofrestriadau oherwydd yr anghysondeb hwn, ond hefyd oherwydd y niferoedd bychain sy'n cael eu targedu gan yr ymyrraeth.

Mae'r ffactorau hyn yn cwestiynnu'r posibilrwydd o ddefnyddio hapbrofion i fesur effaith yr ymyrraeth, fel y mae'r ymyrraeth wedi'i lunio. Un posibilrwydd gall arwain at ddefnyddio hapbrofion yw i addasu'r ymyrraeth a'i weithrediad i hwyluso'r defnydd o hapbrofion. Adleisia hyn y drafodaeth o'r defnydd o hapbrofion mewn cyd-destun polisi cymhleth gafwyd mewn perthynas â Twf yn adran 5.5.3. Mae Hawe et al. (2004) yn trafod y defnydd o hapbrofion i fesur effaith ymyrraethau cymhleth. Tybir bod yr ymyrraeth hon, gydag mwy nag un elfen o ddull ymyrryd a defnydd afreolus o'r dulliau hyn, yn medru cael ei ddisgrifio fel ymyrraeth gymhleth. Cynigia Hawe et al. (2004: 1561) "a radical departure from the way large scale interventions are typically conceptualised. This could liberate interventions to be responsive to local context [...] the key lies in looking past the simple elements of a system to embrace complex system functions and processes". Mae hyn yn cyferbynnu â phwyslais yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar ymyrraethau cynnil a manwl (gweler SGSR, 2015; Service et al., 2014; Haynes et al., 2012). Hyd yn oed wrth arddel dull amgen o fesur effaith, gwelwn fod pwyslais yn cael ei roi ar ddiffinio'r ymyrraeth yn eglur, cynnil ac yn fanwl (SGSR, 2015: 5). Amlyga hyn bod posibilrwydd i'r defnydd

o hapbrofion parthed ymdrechion polisi a chynllunio iaith gynnig addasiad i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Ffactor ategol i hyn yw'r ystod helaeth o ffactorau sy'n effeithio ar niferoedd myfyrwyr yn gyffredinol, gan gynnwys niferoedd myfyrwyr cyfrwng Cymraeg.

Nodwyd effaith nifer o'r ffactorau hyn, megis:

“polisi nifer y myfyrwyr sy'n astudio Safon Uwch drwy gyfrwng y Gymraeg [...] nifer y myfyrwyr sy'n medru'r Gymraeg sy'n dewis astudio mewn prifysgol yng Nghymru [...] y patrymau o ran dewisiadau pynciol/disgyblaethol [...] effaith polisiâu Llywodraeth Cymru a/neu Lywodraeth y Deyrnas Gyfunol o ran cynhaliaeth ariannol i fyfyrwyr [...] y graddau y gellir adnabod galw eglur gan gyflogwyr am raddedigion sy'n medru'r Gymraeg ac sydd wedi astudio trwy gyfrwng y Gymraeg [...] myfyrwyr sy'n astudio cyrsiau rhan-amser [...] newidiadau ym maes Hyfforddiant Cychwynnol Athrawon” (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2017: 2-3)

Dadleuir bod y ffactorau ‘caled’ hyn, ynghyd â chyd-destun polisi heriol (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2017: 8-9), wedi “milwrio yn erbyn datblygiad addysg uwch cyfrwng Cymraeg” (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2017: 3). Er gwaethaf y ffactorau hyn, hawlia'r CCC bod cynnydd yn cael ei wneud (2017: 3). Amlyga hyn bod ffactorau caled o'r fath yn cael effaith arwyddocaol ar y niferoedd o fyfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'r cyd-destun hyn yn ei wneud yn anodd gwerthuso cenhadaeth ehangach y CCC sy'n ceisio ymateb i'r ffactorau caled hyn megis ehangu'r ddarpariaeth a chyllido staff academiaidd (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2017: 9); ac, wrth reswm, mae hyn yn ymestyn i ymyrraeth megis arddel system gofrestru ddiofyn.

Yn y cyd-destun hwn, gwelwn fod penderfyniadau caled ynghylch darpariaeth yn medru cael effaith sylweddol ar y nifer o fyfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Gwelwyd cydnabyddiaeth o hyn ymysg y swyddogion polisi (cyfweiliad 30; 31; 32), yn enwedig mewn perthynas â thuedd i astudio'n rhan-

amser. Mae'r ddealltwriaeth hon hefyd yn ymestyn i Lywodraeth Cymru wrth iddynt arsylwi ar yr hyn sy'n digwydd mewn perthynas â'r Gymraeg mewn sefydliadau addysg uwch (cyfweiliad 36). Noder bod cynnydd ystadegau'r flwyddyn academaidd 2014/15 yn y nifer o fyfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg yn sgil tuedd cryf o gynnydd yn y nifer o fyfyrwyr rhan-amser (Lines, 2016: 1). Gwelwn yn hyn, nid yn unig fod modd priodoli'r cynnydd i dueddiadau o ran astudio'n rhan-amser yn unig, ond hefyd i gyrsiau unigol: "Y rheswm dros y cynnydd hwn oedd y ffaith bod nifer y myfyrwyr ôl-radd rhan-amser oedd yn astudio cwrs meistr mewn Ymarfer Addysgol ym Mhrifysgol Caerdydd wedi codi" (Lines, 2016: 1). Mae hyn yn dystiolaeth bendant o'r modd y mae ffactorau caled, megis datblygiadau yn y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg, yn medru effeithio ar niferoedd y myfyrwyr sy'n astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Yn y cyd-destun hwn, tybir ei fod yn anodd priodoli effaith penodol i'r defnydd o system gofrestru ddiofyn, sy'n cyfrannu at y posibilrwydd o werthuso'r ymyrraeth yn effeithiol. I'r perwyl hyn, mae modd dadlau bod hyn yn ffactor arall sy'n ei wneud yn anodd rhagweld defnydd priodol o hapbrofion i werthuso'r ymyrraeth. Mynegir hyn yn bennaf trwy'r anallu i ynysu effaith newid y dewis rhagosodedig trwy system gofrestru ddiofyn, ond hefyd oherwydd y niferoedd gymharol fychain o fyfyrwyr dan sylw.

7.5.2 Ffyddlondeb gweithredu

Wrth ystyried ffyddlondeb gweithredu'r ymyrraeth, y prif fater sydd angen ei ystyried yw'r cyd-destun sefydliadol a pholisi a'r effaith mae hyn yn ei gael ar y modd y cyflwynwyd yr ymyrraeth. Nid yw'r is-adran yma yn ailadrodd ystyriaeth o'r defnydd o'r dewis rhagosodedig fel arf yn y sgwrs rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr. Nodwyd eisoes, yn yr adran flaenorol, yr anawsterau o ran rheoli

ymyrraeth ymhle mae'r elfen weithredol sy'n achosi'r newid ymddygiad dymuniedig yn dibynnu ar ryngweithiad rhwng actorion cymdeithasol. Yn ogystal, gwelwyd bod y defnydd hwn yn cael ei gydnabod gan swyddogion polisi a'i fod yn cael ei ystyried fel ymestyniad naturiol i'r defnydd o ddewis rhagosodedig fel rhan o system gofrestru ddiofyn. Ystyrir felly nad yw hyn yn enghraifft o'r ymyrraeth yn gweithredu yn anffyddlon i'r hyn gynlluniwyd. Ceir trafodaeth bellach ar hyn yng nghasgliad y bennod, wrth ystyried yr ymyrraeth yn gyfannol.

Mae'r amlinelliad o'r astudiaeth achos yma yn amlygu'r cyd-destun sefydliadol i'r ymyrraeth. Mae'r cyd-destun hyn yn ffactor arwyddocaol yn niwydrwydd a ffyddlondeb gweithredu'r ymyrraeth. O safbwynt ymagwedd ymddygiadol, disgwylir i ymyrraeth gael ei weithredu yn fanwl gywir - gan gofio bod manylion bychain yn medru cael effaith sylweddol ar effaith yr ymddygiad (Thaler a Sunstein, 2008: 3). Gan ystyried bod yr ymyrraeth hon wedi'i gyflwyno trwy arfer da gan y CCC (2014c), nid yw'n rhesymol disgwyl bod yr ymyrraeth yn cael ei weithredu'n gyson ar draws sefydliadau addysg uwch Cymru. Ystyriaeth atodol i hyn yw absenoldeb unrhyw gysondeb o ran systemau cofrestru ar draws, ac o fewn, sefydliadau addysg uwch Cymru. Hynny yw, nid oedd sylfaen cadarn i'w adeiladu arno yn bodoli yn y lle cyntaf. Wrth ystyried hyn, mae'n werth nodi'r cynnydd sylweddol wrth gyflwyno'r system gofrestru ddiofyn. Ond, nid yw'r ymyrraeth yn gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi wrth ystyried yr amrywiaeth sylweddol wrth ei weithredu, ac sy'n anorfod diolch i'r cyd-destun sefydliadol a pholisi a dull cyflwyno'r ymyrraeth.

Gwelwn fod yr amrywiaeth hyn yn bennaf diolch i wahaniaethau ar draws sefydliadau addysg uwch. Hynny yw, cyfuniad o brosesau a threfniadau

sefydliadol mewnol a gwaith yr unigolion oedd â'r cyfrifoldeb o gyflwyno'r arfer da yn arwain at systemau oedd yn wahanol i ryw raddau. Er gwaethaf hyn, gwelwyd tystiolaeth bod yr ymyrraeth yn medru dylanwadu ar hyn. Yr enghraifft fwyaf arwyddocaol o hyn oedd effaith y cylchlythyr arfer da fel arf i berswadio systemau canolog prifysgolion i gasglu gwybodaeth am allu iaith myfyrwyr. Nodwyd cyfwelai oedd yn ymwneud neu'n gyfrifol am systemau cofrestru o fewn prifysgolion, bod:

“arferion sefydliadol yn anodd iawn i'w newid, yn enwedig os mae'r system heb ei newid ers gyfnod ta beth” (cyfweliad 28).

Mynegwyd gwerth y cylchlythyr mewn ymateb i'r anhawster hyn yn eglur:

“heb y cylchlythyr o'r Coleg [Cymraeg Cenedlaethol], doedd y gofrestrfa ddim yn fodlon gweithredu'r system [gofrestru ddiofyn]” (cyfweliad 27)

“Mae'r brifysgol wedi mabwysiadu system sy'n holi darpar fyfyrwyr am eu sgiliau iaith, ond roedd hyn yn ganlyniad i waith sylweddol o ran eu perswadio nhw - hynny yw, pwysau o'r ochr [ddarpariaeth] Gymraeg, o swyddogion canolog ac arfer da'r Coleg [Cymraeg Cenedlaethol]” (cyfweliad 28).

Amlygir yn y dyfyniadau hyn bod yr arfer da wedi llwyddo i gael effaith nid fel gorchymyn, ond fel ffactor yr oedd yn medru cefnogi gwaith yr unigolion oedd yn gweithio gydag a thrwy'r CCC. Hynny yw, unigolion megis swyddogion cangen a staff sy'n gyfrifol am y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg o fewn sefydliad addysg uwch. Roedd cydnabyddiaeth o hyn ymysg uwch-swyddogion y CCC, ond tuedda hyn i fod yn gysylltiedig gyda datganiadau o “gefnogaeth” i waith y prifysgolion o ran eu darpariaeth cyfrwng Cymraeg a chyfrifoldeb y Coleg parthed hyn (cyfweliad 29). Noder yn sgil hyn bod yr ymyrraeth wedi'i gyflwyno nid yn unig trwy'r cylchlythyr arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2014c) ond hefyd trwy'r unigolion hynny oedd yn cynrychioli'r sefydliadau addysg uwch ar Fwrdd Academiaidd a Bwrdd Cyfarwyddwyr y CCC. Gellir dadlau bod

hyn yn cyfiawnhau penderfyniad y CCC i amlinellu hanfodion yr ymyrraeth yn unig wrth gynnig canllawiau ar weithredu'r arfer da (Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2104c: 3), ac i beidio â chynnig "glasbrint manwl" i'r sefydliadau addysg uwch (cyfweiliad 29). Awgrymir bod hyn yn galluogi i fewnosod y system o gofrestru ddiofyn mewn modd hyblyg gyda systemau cofrestru prifysgolion oedd eisoes yn bodoli, sy'n blaenoriaethu gweithrediad effeithiol yr ymyrraeth ar draul ei gysondeb. Wrth gwrs, mae hyn ond yn berthnasol i'r sefydliadau penderfynodd weithredu'r arfer da. Dylid nodi unwaith yn rhagor nad yw'r CCC yn medru cymell prifysgolion i'w weithredu, a gwelwn fod rhai sefydliadau addysg uwch wedi penderfynu peidio ag ymwneud gyda'r ymyrraeth. Mae'n bosib bod hyn wedi newid yn y cyfnod yn dilyn casglu'r data go gyfer y traethawd hwn, ond roedd argraff gyffredinol mae'r unig brifysgol nad oedd yn gweithredu system gofrestru ddiofyn oedd Y Drindod Dewi Sant. Yn ogystal, roedd ond yn bosib casglu argraffiadau a thybiaethau am weithrediad cofrestru di-ofyn o fewn prifysgolion - hynny yw, ar draws adrannau unigol (gweler troednodyn 44).

Amlyga'r astudiaeth achos yma nad yw ymagwedd ymddygiadol yn cynnig gwerthfawrogiad digonol o effaith cyd-destun lleol ar ymyrraeth. Neu, bod y pwyslais ar gyffredinoli a safoni yn golygu bod y cyd-destun y mae polisiâu yn cael ei weithredu wedi'i esgeuluso (gweler Hawe et al., 2004). Gwelir hyn mewn perthynas â'r cyd-destun sefydliadol ac yn y cyd-destunau unigol sy'n bodoli ar draws sefydliadau addysg uwch Cymru. Mae'r cyd-destun sefydliadol yn cyfyngu ar y posibilrwydd o gyflwyno ymyrraeth yn y maes hwn mewn ffordd sy'n amgen i'r hyn a welir yn yr astudiaeth achos yma. Byddai cyd-destun rheoleiddiol (gweler, er enghraifft Lunn 2014) yn gyd-destun polisi cyfarwydd i ymagwedd ymddygiadol, ond yn yr achos hwn gwelwn fod nodweddion sy'

nghlwm gyda'r maes polisi (sef polisi a chynllunio iaith) yn cyfrannu at lunio hyn fel cyd-destun dieithr. Gwelwn fod hyn yn deillio yn rhannol o ymdrechion i brif-ffrydio'r iaith. Mynegwyd hyn trwy fodolaeth y CCC a gweithdrefnau a statws addysg uwch trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y sefydliadau addysg uwch unigol. Hynny yw, mae hyn yn gyd-destun ymhle mae'r Gymraeg wedi cael ei ffrydio neu ei fewnosod i system sydd i raddau helaeth yn ymdrin â'r Saesneg. Gwelwn hyn yn benodol yn yr achos hwn ymhle'r oedd diffyg polisi eglur o ran cofrestru myfyrwyr yn golygu bod y Saesneg yn ddewis rhagosodedig ynghyd â dadleuon ehangach ynglŷn â grym y Saesneg (cyfweiliad 33). Mae hyn yn ymhlyg yn y cyd-destun sefydliadol hefyd, gyda'r CCC yn gyfrifol am ddatblygu a hyrwyddo addysg uwch cyfrwng Cymraeg. Her ychwanegol yw nad oedd polisi cofrestru myfyrwyr cyson yn bodoli ynghynt, ac felly bod angen sefydlu'r arfer da hyn trwy ei fewnosod ar systemau oedd eisoes yn amrywiol. Nid yw'n destun syndod bod hyn felly yn arwain at weithrediad anghyson o'r ymyrraeth ar draws, ac o fewn, sefydliadau addysg uwch. Ar y llaw arall, gwelwn fantais yn hyn o beth o safbwynt cynllunio a pholisi iaith, sef yr angen i weithredu yn unol â ffactorau lleol (gweler Grenoble a Whaley, 2006: 19-20). Yn ddjarwybod gall yr hyblygrwydd hwn fod yn fantais, o safbwynt ymagwedd polisi a chynllunio iaith. I ymagwedd ymddygiadol i bolisi, mae'r galw am werthfawrogiad cynnil o'r angen i weithredu yn unol â nodweddion lleol neu raddfa fach yn cynnig tir ffrwythlon ar gyfer trafodaeth bellach. Tybir bod modd i hyn gyfrannu at y drafodaeth o ran llunio polisi iaith ymddygiadol, ynghyd ac enghreifftiau arall ymhle mae'r Gymraeg yn cael ei brif-ffrydio.

7.6 Casgliad

Stori'r astudiaeth achos yma yw'r defnydd o arf polisi ymddygiadol adnabyddus, sef dewis rhagosodedig trwy system gofrestru ddiofyn. Mae'r defnydd o ddewis rhagosodedig yn amlygu ymwybyddiaeth ymddygiadol ymhlyg, a hynny yn adeiladu ar sail y ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n sail i'r ymyrraeth. Er gwaethaf hyn, gwelwn fod yr arf polisi yn cael ei ddefnyddio mewn modd na fyddai'n bodloni nodweddion o ymagwedd ymddygiadol. Arweinia hyn at ystod o nodweddion sy'n golygu nad yw'r ddealltwriaeth, y defnydd o'r arf polisi na'r gweithdrefnau gwerthuso yn medru gwireddu'r uchelgais awgrymwyd yn wreiddiol. Yn ogystal i hyn, gwelwn fod ystod o ffactorau y tu hwnt i'r ymyrraeth yn cyfyngu ar y posibilrwydd a'r graddau y gall yr ymyrraeth fodloni uchelgais ymddygiadol - yn bennaf yn yr achos hwn y cyfyngiadau sy'n deillio o'r cyddestun sefydliadol. Amlygir hyn yr anawsterau sy'n gyffredin o weithredu polisi ym maes polisi a chynllunio iaith. Noder bod yr ymyrraeth dan sylw yn y bennod yma yn unigryw i raddau helaeth, gan fod yr ymddygiad yn yr achos hwn wedi'i nodweddu gan ddewis cadarn y mae modd ei ddirnad. Amlyga hyn bod gwersi ehangach i'r astudiaeth achos, yn enwedig wrth ystyried ymddygiad sydd yn ganlyniad i ymwneud â gwrthrych neu system fiwrocraidaidd. Atega hyn at drafodaethau ehangach am ddefnydd iaith mewn perthynas â thechnoleg (gweler Evas a Cunliffe, 2016).

Mae hyn yn pwysleisio bod dylanwadu ar ymddygiad iaith yn gymhleth, diolch i natur ryngbersonol a chymdeithasol arferol ymddygiad iaith. Amlygwyd hyn mewn perthynas â'r ymyrraeth hyn hyd yn oed – ymhle'r oedd yr ymddygiad wedi'i nodweddu gan ddewis cadarn. Hynny yw, daeth natur ryngbersonol yr ymddygiad i'n sylw mewn perthynas â rôl actorion (y tiwtoriaid cofrestru) a'r her

o dargedu ymddygiad sy'n annatod rhyngbersonol a chymdeithasol. Ar y llaw arall, rydym yn gweld bod modd ffurfioli ymyraethau o'r fath (fel y mae'r arfer da o system gofrestru ddiofyn yn ceisio ei wneud) a thybir bod budd i ymyrraeth megis yr un dan sylw o wneud cysylltiad eglur a bwriadol gyda'r gwyddorau ymddygiadol. Mae'n destun syndod bod yr ymyrraeth yn gweithredu heb gysylltiad neu arweiniad eglur gyda'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, gan fod conglaen yr ymyrraeth yn arf polisi ymddygiadol mor nodedig. Yn wir, er gwaethaf y defnydd o'r arf ymddygiadol enwog hyn, mae diffyg ymwneud â sylw cyffredinol iddo yn yr achos hwn.

Mewnwelediad dadlennol yw'r diffyg sylw sydd wedi'i gynnig yn flaenorol i'r defnydd o system gofrestru ddiofyn yn yr achos hwn. Mae cofrestru ddiofyn yn arf polisi ymddygiadol eglur ac enwog, er yn yr achos hwn, dengys iddo gael ei ddefnyddio heb arweiniad gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r effaith honedig ategir i gofrestru ddiofyn yn cael ei glodfori fel ymyrraeth sydd wedi gwneud cyfraniad arwyddocaol i'r nifer o fyfyrwyr sydd yn astudio trwy gyfrwng y Gymraeg (ac i newid agweddau tuag at yr iaith o fewn prifysgolion - gweler y drafodaeth ar gofrestrfeydd yn yr adran olaf). Er gwaethaf y gydnabyddiaeth eang hon o lwyddiant yr ymyrraeth, mae diffyg nodedig i gydnabod effaith yr ymyrraeth yn ehangach. Nid yw'r defnydd o system gofrestru ddiofyn yn cael ei adrodd yn adroddiadau blynyddol y CCC (er enghraifft, gweler Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 2016), nac ychwaith yng Nghynllun Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol (2017). Ymestynna'r diffyg hyn i Lywodraeth Cymru; er enghraifft, gwelwn yn adroddiadau Lines (2016; 2017) ar sefyllfa'r Gymraeg yn sefydliadau addysg uwch Cymru nad oes cydnabyddiaeth o'r defnydd o system gofrestru ddiofyn oedd eisoes yn gweithredu yn erbyn y cyfnod dan sylw yn yr

adroddiad. Ni chynigiwyd esboniad o'r absenoldeb hyn o ddogfennaeth y CCC gan swyddogion y CCC gyfwelwyd fel rhan o'r ymchwil. Nid yw'n amlwg pam bod diffyg sylw i'r defnydd o gofrestru ddiofyn, ond mae'n bosib bod diffyg cydnabyddiaeth gan y CCC yn arwain at y diffyg sylw gan Lines (2016; 2017).

8. Casgliadau

8.1 Cyflwyniad

Diben y bennod, olaf, yma yw cynnig trafodaeth sydd yn ymateb yn uniongyrchol i gwestiwn ymchwil y traethawd hwn:

I ba raddau mae ymdrechion polisi a chynllunio iaith sydd â'r nod o adfer y Gymraeg yn gyson neu yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi?

Yn ogystal, mae'r bennod yn cynnig sylw i is-amcan y traethawd hwn i gynnig adborth i'r gwyddorau ymddygiadol i bolisi ar sail ystyried yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. Mewn ymateb i'r cwestiwn ymchwil, mae modd adnabod tri phrif gasgliad i'r traethawd:

1. Bod modd adnabod defnydd eglur o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn yr ymyraethau dan sylw sydd yn anghydawns ac ymagwedd o'r fath.
2. Bod modd adnabod elfennau o'r ymyraethau dan sylw, sydd yn ddjarwybod, yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.
3. Bod modd adnabod elfennau o'r ymyraethau dan sylw sydd yn anghydawns ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Cynigir bod dwy prif ddadl yn ymddangos o'r casgliadau hyn. Yn gyntaf, bod y casgliadau yn cynnig cyfiawnhad i waith pellach o gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i bolisi i faes polisi a chynllunio iaith. Mae hon yn ddadl sy'n berthnasol i ymgymhwysiad deallusol yn ogystal ag ymarferol. Tybir mai elfen sylweddol ymdrech i'r perwyl hwn fyddai i lunio fframwaith polisi iaith ymddygiadol ellir ei ddefnyddio i gynnig arweiniad i'r gwaith o lunio ymdrechion polisi a chynllunio iaith sy'n gyson â'r ymagwedd ymddygiadol i

bolisi. Yn ail, mae'r casgliadau yn amlygu'r angen i ddychwelyd i'r llenyddiaeth newid ymddygiad gydag adborth o waith y traethawd hwn. Tuedda'r adborth hwn ddeillio o'r casgliad bod elfennau o'r ymyraethau dan sylw yn anghydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn olaf, bydd ystyriaeth o'r ymatebion posib i'r dadleuon hyn.

8.2 Themâu'r fframwaith archwiliadol

Cyn mynd ati i drafod y tri chasgliad nodwyd uchod, ceir amlinelliad o gasgliadau cyffredinol ar sail tair thema'r fframwaith archwiliadol. Mae hyn yn cynnwys trafodaeth sydd yn deillio o'r ddau adolygiad o lenyddiaeth ar ddechrau'r traethawd, ond mae'n canolbwyntio ar ddarganfyddiadau'r astudiaethau achos. Cyn symud ymlaen i hyn, dylid nodi bod y fframwaith archwiliadol a luniwyd i'w ddefnyddio fel rhan o'r gwaith wedi profi'n effeithiol. Roedd llunio'r fframwaith yn mynnu cydbwysu'r angen i lunio fframwaith oedd yn ddigon manwl i fedru cynnig arweiniad i'r ymchwil. Ar y llaw arall, roedd angen i'r fframwaith fod yn ddigon eang fel nad oedd yn esgeuluso elfennau o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gall hyn gynnwys nodweddion neu elfennau penodol, neu ymagwedd oedd yn perthyn i fframwaith penodol. I'r perwyl hyn, roedd yn allweddol bod yr adolygiad o lenyddiaeth yn medru rhoi sylw teilwng i ddetholiad priodol o'r fframweithiau polisi ymddygiadol safonol er mwyn hysbysu'r gwaith o lunio'r fframwaith. Yn ogystal, roedd ystyriaeth o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn ehangach yn gwneud cyfraniad arwyddocaol i'r fframwaith, megis y pwyslais ar nodweddion penodol sy'n elfennau pwysig o ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Ystyrir bod y fframwaith archwiliadol wedi ymateb i'r gofynion uchod, ac wedi profi'n llwyddiant ymarferol. Roedd strwythuro'r fframwaith ar sail y tair thema

yn galluogi i elfennau penodol cael eu hategu i'r gydran berthnasol o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac yn cynnig fframwaith er mwyn ystyried perthynas y themâu hyn yn gyfannol. Un modd nad oedd y fframwaith wedi profi mor llwyddiannus, o bosib, oedd mewn perthynas â gwahaniaethau rhwng cyfeiriadau neu ddefnydd eglur o'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi ac yr enghreifftiau o ymyrryd oedd yn digwydd fod yn gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ni chafodd hyn effaith ar y broses o gasglu ag ymdrin â'r data, ond nid oedd mecanwaith o fewn y fframwaith i wahaniaethu'n benodol rhwng y defnydd eglur neu ymhlyg o ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn ymarferol, prin oedd y cyfeiriadau eglur i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Ystyriaeth ychwanegol wrth ddod ar draws y cyfeiriadau eglur hyn i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi oedd olrhain y gwreiddiau neu'r ysbrydoliaeth i'r cyfeiriadau hyn. Trafodwyd hyn yn gyffredinol, yn bennaf mewn perthynas â dealltwriaeth Llywodraeth Cymru parthed newid ymddygiad, yn y cyflwyniad ac yn y drydedd bennod. Er nad oedd hyn yn brif ystyriaeth i'r gwaith, tybir bod olrhain y gwreiddiau i'r cyfeiriadau hyn yn gallu cynnig mewnwelediadau parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol yn yr achos dan sylw. Enghraifft amlwg o hyn oedd y cyfeiriad at i'r DdCY mewn perthynas ag ymyrraeth Twf. Yn yr achos hwn, nid oedd y cyfeiriad yn hawdd i'w esbonio, ac nid oedd yn ymddangos bod defnydd wedi'i wneud o'r cyfeiriad hyn. Amlyga hyn y posibilrwydd o waith pellach i ddadansoddi'r broses polisi yn benodol, ac i ddilyn trywydd ymlediad yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Jones et al., 2014).

8.2.1 Dealltwriaeth o ymddygiad

Roedd y ddealltwriaeth o ymddygiad oedd i'w weld yn rhan o ymyrraeth Twf yn soffistigedig, ac yn deillio o hirhoedledd yr ymyrraeth ac arbenigedd y

swyddogion prosiect. Roedd y ddealltwriaeth o ymddygiad wedi datblygu dros gyfnod o weithredu'r ymyrraeth, ac wedi'i ffurfioli fel rhan o waith yr ymyrraeth gan weithdrefnau mewnol yr ymyrraeth a welodd y swyddogion prosiect yn rhannu mewnwelediadau ac arfer dda. Yn ogystal, roedd ymgais gan reolwyr a llunwyr yr ymyrraeth i osod strwythur pendant i'r ddealltwriaeth o ymddygiad. Roedd hyn yn bradychu'r methiant i weithredu'r ymyrraeth ar sail un ddealltwriaeth o ymddygiad. Yn hytrach, roedd tensiwn rhwng dehongli trosglwyddiad o'r iaith fel canlyniad i un penderfyniad, neu fel canlyniad i broses o gymdeithasoli iaith. Tua diwedd yr ymyrraeth, gwelwyd tystiolaeth o soffistigeiddrwydd y ddealltwriaeth o ymddygiad yn y defnydd o emosiwn fel arf polisi yn y sesiynau Tylino Babi. Roedd hyn yn nodweddiadol o shifft yng ngweithrediad yr ymyrraeth oedd yn deillio o'r angen tybiedig i gefnogi rhieni yn eu dewis i drosglwyddo'r Gymraeg i'w plant. Yr angen hwn oedd yn gyrru'r defnydd cynyddol o weithgareddau oedd yn normaleiddio'r defnydd o'r Gymraeg ynghyd a'r defnydd o ddeunyddiau megis taflen waith cartref oedd yn cynnig arweiniad i rieni ar sut i gynorthwyo eu plant gyda'u gwaith cartref. Roedd Twf yn arbennig o ddiddorol am i'r ymyrraeth gynnig yr unig achos o gyfeiriad at fodel cydnabyddedig o ymddygiad (Irvine et al., 2008). Daeth y cyfeiriad hwn gan adroddiad allanol o'r ymyrraeth (Irvine et al., 2008) ac nid oes awgrym bod unrhyw ddefnydd wedi'i wneud o'r model er mwyn hysbysu gweithrediad yr ymyrraeth.

Roedd PCAI wedi'i ysbyrdoli gan y ddealltwriaeth eang o ddiffyg defnydd anffurfiol disgyblion ysgol o'r Gymraeg. Nid oedd y ddealltwriaeth o ymddygiad yn seiliedig ar y defnydd o fewnwelediadau'r gwyddorau ymddygiadol. Gwelwyd tuedd i drafod y diffyg defnydd hwn fel ymddygiad iaith 'o fewn y

dosbarth' neu 'ar iard yr ysgol', neu y tu fewn/tu allan i'r ysgol. Tra bod hyn yn ddealltwriaeth braidd yn simplistig, mae'n medru esbonio'r ymddygiad dan sylw i raddau helaeth. Roedd dealltwriaeth soffistigedig o ymddygiad yr ymyrraeth yn deillio o faes ieuenctid, ac yn gweithredu fel sail i brif arf polisi'r ymyrraeth. Roedd profiad o waith ieuenctid ymysg y partneriaid gwahanol oedd yn gweithredu'r ymyrraeth yn hysbysu'r penderfyniad i roi'r cyfrifoldeb am weithredu'r ymyrraeth i ddisgyblion hŷn. Elfen allweddol o hyn oedd i ymbweru a chefnogi'r disgyblion hŷn i ddylanwadu ar ddefnydd iaith y disgyblion iau. Hysbyswyd hyn gan y ddealltwriaeth nad oedd yr athro o reidrwydd yr athro mwyaf priodol i ddylanwadu ar ymddygiad iaith y disgyblion iau. Yn annatod yn hyn yr oedd y dymuniad i ddylanwadu ar ddefnydd iaith y disgyblion iau heb iddynt fod yn ymwybodol o hyn, hynny yw normaleiddio'r defnydd o'r Gymraeg. Roedd ymbweru'r disgyblion hŷn yn galluogi i hyn ddigwydd, ac yn ddadlennol parthed y ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn gyrru'r ymyrraeth.

Roedd dealltwriaeth gynnil o ymddygiad yn sail i'r drydedd astudiaeth achos. Eto, nid oedd y ddealltwriaeth hon yn deillio o'r gwyddorau ymddygiadol. Yn hytrach, roedd gwreiddiau eglur i'r ddealltwriaeth ym mhrofiad swyddogion prifysgolion a'r CCC o ymddygiad myfyrwyr. Roedd y ddealltwriaeth o ymddygiad myfyrwyr yn adnabod gallu'r myfyrwyr i ymddwyn yn rhesymol ac yn afresymol. Yn gyntaf, daeth y ddealltwriaeth fod ymddygiad myfyrwyr parthed eu dewisiadau astudio addysg uwch i'r amlwg wrth ystyried y defnydd y negeseuon marchnata a'r defnydd o ysgoloriaethau i newid ymddygiad myfyrwyr. Mewn cysylltiad â'r ymdrechion marchnata, adnabuwyd shift tuag at ledaenu'r neges parthed addysg uwch cyfrwng Cymraeg i ddisgyblion blwyddyn naw. Roedd y shift yma yn seiliedig ar y ddealltwriaeth bod dewisiadau

myfyrwyr yn seiliedig ar ddilyniant, neu yn gyson dros amser. Ar y llaw arall, roedd cydnabyddiaeth bod ymddygiad myfyrwyr yn medru arddangos nodweddion afresymol. Enghraifft o hyn oedd nodi bod myfyrwyr yn dueddol o ddilyn y “path of least resistance” (cyfweliad 27). Dyma’r ddealltwriaeth arweiniodd at gyflwyno’r arfer da o system o gofrestru ddiofyn. Roedd y ddealltwriaeth yma yn clymu gyda’r ddealltwriaeth bod y dewis i astudio trwy gyfrwng y Saesneg yn ddewis awtomatig. Hynny yw, i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg, roedd yn rhaid i fyfyrwyr wneud dewis bwriadol.

8.2.2 Arfau polisi

Roedd Twf yn dibynnu i raddau helaeth ar y defnydd o swyddogion maes i weithredu’r ymyrraeth. Yn wreiddiol, roedd y swyddogion Twf yn cael eu gweld fel modd o rannu’r negeseuon am fanteision dwyieithrwydd, ac fel modd o ymyrryd yn fwy dwys na dibynnu ar farchnata’n unig i rannu’r neges. Fel rhan o hyn, roedd pwyslais ar gynnal sgwrs gyda rhieni a darpar-rhieni er mwyn rhannu negeseuon Twf. Yn raddol, datblygodd hyn i rôl fwy cefnogol i’r swyddog Twf. Digwyddodd hyn ar y sylweddoliad bod angen cefnogi rhieni yn eu dewis i drosglwyddo’r Gymraeg i’w plant. Roedd y shift hon yn ehangu ar rôl y swyddogion prosiect fel ‘negeswyr’. Dehonglwyd rôl y swyddogion prosiect fel negeswyr gan un o reolwyr yr ymyrraeth (Ioan, 2014) fel rhan o ymdrech yr ymyrraeth i’r fapio i’r fframwaith MINDSPACE. Dyma’r unig ddefnydd eglur o fframwaith polisi ymddygiadol daethpwyd ar ei draws, ond nid oedd y defnydd hwn yn unol â’r hyn ddisgwyliar gan awduron y fframwaith (Dolan et al., 2010: 9).

Yr ysbrydoliaeth i PCAI oedd "rhoi’r cyfrifoldeb o annog defnydd cymdeithasol o’r Gymraeg yn nwylo’r bobl ifanc eu hunain" (Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 2011:

45). Roedd ymbweru'r disgyblion hŷn yn cydfynd gyda'r rhyddid creadigol sylweddol iddynt i lunio a chynnal gweithgareddau fel rhan o'r ymyrraeth. Roedd y disgyblion yn derbyn arweiniad parthed y gweithgareddau hyn, ond nid oedd yn eglur sut bod y gweithgareddau hyn yn arwain at normaleiddio'r Gymraeg. Mewn nifer o achosion, roedd yn amlwg bod trefnu'r gweithgareddau wedi newid ymddygiad y disgyblion hŷn i'r un graddau, os nad yn fwy na'r effaith ar ddefnydd iaith y disgyblion iau oedd yn darged. Roedd y defnydd o ddisgyblion hŷn yn dystiolaeth o effaith posib y negesydd ar ymddygiad (Dolan et al., 2010: 19). I'r perwyl hyn, roedd pwyslais ar ddewis disgyblion i arwain y prosiect oedd yn frwdfrydig dros y Gymraeg, ac a fyddai'n medru arwain ymddygiad iaith y disgyblion iau.

Y prif ysgogiad i gynnwys y drydedd astudiaeth achos oedd y defnydd o system gofrestru ddiofyn, sydd yn arf polisi ymddygiadol enwog (Service et al., 2014: 9). Er bod y defnydd o system gofrestru ddiofyn i newid y rhagosodiad yn enghraifft enwog o arf polisi ymddygiadol, ni ddaethpwyd ar draws unrhyw dystiolaeth bod y defnydd ohono yn yr achos hwn wedi'i hysbysu gan yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Roedd hyn yn destun syndod, ond mae'n bosib bod enghreifftiau enwog (yn enwedig parthed cofrestru i drawsblannu organau a meinweoedd yng Nghymru) wedi cyfrannu at ddealltwriaeth leyg o'r arf polisi. Roedd y defnydd o'r system gofrestru ddiofyn yn ymateb pendant i'r canfyddiad bod myfyrwyr yn tueddu i beidio dewis i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg oherwydd bod angen gwneud penderfyniad bwriadol i astudio trwy'r Gymraeg. O safbwynt ymagwedd ymddygiadol, roedd y defnydd priodol hwn yn cael ei gymhlethu gan ddefnydd dwys o'r system gofrestru ddiofyn fel arf i'r tiwtor cofrestru ei ddefnyddio i ddarbwylllo'r myfyrwyr. Arweinia hyn at y

posibilrwydd i gwestiynu'r parch i ryddid dewis y myfyrwyr mewn cysylltiad â'r ymyrraeth.

8.2.3 Ffyddlondeb gweithredu a gwerthuso

Roedd yn anodd sicrhau bod Twf yn gweithredu'n ffyddlon i'r hyn a gynlluniwyd oherwydd y ddibyniaeth ar swyddogion prosiect. Hynny yw, roedd y dull ymyrryd yn annatod rhyngbersonol, ac felly roedd cwrs yr ymwneud rhwng y boblogaeth targed a'r swyddogion prosiect yn medru amrywio'n sylweddol. Roedd rhai elfennau o'r ymyrraeth wedi'u cynllunio'n fanwl, megis yr amserlen o ymyrryd oedd yn arwain i fyny at yr enedigaeth (gweler ffigwr 9). Gyda datblygiad yr ymyrraeth tuag at ddiwedd ei oes, roedd pwyslais cynyddol ar y defnydd o sesiynau Amser Twf a Thymino Babi yn golygu bod mwy o sgôp i'r cyfranogwyr i effeithio ar weithrediad yr ymyrraeth. Roedd hyn yn ei wneud yn anoddach i weithredu'r ymyrraeth fel y'i cynlluniwyd. Gweithredwyd Twf ar sail targedau pendant, ond roedd y rhain yn dargedau meintiol syml megis y nifer o gysylltiadau a gynhaliwyd rhwng swyddogion Twf a rhieni. Amlygodd yr ymyrraeth yr anhawster sydd ynghlwm ag ynysu effaith ymyrraeth benodol ar ymddygiad iaith, yn enwedig yng nghyd-destun ymhle'r oedd yr ymddygiad targed yn aneglur. Hynny yw, roedd Twf yn un dylanwad o ystod eang ar y trosglwyddiad o'r Gymraeg. Er bod yr ymyrraeth wedi'i hysbysu gan ddata'r Cyfrifiad, nid oedd modd defnyddio hyn fel dull gwerthuso effaith effeithiol gan ei fod ond yn cael ei gynnal bob degawd.

Roedd sicrhau bod yr ymyrraeth PCAI yn cael ei weithredu yn ffyddlon yn agos at amhosib. Yn wir, roedd yr ymyrraeth wedi'i lunio i roi cyfrifoldeb am yr ymyrraeth i'r disgyblion hŷn ac roedd hyn yn mynnu aberthiad o lefel o reolaeth dros yr ymyrraeth. Er gwaethaf hyn, roedd rhai elfennau o'r ymyrraeth yn cael

eu rheoli'n fanwl. Er enghraifft, roedd y diwrnodau hyfforddiant yn cael eu llunio'n benodol er mwyn tynnu'r disgyblion i ffwrdd o'r athrawon trwy'r rhaglen o weithgareddau a rôl partneriaid megis yr Urdd a'r Mentrau Iaith yn y diwrnodau. Yn ogystal, daeth y gyllideb oedd yn cael ei ddarparu i'r criwiau o ddisgyblion hŷn i gynnal y gweithgareddau i weithredu fel dull o reoli'r gweithgareddau. Hynny yw, os roedd y disgwyl i wario'r gyllideb yn gweithredu fel ffordd o ysgogi'r disgyblion i gynnal gweithgareddau'r ymyrraeth. Datblygwyd dull o fesur effaith yr ymyrraeth ar sail holiadur hunan-adroddedig (gweler ffigwr 14). Y tu hwnt i hyn, roedd yr ymyrraeth yn cael ei werthuso ar sail holiaduron yn ystod gwrs y prosiectau, ac ar sail diwrnod gwerthuso ar ddiwedd yr ymyrraeth ymhle'r oedd y criwiau o ddisgyblion yn cyflwyno'r gweithgareddau a gynhaliwyd fel rhan o'r ymyrraeth dros y flwyddyn. Roedd elfen arbrolfol gryf yn perthyn i'r ymyrraeth diolch i'r cyfrifoldeb cafodd ei roi i'r criwiau o ddisgyblion i weithredu'r ymyrraeth. Nid oedd yn bosib adnabod cyfle i werthuso'r ymyrraeth trwy'r defnydd o hapbrofion.

Ar yr olwg gyntaf, dylai sicrhau ffyddlondeb gweithredu'r defnydd o system gofrestru ddiofyn fod yn ddigon syml. Hynny yw, fel arf polisi ymddygiadol enwog, mae gwerthuso ymyrraeth o'r fath yn weithgaredd cyffredin. Yr hyn oedd yn cymhlethu'r ymyrraeth oedd y defnydd gwyrddedig o'r system gofrestru ddiofyn fel rhan o ymyrraeth fwy dwys oedd yn cynnwys y tiwtoriaid cofrestru yn ceisio darbwyllo'r myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Roedd hyn yn ei wneud yn anodd ynysu effaith y system gofrestru ddiofyn o'r effeithiau arall ar ddewisiadau myfyrwyr, megis ysgoloriaethau'r CCC neu'r sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru. Yn gysylltiedig â rôl y sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru, pwysleisir mor anodd yw hi i fesur ymddygiad rhyngpersonol. Mae'r posibilrwydd i'r sgwrs

rhwng y tiwtor cofrestru a'r myfyriwr i amrywio'n aruthrol, gydag effaith sy'n anodd ei rhagdybio ar ddewisiadau'r myfyriwr. Yn ogystal, mae'n anodd cynllunio'r elfen yma oherwydd yr amrywiaeth sy'n bosib, ond hefyd oherwydd arbenigedd amrywiol y tiwtoriaid cofrestru. Pwysleisia hyn y cyfyngiadau o werthuso ymyraethau polisi a chynllunio iaith mewn modd sy'n gydnaws a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

8.3 Casgliadau

8.3.1 Defnydd anghyson o ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Y casgliad eang cyntaf mae modd ei adnabod mewn perthynas â'r traethawd hwn yw bod defnydd anghyson o ymagwedd ymddygiadol i bolisi i'w weld yn yr ymyraethau dan sylw. Mae'r casgliad yma yn perthyn yn bennaf i'r astudiaeth achos cyntaf, Twf. Mae dwy elfen o'r ymyrraeth yn gwneud cyfraniad arwyddocaol i'r casgliad hwn, sef: y cyfeiriad yn adroddiadau gwerthuso ac ymchwil sy'n gysylltiedig â'r ymyrraeth (gweler Irvine et al., 2008; Evas et al., 2017) at y DdCY, a'r defnydd ôl-hoc o fframwaith MINDSPACE i resymoli'r ymyrraeth.

Yn gyntaf, mae'r defnydd o DdCY mewn perthynas â Twf yn anghyson o'i hanfod ei hun. Hynny yw, mae'r cyfeiriad at y model cydnabyddedig hwn o ymddygiad yn dod o adroddiad ymchwil a gwerthuso (Irvine et al., 2008) o'r ymyrraeth, nid mewn perthynas â gweithrediad ymarferol yr ymyrraeth. Mae'r methiant i ymwneud gyda'r DdCY yn sgil ei gynnwys yn yr adroddiad (Irvine et al., 2008: 64-66) yn codi cwestiynau am y broses bolisi, a'r penderfyniad i gynnwys y cyfeiriad yn y lle cyntaf. Parthed y casgliad hwn, cwestiynir os bod y defnydd o'r DdCY yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn syml, cwestiynir addasrwydd y ddamcaniaeth i esbonio'r ymddygiad oedd yn darged i

ymyrraeth Twf. Mae'r DdCY yn awgrymu bod gwireddu ymddygiad yn seiliedig ffactorau megis cymhellant ac agweddau tuag at yr ymddygiad (Ajzen, 1991). Mae ei ddefnydd mewn perthynas ag ystod eang o ymddygiadau amrywiol yn ei wneud yn fodel posib i'w ddefnyddio, ond mae modd trafod ei addasrwydd yn yr achos yma. Yn bennaf, mae hyn yn deillio o'r ddealltwriaeth o ymddygiad sy'n gynhenid i Twf sydd yn pwysleisio cefnogi rhieni yn eu dewisiadau, gan fod hyn y tu hwnt i'r ffactorau ymddygiadol y tueddir i ystyried mewn perthynas â'r DdCY. Yn wir, gwelwn fod dadleuon am yr angen i addasu neu i ddisodli'r DdCY yn y gwyddorau ymddygiadol ehangach. Cwestiynir priodoledd y ddamcaniaeth ar sail y ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn gynhenid i ymyrraeth Twf. I'r perwyl hyn, gellir dod i'r casgliad bod y cyfeiriad at y ddamcaniaeth yn anghyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi diolch i'r methiant i werthfawrogi'r ddealltwriaeth o ymddygiad oedd yn gynhenid i'r ymyrraeth ac ar sail y ddadl gysylltiedig o addasrwydd cyffredinol y ddamcaniaeth.

Yr ail enghraifft sy'n cefnogi'r casgliad hwn yw'r defnydd anghyson o ymagwedd ymddygiadol a wneir yn y defnydd ôl-hoc o fframwaith MINDSPACE i resymoli fframwaith Twf. Mae Dolan et al. (2010: 9) yn dadlau "it [MINDSPACE] should not simply be seen as an alternative to existing methods. 'Behaviour Change' is *part* of policy-making, rather than a novel alternative that can be bolted onto policies". Mae'r defnydd, ôl-hoc, o fframwaith MINDSPACE, i ymchwilio a rhesymoli ymyrraeth, felly yn mynd y tu hwnt i'r terfynau eang hyn a ragwelwyd gan Dolan et al. (2010: 9). Casgliad Ioan (2014: 4) o'r gwaith o fapio ymyrraeth Twf i'r fframwaith "oedd bod criw Twf eisoes wedi datblygu cynllun a oedd yn ddjarwybod iddyn nhw yn ateb llawer iawn o'r meini prawf a osodwyd gan y model MINDSPACE". Trafodwyd hyn mewn

manylder yn y bennod ar Twf, ac mae'n deg dod i'r casgliad y byddai defnyddio fframwaith MINDSPACE yn y modd y rhagwelwyd gan Dolan (2010: 9) o bosib yn arwain at lunio ymyrraeth dra gwahanol - hyd yn oed ar sail y drafodaeth a gafwyd yn y traethawd hwn. Er gwaethaf hyn, mae gwaith Iaith Cyf parthed hyn, ynghyd â'r drafodaeth a gafwyd o'r ymyrraeth yn y traethawd hwn yn awgrymu bod elfennau sylweddol o'r ymyrraeth y gellir eu cymhwyso i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Y ddadl sy'n deillio o'r casgliad hyn yw bod angen am ymwneud cywir, systematig a chyfannol gydag ymagwedd ymddygiadol bolisi, gan fod y defnydd anghyson hwn o'r ymagwedd yn awgrymu budd potensial i ymdrech o'r fath.

Yr enghraifft olaf o ddefnydd anghyson o ymagwedd ymddygiadol i bolisi yw'r defnydd o system gofrestru ddiofyn i gynyddu'r nifer o fyfyrwyr sy'n medru'r Gymraeg sy'n astudio ar lefel addysg uwch trwy gyfrwng y Gymraeg, neu'n ddwyieithog. Nid oedd cyfeiriad eglur at y llenyddiaeth newid ymddygiad yn perthyn i'r ymyrraeth hon ac, felly, yn dechnegol, gellir dadlau y dylid ystyried yr enghraifft olaf hon mewn perthynas â'r casgliad nesaf. Ond, penderfynwyd ei drafod mewn perthynas â'r casgliad hwn oherwydd bod y defnydd o system gofrestru ddiofyn fel dull newid ymddygiad yn enghraifft glasurol o arf polisi ymddygiadol (Service et al., 2014: 9).

Mae'r defnydd o gofrestru ddiofyn yn yr achos hwn yn adlewyrchu'r hyn ddisgwylir gan ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac mae dyluniad y system er mwyn cynnig rhagosodiad personol, ar sail gallu iaith, yn ddefnydd soffistigedig o'r arf sy'n gyson gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Ond, gwelwn fod y defnydd o gofrestru ddiofyn yn ymestyn y tu hwnt i derfynau ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gwelwn hyn yn y defnydd o gofrestru ddiofyn mewn

perthynas â'r sgwrs gyda'r tiwtor cofrestru, ac fel arf i ddarbwylllo dewisiadau myfyrwyr - sydd yn awgrymu lefel o dadolrwydd mwy sylweddol na fyddai'n gyson ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Gallai rhesymoli'r defnydd o gofrestru ddiofyn yn yr achos hwn arwain at weithredu'r ymyrraeth mewn modd sy'n gyson ag ymagwedd ymddygiadol, ynghyd â chodi dadleuon diddorol parthed dulliau gwerthuso posib. Cyffyrddwyd â hyn yn yr astudiaeth achos, gan drafod y defnydd o hapbrofion i werthuso ymyraethau cymhleth, megis yr ymyrraeth hon.

Ystyriaeth ychwanegol sydd yn deillio o'r enghraifft hon, ac yn cyfiawnhau ei thrafod yn fan hyn, yw ymdreiddiad ymagwedd ymddygiadol i bolisi cyhoeddus trwy ymwybyddiaeth leyg o'r ymagwedd. Yn yr achos hwn, mae sylw cyhoeddus eang wedi'i gynnig i gyflwyno system feddal o optio allan o roi cydsyniad i roi organau a meinweoedd yng Nghymru (Cynulliad Cenedlaethol Cymru, 2013). Yn y bôn, mae'r system hyn yn gweithredu mewn modd cymharol i'r system o gofrestru ddiofyn yn yr ymyrraeth, hynny yw, lle newidir y dewis rhagosodedig er mwyn achosi newid ymddygiad. Gyda thwf cyffredinol mewn polisi ymddygiadol, mae'n bosib rhagweld y ddealltwriaeth leyg o bolisi ymddygiadol yn cynyddu. Petai'r ddealltwriaeth hon yn cael ei gymhwyso i ymyraethau eraill, heb wneud defnydd bwriadol neu systematig gyda'r llenyddiaeth newid ymddygiad, gall arwain at lunio ymyraethau sy'n bradychu hanfodion ac egwyddorion ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Posibilrwydd arall yw bod ymyraethau 'ymddygiadol', aneffeithiol, o'r fath yn cyfiawnhau toriadau i ymyraethau mwy traddodiadol, a chostus, ar sail dadleuon o gostau cymharol isel ymyraethau ymddygiadol (gweler Benartzi et al., 2017). Gan gymryd cam yn ôl o'r ystyriaethau hyn, yr hyn mae hyn yn ei gynnig yn gyffredinol yw dadl o blaid

ymgymhwysiad systematig a bwriadol o ymagwedd ymddygiadol i bolisi a chynllunio iaith.

8.3.2 Elfennau sy'n gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Yn gyffredinol, mae'r traethawd hwn yn cefnogi'r ddadl bod polisi cyhoeddus oll yn ymgais i newid ymddygiad (gweler Kahneman, 2013; Shafir, 2013; Oliver, 2013), a bod polisi a chynllunio iaith, fel enghraifft o bolisi cyhoeddus (Grin, 2006; Lewis a Royles, 2017), hefyd yn meddu ar newid ymddygiad fel nod cyffredinol. Nid yw'n syndod felly, bod maes polisi, ymhle mae newid ymddygiad yn nod annatod, os ymhlyg, sydd heb ddod i gyswllt bwriadol gyda'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad hyd yma, yn arddangos llu o enghreifftiau posib o elfennau (o'r tair astudiaeth achos) sydd yn gydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn hytrach na chynnig enghreifftiau penodol o hyn ar y pwynt yma, cyfeirir at y modd posib o drosi'r elfennau cydnaws hyn i fod yn elfennau sydd yn gyson gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

Cynigir mai'r ffordd orau o wireddu hyn byddai i adeiladu ar y ddealltwriaeth soffistigedig a chynnil o ymddygiad a oedd yn gynhenid i'r ymyraethau dan sylw. Hynny yw, yn syml, y ddadl yw bod angen diffinio'r ymyraethau hyn mewn termau ymddygiadol (Michie et al., 2013). Gwelwyd nad oedd y ddealltwriaeth gyffredinol hon o ymddygiad oedd yn gynhenid ac yn ymhlyg yng ngweithrediad yr ymyraethau yn arwain at weithredu'r ymddygiad yn gyson ag ymagwedd ymddygiadol. Yn gyffredinol, roedd hyn yn gysylltiedig â'r methiant i ddiffinio'r ymyraethau mewn termau ymddygiadol. Hynny yw, roedd tuedd i gymryd amcan polisi cyffredinol i esgeuluso'r angen i nodi yn eglur yr ymddygiad penodol oedd yn darged. Yn ogystal, gwelwyd tuedd i gysylltu'r ymyraethau gyda mathau penodol o gynllunio iaith, ac i hyn esgeuluso'r angen am amcanion polisi

manylach. Er enghraifft, roedd tuedd i ddehongli ymyrraeth PCAI fel enghraifft o gynllunio defnydd iaith, ac roedd hyn arwain at esgeuluso'r broses o osod amcanion penodol neu ymddygiadol. Yn ogystal, roedd tuedd i gydnabod yr her o ddiffyg defnydd anffurfiol pobl ifanc o'r Gymraeg fel nod yr ymyrraeth; eto, gyda'r canlyniad o esgeuluso'r broses o osod amcanion penodol neu ymddygiadol. Tybir mai'r modd gorau o wireddu'r potensial a gynigir gan y ddealltwriaeth gynhenid o ymddygiad fyddai i ddiffinio'r ymddygiad sy'n darged mewn termau manwl a chywir, yn unol ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Michie et al., 2013: 14; Darnton ac Evans, 2014: 5). Gall hyn arwain at y defnydd llawn o'r ddealltwriaeth o ymddygiad sydd i'w gweld yn yr ymyraethau i dargedu'r ymddygiad penodol sy'n sail i'r newid sy'n darged, gan gynnig cyd-destun i'r ddealltwriaeth o'r ymddygiad ac arwain at y defnydd cynnil o arfau polisi penodol a phriodol.

Gwelir bod hyn yn adeiladu ar brif gryfder, yn nhermau ymddygiadol, yr ymyraethau dan sylw, sef y ddealltwriaeth gynhenid o ymddygiad oedd i'w weld yn ymhlyg ac yng ngweithrediad yr ymyraethau. Yn y bôn, dadl yw hon bod yr elfennau cydnaws hyn yn cynnig eu hunain i gymhwysiad i ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac felly'n gweithredu fel dadl i'r perwyl hyn. Yn hyn o beth, gwelwn yn ogystal bod y ddadl a gynigir yma yn arwain at awgrymu modd o fynd ati i wireddu cymhwysiad o'r fath. Amlyga hyn y posibilrwydd o ddod ar draws elfennau o ymdrechion polisi a chynllunio iaith nad ydynt yn gydnaws, ac yn agored i'w cysoni, i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Arweinia hyn at drydedd brif gasgliad y traethawd hwn sef bod elfennau o'r ymyraethau dan sylw yn anghydnaws ag yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel y mae.

8.3.3 Elfennau anghydawns ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi

Mae'r casgliad hwn yn perthyn i'r elfennau hynny o'r ymyraethau adnabuwyd eu bod yn anghyson neu yn anghydawns ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac nad yw'n bosib eu trin mewn modd all arwain atynt i fod yn gydnaws gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. I raddau helaeth, deillia'r elfennau hyn o natur gymhleth ymddygiad iaith, sydd yn arwain at gymhlethdod yn yr ymyraethau sydd yn ymdrechu i newid ymddygiad iaith. Gwelwyd enghreifftiau o'r cymhlethdod hyn mewn perthynas â nodweddion rhyngbersonol yr ymddygiad iaith oedd yn darged o'r ystod eang o ffactorau sy'n medru dylanwadu ar ymddygiad a dewisiadau iaith ac o natur aml-haenog dilynol yr ymyraethau mewn ymateb i'r elfennau hyn.

Dehonglir bod yr elfennau cymhleth hyn o'r ymyraethau yn anghydawns ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi, sydd yn tueddu i bwysleisio nodweddion unigol, cynnil a phwrpasol yr ymyraethau. Gwelwn fod y pwyslais hwn yn deillio o'r gydnabyddiaeth bod manylion bychain yn medru cael effaith sylweddol ar ymddygiad (Service et al., 2014: 9). Arweinia'r gydnabyddiaeth bod manylion bychain yn medru cael effaith sylweddol at ddylunio ymyraethau sydd yn gynnil ac yn fanwl eu natur. Mae hyn yn cysylltu gyda phwyslais yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi ar y defnydd o hapbrofion i fesur effaith ac i werthuso ymyraethau (gweler Sunstein, 2014: 11; Halpern, 2015: 35; Thaler, 2015: 338). Mae'r defnydd o hapbrofion ar raddfa enfawr, megis yr hyn welir yn ymarfer y BIT, yn gydnaws gyda'r gydnabyddiaeth bod manylion bychain yn medru cael effaith arwyddocaol ar ymddygiad. Arweinia hyn at y posibilrwydd o newid ymddygiad drwy ddylunio ac adeiladu ymyraethau yn seiliedig ar newid

manylion bychain. Gwedda hyn gyda'r defnydd o hapbrofion ar raddfa eang i allu profi ymyraethau yn erbyn ei gilydd, ynghyd ag yn erbyn grŵp rheoli.

Ar y pwynt yma, mae angen ystyried is-amcan y traethawd hwn i gynnig adborth i'r gwyddorau ymddygiadol i bolisi ar sail ystyried yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymdrechion polisi i adfer y Gymraeg. Hynny yw, mae'r elfennau mwyaf diddorol o adborth y gwaith yn gysylltiedig â'r elfennau hyn sydd yn anghydnaws ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r cysyniad o *mudes ieithyddol* (Pujolar a Puigdevall, 2015) yn enghraifft ddadlennol i'r perwyl hyn. Dangoswyd yn yr adolygiad o'r llenyddiaeth newid ymddygiad bod y fframweithiau polisi ymddygiadol sydd wedi gyrru'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn seiliedig ar ddealltwriaeth o natur ddeuol y broses o ymddygiad. Hynny yw, bod proses awtomatig o ymddygiad ar waith, ynghyd â phroses adlewyrchol neu resymol a bod ein hymddygiad yn gyfuniad neu'n gymysgedd o'r ddwy broses hyn (gweler, Kahneman, 2002). Mae modd dehongli'r cysyniad o *mudes* yn y termau hyn. Hynny yw, gellir dehongli'r cyfnod penodol (*mudes*) fel cyfnod wedi'i nodweddu gan broses adlewyrchol o ymddygiad. Yn sgil y cyfnod adlewyrchol hwn, mae ein dewisiadau olynol wedi'u harwain gan gyfeiriad strategol sydd wedi'i osod. Gellir dehongli hyn fel penderfyniad adlewyrchol yn gyrru ymddygiad (mwy) awtomatig. Gall lunio ymyraethau ar y dehongliad hwn gynnig mewnwelediadau gwerthfawr y tu hwnt i faes polisi iaith yn unig.

Mae'r ymyraethau dan sylw yn awgrymu bod y defnydd o hapbrofion yn anodd mewn perthynas ag ymdrechion polisi a chynllunio iaith. Mae natur cymhleth yr ymddygiad a'r ymyraethau yn golygu bod mesur ac ynysu effaith yn dasg anodd - yn enwedig mewn modd sy'n gweddu gyda'r arddeliad o hapbrofion. Mae'n bosib dadlau bod hyn yn deillio yn fwy o natur yr ymyraethau dan sylw, yn

hytrach nag o unrhyw nodweddion sy'n unigryw i ymddygiad iaith. Gwelwyd eisoes bod diffyg i ddiffinio'r ymyraethau dan sylw yn nhermau ymddygiadol – sy'n gam sylfaenol i fynd ati i ddefnyddio hapbrofion a dulliau mesur effaith cadarn. Yn ogystal, mae ymchwil arall eisoes wedi dangos bod modd gwneud defnydd o hapbrofion i fesur effaith ymyraethau newid ymddygiad iaith (gweler Evas a Cunliffe, 2016). Mae Evas a Cunliffe (2016) yn dangos bod modd dylunio ac adeiladu ymyrraeth newid ymddygiad yn unol ag ymagwedd ymddygiadol i bolisi mewn perthynas ag ymddygiad iaith â thechnoleg. Yn sgil ymchwil o'r fath mae'n deg tybio bod mathau gwahanol o ymddygiad iaith yn haws i'w mesur yn defnyddio mecanwaith byddai'n cydfynd â'r defnydd o hapbrofion. Mae hyn yn cydfynd gyda'r ddadl am natur yr ymddygiad dan sylw mewn perthynas ar drydedd astudiaeth achos (gweler adran 7.5). Hynny yw, bod modd ynysu math penodol o ymddygiad ieithyddol a llunio ymyrraeth addas a dull mesur effaith sy'n defnyddio hapbrofion yn sgil hynny.

Mae modd ystyried dulliau amgen i fesur effaith sydd yn rhan o'r ymagwedd ymddygiadol fel dull posib (gweler SGSR, 2015: 5), ond mae hyn yn parhau i esgeuluso'r posibilrwydd o ymyrraeth sy'n gymhleth ei natur. Yn ogystal, mae'r dulliau amgen hyn yn cael eu cwestiynu gan ladmeryddion hapbrofion. Dyma ymhle mae'r ddadl bod yr elfennau anghydnaws hyn yn sbarduno'r angen i ddychwelyd i'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad ac ystyried elfennau penodol ymhellach. Yn benodol, mae angen mynd ati i ystyried ymyraethau sydd yn gymhleth eu natur. I'r perwyl hyn mae modd cyfeirio at alwadau o'r fath o fewn y gwyddorau ymddygiadol eisoes (Hawe et al., 2004). Tybir bod ymdrechion polisi a chynllunio iaith yn faes polisi addas i broblemateiddio hyn mewn gwaith pellach. Yn ogystal, gall hyn arwain at ystyriaeth o ddulliau arloesol o fesur

defnydd iaith, gan gynnwys mesur defnydd iaith ym mheuoedd newydd megis ar gyfryngau cymdeithasol (Zhuravleva et al., 2017).

Yn ehangach, thema oedd yn dod i'r amlwg yn yr astudiaethau achos oedd pwyslais ar ymdrechion i gynnal iaith, yn hytrach nag ymdrechion i *newid* ymddygiad o reidrwydd. Nid yw hyn yn ystyriaeth sydd wedi'i gyfyngu gydag enwi'r maes yn unig. Gweler Kahneman (2013) am drafodaeth o enwi'r maes sy'n deillio o rwystredigaeth a phoblogrwydd maes economeg ymddygiadol a'r tuedd i esgeuluso cyfraniad seicoleg. Ond, mae'r adborth hyn yn mynd y tu hwnt i hyn, ac yn ymateb i'r duedd i ddisgrifio ymyraethau ar sail ymagwedd ymddygiadol i bolisi fel ymyraethau newid ymddygiad (neu 'behaviour change interventions'). Dilyna hyn o'r ddadl sylfaenol bod ymdrechion polisi oll yn ymdrechu i newid ymddygiad. Dadl arall, nad yw'n derbyn sylw cymharol, parthed y defnydd o ymagwedd ymddygiadol yw seilio ymdrechion polisi cyhoeddus ar y ddealltwriaeth orau posib o ymddygiad, sy'n esgeuluso newid ymddygiad fel cysail. Gwelwn fod ymdrechion i adfer iaith yn dod mewn ymateb i'r canfyddiad o shifft iaith (Holmes, 2013: 67-69). Mae hyn yn arwain at bwyslais ar amddiffyn y defnydd o'r iaith o fewn peuoedd penodol (Sallabank, 2011: 280). Enghraifft amlwg o hyn o'r astudiaethau achos oedd cynnwys rhieni oedd yn trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant yn yr ymyrraeth. Y cafeat i hyn oedd yr ystyriaethau ymarferol parthed y gallu i dargedu neu i wahaniaethu'r rhieni oedd yn cymryd rhan yng ngweithgareddau'r ymyrraeth. Yn ogystal, daethpwyd i werthfawrogi rôl y rhieni hyn yn y sesiynau, wrth iddynt gynnig arweiniad i'r rhieni eraill. Ond, roedd cydnabyddiaeth o'r angen i gefnogi'r rhieni oedd yn trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant.

Enghraifft arall oedd y prosiect cymunedol PCAI ym Methesda, ardal ymhle ystyrir bod y Gymraeg yn parhau fel iaith gymunedol gref. Yn hytrach na newid ymddygiad iaith, diben y prosiect oedd cryfhau'r cysylltiadau neu'r rhwydwaith cyfrwng Cymraeg oedd eisoes yn bodoli o fewn y gymuned. Yn ddigon eironig, mae'n bosib mai dyma'r prosiect oedd yn cydweddu orau gyda'r hyn awgrymir gan enw'r ymyrraeth – i *gefnogi arferion* iaith yn hytrach nag i'w *newid*. Mae'r enghreifftiau hyn yn awgrymu bod modd dychwelyd i'r llenyddiaeth newid ymddygiad ac i gwestiynu'r graddau bod *newid* ymddygiad yn amcan gwirioneddol. Os felly, a oes ystyriaethau ymarferol i'r modd gweithredir yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi, ac a yw'r ffocws cyfredol ar *newid ymddygiad* yn golygu bod posibilrwydd o esgeuluso ymdrechion polisi ymddygiadol eraill?

8.4 Cyfraniad ac ymateb

Nodwyd yng nghyflwyniad y bennod yma bod y traethawd hwn yn cynnig casgliadau i'r ddau faes dan sylw, sef i faes polisi a chynllunio iaith ac i'r gwyddorau ymddygiadol. Yn gyntaf, mewn perthynas â pholisi a chynllunio iaith, cynigiwyd y casgliad bod cyfiawnhad i waith pellach o gymhwyso ymagwedd ymddygiadol i ymyraethau polisi iaith. Yn isadran 8.4.1 cynigir peth sylw i hyn, gan ystyried cyfeiriad strategaethau iaith ddiweddaraf Llywodraeth Cymru i'r gwyddorau ymddygiadol a'r defnydd posib o'r fframwaith archwiliadol fel sail ar gyfer ymchwil pellach i'r cyfeiriad hwn. Yn ail, mewn perthynas ag adborth y traethawd hwn i'r gwyddorau ymddygiadol ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi, nodwyd bod elfennau anghydnaws o'r ymyraethau dan sylw yn arwain at fewnwelediadau defnyddiol i'r gwyddorau ymddygiadol. Dau fewnwelediad pwysig yn yr achos hwn yw'r angen i fynd ati i ymateb i ddadl Hawe et al. (2004) am y defnydd o hapbrofion mewn cyd-destunau ymyrryd

cymhleth ac o'r posibilrwydd i'r cysyniad o mudes ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015) i ategu i ddealltwriaeth ymagwedd ymddygiadol o'r elfen amserol (gweler Service et al., 2014: 37-42) i ymyraethau newid ymddygiad.

8.4.1 Polisi iaith ymddygiadol?

Y casgliad cyntaf oedd bod y traethawd hwn yn cynnig cyfiawnhad dros ymwneud pellach, a systematig, rhwng maes polisi a chynllunio iaith ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Un modd amlwg i gyflawni hyn byddai i drafod y defnydd posib o'r fframwaith archwiliadol (gweler adran 4.2) fel sail ar gyfer ymchwil pellach neu fel fframwaith polisi. Cyn mynd ati gynnig rhai pwyntiau ar sail hyn, mae'n werth ystyried y camau mae Llywodraeth Cymru eisoes wedi cymryd i gymhwyso ymagwedd newid ymddygiad yn strategaethau iaith *Bwrw Mlaen* (2014) a *Cymraeg 2050* (2017)¹².

Adroddiad *Bwrw Mlaen* (Llywodraeth Cymru, 2014) cynigiodd y cyfeiriad cyntaf yn strategaethau iaith Llywodraeth Cymru i ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Yn ogystal â bod y cyfeiriad cyntaf, dyma'r ymwneud mwyaf systematig a welwn gan strategaeth iaith y Llywodraeth gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae'r adroddiad yn cynnwys pedair adran, gydag un adran yn canolbwyntio ar "newid ymddygiad ieithyddol" (Llywodraeth Cymru, 2014: 21-23). Mae'r adran yn canolbwyntio ar esbonio model o ymddygiad ar sail cyfres o gwestiynau tybient sydd yn nodweddu proses ymddygiadol siaradwr Cymraeg wrth benderfynnu ar ddefnydd iaith (Llywodraeth Cymru, 2014: 22). Mae'r gyfres o gwestiynau yn cynrychioli model "syml" (Llywodraeth Cymru, 2014: 22), ond unffurf ac or-fecanyddol (Elias, 2014: 6). Noda'r adroddiad bod y model

¹² Adleisia hyn y drafodaeth yn adran 1.5.

yn seiliedig ar y “‘ciws’ isymwybodol” (Llywodraeth Cymru, 2014: 22) sydd yn gyrru ein hymddygiad iaith, sy’n mynd yn groes i’r gyfres o gwestiynau sydd yn awgrym nodweddion adlewyrchol i ddewisiadau defnydd iaith. Awgryma hyn nad oes dealltwriaeth gadarn a chynnil o ymddygiad yn sail i ymdrechion Llywodraeth Cymru parthed y defnydd o newid ymddygiad ieithyddol.

Pwysleisia’r adroddiad mae’r ymateb polisi priodol yw hybu ymdrechion i farchnata’r iaith (Llywodraeth Cymru, 2014: 21-23). Yn benodol, mae’r adroddiad yn cyfeirio at yr angen i ddefnyddio “dulliau marchnata cymdeithasol a newid ymddygiad priodol eraill” (Llywodraeth Cymru, 2014: 21). Nid oes esboniad o’r hyn olygir gan ddulliau newid ymddygiad eraill, ond brolia’r adroddiad am yr ymdrechion marchnata cymdeithasol arfaethedig, megis:

“Cyfres o ymgyrchoedd [...] yn defnyddio arbenigedd marchnata cymdeithasol”

“Gwefan a fydd yn hyrwyddo a hysbysebu”

“[...]defnyddio technegau marchnata cymdeithasol mewn ymyriadau ieithyddol sy’n bodoli eisoes”

“[...]datblygu negeseuon cyson wrth ymgysylltu â’r cyhoedd” (Llywodraeth Cymru, 2014: 21).

Cafwyd trafodaeth ategol o ymdrechion marchnata mewn perthynas ag ymdrechion cynllunio iaith yn y traethawd hwn, gyda’r astudiaeth achos ar Twf a’r defnydd o gofrestru ddiofyn yn cyffwrdd ar elfennau o farchnata. Ond nid oedd y drafodaeth hon gyfystyr ag ystyriaeth gyfannol neu gynrychioladwy o farchnata fel arf polisi a chynllunio iaith. I’r perwyl hyn, tybir bod tir ffrwythlon i ymchwil empeiraidd sy’n ystyried ymgais *Pethau Bychain* a gwaith brandio *Cymraeg* Llywodraeth Cymru, yn ogystal ag ymdrechion i hyrwyddo addysg cyfrwng Cymraeg.

Mae strategaeth *Cymraeg 2050* (Llywodraeth Cymru, 2017b: 78) yn nodi'r angen i gynyddu ein dealltwriaeth o ymddygiad iaith; ac i “weithredu ar sail yr ymchwil diweddaraf ar economeg ymddygiadol” (Llywodraeth Cymru, 2017b: 53). Beryg y byddai'r cyfeiriad hwn at economeg ymddygiadol yn pryfocio Kahneman¹³, ond gan gymryd economeg ymddygiadol yn gyfystyr ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi mae hyn yn gydnabyddiaeth eglur a swyddogol o'r angen am ymwneud pellach rhwng ymdrechion polisi a chynllunio iaith a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Nid oes unrhyw ymwneud systematig na helaeth gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn strategaeth *Cymraeg 2050* (Llywodraeth Cymru, 2017). Yn wir, tri chyfeiriad unigol yw'r holl ymwneud gydag ymagwedd ymddygiadol i bolisi sydd i'w ganfod yn yr adroddiad. Gan gynnwys y cyfeiriad uchod, sef y cyfeiriad mwyaf pendant, noda'r adroddiad yr angen i gynnig sylw i “ddewisiadau ymddygiadol” (Llywodraeth Cymru, 2017: 53) ac i “ddeinameg ymddygiad ieithyddol” (Llywodraeth Cymru, 2017: 78). Pwysleisia hyn bod sgôp pellach i ddefnyddio'r fframwaith archwiliadol i ymchwilio i'r berthynas rhwng ymyraethau polisi a chynllunio iaith ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn y dyfodol.

Yn ogystal i'r awgrymiadau amwys hyn am y posibilrwydd o ymwneud pellach rhwng ymagwedd ymddygiadol i bolisi a strategaeth iaith Llywodraeth Cymru, mae'r traethawd hwn wedi amlygu bod ymwneud o'r fath yn medru cynnig mewnwelediadau dadlennol o ran hanfodion ymyraethau polisi iaith benodol. Tybir, felly, bod modd mynd ati i wneud defnydd ehangach o ymagwedd o'r fath. Un modd o wneud hyn byddai defnyddio'r fframwaith archwiliadol

¹³ Gweler dadl Kahneman parthed enwi'r maes dan sylw, 2013.

lluniwyd ar gyfer yr ymchwil hwn fel cam cychwynnol ar gyfer llunio fframwaith polisi ymddygiadol sy'n addas i faes polisi a chynllunio iaith. Er bod y fframwaith wedi'i lunio fel fframwaith archwiliadol, mae'r hanfodion yn debyg i fframwaith polisi. Mae hyn yn nodwedd gyffredin i fframweithiau polisi o'r gwyddorau ymddygiadol. Er enghraifft, y defnydd o MINDSPACE fel arf gwerthuso ymyraethau polisi (Dolan et al., 2010: 49) a'r fframwaith BCW sydd wedi'i lunio fel fframwaith i lunio ac i werthuso ymyraethau newid ymddygiad (gweler Michie et al., 2014: 201-232). Crëwyd fframwaith archwiliadol eang i sicrhau na chaiff un ysgol o feddwl neu ymagwedd ymddygiadol benodol ei hepgor (gweler adran 4.2), ond roedd hyn hefyd yn gweddu â natur archwiliadol y fframwaith. Mae'r defnydd o'r fframwaith i ymchwilio i'r defnydd posib o ymagwedd ymddygiadol yn yr astudiaethau achos wedi dangos bod modd canfod mewnwelediadau dadlennol i ymyraethau polisi a chynllunio iaith wrth ddefnyddio'r fframwaith.

Tybir, felly, bod modd mynd ati i ddefnyddio, neu ddatblygu, y fframwaith archwiliadol er mwyn ei ddefnyddio fel fframwaith polisi. Cyn mynd ati i ddatblygu'r fframwaith byddai angen ystyriaeth bellach i'r safbwynt moesegol sydd yn deillio o ideoleg Thaler a Sunstein o dadolrwydd Ryddfrydol (2003a; 2003b). Nodwyd ar gychwyn y traethawd bod ideoleg o dadolrwydd Ryddfrydol wedi arwain at y chwyldro yn y defnydd o fewnwelediadau ymddygiadol (Jones et al., 2013: 16). Nid oedd trafodaeth neilltuol o hyn yn rhan o orchwyl y traethawd hwn, gan y cymerwyd cyfiawnhad tadolrwydd Ryddfrydol ar sail ei honiad safonol eang. Yn ogystal, byddai modd cyfeirio at y broses wleidyddol o lunio polisi a chynllunio iaith fel nodwedd o lunio polisi ar y cyd fel cyfiawnhad posib (gweler Darnton ac Evans, 2013; Darnton a Horne, 2013; SGSR, 2015).

Dehongliad arall fyddai i ystyried ymdrechion polisi a chynllunio iaith fel ymdrech i alinio agweddau ac ymddygiad. Hynny yw, ar sail y ddadl ein bod yn methu ymddwyn yn gydnaws a'n hagweddau - ac felly bod hyn yn cynnig cyfiawnhad i addasu'r bensaernïaeth dewis mewn ymgais i alinio agweddau ac ymddygiad (Thaler a Sunstein, 2003a; 2003b). Ond, nid oedd trafodaeth i'r perwyl hyn yn y traethawd, yn rhannol gan fod y tebygrwydd, neu'r honiad o ddefnydd o ymagwedd ymddygiadol eisoes yn arwain at gynnal gwaith empeiraidd i sefydlu terfynau'r ymdrechion oedd eisoes ar waith.

Er gwaethaf hyn, cafwyd trafodaeth berthnasol yn y traethawd hwn wrth drafod addasrwydd y defnydd o arfau polisi amrywiol, gan fod yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn defnyddio arfau polisi sydd ar sail yr ideoleg o dadolrwydd feddal. I'r perwyl hyn, gwelwyd bod achosion penodol o'r defnydd o'r arfau polisi hyn yn mynd y tu hwnt i derfynau derbyniol tadolrwydd Ryddfrydol, ac ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Enghreifftiau penodol o hyn oedd y defnydd mwy dwys o'r arfau polisi, neu mewn achosion lle'r oedd ymyraethau yn anelu i 'ddarbwylllo' dewis iaith unigolion. Er enghraifft, roedd y defnydd o'r system gofrestru ddiofyn yn mynd y tu hwnt i newid y rhagosodiad yn unig, gyda rhai ymarferwyr a gwneuthurwyr polisi yn adnabod y system gofrestru ddiofyn fel cyfle i'r tiwtor cofrestru i wthio myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg. Byddai modd i feirniadu'r rhain o safbwynt egwyddor ganolog tadolrwydd Ryddfrydol o'r angen i gynnal hawl unigolion i wneud dewisiadau rhydd. Tra bod ystyriaethau moesegol o'r fath mewn perthynas â'r defnydd ymarferol o arfau polisi ymddygiadol yn elfen bwysig o ymagwedd ymddygiadol i bolisi, nid ydynt yn esgeuluso ystyriaeth gyffredinol. Deillia'r angen am hyn diolch i gyfuniad o nodweddion unigryw iaith, fel ymddygiad

rhyngbersonol, hyblyg a chymdeithasol, a diolch i natur y maes polisi a'r ymyraethau.

Nid dyma'r lle i gynnig trafodaeth ddwys byddai'n gwneud cyfiawnhad i'r ystyriaeth yma. Mewn termau cyffredinol, mae modd symleiddio'r drafodaeth i gwestiwn o 'da' neu 'drwg'. Hynny yw, mae ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn adeiladu ar yr ideoleg o dadolrwydd feddal gan ddadlau ein bod yn methu gweithredu yn unol â'n dyheadau, neu'n lles. Ar sail y dadleuon hyn, mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi, wrth gynnal ein rhyddid i ddewis, i fod i'n cynorthwyo i ymddwyn mewn modd sy'n gydnaws gyda'n lles neu'n dyheadau. I'r perwyl hyn, gwelwn mai honiad cyffredin i ymagwedd ymddygiadol yw i "improve health, wealth, and happiness" (Thaler a Sunstein, 2008). Gyda'r honiad hyn, mae'n hawdd canfod enghreifftiau o ymddygiad 'da', dylid eu hyrwyddo; neu, enghreifftiau o ymddygiad 'drwg' sydd o bosib yn enghraifft o fethiant i ni ymddwyn yn gydnaws â'n lles neu'n dyheadau. Cynigia'r enghreifftiau hyn dir ffrwythlon go gyfer ymyrryd ar sail ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Hynny yw, mewn perthynas ag ymyraethau i hybu effeithlonrwydd egni (BIT, 2016: 38), i leihau twyll (BIT, 2016: 55) neu i frwydro afiechydon (BIT, 2016: 17), mae'r 'da' yn amlwg. Mewn perthynas ag iaith, mae'r ddeuoliaeth hyn yn fwy problematig. Daw hyn yn amlwg wrth ystyried ymdrechion i hyrwyddo iaith benodol - a yw ymdrechion o'r fath yn diffinio'r iaith arall yn ddewis 'drwg'? Mae'n bosib bod hyn yn ddehongliad or-simplistig, ac mewn ymateb i gwestiwn Holmes (2013: 53): "what real choice is there for those who speak lesser-used languages in a community where people use a world language such as English?"; mae modd llunio dadl sy'n cyfiawnhau ymyrryd polisi a chynllunio iaith ar sail ymagwedd ymddygiadol i bolisi.

8.4.2 Cyfraniad i'r gwyddorau ymddygiadol

Yn olaf, mae'n werth cynnig ystyriaeth i adborth posib i'r gwyddorau ymddygiadol sy'n deillio o'r traethawd hwn. Yn gyntaf, mae'r diffyg defnydd o hapbrofion yn her amlwg i'r ymgymhwysiad o ymagwedd ymddygiadol i bolisi i'r ymyraethau dan sylw. Mae hyn yn mynnu sylw, diolch i'r pwyslais a roddir ar y defnydd o hapbrofion fel dull mesur effaith a gwerthuso ymyraethau gan yr ymagwedd ymddygiadol i bolisi (gweler Sunstein, 2014: 11). Ceir trafodaeth helaeth o'r defnydd o hapbrofion mewn mannau amrywiol yn y traethawd hwn (gweler 2.5.5; 2.7; 5.5.3; 7.5). Mae'r drafodaeth hyn yn dueddol o ganolbwyntio ar gymhlethdod tybiedig yr ymyraethau fel sail ar gyfer esbonio'r diffyg defnydd o hapbrofion, neu anhawsterau amlwg i'r defnydd o hapbrofion. Deillia'r cymhlethdod hyn o natur yr ymddygiad dan sylw neu o natur yr ymyraethau dan sylw. Tra bod datrys cymhlethdod yr ymddygiad dan sylw yn cynnig her benodol, tybir bod modd mynd ati i lunio ymyraethau polisi a chynllunio iaith sydd wedi'u dylunio mewn modd sy'n gweddu gyda'r defnydd o hapbrofion fel dull mesur effaith.

Yn amlwg, dadleuir bod hyn yn haws mewn achosion ymhle mae'r ymddygiad iaith dan sylw yn meddu ar nodweddion sy'n hwyluso hyn (gweler pennod 7 a Evas a Cunliffe, 2016). Nid yw hyn o reidrwydd yn eithrio'r defnydd o hapbrofion mewn achosion ymhle mae'r ymddygiad sy'n darged yn arddangos nodweddion cymhleth. Cynigia Hawe et al. (2004) ddadl benodol o'r angen o ddefnyddio hapbrofion mewn cyd-destun ymyrryd cymhleth. Dadleuir bod hyn yn adborth pwysig i'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi. Mae gwaith y BIT wedi arwain at ganfyddiad penodol o hapbrofion (gweler Haynes et al., 2012), sydd yn golygu bod ymagwedd ymddygiadol yn yr Alban wedi datblygu dulliau

gwerthuso amgen (gweler Southerton et al., 2011; SGSR, 2015). Awgryma'r nodweddion arbrefol sy'n deillio o amrywiaeth amserol a daearyddol ymyraeth polisi a chynllunio iaith dan sylw bod modd cymhwyso'r defnydd o hapbrofion, a chynnig addasiad i'r canfyddiad bod hapbrofion yn gorfod digwydd ar yr un raddfa â threialon y BIT.

Yn ail, mae'r cysyniad o *mudes* ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015), neu gyfnodau penodol o ddewis neu newid ymddygiad, yn ategu i'r pwyslais o ymyrryd yn amserol geir yn fframwaith EAST (Service et al., 2014). Gwelir dylanwad cysyniad *mudes* ar strategaeth iaith ddiweddaraf Llywodraeth Cymru. Yn gysylltiedig â ffocws ar y gyfundrefn addysg, pwysleisir yr angen am ddilyniant “rhwng gwahanol gamau addysgol” (Llywodraeth Cymru, 2017b: 39). Ymestynnir hyn i addysg ôl-orfodol (Llywodraeth Cymru, 2017b: 32), sydd yn awgrymu bod hyn yn ystyriaeth sydd y tu hwnt i'r gyfundrefn addysg yn unig¹⁴. Mae'n bosib bod hyn wedi arwain i'r cyfeiriad at “ddull cwrs bywyd” i greu'r “amodau cywir i ddysgwyr newydd o bob oedran ddatblygu a defnyddio eu sgiliau yn amcan hollbwysig – o'r blynyddoedd cynnar, drwy bob cam o addysg orfodol ac ôl-16, hyd at gyfleoedd i oedolion ddysgu'r Gymraeg” (Llywodraeth Cymru, 2017b: 17). Hysbysir hyn gan gyfeiriad (Llywodraeth Cymru, 2017b: 17) i ymchwil diweddar ar siaradwyr newydd sydd yn cynnig y cysyniad o *mudes ieithyddol* i esbonio dewisiadau iaith mewn cyfnodau penodol o fywyd siaradwr (Pujolar a Puigdevall, 2015). Hynny yw, “specific biographical junctures that we call *mudes*, a Catalan term referring to (often reversible) variations in social performance” (Pujolar a Puigdevall, 2015: 169). Cynigia'r *mudes* gyfle i

¹⁴ Gweler y drafodaeth yn is-adran 5.5.2 ar ganfyddiad swyddogion Llywodraeth Cymru “ein bod yn colli pobl [siaradwyr] ar bob cam o'r daith”.

"changes in language behaviour of subjects [siaradwyr] at different stages in life" (Pujolar a Puigdevall, 2015: 168). Ystyrir bod cychwyn yr ysgol gynradd, uwchradd ac ym mhrifysgol, cael mynediad i'r farchnad lafur, ac wrth sefydlu teulu a magu plant yn enghreifftiau o'r pwyntiau bywgraffiadol hyn oedd yn cynnig cyfle i siaradwyr i newid eu hymddygiad iaith yn sylweddol ac i gymhathu iaith newydd i'w bywydau beunyddiol (Pujolar a Puigdevall, 2015). Mae'n ddiddorol nodi bod y cyfnodau penodol hyn yn cydfynd â phryder am "attrition rates: namely the reduction in the proportion of people who learn through the medium of Welsh as they progress through the sequential stages of the education system in Wales" (Davies a Trystan, 2012: 149).

Amlyga hyn or-gyffwrdd diddorol gyda'r llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Nid oes sylw pendant i gysyniad tebyg i *mudes* i'w ganfod yn y llenyddiaeth ar newid ymddygiad. Mae'r cysyniad o *mudes* yn ddiddorol o safbwynt ymddygiadol oherwydd bod dealltwriaeth o ymddygiad yn sylfaen ymhlyg i'r cysyniad. Hynny yw, bod ymddygiad adlewyrchol a rhesymol yn ystod y cyfnodau penodol hyn yn arwain at ddewisiadau pendant, ac felly'n gyrru ymddygiad i'r dyfodol. Mae hyn yn ei hun yn gwneud y cysyniad o *mudes* yn ddiddorol o safbwynt y gwyddorau ymddygiadol, yn enwedig ar sail y mewnwleidiad bod y cyfnodau hyn yn cydfynd gyda "specific biographical junctures" (Pujolar a Puigdevall, 2015: 169). Mae'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn cysylltu gyda'r cysyniad o *mudes* trwy bwyslais ar sicrhau amseroldeb ymyraethau. Gwelir hyn yn fwyaf amlwg yn y fframwaith EAST (Service et al., 2014: 6) sydd yn nodi'r elfen "timely" fel un o bedair thema'r fframwaith.

Mae Service et al. (2014) yn defnyddio'r elfen "timely" i nodi bod angen ymyrryd yn amserol er mwyn cynyddu effeithiolrwydd ymyrraeth newid ymddygiad.

Mae'r elfen amserl yn dueddol o ganolbwyntio ar ystyriaethau byr-dymor, yn hytrach na ddull cwrs bywyd fel sydd yn sail i *mudes* ieithyddol (Pujolar a Puigdevall, 2015). Adeilada hyn ar ddealltwriaeth o natur amserol costau a buddiannau, gan ein bod yn fwy agored i ddylanwad "by costs and benefits that take effect immediately than those delivered later" (Service et al., 2014: 6). Enghraifft arall cynigia'r fframwaith EAST yw'r posibilrwydd bod ymyrraeth benodol yn fwy effeithiol ar un diwrnod o'r wythnos yn fwy na diwrnodau eraill, sy'n clymu gyda'r ddealltwriaeth "that people's priorities and moods are greatly affected by the context – whether they realise it or not" (Service et al., 2014: 37). Yn ogystal i'r angen i ystyried yr elfen amserol yn y tymor byr, cynigia Service et al. (2014: 39) peth sylw i'r

"major moments of change that we experience in our lives. We are more likely to change [...] habits and behaviours during periods of transition, which disrupt and reshape our existing patterns. These may include having a child, going to school or University, moving home, and experiencing bereavement".

Cynigia Service et al. (2014: 39) "[that] these periods involve some form of interaction with public bodies", sydd yn golygu bod modd cynllunio ymyraethau newid ymddygiad ar sail y cyfnod o newid â'r rhyngweithiad. Dadleua Service et al. (2014: 39) bod y "life moments" hyn yn haeddu mwy o sylw gan wneuthurwyr polisi, ac mae'r hyn sydd i'w weld mewn perthynas â mudes ieithyddol yn gweddu'n amlwg â hyn. Amlyga hyn bod y berthynas rhwng polisi a chynllunio iaith a'r ymagwedd ymddygiadol i bolisi yn berthynas ddwyffordd, gyda buddion a mewnwleidiadau i'r naill faes yn deillio o ymwneud pellach a systematig.

Llyfryddiaeth

Aitchison, John; Carter, Harold (1994) *A Geography of the Welsh Language 1961-1991*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

- (2004) *Spreading the Word: The Welsh Language 2001*. Talybont: Y Lolfa.

Ajzen, Icek (1991) 'The Theory of Planned Behaviour', *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50: 2, tt: 179-211.

Angner, Erik (2012) *A course in behavioral economics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Appel, René; Muysken, Pieter (1987) *Language Contact and Bilingualism*. London: Edward Arnold.

Ariely, Dan (2008) *Predictably Irrational: The Hidden Forces that Shape Our Decisions*. London: HarperCollins.

Baker, Colin (2006) 'Psycho-Sociological Analysis in Language Policy', yn Ricento, Thomas [gol.] *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Hoboken: Wiley.

- (2008) Postlude. 'Multilingualism and Minority Languages: Achievements and challenges in Education', *Aila Review*, 21, tt: 104-110.

- (2011) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters.

Barron-Hauwaert, Suzanne (2011) *Bilingual Siblings: Language Use in Families*. Bristol: Multilingual Matters.

Bazerman, Max; Service, Owain; Gallagher, Rory (2015) 'Introduction to behavioural insights', *Behavioural Exchange* 2015. Ar gael o: <http://bit.ly/2fXE3TV> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

BBC Cymru Fyw (2012) 'Her i siarad yr iaith tu allan i'r ysgol yn ôl Prif Weinidog Cymru'. BBC Cymru Fyw. Ar gael o: <http://bbc.in/2v9u6Ie> (cyrchwyd Mai 2017).

- (2016a) 'Lansio gwledigaeth ar gyfer miliwn o siaradwyr', 1af o Awst. BBC Cymru Fyw. Ar gael o: <http://bbc.in/2tsbmRg> (cyrchwyd Mai 2017).

- (2016b) 'Y Gymraeg tu fas i'r dosbarth'. 15eg o Orffennaf. BBC Cymru Fyw. Ar gael o: <http://bbc.in/2wnxAbp> (cyrchwyd Mai 2017).

- (2017) 'Datganoli wedi achosi 'Degawd coll' i'r Gymraeg'. BBC Cymru Fyw. Ar gael o: <http://bbc.in/2x0SBZQ> (cyrchwyd Medi 2017).

Behavioural Insights Team (2011) *Annual Update 2010-2011*. London: Swyddfa'r Cabinet.

- (2016) *The Behavioural Insights Team's Update Report: 2015-16*. London: Swyddfa'r Cabinet.

Bell, Allan (2013) *The Guidebook to Sociolinguistics*. Oxford: Wiley Blackwell.

Benartzi, Shlomo; Beshears, John; Milkman, Katherine; Sunstein, Cass; Thaler, Richard (2017) 'Governments are trying to nudge us into better behavior. Is it working?', *The Washington Post*, 11^{eg} o Awst. Ar gael o: <http://wapo.st/2uzVaxL> (cyrchwyd Awst 2017).

Benartzi, Shlomo; Beshears, John; Milkman, Katherine; Sunstein, Cass; Thaler, Richard; Shanker, Maya; Tucker-Ray, Will; Congdon, William; Galing, Steven (2017) 'Should Governments Invest More in Nudging', *Psychological Science*, 28: 8, tt: 1041-1055.

Blommaert, Jan (2006) 'Language Policy and National Identity', yn Ricento, Thomas [gol.] *An Introduction to Language Policy Theory and Method*. Hoboken: Wiley, tt: 238-254.

Bretxa, Vanessa; Comajoan, Llorenç; Ubalde, Josep; Vila, F. Xavier (2016) 'Changes in the linguistic confidence of primary and secondary students in Catalonia: a longitudinal study', *Languages, Culture and Curriculum*, 29: 1, tt: 56-72.

Brooks, Simon; Roberts, Richard Glyn [gol.] (2013) *Pa beth yr aethoch allan i'w achub?* Llanrwst: Gwasg Carreg Gwalch.

Burrowes, Einir (2014) *Evaluation of Coleg Cymraeg Cenedlaethol's Progress to Date: Report to the Higher Education Funding Council for Wales*. Llandeilo: Old Bell 3. Ar gael o: <http://bit.ly/2sxqZZq> (cyrchwyd Mai 2017).

Bwrdd yr Iaith Gymraeg (2003) *Newid Ymddygiad, Defnydd a Chanfyddiadau: Marchnata'r Iaith Gymraeg*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2006) *Arolwg Defnydd iaith 2004*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2008) *Arolygon Defnydd Iaith 2004-2006*. Caerdydd: Bwrdd Yr Iaith Gymraeg.

- (2008b) *Cofnodion a phapurau Cyfarfod Bwrdd yr Iaith Gymraeg - Cyfarfod 87, Penybont*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.
- (2010) *Prosiect Cefnogi Arferion Iaith: Adroddiad Gorolwg 2007-2010*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.
- (2011) *Adroddiad Blynyddol Bwrdd yr Iaith Gymraeg 2010-2011*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.
- (2012) *Bwrdd yr Iaith Gymraeg: Adolygiad 1993-2012*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Camerer, Colin; Issacharoff, Samuel; Loewenstein, George; O'Donoghue, Ted; Rabin, Matthew (2003) 'Regulation for Conservatives: Behavioral Economics and the Case for Asymmetric Paternalism', *University of Pennsylvania Law Review*, 151: 3. tt: 1211-1254.

Cenoz, Jasone; Gorter, Durk (2006) 'Linguistic Landscape and Minority Languages', *International Journal of Multilingualism*, 3: 1, tt: 67-80.

Chevier, Marc (2003) 'A Language Policy for a Language in Exile', yn Larrivée, Pierre [gol.] *Linguistic Conflict and Language Laws: Understanding the Quebec Case*. London: Palgrave Macmillan.

Cloke, Paul; Cook, Ian; Crang, Phillip; Goodwin, Mark; Painter, Joe; Philo, Chris (2004) *Practising Human Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

Coleg Cymraeg Cenedlaethol (2014a) Cofnod Bwrdd Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 5 Chwefror 2014. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.

- (2014b) Cofnod Bwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 19 Chwefror 2014. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2014c) Cylchlythyr – Trefniadau sefydliadau addysg uwch ar gyfer3 cofrestru myfyrwyr ar ddarpariaeth, modiwlau a grwpiau tiwtorial cyfrwng Cymraeg. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2014ch) Cofnod Bwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 18 Mehefin 2014. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2014d) Cofnod Bwrdd Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 15 Hydref 2014. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2014dd) Cofnod Bwrdd Cyfarwyddwyr y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 26 Tachwedd 2014. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2015a) Cofnod Bwrdd Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 4 Chwefror 2015. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2015b) Cofnod Bwrdd Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, 14 Hydref 2015. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2016) Adroddiad Blynnyddol 2015/16. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.
- (2017) Cynllun Academaidd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol. Caerfyrddin: Coleg Cymraeg Cenedlaethol.

Cooper, Robert (1989) *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Coulmas, Florian (2013) *Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cyngor ar Bopeth (2015) *Hefyd ar gael yn Gymraeg: deall y defnydd a'r diffyg defnydd o wasanaethau Cymraeg*. Cyngor ar Bopeth. Ar gael o: <http://bit.ly/2fjaD25> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

Cyngor Gwynedd (2016) 'Gweinidog yn gweld Siarter Iaith Ysgolion Gwynedd ar waith'. Ar gael o: <http://bit.ly/2voAdW5> (cyrchwyd Mai 2017).

Cynulliad Cenedlaethol Cymru (2013) *Deddf Trawsblannu Dynol (Cymru) 2013*.
Caerdydd: Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

Darquennes, Jeroen [gol.] (2007a) *Contact Linguistics and Language Minorities*.
St Augustin: Asgard.

- (2007b) 'Paths to language revitalization', yn Darquennes, Jeroen [gol.]
Contact Linguistics and Language Minorities. St Augustin: Asgard, tt:
61-76.

Davies, Andrew James (2009) *Ymchwil Ymysg Darpar Fyfyrrwyr Addysg Uwch Parthed y Ffactorau sy'n Effeithio ar Ddewis Cwrs Prifysgol ac Effaith Cyfrwng y Cwrs hwnnw ar y Penderfyniad: Adroddiad Terfynol*.
Aberaeron: Ymgynghoriaeth Wavehill (ar gyfer y Ganolfan Addysg Uwch Cyfrwng Cymraeg).

Davies, Andrew James; Trystan, Dafydd (2012) "Build it and they shall come?"
An evaluation of qualitative evidence relating to student choice and
Welsh-medium higher education', *International Journal of Bilingual
Education and Bilingualism*, 15: 2, tt: 147-164.

Davies, Laura Beth (2017) 'Beth yw'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol a beth yw ei ddyfodol?', *Pigion*. Caerdydd: Gwasanaeth Ymchwil Cynlluniad Cenedlaethol Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2rM0hx6> (cyrchwyd Mehefin 2017).

Darnton, Andrew (2008a) *Reference Report: An overview of behaviour change models and their uses*. Lodon: Government Social Research.

- (2008b) *Practical Guide: An overview of behaviour change models and their uses*. London: Government Social Research.

Darnton, Andrew; Evans, David (2013) *Influencing Behaviours: a technical guide to the ISM tool*. Edinburgh: Scottish Government.

Darnton, Andrew; Horne, Jackie (2013) *Influencing Behaviours: Moving Beyond the Individual*. Edinburgh: Scottish Government.

DePalma, Renée (2015) 'Learnring a minoritized language in a majority language context: student agency and the creation of micro-immersion contexts', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 18: 4, tt: 426-442.

Dolan, Paul (2013) 'Influencing the financial behaviour of individuals: the mindspace way', yn Oliver, Adam [gol.] *Behavioural Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dolan, Paul; Hallsworth, Michael; Halpern, David; King, Dominic; Vlaev, Ivo (2010) *MINDSPACE: Influencing behaviour through public policy*. London: Swyddfa'r Cabinet (mewn partneriaeth â'r Institute for Government).

- (2012) 'Influencing Financial Behavior: From Changing Minds to Changing Contexts', *Journal of Behavioral Finance*, 13: 2, tt: 126-142.

Durham, Mercedes; Morris, Jonathan [gol.] (2016) *Sociolinguistics in Wales*. London: Palgrave Macmillan.

Edwards, Viv; Newcombe, Lynda Pritchard (2003) *Gwerthuso Effeithlonrwydd ac Effeithiolrwydd Cynllun Twf, sy'n Annog Rhieni i Drosglwyddo'r Iaith i'w Plant*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2005a) 'When School is Not Enough: New Initiatives in Intergenerational Language Transmission in Wales', *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 8: 4, tt: 298-312.

- (2005b) 'Language transmission in the family in Wales: An example of innovative language planning', *Language Problems & Language Planning*, 29: 2, tt: 135-150.

Elias, Osian (2014) *Dadansoddiad o elfennau ymddygiadol Bwrw Mlaen*. Sefydliad Gwleidyddiaeth Cymru, Prifysgol Aberystwyth: Newid Ymddygiad a'r Gymraeg. Ar gael o: <http://bit.ly/2wjSXrd> (cyrchwyd Mai 2017).

Evas, Jeremy (2000) 'Declining Density: a danger for the language.', yn Williams, Colin [gol.] *Language Revitalization: Policy and Planning in Wales*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru, tt: 292-310.

- (2014) 'Minority languages fight for survival in the digital age', *The Conversation*. Ar gael o: <http://bit.ly/2iX2vlb> (cyrchwyd Mai 2017).

Evas, Jeremy; Cunliffe, Daniel (2016) 'Behavioural Economics and Minority Language e-Services – The Case of Welsh', yn Durham, Mercedes; Morris, Jonathan [gol.] *Sociolinguistics in Wales*. London: Palgrave Macmillan, tt: 61-92.

Evas, Jeremy; Morris, Jonathan; Whitmarsh, Lorraine; Jones, Hywel; Lewis, Sioned; Grover, Tanwen (2017a) *Trosglwyddo'r Gymraeg a'i ddefnydd*

mewn teuluoedd: Ymchwil i'r amodau sydd yn dylanwadu ar drosglwyddo'r Gymraeg a'i defnydd mewn teuluoedd. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.

- (2017b) *Trosglwyddo'r Gymraeg a'i ddefnydd mewn teuluoedd: Crynodeb Gweithredol.* Caerdydd: Llywodraeth Cymru.

Fettes, Mark (1997) 'Language Planning and Education', yn Wodak, Ruth; Corson, David [gol.] *Language Policy and Political Issues in Education.* London: Kluwer Academic Publishers.

Fishman, Joshua (1991) *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages.* Clevedon: Multilingual Matters.

- (2001a) *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: a 21st century perspective.* Clevedon: Multilingual Matters.

- (2001b) 'From theory to practice', yn Fishman, Joshua [gol.] *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: a 21st century perspective.* Clevedon: Multilingual Matters, tt: 451-483.

Forgas, Joseph P. (1985) *Interpersonal Behaviour: The Psychology of Social Interaction.* Oxford: Pergamon Books Limited.

Fox, Craig R.; Sitkin, Sim (2015) 'Bridging the divide between behavioral science & policy', *Behavioral Science & Policy*, 1: 1, tt: 1-12.

Gathercole, Virginia; Thomas, Enlli; Williams, Eddie; Deuchar, Margaret (2007) *Trosglwyddo iaith mewn teuluoedd dwyieithog yng Nghymru.* Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Giles, Howard; Bourhis, Richard; Taylor, Donald (1977) 'Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations', yn Giles, Howard [gol.] *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London: Academic Press.

Gneezy, Uri; Meier, Stephan; Rey-Biel, Pedro (2011) 'When and Why Incentives (don't) Work to Modify Behaviour', *The Journal of Economic Perspectives*, 25: 4, tt: 191-209.

Golwg 360 (2016) 'Colli Twf - Effaith Negyddol', *Golwg 360*. Ar gael arlein: <http://bit.ly/2xsUICs> (cyrchwyd Mai 2017).

- (2017) 'Myfyrwyr cyrsiau Cymraeg yn "cael swyddi gwell"', *Golwg 360*. Ar gael arlein: <http://bit.ly/2t20qvW> (cyrchwyd Mehefin 2017).

Grenoble, Lenore; Whaley, Lindsay (2006) *Saving Languages: An introduction to language revitalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grenoble, Lenore (2011) 'Language ecology and endangerment', yn Austin, Peter a Sallabank Julia [gol.] *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, tt: 27-44.

Grin, François (2006) 'Economic Considerations in Language Policy', yn Ricento, Thomas [gol.] *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Hoboken: Wiley, tt: 77-94.

Gruffudd, Heini (2000) 'Planning for the Use of Welsh by Young People', yn Williams, Colin [gol.] *Language Revitalization: Policy and Planning in Wales*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru, tt: 173-207.

- (2010) *Mae dy Gymraeg di'n Grêt*. Castell Newydd Emlyn: Iaith Cyf. Ar gael o: <http://bit.ly/2xdjwyU> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

Hagger, Martin (2015) 'Retired or not, the theory of planned behaviour will always be with us', *Health Psychology Review*, 9: 2, tt: 125-130.

Halpern, David (2015) *Inside The Nudge Unit: How Small Changes Can Make a Big Difference*. London: Penguin.

Halpern, David; Bates, Clive; Mulgan, Geoff; Aldridge, Stephen; Beales, Greg; Heathfield, Adam (2004) *Personal Responsibility and Changing Behaviour: the state of knowledge and its implications for public policy*. London: The Cabinet Office.

Hansen, Pelle Guldberg (2016) 'The Definition of Nudge and Libertarian Paternalism: Does the Hand Fit the Glove?', *European Journal of Risk Regulation*, 7: 1, tt: 155-174.

Hawe, Penelope; Shiell, Alan; Riley, Therese (2004) 'Complex interventions: how 'out of control' can a randomised controlled trial be?', *BMJ*, 328: 1561-1563.

Haynes, Laura; Service, Owain; Goldacre, Ben; Torgerson, David (2012) *Test, Learn, Adapt: Developing Public Policy with Randomised Controlled Trials*. London: Behavioural Insights Teams (mewn partneriaeth â Swyddfa'r Cabinet).

Haywood, Helen; Scullion, Richard (2017) 'It's quite difficult letting them go, isn't it?' UK Parents' experiences of their child's higher education choice processes', *Studies in Higher Education*, DOI: 10.1080/03075079.2017.1315084.

- Heukelom, Floris (2014) *Behavioral Economics: A History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hill, Michael (2009) *The Public Policy Process*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Hinton, Leanne (2011) 'Revitalization of endangered languages', yn Austin, Peter; Sallabank, Julia [gol.] *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, tt: 291-311.
- Hodges, Rhian (2009) 'Welsh language use among young people in the Rhymney Valley', *Contemporary Wales*, 22, tt: 16-35.
- Holmes, Janet (2013) *An introduction to sociolinguistics*. Abingdon: Routledge.
- Hornberger, Nancy (2006a) 'Frameworks and Models in Language Policy and Planning', yn Ricento, Thomas [gol.] *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Oxford: Blackwell Publishing, tt: 24-41.
- (2006b) 'Voice and biliteracy in indigenous language revitalization: contentious educational practices in Quecha, Guarani, and Māori contexts', *Journal of Language, Identity and Education*, 5: 4, tt: 277-292.
- Hornberger, Nancy; King, Kendall (2001) 'Reversing Quecha language shift in South America', yn Fishman, Joshua [gol.] *Can threatened languages be saved?* Bristol: Multilingual Matters.
- Hult, Francis M.; Johnson, David Cassels [gol.] (2015) *Research Methods in Language Policy and Planning*. Chichester: John Wiley & Sons, Inc.

Huws, Catrin Fflur (2011) 'Yr iaith Gymraeg fel model ar gyfer torri'r cylch diffyg defnydd mewn cyd-destun ieithoedd lleiafrifol', *Gwerddon*, 8, tt: 7-27.

Iaith Cyf (2013) *Adroddiad Blynyddol Twf: Ebrill 2012 - Mawrth 2013*. Castell Newydd Emlyn: Iaith Cyf.

Ioan, Gareth (2013) *Twf a Mindspace*. Sefydliad Gwleidyddiaeth Cymru, Prifysgol Aberystwyth: Newid Ymddygiad a'r Gymraeg. Ar gael o: <http://bit.ly/2wjSXrd> (cyrchwyd Mai 2017).

Jackson, Tim (2005) *Motivating Sustainable Consumption*. London: Sustainable Development Research Network.

Jernudd, Björn, Nekvapil, Jirí (2012) 'History of the field: a sketch', yn Spolsky, Bernard [gol.] *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Johnson, David Cassels (2013) *Language Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Johnston, Marie (2014) 'Foreword, yn Michie, Susan; Atkins, Lou; West, Robert *The Behaviour Change Wheel: A Guide to Designing Interventions*. Sutton: Silverback Publishing.

Jolls, Christine; Sunstein, Cass; Thaler, Richard (1998) 'A Behavioral Approach to Law and Economics', *Stanford Law Review*, 50, tt: 1471-1550.

Jones, Glyn; Parry, Martin (2017) *Mesur y daith tuag at filiwn o siaradwyr Cymraeg*. Blog Digidol a Data. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2vw6Jdb> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

Jones, Hywel M. (2007) 'Goblygiadau newid ym mhroffeil oedran siaradwyr Cymraeg', *Gwerddon*, 1: 2, tt: 12-34.

- (2012) *Darlun ystadegol o sefyllfa'r Gymraeg*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2013) *Defnyddio Data'r Cyfrifiad i Ddadansoddi Trosglwyddo'r Gymraeg*. Abertawe: WISERD.

Jones, Kathryn; Morris, Delyth (2003) *Gwerthusiad Twf 2002*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2007a) 'Minority Language Socialisation within the Family: Investigating the Early Welsh Language Socialisation of Babies and Young Children in Mixed Language Families in Wales', *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 28: 6, tt: 484-501.

- (2007b) 'Welsh-Language Socialization within the Family', *Contemporary Wales*, 20, tt: 52-70.

- (2009) 'Issues of Gender and Parents' Language Values in the Minority Language Socialisation of Young Children in Wales', *International Journal of the Sociology of Language*, 195.

Jones, Rhys; Whitehead, Mark; Pykett, Jessica (2010) 'Governing temptation: Changing behaviour in an age of libertarian paternalism', *Progress in Human Geography*, 35: 4, tt: 483-501.

- (2013) *Changing Behaviours: On the Rise of the Psychological State*. Cheltenham: Edward Elgar.

- (2014) 'The Geographies of Policy Translation: How Nudge Became the Default Policy Option, *Environment and Planning C: Politics and Space*, 32: 1, tt: 54-69.

Jones, Richard Wyn; Scully, Roger (2012) *Wales says Yes: Devolution and the 2011 Welsh Referendum*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

Jupp, Eleanor; Pykett, Jessica; Smith, Fiona [gol.] (2017) *Emotional states: sites and spaces of affective governance*. London: Routledge.

Kahneman, Daniel (2002) *Maps of bounded rationality: a perspective on intuitive judgment and choice*. Nobel Prize Lecture. Ar gael o: <http://bit.ly/1m8bQQc> (cyrchwyd Mai 2017).

- (2011) *Thinking, Fast and Slow*. London: Penguin Books.

- (2013) 'Foreword', yn Shafir, Eldar [gol.] *The Behavioural Foundations of Public Policy*. Princeton: Princeton University Press., tt: vii-x.

Kahneman, Daniel; Knetsch, Jack; Thaler, Richard (1991) 'Anomalies: The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias', *Journal of Economic Perspectives*, 5: 1, tt: 193-206.

Kahneman, Daniel; Tversky, Amos (1979) 'Prospect Theory: An analysis of decision under risk', *Econometrica*, 42: 2, tt: 263-291.

Kaplan, Robert B.; Baldauf, Richard B. (1997) *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.

Kay, William; Hancock, Caroline (2001) *Adroddiad Gwerthusol: Magu Plant Dwyieithog*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

Kruglanski, Arie W.; Higgins, Tory [gol.] (2007) *Social Psychology: The Handbook of Basic Principles*. New York: Guilford Press.

Landry, Rodriguez; Bourhis, Richard Y. (1997) 'Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality, *Journal of Language and Social Psychology*, 16: 1, tt: 23-49.

Lefebvre, R. Craig (2013) *Social Marketing and Social Change: Strategies and Tools for Improving Health, Well-being, and the Environment*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Lewis, Huw (2013a) 'Y Gymraeg a'r Hawl i Sierwydd Ieithyddol', yn Brooks, Simon; Roberts, Richard Glyn [gol.] *Pa beth yr aethoch allan i'w hachub?* Llanrwst: Gwasg Careeg Gwalch, tt: 188-208.

- (2013b) 'On the Right to Linguistic Survival', *Regional & Federal Studies*, 23: 1, tt: 87-99.

Lewis, Huw; Royles, Elin (2017) 'Language revitalisation and social transformation: Evaluating the language policy frameworks of sub-state governments in Wales and Scotland', *Policy & Politics*. Ar gael o: <http://bit.ly/2wEdnuw> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

Lines, Thomas (2016) *Bwletin Ystadegol: Yr Iaith Gymraeg mewn Sefydliadau Addysg Uwch, 2014/15*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2ryERj0> (cyrchwyd Mai 2017).

(2017) *Bwletin Ystadegol: Yr Iaith Gymraeg mewn Sefydliadau Addysg Uwch, 2015/16*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2w6uibK> (cyrchwyd Awst 2017).

Lunn, Pete (2014) *Regulatory Policy and Behavioural Economics*. Paris: OECD Publishing.

Llywodraeth Cymru (2003) *Iaith Pawb*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.

- (2007) *Cymru'n Un: Rhaglen flaengar ar gyfer llywodraethu Cymru*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.
- (2010) *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.
- (2012) *Iaith fyw: Iaith byw - Strategaeth y Gymraeg 2012-2017*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2wkV9By> (cyrchwyd Mai 2017).
- (2013) *Iaith fyw: iaith byw - Cynllun Gweithredu 2013-2014*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru.
- (2014) *Iaith fyw: iaith byw – Bwrw mlaen*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2fbxSLz> (cyrchwyd Mai 2017).
- (2015) 'Rhoi dros £220,000 i ymestyn Siarter Iaith Gymraeg i bob rhan o'r Gogledd'. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2wyAgmY> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).
- (2016) *Iaith fyw: iaith byw; Cynllun Gweithredu 2016-17*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2ulWCaq> (cyrchwyd Mehefin 2017).
- (2017a) 'Cyflwyno cynllun 'Cymraeg i Blant' ledled Cymru'. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2g5tyOn> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).
- (2017b) *Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2fawetP> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

- (2017c) *Adroddiad technegol: Amcanestyniad a thaflwybr nifer y siaradwyr Cymraeg tair oed a throsodd, 2011-2050*. Caerdydd: Llywodraeth Cymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2f56DPE> (cyrchwyd Medi 2017).

Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol (2013) 'What Works Network'. London: Swyddfa'r Cabinet. Ar gael o: <http://bit.ly/29eoe5f> (cyrchwyd Gorffennaf 2017)

Mac Giolla Chrïost, Diarmait (2007) 'Dinasyddiaeth, Bwrdd yr Iaith, a marchnata'r Gymraeg', *Gwerddon*, 1: 1, tt: 43-52.

- (2016) *The Welsh Language Commissioner in context: roles, methods and relationships*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

Maio, Gregory; Verplanken; Manstead, Antony; Stroebe, Wolfgang; Abraham, Charles; Sheeran, Paschal; Conner, Mark (2007) 'Social Psychological Factors in Lifestyle Change and Their Relevance to Policy', *Social Issues and Policy Review*, 1: 1, tt: 99-137.

Martin, Ron (2001) 'Geography and public policy: the case of the missing agenda', *Progress in Human Geography*, 25: 2, tt: 189-210.

May, Stephen (2015) 'Language Policy and Political Theory', yn Hult, Francis; Johnson, David [gol.] *Research Methods in Language Policy and Planning*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, tt: 45-55.

Michie, Susan; Atkins, Lou; West, Robert (2014) *The Behaviour Change Wheel: A Guide to Designing Interventions*. Sutton: Silverback Publishing.

Moogan, Yvonne J.; Baron, Steve; Harris, Kim (1999) 'Decision-Making Behaviour of Potential Higher Education Students', *Higher Education Quarterly*, 53: 3, tt: 211-228.

Morris, Delyth (2010) *Welsh in the Twenty-First Century*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

- (2013) 'Datblygiad Economaidd Anwastad a'r Rhaniad Diwylliannol o Lafur', yn Brooks, Simon; Roberts, Richard Glyn [gol.] *Pa beth yr aethoch allan i'w achub?* Llanrwst: Gwasg Carreg Gwalch, tt: 75-98.

Morris, Jonathan (2014) 'The influence of social factors on minority language engagement amongst young people: an investigation of Welsh-English bilinguals in North Wales', *International Journal of the Sociology of Language*, 230, tt: 65-89.

Mühlhäusler, Peter (2003) 'Language Endangerment and Language Revival', *Journal of Sociolinguistics*, 7: 2, tt: 232-45.

Nettle, Daniel; Romaine, Suzanne (2000) *Vanishing Voices The Extinction of the World's Languages*. Oxford: Oxford University Press.

Norman, Don (2013) *The Design of Everyday Things*. New York: Basic Books.

O'Donnell, Gus; Bichard, Michael (2010) 'Foreword', yn Dolan, Paul; Hallsworth, Michael; Halpern, David; King, Dominic; Vlaev, Ivo [gol.] *MINDSPACE: Influencing behaviour through public policy*. London: The Cabinet Office (mewn partneriaeth â'r Institute for Government).

Oliver, Adam (2013) *Behavioural Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ó Riagáin, Padraig; Williams, Glyn; Vila i Moreno, F. Xavier (2009) *Young people and minority language: Language outside the classroom*. Dublin: Trinity College, Centre for Language and Communication Study.

- Oyserman, Daphna (2007) 'Social identity and self-regulation', yn Kruglanski, Arie W.; Higgins, Tory [gol.] *Social Psychology: The Handbook of Basic Principles*. New York: Guilford Press.
- Parsons, Wayne (1996) *Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Price, Jeni (2013) 'The School Phenomenon: Encouraging Social Language Use Patterns in Welsh-medium Education', yn Thomas, Huw a Williams, Colin [gol.] *Parents, Personalities and Power: Welsh-medium Schools in South-east Wales*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru, tt: 253-266.
- Pykett, Jessica (2017) 'Neuroscientifically informed public policy', *Governing Global Emotions*. Ar gael o: <http://bit.ly/2uvdV8s> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).
- Pykett, Jessica; Johnson, Steven (2015) *Silver bullets need a careful aim: Dilemmas in applying behavioural insights*. Ar gael o: <http://bit.ly/2yfr6ti> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).
- Pykett, Jessica; Howell, Rachel; Lilley, Rachel; Jones, Rhys; Whitehead, Mark (2017) 'Governing Mindfully: Shaping policymakers' emotional engagements with behaviour change', yn Jupp, Eleanor; Pykett, Jessica; Smith, Fiona [gol.] *Emotional states: sites and spaces of affective governance*. London: Routledge.
- Pujolar, Joan; Puigdevall, Maite (2015) 'Linguistic “mudes”: how to become a new speaker in Catalonia', *International Journal of the Sociology of Language*, 231, tt: 211-228.

Ricento, Thomas (2006) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Hoboken: Wiley.

- (2015) 'Foreword', yn Hult, Francis M.; Johnson, David Cassels [gol.] *Research Methods in Language Policy and Planning*. Chichester: John Wiley & Sons, Inc.

Sallabank, Julia (2011) 'Language policy for endangered languages', yn Austin, Peter; Sallabank, Julia [gol.] *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Samson, Alain [gol.] (2015) *The Behavioural Economics Guide 2015*. The Behavioural Science Hub. Ar gael arlein: <http://bit.ly/1J2W0C7> (cyrchwyd Mai 2017)

Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru (2017) 'Being Part of the What Works Network'. Sefydliad Polisi Cyhoeddus i Gymru. Ar gael o: <http://bit.ly/2vFrPlg> (cyrchwyd Gorffennaf 2017).

Service, Owan; Hallsworth, Michael; Halpern, David; Algate, Felicity; Gallagher, Rory; Nguyen, Sam; Ruda, Simon; Saunders, Michael; Pelenur, Marcos; Gyani, Alex; Harper, Hugo; Reinhard, Joanne; Kirkman, Elspeth (2014) *EAST: Four simple ways to apply behavioural insights*. London: The Behavioural Insights Team (mewn partneriaeth â Swyddfa'r Cabinet a Nesta).

SGSR (2015) *Designing and Evaluating Behaviour Change Interventions*. Edinburgh: Scottish Government.

Shafir, Eldar (2013) *The Behavioural Foundations of Public Policy*. Princeton: Princeton University Press.

Shove, Elizabeth (2003) *Comfort, Cleanliness and Convenience*. London: Routledge.

Simon, Herbert (1955) 'A Behavioral Model of Rational Choice', *The Quarterly Journal of Economics*, 69: 1, tt: 99-118.

Smith-Christmas, Cassie (2014) 'Being socialised into language shift: the impact of extended family members on family language policy', *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35: 5, tt: 511-526.

Smith-Christmas, Cassie; Armstrong, Timothy (2014) 'Complementary reversing language shift strategies in education: the importance of adult heritage learners of threatened minority languages', *Current Issues in Language Planning*, 15: 3, tt: 312-326.

Sniehotta, Falko; Presseau, Justin; Araújo-Soares, Vera (2014) 'Time to retire the theory of planned behaviour', *Health Psychology Review*, 8: 1, tt: 1-7.

Southerton, Dale; McMeekin, Andrew; Evans, David (2011) *International Review of Behaviour Change Initiatives*. Edinburgh: The Scottish Government. Ar gael o: <http://bit.ly/2ulM1fy> (cyrchwyd Mehefin 2017).

Spolsky, Bernard (2004) *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

- (2005) 'Is Language Policy Applied Linguistics', yn Bruthiaux, Paul; Atkinson, Dwight; Eggington, William G.; Grabe, William; Ramanathan,

Vaidehi [gol.] *Directions in Applied Linguistics*. Clevedon: Multilingual Matters.

- (2009) *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press.

- [gol.] (2012) *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stanovich, Keith E.; West, Richard F. (2000) 'Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate?', *Behavioural and Brain Sciences*, 23: 5, tt: 645-665.

Strubell, Miquel (1997) 'Can sociolinguistic change be planned?', Proceedings of the European Conference on Private Foreign Language Education in Europe. Thessaloniki.

- (1998) 'Language, Democracy and Devolution in Catalonia', *Current Issues in Language and Society*, 5: 3, tt: 146-180.

- (1999) 'From language planning to language policies and language politics', yn Weber, Peter [gol.] *Contact + Confl(c)t: Language Planning and Minorities*. Bonn: Dümmler, tt: 237-248.

- (2001) 'Catalan a decade later', yn Fishman, Joshua [gol.] *Can threatened languages be saved?* Bristol: Multilingual Matters.

Swyddfa'r Cabinet (2013) *What Works Network*. London: The Cabinet Office. Ar gael o: <http://bit.ly/29eoe5f> (cyrchwyd Mehefin 2017).

Sunstein, Cass (2012) 'The Storrs Lectures: Behavioral Economics and Paternalism (November 29, 2012)', *Yale Law Journal*, ar y gweill.

- (2013) *Simpler: The Future of Government*. New York: Simon & Schuster.
- (2014) *Why Nudge?* Yale: Yale University Press.
- (2016) *The Ethic of Influence: Government in the Age of Behavioral Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2017) 'Active choosing or default rules? The Policymaker's Dilemma', *Behavioural Science & Policy*, 1: 1, tt: 29-33.

Thaler, Richard (2015) *Misbehaving: The Making of Behavioural Economics*. London: Penguin.

Thaler, Richard; Sunstein, Cass (2008) *Nudge: improving decisions about health, wealth, and happiness*. New Haven: Yale University Press.

- (2003a) 'Libertarian Paternalism', *American Economic Review*, 93, tt: 175-179.
- (2003b) 'Libertarian Paternalism Is Not an Oxymoron', *The University of Chicago Law Review*, 70: 4, ttL 1159-1202.

Thomas, Enlli Môn; Roberts, Dylan Bryn (2011) 'Exploring bilinguals' social use of language inside and out of the minority language classroom', *Language and Education*, 25: 2, tt: 89-108.

Thomas, Roy (2010) 'Gwnewch bopeth yn Gymraeg - dameg yr hergwd', *Barn*, Mawrth 2010, tt: 20-21.

Tollefson, James (1991) *Planning Language, Planning Inequality*. London: Longman.

Trywydd (2011) *Adroddiad ar Waith Dwys y Prosiect Cefnogi Arferion Iaith Bwrdd yr Iaith Gymraeg*. Caerdydd: Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

- (2014a) *Adroddiad ar Weithrediad PCAI 2013-2014*.

- (2014b) 'Gwahoddiad Cais Prosiect Cefnogi Arferion Iaith 2014-2015'.
- (2014c) 'Ffurflen Mynegi Diddordeb Prosiect Cefnogi Arferion Iaith 2014-2015'.
- (2014ch) 'Llythyr Hysbysiad o Lwyddiant Prosiect Cefnogi Arferion Iaith 2014-2015'.
- (2015a) *Adroddiad ar Weithrediad PCAI 2014-2015*.
- (2015b) *Twlcit PCAI*.

UNESCO (2003) *Language Vitality and Endangerment*. Paris: UNESCO.

van der Linden, Sander (2013) 'A response to Dolan', yn Oliver, Adam [gol.] *Behavioural Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, tt: 209-215.

van Oorschot, Kayleigh; Fenger, Menno; van Twist, Mark (2017) 'Choice architecture as new governance: the case of the Dutch housing market', yn Jupp, Eleanor; Pykett, Jessica; Smoth, Fiona [gol.] *Emotional States: Sites and spaces of affective governance*. London: Routledge, tt: 55-68.

Walsh, John (2017) 'The role of emotions and positionality in the trajectories of 'new speakers' of Irish', *International Journal of Bilingualism*, tt: 1-15.

Webb, Thomas; Sheeran, Paschal (2006) 'Does Changing Behavioral Intentions Engender Behavioral Change? A Meta-Analysis of the Experimental Evidence', *Psychological Bulletin*, 132, tt: 249-268.

Whitehead, Mark; Jones, Rhys; Howell, Rachel; Lilley, Rachel; Pykett, Jessica (2014) *Nudging all over the world: Assessing the Global Impact of the*

Behavioural Sciences on Public Policy. Economic and Social Research Council. Ar gael o: <http://bit.ly/2vFiMnE> (cyrchwyd Mai 2017).

Williams, Colin [gol.] (2000) *Language Revitalization: Policy and Planning in Wales*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

- (2003) 'Language Policy and Planning Issues in Multicultural Societies', yn Larrivée, Pierre [gol.] *Linguistic Conflict and Language Laws: Understanding the Quebec Question*. London: Palgrave Macmillan, tt: 1-56.

- (2005a) 'The Case of Welsh/Cymraeg in Wales', yn Ó Néill, Diarmuid [gol.] *Rebuilding the Celtic Languages*. Talybont: Y Lolfa, tt: 35-114.

- (2005b) 'Iaith Pawb: the Doctrine of Plenary Inclusion', *Contemporary Wales*, 17: 1, tt: 1-27.

- (2007) 'Articulating the Horizons of Welsh', yn Williams, Colin [gol.] *Language and Governance*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru, tt: 387-433.

- (2013) *Minority language promotion, protection and regulation: The Mask of Piety*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- (2014) 'The lightening veil': Language revitalization in Wales'. *Review of Research in Education*, 38, tt: 242-272.

Williams, Glyn (1992) *Sociolinguistics: A Sociological Critique*. London: Routledge.

- (2000) *Language planning and language use: Welsh in a global age*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru.

- (2007) 'Reversing language shift - a sociological visit', yn Darquennes, Jeroen [gol.] *Contact Linguistics and Language Minorities*. St Augustin: Asgard, tt: 161-179.

- (2010) 'Language, Meaning and the Knowledge Economy', yn Morris, Delyth [gol.] *Welsh in the Twenty-First Century*. Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru, tt: 7-35.

Zhuravleva, Anastasia; de Bot, Kees; Hilton, Nanna (2016) 'Using social media to measure language use', *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 37: 6, tt: 601-614.